

The Project Gutenberg eBook of Cognac-idillek: novellák, by Tamás Kóbor

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Cognac-idillek: novellák

Author: Tamás Kóbor

Release date: February 11, 2013 [EBook #42071]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Tamás Róth, Albert László and the Online Distributed Proofreading Team Europe at <http://dp.rastko.net>

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK COGNAC-IDILLEK: NOVELLÁK ***

Megjegyzések:

Tartalomjegyzék a [381.](#) oldalon található.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

COGNAC-IDILLEK

NOVELLÁK

ÍRTA

KÓBOR TAMÁS

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

1914

A NYUGAT nyomdája Budapest, IX., Lónyay-utca 18.

COGNAC-IDILLEK.

I.

A KUTYAFEJŰ.

Egy idő óta nem tudok aludni és mindenféle bolondságot gondolkodom összevissza.

- Annál jobb, - gondolom napközben, - legalább több időm jut a munkára.

- Lefekszem, - gondolom este, - a tudósok szerint vízszintes fekvésben lehet legjobban gondolkodni. Gondolkodom majd, hiszen már egy örökkévalóság, hogy nem gondolkodtál.

- Aludni akarok, - gondolom, mihelyest eloltom a lámpát, - végre is aludni muszáj és minél hamarább fogsz hozzá, annál előbb sikerül.

Lehúnyom a szememet és eszembe jut, hogy a télikabátomról szakadoznak a gombok. Úgy elérzékenyedem erre, hogy szinte sírva fakadok. A szakadozó gombok árvására vallanak s noha

nem vagyok árva, többet hiszek a gomboknak, mint a valóságnak. Magam állok a világon, én jóságos istenem, oly szomorú az árvák sorsa.

-4-

- Ne bolondozz, - mondja egyszerre valaki és én nem csodálkozom rajta, hogy egy kutyafejű ember ül egy vörösterítékű korcsmaasztal előtt, míg magam az ágyban heverek. - Sohsem szeretném mással lenni.

- Ez igaz, - mondom, - de nem is voltam soha ilyen egyedül. A gombjaim...

- Magad varrtad föl, mert lusta voltál szólani, - mondja amaz.

És én nem kérdelem, honnan tudja, kicsoda, nagyon jól ismertem régi jó barátomul ezt a kutyafejű embert, noha most látom először szemtől szembe magammal.

- Ha a fejed fáj, - folytatja - haragosan morogtál a részvevő szóra, mely borogatást kínált és mogorván a fal felé fordultál. Ha csapás ért, jobban gyűlölted a szánakozókat, mint az ellenséged. Gőgösen, hencegve utasítottad vissza az életet és szeretetet s haragudtál, amiért engedték magukat visszautasítani. Hát nem így volt?

- Így volt, mondom, most is így van. Mert ami bajom van, az az enyém, nincs jogom belőle másnak juttatni. De ami örömöm volt...

- Ismét hencegsz. Hát örültél valaha világéletedben?

Nem tudok neki felelni. Úgy rémlik, mintha mégis lett volna örömöm, de sokkal hiúbb vagyok, semhogy az örömről époly nyíltan szólnék, mint bajomról. Az ember nem szeret szenvedni, de szívesen kérkedik velem, hogy mindig szenvedtem.

-5-

- Szóval, jó ember vagy, - folytatja az én gondolatomat, - a mártírom jóság áldozata. Ha szép asszonnyal szóba álltál, nem rögtön a szemedbe vágta, hogy jó ember vagy? A susztered, mikor váltani küldted s vissza sem jött, nem azt gondolta felőled, hogy jó ember vagy? És magad, amikor élehetlenséged vádjá nagyon sanyargat, nem a jóságoddal mented föl magadat? Most, hogy itt fekszel és nem bírsz aludni, nem azért nem mozdulsz, nehogy a szomszéd szobában esetleg felköltse valakit? A villamosról nem ezért szorulsz le utolsónak? Rendezvoust nem azért nem kaptál soha? És az összes gázságaidat nem azért követted-e el, mivel jó ember vagy?

- Hagyj békén, - mondom ásítva, - mintha ezeket a dolgokat már valahol olvastam volna.

- Csalódsz, - mondja ő, - írtad őket, de nem magadról. Modell után dolgoztál és nem tudtad, hogy modelled magad vagy.

- Hallod-e, te kutyafejű, ha nem tudnám, hogy ágyban vagyok s te csak silány látomány vagy, kidobnálak.

- Természetes. Amíg mások fejéhez vagdoshatod a szavaimat, addig én vagyok az igazság, mikor neked kell nyelned, kutyafejű cinikus vagyok. No, hát lássunk tovább. Mennyiben volnál különb másoknál? Úgy élsz, mint egy bölcs, örömtelenül s úgy gondolkodol, mint az éhes kutya, öröme vágyva. Lemondtál mindenről és vágyakozol mindenre. Életed a másoké, de minden embertől szeretnéd visszakövetelni az életedet. Nem tettél soha rosszat és minden gondolatodban kísért a gonoszság. Igaz ez?

-6-

- Nem. Mert nem vagyok angyal, hanem csak ember, akinek kísértésekkel kell megküzdenie. Az én tisztaságom annál többet ér, mennél súlyosabban harcolok érte önmagammal. Ahol nincs ördög, ott könnyű menekülni a pokoltól. A kísértő gondolat sohasem győzött rajtam, mert erősebb voltam nálánál. Gorombáskodj, amennyit tetszik, de ezt az egyet nem hagyom.

- Mert ebben az egyben nincs legkevésbé sem igazad. Ha mondom, hogy tolvaj vagy, a szemembe kacagsz, de ha mondom, hogy gyáva vagy, dühös leszel. Hisz annyira filozófus csak vagy, hogy tudjad, mit jelent ez!

- Nos, hát beszélj. Állok elébe.

- Jól tudod, hogy nem küzdél a kísértéssel, csak nem tudtál cselekedni. Soha belső tusában le nem győzted magad, de mikor arra került a sor, hogy karodat emeljed, tunyán összerokadtál magadba. Nem vágytál soha asszonyi csókra? Nem hevültél soha rád csillanó tekintettől? Dehogy nem. De nem volt erőd élni az alkalommal és engedelmeskedni az ösztönödnek. Nem akartál soha gazdag lenni? S amikor alkalom kínálkozott, nem akartál-e, avagy nem tudtál vele élni? Nem szorultál soha a hatalmasok támogatására? Dehogy nem. Sőt számítottál rá, sőt óhajtottad. Áhítottad a kegyüket, ott kuncsorogtál a közelükben s lested kutyaként a figyelmüket. S mikor gőgösen elfordultál tőlük, ugyan gógból tetted? Nem. Menekültél a cselekvés kényszerűsége elől. Megtagadtál már valamit valakitől? Nem. De szeretted volna megtagadni valamit? Igen. Aki nemet akar mondani, annak erősnek kell lennie, aki igent mond, annak nem kell jónak lennie, elég, ha gyöngye. Mindent egybevetve, azt hiszem, te vagy a világ legsilányabb teremtménye, azért nem tudsz még csak aludni se.

-7-

- Mégis hazudsz, kutyafejű, noha ismersz engem. Igaz, cselekedni nem tudok, de csak akkor nem, mikor a magam érdekében kellene tennem. De egyszer egy részeg embert, aki főbe akarta magát lőni, megmentettem úgy, hogy a revolvere nyílásához szorítottam a saját homlokomat. A részeg nem sokat okoskodik, ha elsüti a fegyvert, ma nem élek. De nem sütötte el s ő él. Egyszer egy nagyon szép fiatal leány nyitott be hozzám, hogy tanítsam meg a bűnre. Majd beleőrültem, de kinyitottam az ablakokat, kinyitottam az ajtót, s morált prédikáltam neki. Ma boldog anya és

-8-

tisztességes asszony. Ha hencegni akarnék, többet is mesélnék. De ezek is bizonyítják, hogy tudok cselekedni is.

- Szegény ember vagy, - mondja amaz, - ha már ezekben is cselekvést látsz. Az egyik akaratlan reflex mozdulat, vagy szintén részegség, a másik egyszerű gyávaság. Félsz a következményektől. Irtózol a lelketlen tettektől, mert elgondolod, hogy a veszendő leány kétségbeesése, gyalázata téged sújthat, ismered képtelenségedet a gonoszság teljes és egész megcselekvésére. Morált prédikálsz annak, aki csókodat kívánja, mert jól tudod, hogy az első zokogásra kénytelen feleségül vennéd. De hiszen kár erről sokat beszélni. Az ember mivolta abban tükröződik vissza, miképpen vélekedik másokról. Te, aki senkit sem bántottál soha, aki mindig jó vagy, nem tudod megvetni azt, aki kíméletlenül gázol keresztül a mások lelkén és soha jót nem tett. Sőt szereted ezeket a gonosz embereket, akik mindent megtesznek, amit gondolnak és irigyled őket. Ez mutatja, ki vagy. A cselekedetek épúgy hazudnak, mint a szavak. Csak a gondolkodás őszinte, a fölfogás a jellem. Te, aki nem tudod gyűlölni a rosszat, hiába nem mívelsz rosszat, mégis gonosz vagy. Te, aki igazolni tudod az önző csúszás-mászást, hiába hordod fönn a fejedet s élsz Diogenesként a hordódban, mégis csak csúszó-mászó vagy, aki adja a repülő sast. Szóval, ha egészen világosan akarnám magamat kifejezni, azt kellene mondanom, hogy képmutató vagy, még önmagaddal szemben is.

-9-

A kutyafejű ember az öklére borult, úgy nézett rám elmosódó tekintettel. Mintha könny csillogott volna hűséges kutyaszemeiben. A vörösabroszos asztal lassanként beletűnt az éjszakai sötétbe s úgy éreztem, mintha valaki nyalná a kezemet.

- Jön az álom, - gondolom még elbódulva, majd hirtelen fölbuzdulás kél szívemben, a vérem hevesebben lüktet, úgy érzem, mintha karom izmai megdagadnának s hirtelen, energikus, ellenállhatatlan akaratként fogamzik meg bennem az elhatározás - szeretném, ha már reggel volna, hogy végrehajthassam:

- Megparancsolom, hogy varrják föl a kabátom gombjait!

II. *A MEGCSALT ASSZONYNÁL.*

-10-

Ma olyan hangulatban vagyok, hogy okvetetlenül boldogtalanságot kell szagolnom. Nagyon elégedetlen vagyok magammal, megint úgy érzem, hogy semmi értelme sem volt a születésemnek s tiszta badarság, hogy még nem temettek el. Ezért kell boldogtalanságot látnom. Rájöttem, hogy aki jobban meg van elégedve önmagával, mint a világgal, az boldogtalannak tartja magát.

Lássuk csak, ezúttal kettő van raktáron. A gyászos özvegy és a megcsalt asszony. Az utóbbi közelebb van, menjünk hozzá. A gyászos özvegy sem megy addig férjhez.

Belépek a szűk előszobába. A nagyságos asszony itthon van? Persze, hogy itthon van. A nagyságos asszony épolyan biztosan itthon van mindig, ahogy a nagyságos egészen biztosan soha sincs itthon. Aztán hallom is az indiánordítózást. Négy fia van az istenadtának, azok a prairien szoktak végigszáguldani s ilyenkor a mama a paripa, aztán az elfogott fehérbőrűeket szokták megskalpolni, s ilyenkor a mama haja szolgál skalpul.

-11-

Bízzást rájuk nyithatom az ajtót. A nagyságos asszony egy viseltes pongyolában hanyatt fekszik, s a legnagyobb fiú, a tizenegy éves óriás, éppen a mellén térdel és egy tintás léniával riszálja a húrszerűen megfeszített szőke hajzatot, míg a kilencéves óriás a fehérbőrű ujjainak csavarintásából akarja megállapítani, hogy van-e még benne élet. Nincs, mert a hétéves az arca előtt térdel, fölemelt ököllel figyelmeztetvén, hogyha kiáltozással még életet árul el s így elrontja a játékot, a szájára fog csapni. Az ötéves óriás azonban kegyelmes, ő csak az asztról lóbázza le lábait s használt író tollakkal nyilaz le rá, száguldó paripáról.

Amint belépek, a kép pillanatra élőképpé dermed, aztán az óriások roppant szendén és illedelmesen elem járulnak, s pacsit adnak. Soha náluk szelídebb, jobb nevelésű óriásokat nem láttam. Még a mamájuknak is engedelmeskednek az idegen láttára, aki valahogyan magasra emelt reszkető karokkal kontyba csavarja, s úgy ahogy, megtűzi haját, s alig lihegve kiküldi az óriásokat.

ÉN: No hallja, kedves barátnőm, maga nagyon rontja ezeket a szende báránykákat.

-12-

Ő: Mit csináljak? Az apjuk gyermekei. Csak akkor boldogok, ha engem megkínoznak.

ÉN: Pedig lássa, ha nem engedné magát megkínozni, époly boldogok volnának, mint mikor az apjukat, vagy engem nem kínoznak meg. Maga szenvedélyesen kiélvezi az anyaság mártíriumát.

Ő: Igen, ezt fogja rám az uram is. Persze, könnyebb engem hibáztatni, mint elismerni szenvedéseimet.

ÉN: S maga szívesen szenved, csak ismerjék el. Az előbb mondta, hogy az apjuk vére. Persze, úgy értem. Nemcsak ő, hanem a gyermekei is taposnak magán.

Ő: Kérem, én leszámoltam ezzel. Azért jött ide, hogy megkínozzon? Jól van, mindenki ártatlan, csak én vagyok bűnös, mindenki szent, csak én vagyok oka mindennek. Tudom már, tehát kár

megmondania.

ÉN: Nem úgy, drágám. Én a barátjuk vagyok. A magáé inkább, mint az uráé, mert maga asszony.

Ő: Igazán? Régen hallottam s ma már magam sem hiszem.

ÉN: Van már harminc éves?

Ő: Talán megérem ezt a kort, ha még egy évig élek.

ÉN: Hm.

Ő: Nem látszik meg rajtam, úgy-e? A minap a hugommal mentem s a boltban a segéd a kedves mamájának nézett. Kétévi korkülönbséggel.

ÉN: Pedig maga nemcsak fiatal, hanem szép is.

Ő: Köszönöm, nem szenvedek nagyzási mániában.

ÉN: Szép, de bajos észrevenni. Tudja milyen maga? Olyan, mint egy összevissza horpasztott aranypajzs, olyan, mint a porlepte szobor, olyan, mint egy ragyogó palást, melyre kímélés céljából zsákvásznat húztak. Magát csak - bocsánat - ki kellene igazítani, s ismét a régi, fiatal szép asszony lenne.

Ő: Nem találja elég jellemzőnek, hogy amikor nekem szépet akar mondani, ilyeneket kénytelen mondani?

ÉN: Ebben igaza van, de nem én tehetek róla, hanem maga. Miért ilyen? Miért vette a fejébe, hogy maga csak anya, mikor maga még mindig asszony?

Ő: Miért? Mert itthon minden pillanatban éreztetik velem, hogy anya vagyok. Még pedig ökölcsapásokkal. Mert itthon mindig éreztetik velem, hogy nem vagyok asszony. Még pedig szintén ökölcsapásokkal. S én túrom mind a kettőt: a gyermekeimét fájdalmas örömmel, hogy mulatnak s azt hiszik, hogy anyának nem fáj semmi, az uramét fájdalmas daccal, hadd higgye, hogy nekem nem fáj semmi.

ÉN: Végre helyben vagyunk. Az ura, ez a maga nagy baja.

Ő: Csekélység.

ÉN: Pedig nem értem, igazán nem értem. Oly szeretettel beszél magáról, s ha az ember őt hallja, azt hinné, hogy maga bánik rosszul övele!

Ő: Maga is?

ÉN: Őszintén szólva: én nem. De azt hiszem, hogy én tévedek, nem más.

Ő: Persze, maga is férfi, a férfival tart. Persze, nekem hálásnak kell lennem, hogy ő nem tapos szintén rajtam a lábával, mint a gyerekek. Ő, ő nagyon szeret és becsül engem. Éppen csak a házban semmi sincs kedvére való, éppen csak az étel rossz, a lámpa sötét és az ágy nem elég puha. Tehát nem kap itthon enni, tehát másutt kell ennie, tehát szeretőt kell tartania. Hahaha, a puha fészek, a jómadár, ahol megtalálja a paradicsomot, melyből a hanyag feleség kiűzte!

ÉN: Még mindig ez a baj?

Ő: Tudom, már könyv nélkül tudom. Nem kell olyan szigorúan venni. Más férfi is megteszi, mindnyájan megteszik. De mikor mégis komoly, akár annak veszem, akár nem! Mikor a szeméből mindig látom az összehasonlítást, melyben én csak vesztes lehetek. Láttam a multkor a szeretőjét. Belekábultam. Az árnyéka sem lehetek. Milyen szép, milyen friss, milyen hódító, milyen királynői, mennyi bájosság, kedvesség, jókedv! Mit ér ezzel szemben az én négyszeres anyaságom, az én formából kiment természetem, az én két karmolt, agyonütött arcom, melyen hiányzik a kék folt, hát ott van helyette a sárga!

ÉN: Nincs igaza. Nem az teszi, hogy szebb, hanem az, hogy a férj is ember, komizkodik, de azért nem komisz. S ha arra kerülne a sor, hogy melyikükért haljon meg, hát magáért halna meg.

Ő: S beérjem éppen azzal az előnnyel, melyre sohasem kerül a sor, mert nem kell egyikünkért sem meghalnia? Nem, barátom, hagyja a nagy mondásokat. Én prózai vagyok, mint a félretaposott cipősarok, s különben én nem panaszkodom, s nem zavarom őt mulatságaiban.

ÉN: Teringettét, maga ugyancsak védelmezi a boldogtalanságát. Pedig mégis ki akarom gyógyítani a boldogtalanságából, mert az nagy számárság.

Ő: Magam is azt hiszem. A boldogtalanság kín mint állapot, de számárság mint társalgási téma. Bocsásson meg, hogy ezt előbb nem tudtam, s megkínóztam önt a bizalmammal.

ÉN: Ne beszéljen így hozzám. Jól tudja, hogy nem bírom magát szenvedni látni, hogy mindenre képes volnék, csak ne szenvedjen s amit mondok, csak arra szolgálna, hogy derűsebben fogja fel a sorsát, s kevésbé súlyosnak férje tévelygéseit. Elvégre is egy férj csapodárságában nem a csapodárság a bántó, hanem a hit, hogy az a feleség kisebbitése. Ha ezt nem gondolja, akkor nem bánná a csalfaságát sem.

Ő: És a piszok semmi? Én, aki nem iszom a más poharából, a férjemet megosszam ronda

akárkikkel? Nem, barátom, inkább átengedem a poharamat a másíknak és szomjazom... különben nem is szomjazom. Nekem már mindegy minden, én nem vagyok már asszony.

ÉN: S nem sajnálja önmagát? Nézze, az imént azt mondtam, hogy maga voltaképpen szép. Most azt mondom, hogy nagyon szép. S magának mindenben igaza van, nem tudok magával vitatkozni, még a maga javára sem. Igenis, komisszág, hogy ez az ember így bánik magával, aki megérdemelné a legtökéletesebb boldogságot.

Ő: Ó, barátom, ha tudná, mennyire fáj és jól esik ez a beszéd.

ÉN: Ne sírjon, drágám.

Ő: Hadd sírjak. Hadd zokogjak egyszer hangosan, más előtt, hogy ne kelljen a párnámba fojtogatnom, az éjtszakával takargatnom könnyeim omlását. Köszönöm magának, hogy ebben a jöttetben részesített, maga, maga...

*

Megtörtént. A boldogtalan asszony a keblemre dőlt. Minden szándék nélkül, csak a fájdalomtól hajtva. Én pedig átfogtam és megcsókoltam a száját, s nem mondhatom, hogy minden szándék nélkül. Amolyan annak rendje és módja szerinti szenvedélyes szerelmi csók volt, melynek nem akar vége szakadni, s melynek tüze átjárja az ember csontjait. Nem volt szép a szemnek, de vigyen el engem az ördög, a teste, vére forrósága elbódított. És semmi póz sem volt közöttünk, semmi folytatása nem lett. A megcsalt asszony rám tapasztotta még égő szemét, ámulva, kérdőn, meglepve és boldogan. És én mentem és káromkodtam: a pokolba is, sohasem hittem volna, hogy még ezt az elhanyagolt asszonyt sem lehet pusztá számításból megcsókolni. No de legalább sikerült s a leckét még megértetem vele.

-17-

*

Egy héttel később ismét fölkerestem. Nem ismertem rá. Gondosan megfésülve, takaros pongyolában s púderes arccal éppen elnászpángolta a tizenegy éves óriást, míg a többiek engedelmesen, félénken álltak körülötte és nézték az elrettentő példát.

ÉN: Brávó, kedvesem, el vagyok ragadtatva.

Ő: Ezt magának köszönöm, drága barátom

ÉN: Hogyan? Ön megértette?

Ő: Szégyelném, ha félreértettem volna.

ÉN: Olyan rossz embernek tartott és olyan szívtelennek?

Ő: Szívtelennek? Mikor magamon éreztem, hogy egy másik férfi csókjától is kigyulladok, s láttam, hogy maga, aki soha utánam nem járt, szintén kigyullad? Barátom, drága, okos, jó barátom, amikor ezt megértettem s a poshadtságom elszigeteltségéből kirántva, tapasztaltam, hogy a férjem is csak azért olyan, mert nem poshadott, mint én, megszűntem olyan szörnyűnek látni az ő bűnét, mert nem tudtam többé olyan nagyra tartani, amit az én erényemnek hittem.

-18-

ÉN: S hogy egészen megértett, azt láttam az imént, mikor az indiánt skalpozta!

Ő (*nevetve*): Csakugyan, mivel ismét asszonymak éreztem magamat, tudok anya lenni, anélkül, hogy rabja lennék gyermekeimnek. S amióta imponálok nekik, érzem, hogy jobban is szeretnek. S erre mind maga tanított meg.

ÉN: Kár, hogy olyan jó tanítványnak bizonyult, s újabb leckére nincs szüksége.

Ő: Ne is próbálja, különben megtanítanám, hogy mi a tisztesség!

III.

A GYÁSOS ÖZVEGYNÉL.

-19-

Hát jó, leszek finom ember és részvéttel meg látogatom a gyászos özvegyet. Szegényke, előre sajnálom magamat. De nem tesz semmit, őt sem irigylem.

A gyászos özvegy a József-körúton lakik, abban a négyszobás lakásban, melyben már öt év óta éli a bús elhagyottság titokzatos örömeit. Az egész különbség, hogy eddig az ura a Múzeum-körúton élt egy háromszobás garzon-lakásban, ahol alig fért el a műtárgyaival és a szeretőjével, most pedig a rákosi temetőben, ahol egész biztosan bőven van hely még sok halott férj számára.

A SZOBALÁNY: A nagyságos asszony kéreti, hogy a szalonban szíveskedjék néhány percig türelemmel lenni.

ÉN: Öltözködik?

A SZOBALÁNY: Átöltözködik.

Rendben van, várok a szalonban néhány percig. Mondjuk, hogy negyvenötöt. Aztán megjelenik

-20-

s én megrendülök. Mi ez? Nem ezt vártam Gyász, valódi gyász. Beesett arc, karikás szem. Ezt nem most csinálta, ez legalább három hónapnak a műve, amióta az urát temette s a sírbaugrás jelenetével osztatlan tetszést aratott. Ahogy meglát, igazán vissza akarja tartani könnyeit, de csak előtörnek.

ÉN: Szegény barátnőm, őszintén sajnálom.

Ő: Köszönöm, hogy olyan melegen mondta. Elhagyatottságomban ez az első szó, mely jól esik.

ÉN: Elvégre le kell számolni ezzel is. Nem tudom mással vigasztalni, mint az élet példájával: a gyász olyan madár, mely sohasem ül meg egy fészekben.

Ő: Nálam fészket rakott. Könnyű a többinek, akiknek az előző életük is mindennapos volt. De én egészen kiestem a sorból, a gyászommal is úgy leszek.

ÉN: Ne gondolja, hogy a maguk élete a megboldogulttal olyan rendkívüli volt. Sokkal több az ilyen házasság, mint látszik, mert rendszerint nem különülnek el külsőleg azok, akik nem élnek együtt.

Ő: Hogy érti ezt?

ÉN: Úgy értem, hogy nemcsak az a rossz házasság, melynél férj és feleség nem érintkezik.

Ő: Rossz házasság? Ön is a szememre veti a látszatot?

ÉN: A látszatot?

Ő: Minek jött ide, ha kínozni akar? Rossz házasság, az enyém? Azzal a drága emberrel, aki nélkül a helyemet nem lelem? Akin csüggttem lelkem egész hevével, akinek utolsó gondolata voltam, aki nem akarta, hogy halálos ágyánál álljak, mert meg akart óvni még ettől a szenvedéstől is. Ó, lelkem, drága mindenem, hallod ezt? Így tapossák lábbal a mi legszentebb érzelmeinket a mi legjobb barátaink!

ÉN: Nem talállok szavakat ostobaságom kellő jellemzésére.

Ő: Ó, maga nagyon okos, de rossz, rossz. Kíméletlen, mert most senkim sincs, senkim, senkim.

ÉN: Szegény asszonyom, a barátja is elhagyta?

Ő (*fenséggel*): Ó milyen nyomorult maga. A barátom? Sohasem volt a barátom, soha nem szerettem mást, csak őt! Érti? S amióta eltemették, maga az első ember, akit magamhoz bocsátottam. Látom, magával sem kellett volna kivételet tennem.

ÉN: Ha nem látnám az arcát, mely elcsigázott ugyan, de mégis ugyanaz, mely annyira kedves volt nékem, azt hinném, hogy eltévesztettem az ajtót, vagy mind a ketten - másról beszélünk.

Ő: S miért hinné ezt?

ÉN: Jól tudja, Hédi, én haszontalan fráter vagyok. Sohasem kerestem az erényt és soha nem ítéltel el nőt. Az igaz, hogy férfit sem. Hát ne értsen félre, ha megmondom: az ura sohasem volt közel magához, amíg élt, s ha szerelemről volt szó, még én is több voltam magának, mint ő.

Ő: Ez rágalom.

ÉN: Vagy úgy! Talán az ajtó mögött hallgatódzik valaki?

Ő: Nem hallgatódzik senki. Én nem komédiázok senki kedvéért. A lelkemre hallgatok, s órá gondolkodom vissza és így mondom magának: rágalom minden, amit az emberek rólam mondanak.

ÉN: És órá?

Ő: És amit órá mondanak.

ÉN: Most már engedje meg, hogy egy kicsit prózábbul beszéljek. Ha ez nem komédia, akkor a legmegfoghatatlanabb - mondjuk úgy, hogy idegbeli megtévelyedés.

Ő: Ez az én igazi lelki életemnek a kitárása.

ÉN: Lehet, de nem értem, amikor róla van szó. Amit önmagáról mond, azt természetesen tisztelettel elhiszem. Nem volt barátja? Ezt a cáfolatot sajnálattal tudomásul veszem, mert álomnak kell most minősítenem, amit pedig a legédesebb valóságnak hittem eddig.

Ő: Szentelen!

ÉN: De már engedelmet kérek, azt már nem álmodtam, hanem ébren láttam, hogy színházban, vendéglőben nem maga volt az a hölgy, aki a karján megjelent, s a Múzeum-körúton, abba az érdekes kis intim fészkekbe nem magát látták mindennap besurranni.

Ő: Rólam mondhat akármit, de a halottat, azt a szentet kímélje!

ÉN: Pardon, Hédike, egy kicsit becognacoztam, hát őszintének kell lennem. Halottnak elismerem, de szentnek? Elfelejtí, hogy az a szent verte magát?

Ő: Ez az én dolgom.

ÉN: De nem szentnek a műve. Aztán meg különben bánom is én. Bocsásson meg neki, amit

akar, de nekem ne adjon föl rébuszokat.

Ő: Természetes, ez kellemetlen magának. Milyen egyszerűnek képzelte magának a dolgot. Itt egy asszony, akit a szeszélyeimnek feláldoztam. Nincs benne semmi, egy elhagyott asszony, rosszul élt az urával, nem is éltek együtt, tehát voltaképpen semmit sem jelent, hogy férjes asszony-e, vagy özvegy.

ÉN: Nem értem.

Ő: Ó, jól ért maga engem. Mivel tartozik maga egy asszonynak, aki úgy élt, mintha szabad volna? S mire kötelezné magát ilyen körülmények között az a változás, hogy most csakugyan szabad lett?

ÉN: Kezdem érteni, de azt hiszem, félreértem.

Ő: S mért értene félre?

ÉN: Mert nem én vagyok az utolsó. Ha az volnék, akkor megérteném és gratulálnék az ötletességéhez: szabad vagyok, most végy el.

Ő: Igenis, így van. Szabad vagyok s nem kell többé a becstelenség életét élnem. Megvan a mód rá, hogy levonja cselekedeteinek a konzekvenciáját.

ÉN: Miért éppen én?

Ő: Mert maga az első.

ÉN: Megbocsát, drágám, hogy ki az utolsó, az megközelítőleg tudható, de hogy ki az első...

Ő: Ó, milyen becstelenség. Megrágalmazza azt, amit élete regényének nevezett, csak azért, hogy kibujjon gavallérkötelessége alól?

ÉN: Drága Hédi...

Ő: Ne nevezzen így.

ÉN: Drága Hédi, nem adna egy pohár cognacot? Erre a fordulatra úgy kijózanodtam, hogy imádni tudnám magát.

Ő: Még gúnyolódik?

ÉN: Nem. Higye el, egészen komolyan sajnálom magát. Magát és minden nőt. És most már értem is magát. Micsoda nyomorult állapot lehet az, nőnek lenni, annyira függni a férfitől, hogy szentté tesz egy halottat, aki himpellér volt, de mégis nevet adott magának. Meghamisítja önmagát, nem is szándékosan, hanem a helyzet nyomása alatt, s mindent, mindent, amit mint ember diadalmas függetlenséggel elkövetett, most mint asszony átformál, csak hogy valahogyan kiszorítsa magának a jogcímet, mely minden pici állatnak megvan: a jogcímet az élethez.

Ő: Én nem komédiázok, engem nem kényszerít semmi, én a valóságot mondom. Körülhízelegtetek és beléloptátok magatokat a lelkembe, a ti léhaságtokat énrám fogtátok. Mikor szerelmet vallott, mikor könyörgött, mikor elkábított, rám fogta, hogy úgysem hiszek ebből semmit. Pedig én hittem, én úgy hallgattam meg, abban a szent hiszemben, hogyha szabad volnék, feleségül venne. Ha ezt nem hittem volna, nem lettem volna rossz és most mind, mind elveszi a hitemet s rosszát tesz. Igen, csak most lettem rossz, amióta az egyetlen, aki hozzám tartozott, elhagyott, s maguk, maguk mind gazemberek, lélekgyilkosok.

ÉN: Mind? Tehát nem én vagyok az első?

Ő: Menjen és soha többé ne lássam. De még fog felőlem hallani. Enni, pusztítani fogom a férfiakat. Nem én fogok vergődni az ő hitványságuk miatt, hanem ők, a porban, a sárban, a nyomorban, ha lihegő ajkkal egy szerelmes szóért könyörögnek, elébük tartom az én drága halottam képét és azt fogom csókolni. Ki innen, ki, maga a legnyomorultabb, mert nem hittem, hogy még magában is csalódnai fogok.

*

Hát mentem. A szobalánynak két korona, a kocsisnak hat. Hát kellett ez nekem?

IV. *A FÉLLÁBÚ LEÁNY.*

I.

Az ember még ott sem járhat, ahol senki sem jár. A Bajnok-utca és Aradi-utca sarkán gubbaszkodott a kövön, este kilenc óratájt, egy gázlámpa tövében, hatfokos hidegben s vékony berlini kendővel a fején.

- Nagyságos úr, éhen halok, megfagyok!

Bánom is én! S ha most nem engedlek megfagyni vagy éhen halni, hát akad-e, aki holnap nem engedi? Dühbe jöttem...

- Mért nem mégy a nagy utcára, ahol többen járnak? Itt akarsz koldulni, ahol egy lélek sem jár?

- Szégyellem magamat, nagyságos úr.

Ez furcsa s még jobban dühbe gurított. Koldul és mivel szégyelli, hát ott koldul, ahol nem lehet.

- Nem vagyok itt - szóltam rá nyersen s odébb álltam. Bosszankodtam, hogy ez a lány épp ott koldul, ahol csak én járok és senki más.

-27-

Tíz lépés után visszafordultam és undorral végignéztem rajta. A gaz teremtés ugyanis egy szót se szólt többet, pedig vártam, hogy utánam óbégasson még. S egy picula már a kezemben volt s nem vethettem neki oda. Ennélfogva, mint mondtam, visszafordultam és szemébe néztem az elvetemültnek.

- Mért nem dolgozol?

- Nem tudok.

- Mért nem tudsz?

- Hagyjon engem a nagyságos úr, ha már nincs szíve irántam, minek faggat?

Erről ráismertem a fajtára. Egy piculáért, vagy egy krajcárért egész regényt tárt volna elém, de ingyen él és még a szavát sem hallatja ingyen.

- Itt van - förmedtem rá és odavettem a piculát.

Megköszönte és csak azután látta, hogy nem krajcárt kapott, hanem piculát. Soha olyan utálatos fellebbanását az öröme, mint ennek a nyomorultnak a szemében. Szinte átszellemült egy piculától.

- Az Isten áldja meg, ó nagyságos úr, csókolom a kezét, az Isten fizesse meg ezerszer... óh! És megmozdult a tehetetlen teremtés, aki ott ült, mint a batyu s a hóna alá kerített egy mankót, feltápáskodott és indulni készült.

-28-

- Hová?

- A szállásra, most már alhatom; három éjszaka nem volt szállásom.

- No és a vacsora?

- Jobb szeretek aludni, ott meleg is van.

- Itt van - szóltam és egy másik piculát is vettem neki.

Hát ez már förtelmes volt. Ez az izgatott öröm, ezek a potyogó könnyek. Így csak az éhes kutya örülhet az odavetett csontnak, de az embernek tudnia kell, hogy holnap is lesz nap, hát minek örül ma, holott holnap megint koplalnia kell?

- Hallgass és hozzám ne nyúlj! - rivalltam rá, mert kezét akart csókolni és megint az úristenre bízta, hogy fizesse meg a jóságomat. Hiszen ha ezt a jóságot megfizetné az úristen, ugyancsak póru járának. Hát minek ragaszkodik az ilyen nyomorult teremtés az életéhez? Mi súlyt tulajdonít annak, hogy tovább hordja-e a mankóját vagy sem?

Amint ott előttem állt, láttam csak, hogy nem gyerek, hanem felnőtt lány. S a berlini kendője a nyakába csúszott s láttam, hogy fiatal leány. Talán ha nem krumpli és kenyér táplálta volna, hanem hús és tej, ebből a teremtésből szép lány is lett volna. A szeme legalább még arra vallott. Az arca összevissza volt fagyva, mint az alma, és olyan foltos is volt.

-29-

- Hány éves? - kérdeztem.

- Tizenkilenc, nagyságos úr.

- Hagyja a nagyságozást, magának a suszter is nagyságos. Aztán hány lába hiányzik, hogy mankón jár?

- Egy - felelte csöndesen. Mint az idomított kutya.

- Aztán mióta hiányzik?

- Egy félév óta.

- S hogy vesztette el?

- Kiugrottam az ablakon.

- Ahá, öngyilkosság!

- Nem.

- Hát micsoda?

- Nem tudom.

- Hülye.

A féllábú lány mélyen az arcába húzta a kendőjét, úgy motyogta:

- Nem tudom. Egy embernek hazavettem a fehérneműjét, aztán az az ember rám zárta az ajtót és azt akarta, hogy... és aztán nem tudtam másképp menekülni és kiugrottam az ablakon.

Hm, s annak az embernek még most is két lába van.

- S levágták?

- Le.

- És senkije sincs?

- Senkim. Két hete kerültem ki a kórházból és azóta...

Sírva fakadt. Ezt már egyenesen utálok.

- Magának jó volna, - mondom - ha a másik lábát is eltörné, akkor megint kórházba kerülne.

- Jó volna - mormogta.

Hát ez már sok. Képes volna a nyomorult kosztért a lábát levágtatni!

Nem tagadom, dühös voltam a lányra. Éreztem, hogy nem tudom egyszerűen otthagyni. De mit csináljak vele? Megkönyörüljek rajta? Legyek a jótévője? Hogy az ördög vinné el valamennyi jótévőjét ennek a cudar világnak. Hanem eszembe jutott valami: lesz legalább mulatság.

- Hallja, - mondom - adja vissza a két piculámat.

Ijedten szorította öklét, melyben a pénz volt, a kebléhez.

- No, nem kell olyan fősvénynek lenni. Ha visszaadja a két piculámat, magammal viszem és élhet a házamban, ahogy akar egy álló hónapig. Ingyen az isten sem ad, a két piculáért megteszem.

Rám nézett valami kételkedő örömmel s reszkető gyanakodással.

- Ha azt hiszi, - mondom - hogy elszaladnék a két piculával, igaza van. Ne higgyen senkinek, nekem se. Jöjjön velem és majd utólag fizet.

Ekkor kinyújtotta kezét és odaadta a két pénzt.

- Ebből sem lesz soha milliomos, - gondoltam - ha ilyen könnyelműen bízik.

- Hanem jól jegyezze meg a dátumot, - förmedtem rá keményen - ma december 6-ika van, este féltíz. Január 6-ikán este féltízkor kilököm, mint a kutyát. Értette?

Értette a nyomorult és mégis belement. S ezek embereknek tartják magukat!

II.

Napról napra több gyönyörűségem telt benne. Hogy tudott enni az a pára! Elfogultan, hogy a száját se találta meg, ha ránéztem, mohón, mint a farkas, ha magában volt. És megnyalta utána az ajkát. Utálatos volt.

S mosakodott. Milyen szenvedélyesen fürdött. S hogy szeretett fészüklödni! Egészen más volt megfürödvé, megfésülve és jóllakva s én pokoli mód örültem, milyen élvezet lesz kilökni akkor, mikor már megszokta a kényelmet. S a liba azt hitte, hogy angyal vagyok, vagy legalább is viceisten és nem hitt a szavam gorombaságának.

Ruhát is szereztem neki. Még fűzöt is. Hogy örült neki. Tán éjtszakára sem vetette le, oly szenvedélyes örömmel viselte. S meg kell hagyni, hogy így a termete egészen helyes volt. S a jó és nagy kosztól megpirosodott, megtelt és megkeményedett az arca. Két hét sem telt el s ha az ablaknál ült és hosszú szoknyája elfödte csonka lábát, nagyon szép kisasszony volt.

Azt is meg kell engednem, hogy iparkodott megszolgálni az ellátást. Varrt és mosott, takarított s amint mankójával a hóna alatt áthömpölygött a szobákon s törlőrongyával irgalmatlanul elkapta a legrejtettebb porszemet is, hát majdnem megsajnáltam. Ha olyan ostoba nem lett volna s meglenne mind a két lába, még szobalány is lehetne.

Az idő azonban telt-múlt s a hangulat meglehetősen ízetlenné vált. Ő is számolta a napokat és különös bús nyugtalansággal nézett rám, én is számláltam a napokat és éreztem, hogy a várt mulatság helyett igen kellemetlen lesz kilökni őt. De aztán mérges lettem, mert úgy láttam, hogy reménykedik s nem hisz nekem. Pedig bizony ki fogom lökni, mert meg szoktam tartani a szavamat és engem ugyan senki se tartson jó embernek. Hogy pedig ő is tudja, hányadán van, hát január harmadikán odaszóltam hozzá:

- No, Juliska, még három nap a világ, aztán fel is út, le is út.

- Tudom, - mondotta szomoruan s megint csak dühbe hozott, mert egy könyörgő szót sem ejtett.

Aztán lett január negyedike, aztán lett január ötödike. Haza sem mertem már menni. Nem tudtam sem enni, sem aludni. Ő azonban látszólag nagyon nyugodt volt s oly biztosan végezte dolgát, mintha a holnapi nap soha fel sem virradna.

Pedig felvirradt. Sőt le is áldozott. Utolsó vacsora. Azaz ő hozzá se nyúlt az ételhez, nekem meg, noha minden falat megakadt a torkomon, csak azért is muszáj volt enni. Ekkor már félkilenc volt és ő az órára nézett.

- Egyék, - mondom, hogy valamiképpen mégis bosszantsam - ki tudja, lesz-e holnap? Nem felelt.

Én rágyújtottam a pipámra s nem tudtam mit csinálni. Szerettem volna, ha neki jut valami eszébe.

Ehelyett azt mondta:

- A ruhát is itt kell hagyni?

- Nem! - rivalltam rá. - Ami rajta van, az a magáé. Mert én úgy se viselhetem - tettem hozzá, nehogy azt higgye, hogy nagylelkű vagyok. Negyedtíz. Karjára fűzi a kis batyut, melyben régi rongyai és némi fehérneműje volt, fejére tolja a berlini kendőt és rám néz. Nekem úgy rémlett hogy nyugodtan, mert az én szemem elhomályosult.

- Fizesse meg az Isten - mondotta, aztán el kezdett zokogni. S én nem tudom, mi lelt, átfogtam magamhoz szorítottam és megcsókoltam.

S ekkor eldobta batyuját, mankóját és lábaimhoz hullott.

- Ne kergessen el, - könyörgött - én jó uram én bálványom, tartson magánál, akárminek, csak tartson magánál.

- A szeretőmnek? - hörögtem.

- A szeretőjének, a kutyájának - siránkozott s föltekintett rám nagy, fátyolos, égő, ígéző szemekkel.

S ekkor ellöktem magamtól s határtalan dühvel ráordítottam:

- Mért hagytad el akkor a lábadat? Mért ugrottál ki az ablakon?

V. **TÜKÖR-ŐRÜLET.**

Hiába tudom, hogy nem így volt, mégis úgy volt. Színház után hazamentem s nem tudtam elaludni. Meggyújtom a lámpát - három óra. Mit fetrengjek tovább? Gondoltam, fölkelek és dolgozom. Álmatlan hánykolódásom közepette igen szép témám akadt. Úgy éreztem, ha ezt megírom, akkor ez lesz a legszebb írásom. Egy fogoly kis lányról szólna az ének, akit odaadó szeretettel őriz egy istenverte kis faluban az apja, az anyja, a nénje, meg a bátyja. Vesznek neki lovat, hintót, kutyát, kanárit, s egy pillanatra sem engedik egyedül, mert rossz, ha a kis lány őrizetlen marad. S a kis lány a szerető örködés alatt arról álmodik, hogy megszökik egy herceggel, aki nincsen, vagy egy vándorló drótostóttal, aki minden héten bekopogtat hozzájuk. S végül csakugyan megszökik egy herceggel, aki nincs és elpusztul egy vándorló drótostót karjaiban, aki van, s mikor papa, mama, néni és bátya a kórházban jajgatva ráborul, mosolyogva köszönti a halált: végre én is éltem!

Mit hánykolódjam? Fölkelek és megírom azon melegében. S biztosan tudom, hogy csakugyan fölkeltem, magamra öltöttem a bundámat és a papucsomat és bundában és papucsban ültem az íróasztalomhoz. Egy pillanatra itt megbillen az emlékezetem, mint mikor a mozgóképen egy pillanatra más jelenet furakodik a cselekmény folyamába s látom magamat, ahogy egy pohár cognacot iszom és visszamegyek az íróasztalhoz.

A pálinkásszekrénytől az íróasztalhoz egy nagy állótükör előtt kell elmennem s a tükör előtt megálltam. Volt is miért. Néztem magamat és kacagtam. Papucsban és télibundában - ilyen tolettet nem igen szoktak a tükör előtt vizsgálni, vajjon rendben van-e s jól fest-e?

- Bálba? - incselkedtem magammal - nagyságos úr, elfelejtett kravátlit venni és a frakkba bujni. Kosarat kap minden kis lánytól és megveti minden drótostót.

Egy lépéssel közelebb lépve a tükörhöz, ajkamra fagyott a mosoly s meredten bámultam a tükörképemre.

- Ez én vagyok - gondoltam s láttam, hogy leesik az állam. - Ez én vagyok, bizonyos vagyok benne, ez a merőben idegen alak, mellyel semmi közösséget nem érzek. Bunda és papucs, inkább batyu, mint emberforma s mégis, úgy kell annak lenni, hogy az én vagyok, mert én álltam a tükör elé, s ha nem volnék előtte, a tükör nem mutatna batyut.

Még közelebb. A plafond lámpája éles árnyékot vet a tükörré. Feketés-sárgás színben látom magamat. De az arcom szürke, kísérteties fakóságban mered felém. Oly idegen arc, annyira nem

érzem, hogy az enyém. S hirtelen nem is értem, hogy az enyém volna, sőt nem is hiszem.

- Én, én - mondom magamnak. - Vannak emberek, akik sokra tartanak. Ha tudnák, hogy én most hogyan állok a tükör előtt; ha tudnák, milyen arcom van; ha sejtenék, milyen hitvány, jelentéktelen, nekem közömbös ez az alak, melyet megbecsülnek s csak azért becsülnek engem, mert ezen az alakon az én koponyám nyugszik, s szerintük dolgozik. Álmos, üres fej, aki most oda ül az íróasztalhoz s azért ír, mert nem tud aludni, s mert már biztosan tudja, hogy amit meg akar írni, sületlen számárság.

Lábujjhegyre emelkedtem. Úgy bámulom tükörképemet, mint a macska, melynek optikáról fogalma sincsen. Mindenféle mozdulatokkal kényszerítem a tükörképemet, hogy ő is mozogjon. Furcsa. Itt előttem egy kézzelfogható forma, csupa anyagiasságban, húsból, posztóból és prémből, és mégis semmi, csupán sugártörés, amilyennel a kóklerek dolgoznak, ha kísérteteket produkálnak a publikumnak. Ha két lépéssel odább megyek, megsemmisítettem.

-38-

De vajjon csakugyan megsemmisítettem-e?

Odább megyek s nem látom többet, az bizonyos. De hátha ott van, s csak azért nem látom, mert odább mentem? Hátha abban, amit mi egyszerű optikának ismerünk, van külön rejtelmes élet? Nagy elődöm, akinek a lelke belém költözött s - erősen tudom ebben a pillanatban - az ő életét folytatom, ismert egy embert, aki a szeretőjének ajándékozta a tükörképét. S ha tükör elé lépett, nem látta benne magát s ettől majd meghalt és földönfutóvá lett. Szegény Hoffmann! Most már értem, miért meséltél ilyeneket. Az a tükörkép nem olyan egyszerű dolog. Lássuk csak. Bizonyos-e, hogy valóban engem vet vissza az üveglap? Tán azért érzem oly idegennek a képeket, mert nem engem tükröz vissza, hanem - kicsodát is? - Ni, ez a kép most eltorzítja az arcát. Utálatos faunarcra, mely előbb vigyorog, aztán rémülettől válik felismerhetetlenné. Az enyém volna? Én, a komoly ember tenném, hogy odaállok a tükör elé és fintorítom az arcomat, rémítem saját magamat a tulajdon arcommal? Ha én ezt tenném, mit kellene akkor magamról tartani? S a tapasztalati tükörmeggyőződés szerint csakugyan kell, hogy én csináljak ilyen arcokat, az én szemem meredjen ki üregeiből rémült gondolatlanságban, az én állam essék le bamba meglepetésben, s láttassa velem elernyedt szájüregemet.

-39-

Rettenetes, ha a tükör tükör, s én előtte végzem ezeket a mókákat, akkor én nem vagyok épeszű ember. Nem ijedek meg ettől a gondolattól, sőt örülök neki. Mert tudom, hogy normális ember vagyok, roppant hidegen gondolkodom s érzéseimet kordában tartom. Csak az az alak őrült, nem én. Ezt az alakot valaki bent felejtette a tükörben s én most kiemelem belőle. Így van, biztosan így van. Ha volt ember, aki elajándékozhatta tükörképét, akkor lehetett olyan is, aki bent felejtette az én tükörben.

- Most már hagyd abba s eredj dolgozni - mondom magamnak. De csak nem mozdulok. Az az alak a tükörben most már értelmes arcot vág, szinte gondolkodva néz rám. Nem felejtett itt senki, ez te vagy. De igazad van, nem olyan egyszerű dolog a tükör, hogy az ember odább áll s akkor nincs benne semmi. Az ember nem állhat soha odább. Minden jelenség, minden káprázat megmarad.

Csakugyan. A szívem mintha megsajdulna. Hogy néztem én ebbe a tükörbe - másodmagammal. Mellettem állt s félkarral átfogtam. Boldogan bámultuk a szerelmes párt, amelyet magunk előtt láttunk. Majd a háta mögé kerültem s míg felemelt karjaival a haját igazította, átfogtam a mellét s csókoltam a nyakát. Ez én voltam, az ő volt. S különös boldogság volt mindkettőnknek, hogy láttuk magunkat szerelmünkben, ifjan és szenvedelmesen, belebódulva a lopott órába, melyről senkinek sem szabad tudnia, melynek minden nyomát el kellett takarítani.

-40-

S te nem vagy itt, drága szerelmes asszonyom s mégis megint látlak magam előtt a tükörben. Nem káprázat, hiszen az akaratommal fedeztelek fel az üvegmögöttiségben. Hol vagy? Kell, hogy itt maradt legyen, ami itt volt. S lassan a homályból, lassan a semmiből kibontakozott a káprázatos fejedelmi szépség s megölelném, de nem lehet, mert mellettem nincs senki, de ott az üveglapban megvan úgy, ahogy mellettem volt az első és utolsó boldog órában.

- Örület - gondolom s nem hiszem el. - Félálom - gondolom s tudom, hogy nem igaz. - Túlságos szerelem - gondolom s tudom, hogy nem is több. A tükör a legrejtelmesebb teremtése a világnak s az emberek nem tudják és nem fogják tudni sohasem, mi a tükör.

*

A nap besüt az ablakomba. Már tíz óra. Fáradtan emelkedem fel az ágyból s a tükörbe nézek. Ott áll, kissé porlepetten, de egészen úgy, ahogy tükrök állni szoktak, szolid mahagoni vörösségben s csiszolt üveglappal. Belenézek, bizony csak egy mosdatlan álmos arcot látok, semmi mást. Csakugyan visszavetette azt az őrült, bamba arcot, melyre még most is rémülten emlékszem? Próbálok emlékezet után ismételni - nem megy. Csak álmodtam? Az ágyam mellett a bunda és az íróasztalon a megkezdett novella. Hát mind igaz? Csakugyan elgondoltam azokat az ostobaságokat melyeket éjtszaka szigorú természettudományi logikának éreztem, most pedig megfoghatatlan bolondságok? Bizonyos, hogy elgondoltam ezeket, bizonyos, hogy tudtam mindezt, bizonyos, hogy az éjtszaka őrülségi rohamom volt. Már most mit csináljak magammal? Menjek pszichiáterhez? Ez lenne a legokosabb. De nem érek rá, még szükségem van arra, hogy józaneszűnek tartsam magamat. Mitevő legyek? Élesen belenézek a tükörbe, keresem benne azt a másikat, azt a drága alakot. Nem találom meg. Behúnyom a szememet s előttem áll.

-41-

- Bolondság, - gondolom boldogan - ha az éjjel őrült voltam, akkor minden szerelmes ember

VI A MÁSIK.

Mégis csak jó újságot olvasni. Enélkül honnan tudnám, hogy a méltóságos államtitkár úr Olaszországba utazott. Mit csinál addig Bajainé? Ezt meg kell tudnom.

A kapu előtt megállok és nézem az átellenes ház első emeletjét. A fehér selyem-rouleauk föl vannak húzva, a szalonban a nagy csillár minden lámpája világít. Nagy élet van ott, ha nincs is otthon a méltóságos úr.

Becsöngetek a második emeleten Bajaiékhoz.

- Kezét csókolom.

- Jó estét Anna, a nagyságos asszony itthon van?

- Igen, a nagyságos asszony itthon van.

- A nagyságos úr nincs itthon?

- A nagyságos úr is itthon van, de van valaki nála.

- Nagyon jól van.

Azt hittem, szomorú lesz, de nem volt szomorú. Teringettét, az asszonyok sohasem olyanok, mint logika szerint várná az ember. Csak egy kicsit halvány az arca és kék, sejtelmes szeme a különös gonddal rendezett szőke frizura alatt lágyan, fürkészszerűen mintegy kellemesen meglepetve siklik végig rajtam. Sietősen nyújtja kezét, ledúl az egyik székre és arcát a karjába rejtve, duzzogó, kacér hangon mondja:

-43-

- Menjén, maga kinevet!

ÉN: Bárcsak igaza volna. Látott valaha nevetni? Én csak mulatok és ez igen szomorú életpálya. De igaza van, azért jöttem, hogy erről beszéljek önnek. Mert olvastam, hogy odaát ön szalmaözvegy lett. Vigasztalnám is, de sajnos, ideát ön nem szalmaözvegy és így nincsenek chance-aim.

Ő: Jó, jó, csak csipkelődjék. Nem is tudom, miért vallottam be önnek, éppen önnek életemnek ezt az ostoba titkát.

ÉN: Talán azért, mivel én veszem legkevésbé hasznát. De be kell vallania, hogy elég komolyan őrzöm.

Ő: Az imént gondoltam magára. Azt gondoltam, hogy mégis jó barátom és jó, hogy valakinek beszélhetek is róla. Enélkül mindig azt kellene gondolnom, hogy nemcsak bolondság ez a dolog, hanem őrülség is és helyem voltaképpen a bolondok házában volna.

ÉN: Szerencséje, hogy nem vagyok pszichiáter. Ha tudós szakembernek gyónna volna meg, hogy ön a másik életét éli, okvetetlenül csóválná a fejét. Én azonban tudom, hogy mindenki más bolond, aki azt hiszi, hogy a maga életét éli. Hiszen így pattantotta ki a titkát. Én beszéltem önnek arról, hogy olykor egy pillanatnyi szédület fog el és akkor világosan látom, hogy én nem vagyok én, hanem valaki egészen más. Kétkedve nézek végig magamon: igazán én ülök és züllök itt? Barátom, neked most valahol ülnöd kellene, házisapkával a fejedben, pipával a szájadban és halhatatlan eszméken dolgoznod. Dolgoznod, alkotnod, mert hiszen komoly ember vagy. S talán csakugyan ülsz valahol és betöltöd földbeli hivatásodat s csak hitvány csalás vagy amitás, ha nem tudsz róla és itt találod magadat a politizáló agglagények között.

-44-

Ő: Igen, igen s majd megrepedt a szívem a boldogságtól, hogy azt hallottam öntől. Tudtam, hogy meg fog érteni és elmondtam, hogy én nemcsak hiszem, hogy van másik életem is, hanem valóban élem is azt a másik életet. Ott, ott, látja? Jöjjön az ablakhoz. Most nézze, az asszonyok elhúzzák a szájukat, a férfiak összeütik a kezüket, nevetnek és tapsolnak, ott a sarokban, melyet nem látni, áll a zongora, ott ülök én és énekelek vidám dalokat.

ÉN: Az ott a zongora mögött feketehajú és barnaszemű. Egy kicsit kövérebb is kelleténél. Nem féltékeny rá?

-45-

Ő: Féltékeny? Lehet az ember féltékeny szerelem nélkül? Ó, barátom, ez a szörnyeteg engem nem bánthat. Nem szerettem, amikor megkérte kezemet, azért is nem vagyok igazán a felesége. De lehettem volna, rajtam állt és éppen azért kereshetem odaát a másik életemet. Tíz esztendőn át követhettem pályája emelkedésén s mondhattam magamnak: vele emelkednél, ha hozzá mentél volna. Három év óta belátok az ablakán, nézem azt az asszonyt, akit elvett s minden mozdulatáról, minden mosolyáról mondhatom magamnak: most te mozdultál volna, mosolyogtál volna így, ha hozzá mentél volna. Látom magam előtt azt az életet, melyet elutasítottam magamtól és szemem előtt van a veszteségem is, a nyereségem is. S amellet életem ezt az életet, melyet igazán választottam és összemérhetem azzal, amelyet elszalasztottam.

ÉN: Különös helyzet, beteges gyönyörűség, de értem a szenzációit. Egy volna fekszik előtte, egy darab át nem élt életet lát az ablakán keresztül. De miért nézi igazi életének s nem azt, amelyet maga választott? Tudtommal ezt a házasságot sem a szerelem kötötte.

Ó: Éppen azért igazi az az életem, melyet elszalasztottam. Szerelem nélkül csak őhöz kélett volna mennem, mert ő volt az első, akihez mehettem volna. Akkor a szerelem isten volt, mely minden ember életén uralkodik, ma csak a jó szerencse, mely kevés helyütt kopogtat be. Akkor a magam akaratóból teremthettem magamnak életet, azután csak a helyzet és a kényszerűség parancsolt. Tudja, barátom, a szeretetlenségnek és a hideg szívnek is vannak ideáljai és a füstbe ment reményeknek is édes emlékei. Ha idebent boldogság ér, azt mondom magamnak: látod? mégis jól jártál. Ha idebent baj, keserűség ér, oda áttekintek: álmodj, álmodj és hidd valónak. Ha süt a nap, az asszony boldogan fürdik a fényében. Az az asszony te lehetnél, tehát az az asszony te vagy!

ÉN: S ha itt is, ott is elborul az ég?

Ó: Ölembe hull a két kezem és sírva mondom: az ember nem született a boldogság számára.

ÉN: S ha itt is, ott is süt a nap?

Ó: Akkor behúnyom a szememet és nem gondolkodom. De ezt csak úgy gondolom, mert még nem volt eset rá.

ÉN: Mondja csak: boldogabbak azok odaát, mint önök?

Ó: Ezt sokszor kérdeztem már, de nem tudok rá felelni. Olykor azt hiszem, hogy igen, de csak azért, mert magammal nem vagyok megelégedve, olykor meg azt, hogy nem, de csak azért, mert mégsem látok jól. Engem azonban nem bánt az ő életük árnya. Az ember megcsalja feleségét, de ilyenkor őt csalja meg és semmi közöm hozzá, de ha vidáman együtt látom őket, akkor az enyém ő, akkor én vagyok odaát. Látja, milyen kényelmes és milyen ostobán gyerekes vagyok!

ÉN: Azt hiszem, nem. Ha ugyan egyáltalán hiszek valamit. Kakuk módjára élek, sok fészekbe kukkantottam be, sok szerelmet és sok dermedt lelket láttam, de asszonyt, aki a lelke mélyén nem ugyanazt a játékot űzi, mint ön, aligha találtam még. Szerelmes ifjak, amikor kedvesük feje a vállukra hanyatlik, betelt férjek, amikor ifjú nejük az ölükbe szédül s amíg keze az ura hajában babrál, szeme messzire eltéved, míg egy kijózanító könnycsepp meg nem szakítja a perspektívát, sohse tudják megérteni, miért borult el a kedvük és hová vitte őket a búbánat. Csak érzik, hogy életük, érzésük, bújuk és boldogságuk az esetlegességszerűségük összevisszaságából került ki, nem pedig a mivoltukból. Így esett, de eshetett volna másképp is. Most ennek az embernek a karjába sietnek, de siethettek volna más ember karjába is. Ami a legdrágább nekik, azt egy hajszál véletlennek köszönhetik, ami egész életüket tönkre tette, attól – lehet – egy kézmozdulattal szabadulhattak volna. »Mi bánt, édes?« – kérdi az ostoba férfi. – »Nem tudom« – felel az édes, – »de úgy fáj valami, mintha valami nagy baj érne minket.« – Nem a jövőben van, édes, amit sejtessz, hanem a multadban, annak a kísértetei, árnyai rajzanak benned, abban az egyetlen szegényes véletlenben a millió között, mely testet és valóságot ölthetett.

Ó: Valóban? Mindez oly szép, oly mesésen valószínű. Hogy tudja és miért gondolja?

ÉN: Nem tudom és nem gondolom, csak mondom és hiszem. Lehet, hogy másképp van, de sohasem törődöm azzal, hogy igaz-e, ami eszembe jut, megelégszem vele, ha megmagyaráz valamit, ami nélkül magyarázatlan maradna. Amiért az ember elméjében olyan, mint a frissen ejtett seb. Ha van jodiformos gaze-om, azzal kötöm be, ha nincs más, betapasztom sárral is. De most jut eszembe, önnek mégis csak szerencséje van.

Ó: Miben?

ÉN: Hogy véletlenül nem lett az én feleségem. Avagy bevallotta volna-e akkor is nekem, hogy a lelke a szomszédban kalandozik?

Ó: Miért nem?

ÉN: Egyszerűen azért, mert aligha meg nem vertem volna érte. Az ember sok mindent megért és méltányol, mint jó barát, amit nem túrne meg, mint férj. Az én feleségem ne szalmaövegykedjék a szomszédban, amikor együtt van velem.

Ó (*kacagva*): De így osztozik az én szerencsémben.

ÉN: Szegény szerencse, de – ne haragudjék – beérem vele.

Ó: Goromba.

ÉN: Amellett nem is őszinte.

Ó: Isten vele, ez már flirtelés, már pedig, jegyezze meg magának, talán ha megházasodik hasznát is veheti, hogy az olyan asszonyt, aki mindig csak egy álmod sző, azt az álma megóvja a valóság minden kísértésétől.

ÉN: Köszönöm a leckét, kedves barátnóm nekem nem sok, de az urának elég. Tiszteltetem.

-46-

-47-

-48-

-49-

-50-

VII. **PROMETHEUS.**

Én vén haszontalan lump minden este a Jardin de Parisban vagyok, ledér nők társaságában. Azaz mindennap csak egy ledér nő társaságában: a másikéban. S mindegyik nő épúgy szeret engem, mint én őt: addig, ameddig együtt vagyunk. S mindegyik nő egy darabot kiharcol a zsebemből, hogy most már azt sem tudom, miért fognak becsukni: mert az utolsó este megfojtottam az utolsó nőt, vagy pedig, mielőtt ez megtörténik, kiderülnek a sikkasztásaim.

Hogy ezt így nyíltan bevallom, ebből is látszik, hogy már nem egészen józan az eszem. De hogy is lehetne józan? Reggel négy órakor írom ezt a históriát, azon frissiben, hogy a drága Elvirának, aki lebernyeges élőképeket táncol, átnyújtottam negyven fillér kapupénzt és száz korona fájdalomdíjat azért, hogy százhetvenkilenc koronás számlát ivott számomra a Jardinban. Aztán félig álomban hazahajtottam magam is, úgy téve, mint mikor az ember számokat álmodik s álmában bemagolja, nehogy fölébredvén, elfelejtse. Én a Jardinban nem számokat álmodtam, hanem az isteni Elvirát hallgattam, aki igen különös, hogy ne mondjam, hihetetlen dolgokat mesélt nekem.

-51-

Úgy volt, hogy mikor egy üveg pezsgővel mosta meg a kezét s egy másik üveget a színtalologatónak küldött, aki igen jó és előzékeny ember, akkor eszembe cikázott: hadd csukjanak be, mert az isteni Elvirát megfojtottam. S az ölembé vontam, s két kezemet a nyakára tettem:

- Most megfojtlak!

S ekkor csodák csodája, nem az isteni Elvira nyakát fogtam, hanem egy keselyűét, aki csőrével a májamat kereste s én kétségbeesetten el akartam hárítani mellőlem, de nem sikerült. A májamban az éles csőr hasítását éreztem, s ekkor megint a drága nő ült velem szemközt, de keselyűarca volt, nekem pedig nem a májam fájt, hanem a szívem. Mert eszembe jutott, hogy milyen kár értem, hogy idáig sülyedtem a nő, mindig a nő miatt, s hogy különben mekkora nagyszerű, istennek és embernek egyaránt tetsző műveket alkottam volna. Sőt a sülyedésem is onnan való, hogy túlnagyszerű akartam lenni. Persze, nyomban átláttam, hogy az egész csak képzelődés, s Prometheushoz csak annyiban hasonlítok, hogy nekem is fáj a májam.

-52-

Az isteni Elvira azonban határozottan csúnya és félelmetes volt keselyűarcával. S még furcsább és félelmetesebb lett, mikor a véremtől még piros csőre két oldalán könnyek peregtek le.

- Ó, - szólt mély fájdalommal s hangja egy eltiport kislány szegletes bűgása volt - még mindig az ősi félreértés és igazságtalanság.

- Mit? - szóltam én. - Tán mondtam valamit? Akkor bocsánatot kérek.

- Nem, - és szomoruan rázta a fejét - nem szóltál semmit, de ami még rosszabb, gondoltál valamit.

- Erről a rossz szokásról igazán le fogok tenni, drágaságom.

- Ne gúnyolódj, hiszen nem tudsz még semmit.

- Dehogyan nem, az ital egy kicsit megártott nekem, s megbocsáss, ennek a hatása alatt bájos orrocskád és eperszád egy kicsit madárszerűen egybeolvadt.

- Ez az, az ősz átok és félreértés kiült az arcomra.

- Megengedd, csak én vagyok részeg, ebben egészen bizonyos vagyok.

- Te sem vagy részeg, drága Promim.

- Tessék?

- Promi. Mi így rövidítjük a hosszú és unalmas és hideg Prometheust.

-53-

- S te tudod, ki volt az? Ennyire műveltnek nem hittelek volna.

- Én ne tudjam? Hiszen azoktól a keselyűktől származom, akik az ő máját rágták.

- Tessék?

- Nem hiszed? Pedig így van. S ha már észrevetted arcomon, hát bevallom. Én csak külső formára vagyok nő, a valóságban keselyű vagyok. Ti csak olyan meséről tudtok, mikor a királylányt a boszorkány madárrá változtatja, pedig súlyosabb átok, mikor a keselyűt leánnyá változtatják.

- Hisz az tiszta szerencse a keselyűnek.

- Nem, nem, ezt jobban tudom. A lánynak rossz, ha hollóéletet kell élnie, dögből táplálkozni, holott gyümölcsből szokott, a keselyűnek még rosszabb, ha nőies életet kell élnie, giardinettót csámcsogni, mikor eleven májra szokott. S különösen nekem rossz, akinek családja Prometheus májából táplálkozott.

- Badarság.

- Ne mondd. Ha eljössz hozzám, megmutatom neked eredeti görögben az ősaným sirámát Prometheushoz. Ennél meghatóbb szerelmi sirámot nem ismerek.

- Ugyan.

- El is mondhatom, úgy nagyjában. Akarod hallani?

-54-

- Hogyne.

- Hát valahogyan így szól: itt vagy drága bálványa szívemnek, aki nélkül nem akarok élni? Lám, az istenek is egymás számára rendeltek bennünket, a szívem dobbanása pedig az istenek rendelése nélkül is a tied volna. Büntetés? Nem az, drágám. Ne hidd, hogy a mi viszonyunk az istenek irgalmassága és végtelen jósága. Az istenek meg akartak engem és társaimat jutalmazni, s azért téged adott nekünk, akinek májából táplálkozhatunk időtlen időközön át. Nekünk adják májadat, de neked halhatatlan, elfogyhatatlan májat adtak. S nem érzed-e, mekkora szerelemmel lakmároznak belőled, ó, a te májad a legédesebb máj a világon, ha ez nem volna, nem is kellene máj. Inkább meghalnék, semhogy más ember májából egyem.

- Gyönyörű, - mondom én - s Prometheus úr erre a szerelmi vallomásra elájult a gyönyörűségtől?

- Elájult, - szólt Elvira szomorúan - de nem a gyönyörűségtől, a szegény ember azt hitte, hogy a gyűlölet és kegyetlenség repdes feléje, csak azért, mert a mája fájt.

- Megfoghatatlan előítélet.

- Gúnyból mondod, pedig így van. A férfi nem érti meg a nő szíve lüktetését és mindent csak a maga helyzete szerint ítél meg. És sejtelve sem volt róla, hogy egy szegény keselyűnek mennyit kell szenvednie a féltékenységtől.

-55-

- Promika csapodár volt?

- De mennyire. Hány mással osztotta meg a máját, pedig az én ősaným egymagában is meg bírta volna enni naponta. De szegény túrt és sohasem tett szemrehányást, mert átlátta, hogy nem Prometheus csapodársága az oka, hanem szintén az istenek rendelése.

- Ősanýád nagyon toleráns volt. Aztán csakugyan úgy volt, hogy ősanýád szerelmi vallomások között vájta májába a csórét?

- Minden falat előtt és után azt mondta: szeretlek, édesem, mindenem, szeretlek és csak téged foglak mindig szeretni, s nincs az a májpástétom a világon, amelyért itthagynám a tiedet.

- S a vége?

- A vége? Ó, ne kérdezd. Mi szegény keselyűk mindig az örökkévalóságban hiszünk. Azt hisszük, a legnemesebb érzelem és viszony örökre tart. Pedig egyszer csak megszűnt Prometheus, a megsemmisülő mítosz őt is leoldotta sziklájáról, s szegény ősaným beváltotta fogadalmát: meghalt, mert megszűnt az, akit egyedül szeretett a világon.

Ránéztem. Az isteni Elvira nagyokat kacagott és azt mondotta:

-56-

- Jaj, de bolondokat beszélsz.

- Én?

- Hát én? Hogy én keselyű volnék, hogy a Prometheus keselyűinek az utódja volnék? Nézd ezt a kezét: hát ezek karmok? Nézd ezt a száját: nem csókolni való-e?

- És nézz engem, - szóltam én - nem a bolondok házába való vagyok?

- A karjaimba való vagy, tapsi. És most úgy megszerettelek, hogy nem engedlek többé mással mulatni, érted? Szerelmes vagyok beléd. Ha másra mersz nézni, vagy mással mulatni, hát lelőlek, érted? S én nem tréfálok, én már egyszer vitriollal leöntöttem valakit, akibe szerelmes voltam. Azóta pedig mindig ezt hordom magammal, ni.

S egy Browningot mutatott, aztán még egy üveg pezsgőt rendelt, a szivaros fiúnak hús koronát adott a tárcámból, s a főpincérnek azt mondta, hogy holnap és holnapután és ezentúl mindig én leszek az állandó vendége, s ne is álljon irányában szóba senkivel, mindennap hús korona borraivalót kap.

- Hogy pedig lásd, mennyire csak a tied akarok lenni, hát ezentúl te fizeted a lakásomat és Isten engem úgy segítjen, a toaletteimre sem fogadok el pénzt senkitől, csak tőled.

VIII. A FÚRIA.

-57-

... Végem van, - gondoltam. S a rettentő pók szívembe eresztette lábait s összeszorította. Mintha csak öklöt csinált volna magából, melyben a szívemet facsargatta, mint a spongyát. Álom, nem lehet ez igazság! - Végem van. S iszonyatos kacagást hallok s a suhogó korbács hangján e

szót: dehogyan is álom! És felébredtek.

Felébredtek? Ó nem, másik álomra ébredtem. Vagy igazán ébren vagyok? Ágyamban fekszem. A lámpa nem ég, de világosság van. Persze, az új égőket próbálják ki éppen az ablakom alatt, az utcai gáz ontja szobámba azt a foszforosan kék világosságot. S ágyam szélén egy tünemény ül, – mért ne ülne ágyam szélén egy tünemény? – Egy szőke hajkoszorúba foglalt fehér leányarc, olyan szende, olyan szomorú, és kék nagy szeme rám néz, nem tudom, szerelemmel-e, vagy részvétellel? Két kezét az ölében összekulcsolva tartja, s amint ébredésemet látja, felém emeli. Nem tudom, meg akar-e ölelni, vagy a párnámra visszainteni. S a jóságos finom száj megnyílik egy halk sóhajra.

-58-

- Ki vagy? Hogy kerülsz ide? – rebegem, abban a tudatban, hogy álmodom. – Pardon, kisasszony, – folytatom abban a tudatban, hogy nem álmodom. – Akármilyen hozta ide, áldja meg érte az Isten. Szépségébe ha nézek, megenyhülök. Esküszöm, semmi földi gondolat nem lappang bennem. Maradjon, maradjon itt, míg elmúlt ez a rettenetes érzés. A pokolba jött, hogy oda vigyen.

A szép leány szemeibe könny szivárogo.

- Legyen áldva jóságos részvételéért. Ugy-e ön sajnál engem?

- Végtelenül – rebegi – és sajnálom, hogy nekem kell ezt a gyötrelmet okoznom.

- Önnek?

- Nekem. Én... én...

- Beszéljen, mondja meg, amit mondani akart

- Úgyis meg fogja tudni, jobb, ha mindjárt megmondom. Nem vagyok én jóságos lény, akinek néz, én a fúria vagyok, aki...

- Ön? Fúria?

- Aki sarkába szegődtem s hivatásom, hogy soha megnyugodni ne engedjem.

- Ezzel az arccal? Fúria?

- Ne higgyen a szemnek és ne a babonának Én vittem örületbe Oedipust, tőlem nem tudott aludni Brutus, miután ledöfte Caesart. Ne keresse rajtam a torz kegyetlenséget, nem lobognak halántékom körül a kígyók. Babona ez. Meg fogja tanulni, hogy ami az embert meggyöttri és örületbe viszi, az mindig szép, szelíd és szomorú, mint én.

-59-

- Nem lehet, tudom, hogy ön nem rossz.

- A büntetést a jóság találta ki, a bűnt a jóság szenvedtetni meg.

- Nem lehet igaz. Rettentő fájdalomokból ön mentett ki. Álomban egy óriási pók mászott rám, behaltam volna, ha...

- Szegény ember, ezzel az álommal is én költöttem fel, hogy még jobban meggyötörjem.

- Hát akkor gyötörj, szép, szomorú jelenés. Nyugodtan, megnyugodva várom: micsoda kint okozhat ilyen égi jóságú szem.

Lehorgasztotta fejét s szemeiből könnyek folytak.

- Szegény ember, mért nem gonosz maga?

- Ugy-e, hogy nem vagyok gonosz? Hála néked, hogy tőled hallom, amit magam mondogatok magamnak, de csak kétkedve: hátha nincs igazam?

- Igazad van, nem vagy gonosz. Ezért nem lett volna szabad gonoszságot elkövetni. A fúriáknak csak a jó emberek fölött van hatalmuk. Aki rossz, az nem tartja rossznak, amit cselekszik és nyugton alszik áldozatai tetemén. De jaj annak, aki valamit rossznak tud és mégis meg cselekszi.

-60-

- Mint én.

- Mint te.

- Hát szedd elő pókkarmaidat, szabadítsd rám az üvöltő poklot. Ébren vagyok és nem félek semmitől.

- A pokol alszik, kínozszerszámaim nincsenek, csak csöndes, búbánatos szívem van, amellyel mesélek neked. Elmondom neked, mit tettél, nem úgy, ahogy te láttad, mikor megcselekedted, hanem úgy, amilyen volt.

- Hát nem úgy volt, ahogy cselekedtem?

- A cselekvő ember sohasem tudja, mit cselekszik. Viszik az indulatai s szemeit a célra függesztve, nem lát egyebet, mint célt és eszközt.

- Nekem nem volt célom. Nekem kénytelenségem volt.

- Enélkül nincs cél és cél nélkül nincs kénytelenség.

- Elhagytam egy lányt, mert mást szerettem, s elhoztam egy asszonyt az emberétől, mert engem szeretett. Én vagyok az egyetlen, aki ezt tette?

- Nem, nem. De te vagy az egyetlen, akinek ehhez az egy esethez köze van. Elhagytál egy lányt, aki végig szeretett s nem hagytad el, hanem megölted.

- Ezt ő maga tette.

- Miattad. Ha kalapáccsal szétzúzod a fejét, épúgy mondhatod, hogy a kalapács ölte meg, nem te.

- Rettentő szofizmáid vannak.

- Ugy-e, hogy rettenetesek? De nem az enyéim, hanem az igazságéi. Miért fűzted magadhoz, ha el kellett szakadnod tőle? Szerettél egy asszonyt, aki elhagyta érted az urát. Mért engedted, hogy lekötött szívvel hozzád tapadjon s magához kösse a szívedet?

- Nem én tettem, ez megtörtént velem.

- Boldog ember, aki még védekezel. De nem sokáig fogsz védekezni. Boldog akartál lenni és boldogítani azt, akit igazabban szeretsz?

- Igen, igen.

- Hol van ez a boldogság?

- Ó jaj!

- Itt fekszel magadban és nem arra gondolhatsz, akit szeretsz, hanem arra, akit tönkretettél. Valahol másutt a szerelmes asszonyod jajgat és tépi a haját, hogy a gyerekeit nem hagyja, pedig nem illetik meg. Az egyik meghalt, a másik megőrül. S te ezt a boldogságtokért tetted?

- Ezt mind magam mondtam el magamnak és bánt és nem tántorít meg. Ezt meg kellett tennem, mert nem tudtam, mi lesz belőle. S most, hogy tudom, mi lett belőle, visszacsinálnám, ami megtörtént s újra csinálnám, ha a régi helyzetben volnék.

- Tudom, tudom. De mást is tudok. Akit elhagytál, akit megöltél, úgyebár sokat megkínzott szemrehányásaival, féltékenységgel.

- Sokat, szegényke.

- S ezzel segített neked. Könnyebb egy harcolóval harcolni, s az igazság érzetével táplálja az önzést is, ha bántódások érnek a másiktól.

- Kíméltem, ameddig kímélhettem, de a mérték betelt. Szegényről nem illik rosszat mondanom, de volt okom kiábrándulni belőle.

- Nos hát, nem volt okod. Ő is küzdött érted, ameddig küzdhetett, de aztán látta, hogy le van győzve. Az ő sorsa meg van pecsételve, a te szerelmed irányában meghalt, de az övé megmaradt. Azon az estén, melyen becsaptad magad után az ajtaját, az arcképedet csókolta. Azon a reggelen, amelyen új szerelmeddel elutaztál, ő imádkozott, hogy baj ne érjen. S hogy a mérget megitta, nem az ő boldogtalansága miatt volt, hanem szegényke azt hitte, hogy jó neked, ha végleg kitér az utadból. Nem ő nem tudott nélkülüled élni, hanem valami azt súgta neki: ez az ember jó és eszébe találna jutni, hogy vétett ellenem. Magányos életem és halovány arcom eleven szemrehányás lesz, mely nem hagyja boldogságát élvezni. Annyira szeretem, hogy boldog vagyok, ha másban találja boldogságát. Ezt is tudtad?

- Nem hiszem. Az utolsó pillanatig gyűlölködő volt. Szidott és átkozott. Megöltem, - igaz - de gyűlölködőt öltem meg és átokkal az ajkán halt meg azért, hogy a lelki mardosások megmérgezik életemet.

- Azt hiszed? És zsebedben a levele, az utolsó szava hozzád és nem mered elolvasni, mert tudod, azt találod benne, amit tőlem hallottál. Szegény gyászos ember, érzed, hogy amely pillanatban elveszted az ürügyet, hogy ő ellened vétett és halálával bosszút akart állni, még azt a reménységet is elveszted, hogy valaha nyugodtabban fogsz lélegzeni.

- Igaz, igaz, hát ne vedd el ezt a reménységet.

- Nem tudod megcsókolni új szerelmedet, mert közétek tolakszik a halott sápadt képe. Nem mersz emberek közé menni, mert tudod, hogy csak a törvény fogyatékosága óv meg a gyilkosok sorsától. S szerencsétlen ember te, megbántad, ami történt, úgy-e? És szeretnéd visszacsinálni, ami nem csinálható vissza?

Felugrottam.

- Nem, drága szép fúriám, ebben már tévedsz. Eredj vissza a sötétségbe, ahonnan fölbukkantál, vagy költs fel óriás pókjaiddal, de megbánni nem fogom, visszacsinálni nem akarom. Tudom, itt fogsz mellettem ülni minden éjjel és igazad van: ez a szépség és jóság sokkal gyötrelmesebb, mint az Erynniak lobogó kígyóhajzata és vad hajszája. De ma már más az ember. Ma, ha nem tud felejteni, hát megszokja, amit feledni nem képes. Eredj el, mert hiába maradsz itt. Szépséged, jóságod könnyen megszokható. És én élni fogok s tudod mi lesz a vége bosszúmüvednek? Kettőnk fölé egy szép árnyék és megható emlék fog borulni. Szegény halott, igazán szeretett. Kár, hogy meg kellett halnia. A megszokáson megtörik a fúria hatalma.

A szép tünemény nem mozdult, de elhallgatott.

- Szegény ember, - sóhajtotta és mesélt tovább. S addig-addig mesélt, míg el nem aludtam.

IX. IDEGVILÁG.

-65-

Amint az út kanyarulatánál megláttam a pirostéglás pavilloncsoportot, gyerekes tiroli csúcsaival és fontoskodó lépcsőfeljáratával, míg körös-körül az osztrák Alpok fenyvesei az ég felé kúsztak, elnevettem magamat.

Hát itt akarnak engem hat hét alatt kigyógyítani?

- Semmi, semmi, - mondta otthon az orvosom, mikor ide küldött.

S ahogy a kocsi megáll, egy sapkás fiatalember igen nyájasan kisegít. Egy másik sapkás vidám ember már viszi a pakkomat. Oldalt egy ajtó vidáman kipattan és egy kövér úr vidáman bemutatja magát. Toll volt a füle mögött, tehát ő bizonyára a tulajdonos, vagy a diurnista. Egy fehérkötényes matróna igen vidáman kalauzol a szobámba, mely egy vidám második emeletről egy földszintes ablakot bocsát a hegyoldalba. Alighogy szétttekintek, begurul egy gömbölyű, sárga vászonkabátos, pofaszakállas úr, vidám szemekkel a szemembe nézne, ha bírnám a tekintetét, majd megrázza a kezemet, hogy hangosan fölkiáltok.

-66-

- Dr. Calmus, - mondja s két sor egészséges fog nevet felém a szájából - a főorvos tiszteletét küldi, majd délután ő is bemutatkozik s megvizsgálja. Egyelőre az én kezemben van s én irgalmatlanul kezelésbe fogom.

- Doktor úr, olyan fáradt vagyok.

- Nagyon jó, nagyon jó, legalább, ha kipihente magát, az én kúrámnak fogja tulajdonítani, ha jobban érzi magát.

Ezzel már visz is. Hónom alá dugja a karját és fecseg.

- A kollégám már mindenről értesített, - szól, míg a földszintes második emeletről levisz az első emeleten lévő földszintre - nem is munka, amit önnel küldött. Tudja, ki fogja magát gyógyítani? A szakács. Enni, enni, enni. Voilà tout.

Szerettem volna megkérdezni, hogy mirevaló hát a vizsgálat, ha már tudja, hogy semmi bajom, de félttem, hogy megfelel. Már pedig én megfogadtam magamban, hogy ezt az orvost igen okos embernek fogom tartani, hogy vakon megbízhassam benne.

A rendelőszoba kicsi és egészen meg van telve. Íróasztal, fekvőszék, állószék, spanyolfal, egy csomó villamoszó készülék s átható patikaszag egészen megtölti. Alighogy bent vagyunk, az ajtón kopognak. Asszonyok összevetgélnek:

-67-

- Doktor, doktorka, nem szabad?

- Nem szabad, gavallért kezelek, egészen friss, majd hasznát vehetik, mert vidám ember.

- Hihihí, - hangzik az ajtón keresztül, s pajzán ruhasuhogás jelzi, hogy a hölgyek futvást menekülnek.

A doktor pedig hozzáfog a megvizsgálásomhoz. Először is kiter eget egy nagy könyvet, abba beleírja a kórtörténetet. Úgy, ahogy a beteg diktálja. Eszerint harminchétes vagyok, ügyvéd, nőtelen, kanyarón kívül tizenhét éves koromban tiphoidom volt, más bajom soha. Apám hetvenöt éves, összes fogai tulajdonosa, édes anyám hatvanéves korában halt meg és familiám mindkét ágról makkegészséges. Tehát a bajomat szereztem.

Mivel? Hát kérdéseire felelve, kisült, hogy huszonöt éves koromig mértéktelenül sokat szerettem, azontúl sokat ittam és dolgoztam. Dr. Calmus vígan kacsint felém.

- Tiszta kép, tiszta kép - mondja és én nevetek. Mert tudom, hogy sejtelve sincs a baj valódi okáról, s mégis kezelni fog.

Aztán el kell mondanom, hogyan kezdődött a baj. Hát álmatlansággal és étvágytalansággal. Aztán ha nem aludtam, nagyon ingerült és lusta voltam. Aztán ittam, hogy el tudjam végezni a dolgomat, aztán nem tudtam dolgozni, mert sokat ittam.

-68-

- Világos kórkép - örül a doktorka, akit most már végtelenül megszerettem, mert láttam, hogy ez az úr sohasem fog engem kiismerni és így talán nem is fog meggyógyítani. Mert mondanom sem kell, hogy belül ragaszkodom a betegségemhez, s meghalnék, ha kigyógyítanának belőle. Mondhatom-e valakinek, hogy életem célja csakis egy asszony lelkiismeretének a megterhelése, s nem akarom, hogy az megkönnyebbülten mondhassa: lám, mégis kigyógyult, pedig azt mondta, hogy ebbe bele fog pusztulni.

Tehát a jelenlegi tünetek: elviselhetetlen vándorló fájdalmak, miknek főfészke a hátgerinc közepetája. Ingerlékenységgel váltakozó búskomorság, az emlékezőtehetség teljes hiányossága,

aztán mintha hideg sapka nyomná a fejem búbját. A hátamon, a karjaimon mintha hangyák másznának, a lábszáraimban pedig amolyan permetező érzésem van, mintha a vérem számtalan cérnaszálon csurogna a lábamba. Amellett, ha ülök, azt hiszem, mintha a lábszáram csontja üres volna s eltörne a testem súlya alatt. Éjtszaka pedig, alighogy behúnyom a szememet, egerek futkosnak a paplanomon. Minden összevág, magam is így olvastam nem egy orvosi könyvben. Még az orvosnak sem voltak ezek a tünetek ismeretlenek.

-69-

- Kimerültség, tisztára csak kimerültség, - mondja a füzetet vidáman összecsapva dr. Calmus - hát csak föl a fejjel, hat hét múlva olyan egészséges lesz, hogy az ellenfél ügyvédje sírni fog. És nem csinálunk semmit. Egy kis villamoszás, attól elszaladnak az egerek, egy kis langyos fürdő, enyhe masszázssal, ettől megszűnik a sapkanyomás és a hangyamászás, meg a vérbizsergés a lábszárakban, aztán néhány vidám társ a szebbik nemből, ettől visszatér a memóriája.

Erre a fordulatra a doktor úr felugrik, mert én hátraesem. Igazán nevetséges. A vidám társnők emlegetésére itt állt előttem. Abban a kivágott fekete bársonyruhában, gyémánt diadémmal a hajában, amikor villogó szemmel egyet kacsint, a legyezőjével rám üt és azt mondja:

- Előbb kellett volna ismernie engem, kedves barátom, most már későn nevez gonosznak, lelketlennek. Hát igen, megcsaltam magát is és megcsalom két hónap múlva azt is, akivel magát most csaltam meg.

Aztán ráemelem a kezemet és rásujtok a fehér vállra, aztán a rózsás arcán csattan a tenyerem, aztán a térdén állva látom, amint rémülten rám néz és a kezét könnyörögvé összeteszi:

-70-

- Ne üss!

Aztán az ölembe ül és vadul csókol.

- Megütöttél! Pedig úgy szeretlek, mint asszony férfit nem szeretett soha. S te elhitted nekem, hogy meg tudnálak csalni? Én? Téged? Akit jobban imádok az istenemnél. Hát tehetek róla, hogy utánam járnak? Hiába járnak utánam. S akit annyira szeretek, az elhitte rólam, hogy... ó...

Keservesen zokog. S én a térdemen állva fogom át a derekát és keservesen sírva kérek tőle bocsánatot.

- Egy kis szédülés, egy kicsi kis szédülés, - mosolyog a doktor - ez a vérszegénységtől ered. Sokat fogunk enni. És szeretjük a tejecskét? Bizony sok tejecskét fogunk inni.

Most már rémülten nézhettem erre az emberre, aki tejecskével akarja ezt az asszonyt kiölni belőlem, aki most azért költözött belém, karvalykarmaival a szívem rostjaiba kapaszkodva, mivel nem engedte végigálmodnom az egész viziót. Most tudom, hogy hetekig ismét a rabja leszek, mert térden állva bocsánatot kértem tőle. S most ettől az asszonytól szakadtam el, ezt vesztettem el örökre, nem azt a másikat, aki leejtve utolsó álarcát, rám szólt:

- Kifacsartalak, mit akarsz még? Eredj meghalni, ha nem tudsz nélkülem élni. Aki engem magáénak akar, az legyen férfi, hogy én jajgassak a karjai között, ne pedig nyávogjon, ha az ölébe ülök.

-71-

S a lélek, a lélek? Hát semmi, hogy neked adtam lelkem gazdagságát, hogy elaljasodtam érted, hogy loptam és csaltam érted, hogy tönkrementem érted? Hát semmi, hogy minden gondolatomban te ülsz, hogy álmaimban te vagy, hogy amíg égtem a szerelem lázától, egy sóhajodra meg tudtam juhászodni. Az ifjúságod is elmúlik s én imádlak öregem, csúnyán is. Ki fog téged szeretni, ha én nem leszek s te nem leszel fiatal? Ki fog támogatni, ha jönnek a késő bánat rémei s a kísértetem sanyargatni fog: mért öltél meg engem?

Hopp, az orvos az ebédlőbe visz. S ekkor kíváncsian oldalt ránézek. Észrevett valamit? Hogyan bámulna ez az ember, ha tudná, micsoda komédiát szavaltam most el önmagamnak, abban a képzeletben, hogy a másik is látja? Hogy mikor ez a kétségbeesett kifakadásom sem hatott rá, hát betettem magam után az ajtót s egy cigarettára gyujtva, mondtam magamnak:

- Hát csakugyan vége? Ördög tudja, mintha mégsem örülnék egészen annak, hogy szabadultam tőle.

Ezt magyarázzák meg nekem az orvosok, ha meg akarnak gyógyítani. Miért sorvadok el attól az asszonytól, holott hónapokon keresztül szabadulni akartam tőle? S mikor sikerült, miért akarok sorvadni s a lelkét terhelni az én pusztulásommal, holott egészségesen élhetnék, ha nem akarnám őt okolni a romlásommal?

-72-

S mikor a fájdalmaim elviselhetetlenek, miért rémülök meg a gondolattól, hogy valamikor szabadulok tőlük? S mikor hozzá kiáltok éjtszaka, miért tudom, hogy ez komédia? S mikor komédiázok, miért markol a lelkembe a legvadabb és legigazabb kétségbeesés, féltékenység és fogvicsorgató szerelem? S ha kérдем magamtól: mi lenne, ha ismét a tied lenne? - azt felelem magamnak: Isten mentsen s kiveszem tárcámból a gombot, mely kesztyűjéről leesett és csókolom és könnyeimmel öntözöm.

- Most egy kis sonkát fog enni, egy kis zabkását fog kapni, aztán máma pihen. Hahó, hölgyeim, itt egy új kolléga, vidám cimbora lesz.

Nem látok jól. Egy öreg asszonyt látok, egy fiatal asszonyt, egy kislányt a mamájával, mind egészségesek, mint az élet, kihízva, kipirulva, s szemök fehérjéből rámvillan valami, ami Kamillára emlékeztet. Mit keresnek ezek itt, s vajjon micsoda komédia teszi őket beteggé? Mert

X. AZ ÚR.

-73-

Egy vágyam van még: ha pofonüthetném Jerome-ot. Jerome-ot, a főpincért. Jerome-ot, a jótevőmet. Jerome-ot, akin úgy ül a frakk, mint Beketow a lovon, s aki úgy hajlong előttem, mint a tölgy előtt a fűszál. Ha én ezt a mindig sima, mindig alázatos és amellet mindig szemtelenen pofát egyetlenegyszer végiglegyintheném, akkor boldog volnék. Igaz, az előfeltétele is boldoggá tenne, az, hogy kifizettem volna neki minden tartozásomat s újabb kölcsöneire nem szorulnék.

Ha benyitok a kávéházba, Jerome alázatosan elémbé tartja szivartárcáját. Csupa drága szivart tart erre a célra a nyomorult. Ha pénzem volna, ötkrajcáros kubát színék, de mivel nincs, hát negyven-ötven krajcáros mi a csodákat kell elfüstölnöm. S nem tudok olyan gondtalan arcot csinálni, hogy Jerome rögtön le ne olvassá róla a pénzhíányt.

-74-

- Méltóságos úr, - mondja vérlázító alázatossággal - csak tessék szólani, boldog vagyok, ha szolgálhatok.

S én fogcsikorgatva boldoggá teszem a nyomorultat.

Már most nézzük csak. Az utca tele van szocializmussal. A nép lázong és a gazdagok menekülnek a pénzeszsákjaikkal. A mult héten kifosztottak két bankot és agyonütöttek hét bankigazgatót. Le a vagyonos osztállyal! - ordítják a fülembé. S ilyenkor ereimben bizserég a vér és szeretném én is ordítani: le a vagyonos osztállyal! De cilinder van a fejemen s az apám gróf volt. Fizetésem a takarékpénztárnál háromezer korona. Tehát én is a vagyonos osztályhoz tartozom.

Ez a Jerome minden vendégtől kap legalább három krajcárt. Jár hozzá naponta legalább ötszáz, az napi tizenöt forint. Ehhez járul a kiflipénz, a szivarpénz, az uzsorapénz. A rajtam levő kamatnyeresége havonta vagy húsz forint. S van ilyen legalább egy tucat. Ennek az embernek húszszer korona az évi jövedelme s vagy százezer a megtakarított pénze. És én vagyok az úr, ő a szegény ember.

Amennyire én tapasztalom, pénze csak a szegény embernek van, jól csak a szegény ember él. Nem kell messzire menni a bizonyítékért, ott van Helén. Helén egy szegény vargának a kitaszított lánya, akit én tettem szerencsétlenné. Gyermekünk meghalt, mielőtt megszületett s a kitaszított lány, akit én tettem tönkre, az én költségemen járt a színésziskolába. Azóta primadonna lett a szerencsétlen, hatszobás lakást tart a boldogtalan, apja, a varga, aranyórát hord és naphosszat a kávéházban kártyáz és átkoz engem, aki a lányát tönkretettem. S valahányszor elmegyek hozzá, - ha már tönkretettem szegényt, csak nem hagyhatom el! - folyton sopánkodik, hogy neki nyomorognia kell, a lakás, az élet, a toilette koldussá teszi, a gázsi semmi, mert nyomorult tizenhatezer koronából nem tarthatja el magát is, a szüleit is, nem nevelhet tanítónőt a hugából, és orvost a bátyjából és költőt az öccséből. Nem is szólva a legidősebb nényéről, aki egy pincérnek a felesége, de akinek korcsmát rendezett be és a legidősebb bátyjáról, aki kovács volt s most építési vállalkozónak csapott föl. A hiányt persze nekem kell pótolnom, az én, háromezer koronából, mivelhogy tönkretettem szegényt. Ha én nem vagyok olyan alávaló, ő most tíz koronát is keresne hetenként a masamódnál, ahol megismerkedtem vele.

-75-

Én tartom a szegény primadonnát a fizetésemből és a váltóimból és Jerome tart engem. Ha Jerome megharagszik, vagy azt mondja: most már eleget kerestem, nyugalomba vonulok, - akkor nekem éhen kell halnom.

-76-

Aztán ne higgyék, hogy különben is úr volnék. A hivatalban én vagyok az első, aki jön, az utolsó, aki megy, mert a munka a legolcsóbb időtöltés. Amellet én vagyok a takarékbán az egyetlen gróf, a többi mind szegény ember. Az egyik pláne jól házasodott és földet is vásárolt. Az igazgató is szegény ember, az apja még diurnista volt és ő is harmincforintos praktikánsból küzdötte föl magát. Ezek mind azt a dogmát vallják, hogy a gróf urizál és nem dolgozik s ha nem szakadok bele a munkába, mind azt hinné, hogy henye vagyok. Így is átlag csak minden harmadik évben javítják a fizetésemet, a szegény emberekét pedig minden esztendőben.

Amikor künn háborog az utca s a szocialista mozgalom elsöpri a rendőrök lovait is, engem is mérhetetlen düh fog el. Gyűlölöm a kapitalistákat, érzem a nyomorult világ minden súlyát, igazágtalanságát. Petróleum-kannát, hogy leöntsem Jerome-ot, a kapitalistát, az ex-vargát, Helén apját, a kapitalistát, kollégámat, a jól házasodót, a kapitálistát. De a szocialisták kinevetnek, ha közénk mennék és Jerome, amikor dühömet, keservemet és irigységemet rossz viccekbe fojtom, bánatosan mosolyog és bajszatlan lakájarcát simogatva mondja:

-77-

- Hja, a méltóságos úrnak könnyű!

És Helén, amikor illatos szobájába lépek s gyönyörű szőke haját óva, gyémánt hajtűt dug bele, ha átfogom selyempongyolás derekát, sóhajtván enged ölelésemnek:

- Persze, a gróf úrnak primadonna szerető kell, de feleségnek elveszi majd a grófkisasszonyt.

S az édesanyja, - hogy lehet ez a némben valakinek az édesanyja? - ha az előszobában találkozom veled, féloldalt, hogy ne nekem szóljon, de hangosan, hogy mégis halljam, epéskedik:

- Vigyázz a hangodra, lányom, neked dolgoznod kell, hogy eltartsd a gróf úr szeretőjét.

Ó mint gyűlölöm a szegény embereket s hogy szeretnék én is szegény lenni, hogy forradalmat csinálhassak ellenük!

*

Minden este le kell eresztetni a rolókat. Kint zajong a nép, mely kenyeret és jogokat kér. A nép ugyanis kimondta az általános sztrájkot s aranyért sem akar sztrájkotörő lenni. Ennélfogva a nép éheznek és kenyeret akar. Kap is, mert a hatósági ingyen kenyér- és pástétom-boltok csak úgy öntik a karéjokat és a pástétomokat s ha egy csoport munkás betér az Angol királynőbe, nem merik sem kidobni, sem fizetést nem mernek kérni tőlük, különben törnének, zúznának. A nép tehát éheznek és elkeseredése nőttön nő a kizsákmányoló polgári társadalom ellen.

-78-

A kávéházban a leeresztett rolók mögött töröm a fejemet, hogy meddig bírom még. Váltóimat már nem tudom prolongálni, a takaréokban az igazgató figyelmeztetett, hogy fizetési letiltásokat igazgatósági határozat szerint nem tűrhet, s így ha jövő elsejéig nem szerzek feloldást letiltott fizetésemre, hát kénytelen lesz engem rövid úton elbocsátani. Helén összeveszett az igazgatójával, mert vetélytársnője is sárga ruhát csináltatott s az igazgató nem tiltotta el a viselésétől. Ugyanekkor automobilt vásárolt a szegény lány és soffit szerződtetett. Ennek a szegény páriának éppen tíz forinttal nagyobb a fizetése, mint az enyém. Hogy viseljem el mindezt?

S amellet Jerome is aggodalmaskodik. A forradalom nagyon bizonytalanná teszi a helyzetet. Ő nem olyan optimista, mint a gazdája, ő meg van róla győződve, hogy maholnap berontanak a sansculotte-ok s neki bizony szegény ember létére is becses a bőre. Három gyermek apja lévén, kötelessége az óvatosság. Azonkívül ő pincér, tehát nem köteles bátornak lenni.

Ameddig lehetett, nem akartam ezt a beszédet elérteni. Egy este azonban sápadtan, reszketve hozzám lépett. Teljes alázatossággal, mint szegény pincérhez illik, szólott:

-79-

- Méltóságos úr, ne tessék haragudni, de én még ma itthagynom az üzletet. Azt a csekélységet, amivel a méltóságos úr számláját terheltem... röstellem, mert a méltóságos úrnak csekélység, de nekem, szegény embernek sok, különösen most, hogy nem lesz keresetem sem.

Éreztem, hogy minden csöpp vérem a szívem felé tolul, s szinte fázott az arcom, annyira kiment belőle a vér. A torkom összeszorult s az öklöm is. Aztán irtózatos düh fogott el, öklömmel rácsaptam az asztalra, balkezemmel kifordítottam a nadrágom zsebét.

- Gazember! - ordítottam. - Csekélység? Nekem csekélység? Egy fityingem sincs és a pikolóm a vacsorám és...

Tovább nem folytathattam. Irtózatos csörömpölés, döngetés, recsegés és ordítózás hangzott az utca felől. A néhány szál vendég fölugrált és ész nélkül menekült az udvarba. Az ajtó bedőlt és vad alakok bunkósbotokkal, késekkel, vasrudakkal fölfegyverkezve rontottak be.

- Le a vagyonos osztállyal! - ordítottam fölviillanyozva és rávettem magamat Jerome-ra. Egynek éreztem magamat a vad tömeggel s vele együtt én is elnyomóm ellen fordultam. Azt hiszem, mégis csak teljesedik leghőbb vágyam pofonüthetem Jerome-ot.

-80-

De Jerome ijedten kiáltotta:

- Méltóságos úr, eressen el!

- Ahá! - röhögött a tömeg vezére, egy mezítlábas óriás, akinek a szájában Ferenc József-szivar égett, amelyet egyszer a vezérigazgatómtól kaptam. - Méltóságos úr?

- Le a vagyonos osztállyal! - dörögtem ismét és rávettem magamat Jerome-ra. - Uzsorás spongya, szipolyozó nádaly...

Többet nem mondhattam. A szivarozó óriás kiszabadította kezemből Jerome-ot, a tömeg pedig rám vetette magát:

- A pincért, a szegény embert bántja! Le vele!

S vagy tíz bunkósbot döngött a fejemen, hogy szétloccsant az agyvelőm és én szörnyethaltam.

ELBESZÉLÉSEK.

-81-

CSIPKERÓZSIKA.

I.

- Várjon - mondta Régen András dr. és az írása fölé hajolt.

Ez reggel kilenc óra körül történt. Az írása fölé hajolt és gondolkodott. A nyitott ablakon keresztül látszottak a hegyek, melyek szintén vártak. Beszállingózott a por és letelepedett a megiratlan papirosra és szintén várt. Régen András pedig ült mozdulatlanul, s olyan volt, mintha szintén várna, s várakozás közben ellepné a por, a pókháló, mint valami régi nemes palack bort a pince elfelejtett, vagy féltett zugában.

Igazi porlepte ember. A haja fakóbarna, mintha régen kefélt volna. Bajusza formátlanul lelógó, a szakálla mintha száz év óta nem látott volna szabályozó ollót. Szürke, színtelen volt a ruhája, szürke a fehér inge és nyakravalót meg mellényt egyáltalán nem viselt. S a szürkeségből kivilágított a két szeme, az is mintha álomba borultan gondolkodnék. S a kisvárosi toronyóra a delet ütötte és Régen András még mindig kereste a szürke gondolatot, mikor nyílt az ajtó, s az inasa ételes kosárral a karján rányitotta az ajtót, s egy porlepte asztalról elsöpörte a könyveket, hogy ráterítse az abroszt.

- Már dél?

- Igenis, tekintetes úr. S a kisasszony még mindig vár.

- Akkor jöjjön be.

Egy pillanatra sem hökkent meg, hogy a kisasszonyt kilenc óra óta várakoztatja.

A kisasszony megjelent. Gyászruhás kislány, tán tizennyolc éves. A tekintete egy másodpercig félt, egy másodpercig haragudott, aztán mosolygott és durcáskodott:

- Csakhogy eszébe jutottam a bácsinak. Maga a bácsi?

Régen dr. feléje fordította a székét s nézte. Ha a szemét nem lepte volna be a szürkeség, rég nem látott volna ennél szebb gyereket. Gyönyörű hamvas, friss arc, mesébe illő szájszögletekkel, s két nagy forradalmi fekete szem, melyben a gyermeki ártatlanság minden vakmerősége és kémlélődése benne volt. A gyermek, aki azt mondja: én nő vagyok. A függő, az alárendelt, a fegyelem alá hajló, aki uralkodásra való. De a porlepte tudós csak a fekete ruhát és a gyászfátyolt látta, mikor feléje nyújtotta a kezét:

- Igen, én vagyok a bácsi és ebéd közben elmondom majd, hogy mihez tartsd magad.

- Még egy tányért - szólt a lány az inasnak s letette kalapját. - És ebéd után majd a podgyászomat elhelyezi ott, ahol a bácsi nekem lakást rendel.

Ezzel már az asztalnál ült, beleharapott a kenyérbe és azt mondta:

- Nagyon éhes vagyok, én nem szoktam meg, hogy tizenkettőig várjak uzsonna nélkül.

A doktor úr erre sem reagált, mert nem reagált semmire. Furcsa volt neki, hogy ne egyedül ebédeljen, de azért ebédelt kettesben is. S közben útbaigazította a kislányt:

- Szívesen tartlak, de nem akarom, hogy megszokott életmódomon változtatnom kellene. Holnap megint egyedül akarok ebédelni, te a szobádban ebédelsz, akkor, amikor akarsz, azt, amit akarsz. Költhetsz, amit akarsz, tehetsz, amit akarsz, a ház elég nagy, hogy együtt éljünk úgy, hogy egyik a másikat ne zavarja.

- És ha unatkozom?

- Azzal mulatsz, akivel akarsz, amivel akarsz. Szüleid engem kértek meg, hogy tartsalak el s abban a tudatban haltak meg, hogy így is lesz. Hát így is lesz, de semmi közöm hozzá.

A kislány elbiggyesztette a száját.

- Ez nem lesz nagyon mulatságos, de a bácsi az úr, a bácsi tehet, ahogy jónak látja s én engedelmeskedni fogok, amíg bírom. De mondja meg a bácsi, mért olyan savanyú ember?

Régen dr. csodálkozva nézett a kislányra.

- Én savanyú?

A kislány is mintha megingott volna véleményében. Ez a hang tömör, fiatalos csengésű hang volt, szinte naiv. S ugyanakkor a kislány föl pattant, az íróasztalhoz lépett és elkiáltotta magát:

- S milyen csinos ember a bácsi?

- Hagyod ott mindjárt! - dörgött a bácsi vadul, mintha ütött volna. A kislány ijedten tette vissza az arcképet, melyet felvett. A bácsit ábrázolta frakkban s mellette egy nagyon szép hölgyet menyasszonyi fátyolban.

- Tedd vissza, - szólt a bácsi csöndesen - aztán jegyezd meg: semmihez, ami itt van, nem nyúlni. Aztán nem kérdezni. Nem kíváncsiskodni. Én sem kérdezek tőled semmit. Így jó barátok leszünk. Különben nem. De ez is mindegy. Ha nem leszünk is jó barátok, neked nem kell félned. Itt minden épűgy a tied, mint az enyém.

A kislány félig félénken, félig kíváncsian kereste ebben az emberben azt a csinos fiatalembert, akit a kép ábrázolt. S mintha megtalálta volna - csóválta szép gyerekefejét, aztán bólintott:

- Ahogy a bácsi parancsolja. De azért mégis - ha beretválkoznék, most is olyan csinos lenne.

- Elég - szólt Régen dr. s ismét az íróasztalhoz ült.

II.

A kislány beleélte magát a házba és megismerte annak csodáit. Fölfedezte, hogy az egész nagy háznak összevissza két lakott szobája volt, abban alig valami bútor: a bácsi dolgozó- és hálószobája. Aztán egy sor szoba, pazarul berendezve és porlepetten. Gyönyörű úriszoba, remek női szalon, egy kettős hálószoba csipkéből és selyemből és paliszanderből, nehéz virágos szőnyegekkel, drága képekkel és kárpitokkal. Volt márványos fürdőszoba, melybe a háztetőre helyezett víztartóból ömlött a víz, ha fölpumpálták volna. Annak a sornak a végében volt egy kicsi szoba, tele elszáradt muskátlikkal és sárga, holt pálmákkal. Itt vette be magát a kislány, s élve a bácsi engedelmével, bebútoroztatta magának a saját gusztusa szerint.

Az inastól aztán megértette, hogy ez a szép lezárt lakosztály a fiatal párt várta, de a tekintetes úr csak egyedül érkezett meg. A szép menyasszony az esküvő után s a nászút előtt eltűnt. Megszökött az urától, akihez csak erőltették. S a tekintetes úr megérkezett egyedül, egy ideig nem mert senkinek a szemébe nézni, mert csúfság volt, mi vele megesett, aztán nem akart senkinek a szemébe nézni. Könyveket írt és olvasott, s amit írt, amit olvasott, vele együtt belepte a por.

-86-

A kislány, ezt megértvén, nagyon csöndes lett. Majd a változatosság kedvéért nemcsak olyankor sírt, mikor szülei jutottak eszébe, akiket majdnem egyszerre vesztett el, hanem olyankor is, mikor a bácsi szobája előtt suhant el, azaz állt meg az ajtaja előtt s befelé hallgatódzott. Aztán lábujjhegyen végiglopódzott az elátkozott szobákon, ahol nem volt szabad takarítani, s ahol minden még mindig várta a fiatal asszonyt. Olyan furcsa volt az, hogy a kislány elfelejtett unatkozni.

De aztán mégis csak unatkozott, s nem akart unatkozni. Betű szerint betartotta a bácsi rendelkezéseit. Magára hagyta s maga tett, amit akart. Például zongorát állíttatott magának és zongorázott. Aztán a színház karmesterét hívatta, s taníttatta magát énekelni. Aztán könyveket hozatott magának, aztán sétált a kertben, a városban és a városon kívül. Csak egyet nem tett meg, úgy érezte, mintha ez gyávaóság volna, ha megtenné: ő sem ment emberek közé, a mesterén és az inasán kívül senkivel sem érintkezett.

-87-

A két ember így élt együtt s tudomást sem vett volna egymásról, ha a zongorának és a kislány gégejének nem lett volna hangja. De a hang nem respektálja a tilalmat, a hang nem áll meg a bácsi ajtaján, a hang nem vár kilenctől délig. Régen dr. csóválta a fejét és nem tudott gondolkodni. Aztán gondolkodott s megismerte, hogy ebbe ő nem szólhat bele. Ha neki szabad gondolkodnia, a kislánynak szabad énekelnie és zongoráznia.

Aztán csóválta a fejét, mikor Pestről könyves csomagok érkeztek s a sajátjából ki kellett választania azokat, miket nem ő rendelt, hanem a kislány. Ez már bosszantotta. S megesett, ami sohasem esett volna meg:

- Pista, kéretem a kisasszonyt.

A kisasszony jött. Fekete ruhácska, fehér arc.

- Parancsol a bácsi?

- Annuska, nem volna lehetséges, hogy a te paksamétáid ne kerüljenek az én kezembe?

- De igen, bácsi. Ha a bácsi paksamétái az enyémbe kerülnek, akkor én választom el a kettőt.

- Jól van - mondta a bácsi s megint gondolkodott az írása fölött.

A hangok tovább zúgtak s a bácsi megszokta őket. Most már csak úgy tudott gondolkodni, ha a kislány zongorázott, vagy énekelt. S mikor egy nap, két nap se zongora, se ének, a bácsi nem tudott gondolkodni. Zavarta a csönd.

-88-

- Pista, a kisasszonyt.

- Parancsol a bácsi?

- Mért nem énekelsz, zongorázol?

A kislány csodálkozott.

- Eszembe jutott, hogy zavarom a bácsit. Hát abbahagytam.

A bácsi ránézett.

- S nem hiányzik? Mit csinálsz most?

- Gondolkodom - szólt halkán a kislány.

- Micsodán?

- Hogy hogyan kerüljek innen el s meddig kell itt zavarnom a bácsit, míg elkerülhetek.

A bácsi ismét feléje fordította a székét, mert eddig rá se nézett.

- Nem jól érzed magad itt? Akkor mehatsz Pestre, vagy akárhova. Mondtam, ami az enyém, az a tied is, nem tartozol semmi számadással.

- Ez nem igaz, - szólt a kislány - itt minden a bácsié és én kegyelemkenyéren élek, de ezzel nem törődöm, ha a bácsi jó volna hozzám, vagy rossz volna hozzám. De így gazdátlan vagyok és rab vagyok, s meg sem köszönhetem, hogy jót tesz velem, mert nem jóságból teszi, hanem mert maga nem törődik semmivel.

-89-

A bácsi még rá is emelte a szemét.

- Hát nem jó az, ha mindent szabad?

- De, az nagyon jó, hogy minden szabad, de nem jó, hogy úgy szabad minden, hogy magának mindegy, vagyok-e, vagy nem. Én inkább elmennék, de nem a maga pénzén, hanem a magam erejéből. S azt hittem, megtanulok énekelni, s elmegyek színésznőnek, de most már ez sem lehetséges, mert eszembe jutott, hogy zavarom a környékkel.

A bácsi erősen gondolkodott ezeken a dolgokon s úgy érezte, hogy most tudna az írásán is gondolkodni. A kislány beszéde úgy hatott rá, mint a zongorázása. Valami hang volt s emellett olyan értelem, melyet nem tudott egészen megérteni, mert nem igen ismerte a kislányos értelmeket.

- Tőlem csak muzsikálj, - szólt - sőt kérlek is, hogy muzsikálj, mert már megszoktam, s most zavar a csönd.

- Igazán?

A kislány egyet ugrott, s a bácsi kezéhez nyúlt. Ez el akarta kapni, de a kislány már megcsókolta és kipöndörült az ajtón. Egy perc és vígan, csapongva, hullámozva és morajos zúgással omlott feléje a zongora-hangzuhatag. Olyan volt, mintha a beporosodott márványkád megtelnék a kiszáradt rezervoár vizével.

-90-

Ez tetszett a bácsinak s az írása fölé hajolva gondolkodott. Nem jutott eszébe semmi, de nagyon meg volt elégedve.

III.

Nagy baj történt. Bekövetkezett a tél s a kislány vacogva tapasztalta, hogy kályha nélkül a szobácskája hideg. S a szobácskájában nem volt kályha. S kisült, hogy a szobácskának kéménye sincs és egyhamar nem lehet oda kályhát állítani.

Az inas referálta ezt a tekintetes úrnak.

- Kérem a kisasszonyt.

- Parancsol a bácsi?

- A szobában nincs kályha.

- Tudom.

- Te fázol, Annuska?

- Fázom.

- Ezért nem tudsz zongorázni?

- Ezért.

- Mit csináljunk?

- Olyan szobát adjon a bácsi, ahol kályha van.

A bácsi megrezzent. A kislány is megjiegt.

- Napközben légy itt.

- Zavarom a bácsit.

- Ez igaz. De légy itt. Néhány napom kárba vész, ennyi az egész.

-91-

S a kislány megvonult a szoba sarkában s olvasott.

- Annuska, hozassuk be a zongorádat. Zongorázz.

- Nincs hely. Hová tegyük?

Három napig voltak így. A bácsi gondolkodott s nem jutott semmi eszébe, a kislány olvasott, s azután együtt ebédeltek.

Negyedik nap a bácsi ideges lett. Ötödik nap föl pattant.

- Hát keressünk - szólt rekedten s kiegyenesedett, mintha valami ellenséggel kellene szembe szállnia s a kislány megértette, hogy szobát keresnek.

S benyitottak az elátkozott szobasorba - ketten. S végigmentek az elátkozott szobasoron ketten. S léptük alatt föl jendezett a por s a belepett selymek és csipkék meglibbentek a léghuzamban. S megálltak abban a szobában, mely sohasem volt hálószoba s az ember lihegett és

dadogott:

- Talán ez?

S a kislány reszketett, a bácsi kezét fogta, aztán ránézett, s a nyakát fogta és keservesen sírt. S a bácsi csitította és símogatta a haját, csitította és magához ölelte, csitította és megcsókolta. S ekkor a kislány még keservesebben sírt és odatapadt a ziháló emberhez.

- Mi baj? - kérdezte az.

S a kislány csak zokogott s az ember csak csitította:

- Annuska, Annuska, no, ne sírj, majd jó lesz, majd jobb leszek.

- És nem küld el maga mellől?

- Nem, ott lehetsz mellettem, hisz már megmondtam, hogy ott légy?

- És megborotválkozik a bácsi?

- Minek?

- Mert így szurkál a szakála.

Az ember eleresztette. Aztán a karjába kapta:

- Megberetválkozom.

S visszamentek.

- Pista, a beretva!

S mikor a tükörbe nézett, ámult és bámult, aztán a kislányra nézett s kacagott és megölelte.

- Csipkerózsika - szólongatta boldogan, - fölkeltetted az alvó princet!

-92-

ERDŐ SZÉLÉN.

-93-

A réten keresztül egy ifjú ment dalolva az erdő felé. A nap sugárlávéval öntötte le, de ő dalolva vetette kalapját a levegőbe. Mikor az erdő szélére ért, félarcát beborította az árnyék, félarcát perzselte a nap. Ekkor már nem dalolt, hanem füttyült. Füttye, mint a rigóé, végigugrált az erdőn és elért egy öreg ember füléhez, aki görcsös botra támaszkodva iparkodott az erdőből kifelé. Éppen akkor ért a szélére, mikor az ifjú ember nagyokat kurjongatva nyakába hurkolt egy kötelet, hogy fölakassza magát.

AZ ÖREG EMBER: Az isten szerelmére, mit csinálsz?

AZ IFJÚ: Ihaj-csuhaj, fölakasztom magamat.

AZ ÖREG: Ne légy istentelen, fiatal ember, ne vesd el magadtól az életet, mely még sok jót tartogathat számodra. Mért akarsz meghalni?

AZ IFJÚ: Tele van a szívem gyönyörűséggel és olyan boldognak érzem magamat. Ez az ág olyan hívogatólag intett felém, hát eszembe jutott: jó volna, ha felakasztanám magamat rája.

AZ ÖREG: Léha fickó vagy, aki velem játszol és nem a halállal.

AZ IFJÚ: Sohse tapasztalj kevesebb tiszteletlenséget, ősz ember, mint én érzek irányodban. Fehér a hajad, bús az arcod. Hová igyekszel, jó öreg?

AZ ÖREG: Megpihenek itt az erdőszélen. A lábam roskatag és lelkem nehéz az élet terhétől. Megyek napnyugat felé.

AZ IFJÚ: Lelked nehéz az élet terhétől és mégy napnyugat felé. Milyen bús szavak és milyen szomorú vándorút. Hány éves vagy, öreg?

AZ ÖREG: Ha isten megengedi érnem, télhavában nyolcvanéves leszek.

AZ IFJÚ: S még mindig egyedül jársz az élet útján? Nincs kunyhód, ahol bevárhatnád a halált? Nincs unokád, aki kezdet csókolná?

AZ ÖREG: Van kunyhóm, de abban mások ülnek. Fiatalok és szívtelenek. Van unokám, de ez nem csókol kezdet. Nyolcvan esztendő folytán nem találkoztam az örömmel. És nem szeretnék meghalni, míg meg nem látom.

AZ IFJÚ: Tavasz elején töltöttem be huszonegyedik évemet. Mint gyermek szerettem a kecskegidát és a kutyákat. Mint fiú a könyveket és most a virágokat, a szép lányokat, az érett gyümölcsöt és a reszkető falevelet. És minden rám mosolygott, a gyümölcs, a szép lány és a szívem tele van örömmel. Szegény öreg, ha adhatnék belőle tenéked!

AZ ÖREG: És mégis meg akarsz halni?

AZ IFJÚ: S te mégis élni akarsz?

-94-

-95-

AZ ÖREG: A reménység tart.

AZ IFJÚ: A teljesedés küld. Öreg, oly mindegy, hogy mit csinálunk, a fő, hogy azt csinálhassunk, amit akarunk. Lásd, mikor a nap úgy a szemembe szikrázott, az erdőszéli szellő felém libegtette ezt a gyönyörű ágat, mintha egy tündér arca jelent volna meg és az erdő kacagott és a tündér mosolygott, és csupa szeretet és boldogság súgta felém: akaszd föl magadat, akaszd föl magadat!

AZ ÖREG: S ha nem jövök, most tehetetlen hullá volnál. Hallod a varjút? Már kivájta volna szemedet. Szép ragyogó világod egy fekete semmiség.

AZ IFJÚ: Ez az élő látása, nem a halott kára. Szánlak, jó öregem, látszik, hogy nem voltál soha boldog. Ha csak egy pillanatig érezted volna, milyen édes élni, nem sajnálnád azt, aki meghal, mielőtt az édesség keserűséggé válik.

AZ ÖREG: Vén szemem sok boldog embert látott, mind irtózott a haláltól.

AZ IFJÚ: Nem is voltak azok boldogok, csak kapzsiak. Kuporgatták a perceket, mintha az időt össze lehetne gyűjteni. Egy perc és még egy perc nem két perc, hanem egy. A szerelem egy hosszú csók, a boldogság egy hosszú sóhajtás. Váltogasd gyorsan a csókot, mert különben nem tartod meg az egyiket, csak megúnod. Da capo? Látod, te öreg ember, ettől félttem a boldogságomat. Mikor minden megvan és minden jól esik, akkor halni meg, mint a szerelmes fajdkakas, ez az élet teljessége, nem pedig a lassú fáradás, a biztos leszegényedés, az örömtelen elárulás.

AZ ÖREG: Nem illik csúfolni a vakot, olyanokat beszélvén neki a színekről, miket ő nem ismer, de nem is hihet benne.

AZ IFJÚ: Nézz a tükörbe és mondd meg: egy boldog ifjúnak lehet-e kívánatos, hogy olyanná váljék, mint te?

AZ ÖREG: Aki boldog ifjú, az nem lesz soha olyan, mint én. Abból boldog aggastyán válik, s örömei épügy megteremnek, mint a léleknek gyönyörűsége a nyári káprázat után.

AZ IFJÚ: Százéves ha volnék, mindig csak ifjúságomra gondolnék. Ezt a boldogságot nem érhetem el többé soha s akinek ez a boldogság kell, annak nem boldogság egy másik. Isten áldjon meg, szegény öreg, ne zavarj tovább a boldog meghalás gyönyörűségében.

AZ ÖREG: Úgy lehet, valahol egy virág nyílik az éjjel, számodra, holnapra. Meg tudsz halni és nem tudod, vajjon az a holnap nem szebb-e, mint a ma?

AZ IFJÚ: Mindig szebb, mindig üdvösségesebb a holnap a mánál. Mindaddig, míg az élet delelőre nem ért. Most tele vagyok az élet tudatával és lesz holnap, mely kevesebbet ad. Az élet tele fakasztja fámat virágokkal, hogy azután virágokat téphessen életem fájáról. Megcsallak, ravasz élet, elfogadom virágaidat és azután telerakódva megszököm. Evoe, éljen a halál!

AZ ÖREG: Az életet meg nem csalhatod. A sírba ugrasz és virágaid itt maradnak.

AZ IFJÚ: De nem látom, mint lopja le rólam az idő. Nem tudok róla, nem siratom, tele hálával és szeretettel Isten iránt, elalszom virágos virulásomban.

AZ ÖREG: A holnaptól szöknél, mely az élet célja. Gyerekkoromtól fogva a holnapot várom, roskadó inakkal a holnap elé megyek. Évtizedek múlnak, emberöltők változnak s a holnap nem jön el. Ha ezt a holnapot megérem, én is szívesen meghalok, de verejtékkel a homlokomon és keserű búval a szívemben elébe megyek, s ha mérges kígyó sziszegne rám, repülni tudnék vén lábaimmal, hogy megmeneküljek marásától.

AZ IFJÚ: Az én holnapom a hátam mögött van. Kedvesem sohasem lehet többé olyan szép, mint tegnap volt. Karom sohasem fogja többé oly hevesen szívemhez szorítani, mint tegnap. Csókom nyomán sohasem fog többé oly szűziesen elpirulni, mint tegnap. De értsd meg, öreg ember, én nem akarok meghalni, csak meghalok.

AZ ÖREG: Én nem halok meg, csak akarok. Bűn elmenni a földről, mielőtt az ember boldog nem volt és bűn itthagyni a földet, mikor boldog.

AZ IFJÚ: Ne ámítsd magadat, szegény öreg, az élet felé mégy és a sírhoz érsz. A boldogságot hiába várod már, a hátad mögött van. A boldogsághoz ifjúság kell, mikor leszel te fiatal?

AZ ÖREG: Voltam.

AZ IFJÚ: Ha voltál ifjú, akkor sem voltál. Az ember átalussza a napfölkeltét s fölébredvén, megesküszik rá, hogy a nap fölkelt. A boldogsággal te már régen találkoztál, de akkor a holnapra vártál és elrúgtad magadtól. Szegény öreg, aki az élettől valamit vár, annak nem ad semmit. Isten veled.

AZ ÖREG: Tehát nem öled meg magadat?

AZ IFJÚ: Az is jó lett volna, így is jó. Nem kötöm magamat semmihez. Isten veled.

Ezzel az ifjú nagyot kurjongatott és eltűnt az erdő mélyében. Az öreg hallgatódzott utána, amíg csak az utolsó galy recsegését hallhatta. Aztán kimondhatatlan öröm csillogott ki vén szeméből. Az ifjú ugyanis a fán felejtette kötelét.

AZ ÖREG: Mily boldogság!

VÉGRE!

I.

- Még öt perc - gondolja magában Gerendás Béla biztosítótársasági hivatalnok évi háromezerkétszáz korona fizetéssel, s jelenleg két koronával és tizenegy fillérrel a zsebében. Belebámul a kávéház ragyogásába, s rémülettel követi az óramutatót, mely gyorsvonati sebességgel végez az öt perccel.

- Még öt perc - gondolja ennek elteltével, de csak fölcihelődik. Tíz órára jár az idő, s ez a még öt perc kapupénzt jelentene. Utolsó irigy pillantást vet a szomszédos ablakpáholyba, ahol egy fiatalember egy még fiatalabb hölgygel titkos kézszorításokkal tölti az időt, s ingadozón, mintha sokat ivott volna, indul az ajtón kifelé. Mindenki utána néz, ilyen óriási alakot ritkán látni Pesten.

Hát menjünk haza. Vajjon mit fog otthon találni? Mindennap kérdi ezt, s mindennap tudja, hogy mit talál otthon. Egy beteg asszonyt, aki egészséges korában is csak a derekáig ért, most még odáig sem. Egy beteg asszonyt, akivel szemben szörnyetegnek, szívtelennek füst, pedig... rabszolga. S mindennap fölfogadja, hogy végez vele, hogy föllázad ellene, és mindennap az asszony végez vele.

Hogy is van? Meg kell házasodni, ezt az életet tovább nem bírja. Sok az adósság, sok a szerelmi baj. Nem, kilábolni az adósságokból, s rendes életet élni, mindennap rendszeren otthon lenni, néha az asszonnal együtt kimaradni. Voltaképpen roppant családi hajlamú embernek ismerte meg magát minden viselt dolgának dacára.

Hát itt van ez a csinos, szőkehajú Pécskai Annus. Szerelmes belé? Nem. De szép, kedves leány, ennyi elég. És kicsi lány, s neki mindig gyöngéje volt a kicsi termetű nő. S a nagybátyja takarékpénztári igazgató, befolyásos ember. Ez majd előresegíti a hivatalban. Ezt nemcsak ő gondolta, hanem a nagybácsi mondta is. Aztán itt van a másik nagybácsi, a mama bátyja. Majdnem milliomos cég. Ez látja el a kislányt kelengyével, sőt tízezer korona hozomány is lesz. S voltaképpen ez a fő. Ki kell tisztulni az adósságokból, aztán szegényesen, rendszeren eléldegélhetnek. Pénzgond, szerelmi gond nélkül.

No, aztán megvolt az esküvő. A szomorú nagybácsi titokzatosan egy borítékot csúsztatott a kezébe:

- Menjetek nászútra.

Ezer korona volt benne, nászútnak elég.

De sajnos, még sok is volt. A kicsi csinos asszony harmadnapra megbetegedett s többé ki sem akart gyógyulni. Az orvos azt mondta, nem lett volna szabad férjhez mennie. Hát ez nagy baj, az asszonykának is, aki imádta az urát s elveszetteknek tartott minden percet, mely csók nélkül múlik el, az embernek is, aki révedezve kérdezgette magában:

- Most már mi lesz? Megházasodtam és nincs feleségem, feleségem van, de az orvos azt mondja: nem igaz.

Hát kár a költségért, menjünk haza. S hazajöttek s az asszonyka mindjárt befeküdt az új ágyba s ritkán kelt onnan föl. S hazajött s a takarékpénztári bácsi nagy botrányok között el volt csapva állásából, mert kiderült, hogy a mamai bácsinak mint rokon aránytalanul nagy hitelt nyújtott s a csóddal a takarékpénztár óriási összeget vesztett. Mert a mamai nagybácsi csódbbe ment, s az az ezer korona, melyet nászutazásra kezébe csúsztatott, voltaképpen az egész hozomány volt.

Már most mit tegyen? Nyakig az adósságban, egy beteg asszonnal, akit gyöngéden ápolni s drága kúrákkal gyógyítani kell.

- Be vagyok csapva, - gondolta elkeseredetten - s nem vagyok bolond, hogy becsapassam magamat. - Azzal az eltökélt szándékkal indult haza a hivatalból, hogy vagy az asszonyt küldi haza, vagy ő maga pakol s megy vissza a hónapos szobába.

De mikor zord ábrázattal belépett, két vékonyka kar nyúlt feléje:

- Ilyen sokáig, ilyen sokáig, nem bírom ki, hogy olyan sokáig távol maradj!

S az óriás elszontyolodott s gyáván rebegette:

- Édesem, háromig tart a hivatal s most negyed négy van.

- Tudom, tudom, de oly sok, oly irtózatoss sok idő ez, ha az ember vár.

Hát küldheti haza ezt a szegény teremtet? Mehet ő hónapos szobába? Mélyet sóhajtván ült az ágy elé s elrévedezve kanalazta a levest. Nem, ez már így van, ő ezt a szegény gyöngye teremtet nem fogja megölni.

- Meghal magától is - gondolta magában, de nyomban letagadta maga előtt, hogy gondolta.

II.

Megtörtént, amiről azt hitte, ezt már nem köteles eltúrní. Apának kellett volna lennie, s orvosi operáció alapján megakadályozták ezt az anya élete érdekében. Tömérdek pénzáldozat, azaz újabb adósság. Mikor a szegény teremtés először mosolygott reá és feléje tárta karjait, szinte meggyűlölte. Van lelke hozzá? Mintha mi sem történt volna? Hát ő nem érzi, hogy megölték a gyermekét az ő élete érdekében? Úgy érezte, ha ő lenne az anya, gyilkosnak érezné magát. S ez a gyöngye teremtés, ez a csupa esendőség, - ennek van ereje tovább élni, s egy könnycseppet sem éjt gyermekéért, csak azért, mert nem szülte meg?

-103-

S csókra gondol? Ez a semmiség? Nem, nem érdemel irgalmat. Igazi asszony megszüli gyermekét, s ha belehal is, egy életrekepesebb teremtés örökölte életét. Mikor e hangulatában először durvult el a hangja, az asszony meglepett, majd rémült tekintetet vetett reá, aztán, mintha megértette volna urát, a párnába rejtette arcát, úgy rebegte:

- Nem tehetek róla, hogy még élek.

Ez szívébe vágott az óriásnak. Odaült az ágy elé, s lány fuvolahangon kérlelte a zokogót. S megvetette és átkozta magát, s megfogadta, hogy ezentúl minden ocsmány gondolatot messze űz magától, s ha akármilyen nehéz lesz is az élete, ennek a szegény beteg teremtésnek nem fogja betudni, s nem fogja vele éreztetni.

Aztán lábra állt az asszony, aztán ismét beteg lett. S minél hívebben tartotta meg Gerendás a fogadalmát, tapasztalta, hogy a gyöngye asszony voltaképpen rettentően erős és kegyetlen. Ha benyitott a sivár kis lakásba, mind többször az asszonyt lesütött szemmel, ölbe tett kezekkel találta, s köszöntésére is alig felelt.

-104-

- Mi baj?

Nem kap feleletet.

- Mégis, mi baj?

Nagysokára megtudja. Semmi. Ha még kérdi akkor semmi. Nehéz nyugodtnak maradni, ha egy asszony azzal izgatja az embert, hogy azt mondja: semmi. Végül kisül, hogy szívtelen ember, ha még kérdi. Itt tölti ifjúságát betegágyban, betegszobában, s még kérdik, hogy mi baja van? Hát ez nem elég ok? Itt él egy férfi mellett, aki elhitette vele, hogy szereti és most elhítené vele, hogy hú hozzá.

- Hát tudod az ellenkezőjét?

Erre sem kap feleletet.

Aztán később:

Persze, mert szegény. Mintha tehetne róla, hogy nagybácsiáját az a szerencsétlenség érte. Hitvány dolog ezt megbosszulni egy gyöngye teremtésen, mely ki van neki szolgáltatva, mivel beteg. Pedig hát mitől beteg? Csak attól, hogy őt szerette. Maradt volna meg lánynak, most ugrálhatna. S ha el nem szédíti a fejét, bizony szívesebben maradt volna meg lánynak és egészségesnek.

Eleinte ezek a beszédek felbőszítették. Aztán észbe kapott. Minden kifakadása után az asszony állapota rosszabbodott. Görcsöket kapott, ágyának esett és hetekig föl sem kelhetett. És simogatta a haját és elnézően, gyöngéden nézte az óriást:

-105-

- Nem haragszom érte, de úgy-e, többé nem teszed?

Minek vitatkozni vele? Az erősebbnek meg kell hajolnia a gyöngébb előtt. De a gyöngébb mind kiméletlenebb, az erősebb mind gyöngébb lett. Végre észrevette, hogy minél több időt tölt otthon, az asszony annál jobban elvadul. Szinte már boszorkányszerű lett. S amire nem volt képes a maga akaratából s a maga könnyebbségére, arra hajtotta a tudat, hogy jobb neki. Ebéd után elment hazulról, s csak este, kapuzárás előtt ment haza. A kávéházban vacsorált, vagy nem vacsorált. S otthon aztán ketten fogadták: a szinte már tomboló asszony s a némaságában még elviselhetlenebb anyós, aki hozzájuk költözött, mivel ilyen szörnyeteg férj mellett a leányát nem hagyhatta minden támasz nélkül.

III.

- Még meddig bírom ezt? - tanakodott magában az ember a kávéházi ragyogásban, s mind többször gondolt a revolverre. Megborzongott tőle, elhárította magától, de érezte, hogy a gondolat mind közelebb csúszik a lelkéhez, s mind nehezebben hessegetheti el. Végül már nem is küzdött ellene. Anélkül, hogy akarta volna, tudta, hogy főbe fogja magát lőni.

-106-

Már elő is készítette. Órák hosszat tapogatta a zsebében, melyben állandóan hordta. Otthon csöndes és kishitű volt, félt, hogy indulatba jó, s akkor kirántja a fegyvert és végez magával. Hát kellett ez neki?

Egy este az asszony már tűrhetetlen volt. Nem bírta tovább. Elébe állt s vonagló szájjal mondta:

- Még egy szót és itt előttem főbe lövöm magamat.

A hatás megdöbbenő volt. Minden átmenet nélkül a beteg átfonta a nyakát és kétségbeesve kiáltotta:

- Nem, nem, engem lőjj agyon, megérdemlem, minek is éljen az ilyen hitvány, rossz teremtés, mint én?

S következett néhány békés, nyugodt nap és aztán következett az előbbi pokol. Aztán következett, aminek végre is be kellett következnie: a kicsi asszony ereje egyre fogyott, s végre, ötévi házasság után, huszonhat éves korában meghalt - a halottkémi jelentés szerint végkimerülésben.

A temetést megelőző éjszakán aludt Gerendás öt év óta először nyugodtan. S álmában, noha nem álmodott, noha nem tudott magáról, mégis egyre az a félgondolat, félérzés szorongott benne: végig túrtem mindent, most végre meg vagyok váltva.

-107-

S a temetésen, mikor sírt, az ő elveszett öt esztendejét siratta. S mikor a sírra rögtön vetett, nem gondolt mellette semmit. És gyász érzése nélkül fogadta a kondolációkat. De mikor hazaért, ahol végre nyugalom várta, elszorult a szíve. Üres az ágy, nincs betege. Nincs kínzója, nincs pokla. S ekkor kitört belőle a zokogás, a kétségbeesés, s a haját tépve omlott az üres ágy elé:

- Mi lesz most már velem? Mi lesz most már velem?

A PÓK.

-108-

I.

A kárpit hófehér, ő maga szövögette, hímezgette. A padló ragyogó sárga, ő maga festi be esztendőnkint kétszer. S barna, száraz kezén szinte zörögnek az ujjak, amint év-év után kötögeti a takarókat, a kerek asztalra, a magasra tornyosított ágyra, a szekrény oldalára, az ablak párkányára, az imazsámolyra, a székek hátára, a kanapéra, a tálcára, a lámpára, a lámpa alá, a kis kakukóra fölé sátoznak, a biblia elefántcsontjára toknak. S míg szorgalmas, zörgő kezeivel barnára fon be mindent, odakint a konyhában a kályha mellett áll árva unokája és főzi a kávé. Az is barna.

És beszél neki:

- A tisztaság a fő. Midőn a szobába lépsz, papucsba bujjál. Mielőtt leülsz, kötényeddel töröld meg a széket, úgy kell ráülnöd, hogy ki ne mozduljon a helyéből. Emberrel szóba ne állj, mert piszkos a lélegzete. Ne barátkozzál senkivel, mert akkor eljönnek vendégségbe és piszkot hoznak magukkal. Tudod, mióta vagyok boldog? Huszonöt év óta, azóta, hogy magamban élek és tisztaságot látok a házamnál. Ez az igazi élet. Ezt fogod te átélni és boldogabb leszel mint én, mert hamarabb fogtál hozzá.

-109-

A tizenhét éves leány a nagymama keze fölé hajolna, de az feléje szegzi a kötőtűket.

- Semmi csók, az nem egészséges. A széket pedig ne tologasd. Látod? Itt a karcolása a padlón.

- Nagymama, - mondja a fiatal leány - aztán nevetni szabad?

- Soha, kedves lányom, a nevetés megcsal. Csak az sír, aki nevet. Mindig sírni kell a nevetés után.

- És te sohasem neveltél?

- Azelőtt igen, amíg meg nem tanultam, hogy sírás a vége. Azóta nem nevetek. Te se neved soha. Gonoszok az emberek.

A kicsi ablakban muskátlik állanak. Jaj be szép muskátlik! A kislány pihegve borzolja föl leveleit az orrával, ám a nagymama szigorúan rászól:

- A virág arravaló, hogy árnyékot tartson. Különben gonosz, mint az emberek. Megszédíti a lányt. Nem szabad szeretned a virágot.

- Aztán kit szeressek, nagymama, ha a virágot nem szerethetem?

- A jó istent és a tisztaságot és a rendet. Ennyi elég a boldogsághoz, nekem sincs több.

-110-

- De nagymama, te öreg vagy és én még oly fiatal.

- Te is öreg vagy. Akinek senkije sincs, az öreg. Apád, anyád fiatalok voltak, mert halálra kínozták egymást. Te öreg vagy, mert téged nem fog senki sem kínozni. Tudod, mi az ember? Olyan, mint a gyümölcs a fán. A levél, a virág, az semmi, csak arra szolgálnak, hogy gyümölcs legyen. És a gyümölcs is csak akkor teljes, ha már megérett. Ifjúság, rajongás, nevetés, mulatás hiábavaló éretlenség. Aki megérett, az az igazi ember és az egy helyben ül és imádja istent. Értetted?

A kislány nem érti, de bólogat a fejével.

- Ha pedig nem érted, - folytatja az öregasszony, akkor azt mondom, az embernek kenyérre és

alvóhelyre van szüksége. Azt tőlem kapod. Ezért pedig engedelmességednek kell. Mindennek úgy kell lenni, ahogy én akarom. Értetted?

Ezt már megértette a kislány.

- Most eredj, főzd meg a kávé.

És a kislány megfőzte a kávé és törölgette a könnyeit. Pedig még csak nem is nevetett.

II.

Az ablakok egy poros józsefvárosi utcára nyíltak, mely örökké hangos volt az utcagyerekek zajától, éjtszaka az emberek verekedésétől, nőszemélyek sivalkodásától. A sűrű barna ablakfüggönyön keresztül nem lehetett belátni, de a kislány gyakorta állt mögötte és tekintgetett ki.

-111-

- Nagymama, sétálni is árt?

- A sétát az ördög találta ki az emberek megejtésére. Aki sétál, el van veszve. A gonoszság ott leselkedik az utcasorban. Az ember járjon, ha dolga van, de ne járjon, csakhogy járjon.

- Azt hallottam, nagymama, hogy a város belül egészen más. Nagy márványpaloták állanak és minden bolt olyan, mintha üvegkereskedés lenne. És hogy a Duna is itt van Budapesten. Nagymama! - kiáltott föl keservesen - szeretném egyszer látni a Dunát!

- Olyan az, mint odalent Dunaföldváron. Nincs rajta látnivaló. Víz, víz, víz. És azok az utcák? Ház, ház, ház. Oda nem szabad sohasem menned. Én sem megyek oda, mégis elélek.

- Te már láttad, nagymama, - véli a kislány, s alig bírja visszafojtani a sírást.

Az öregasszony pedig leereszti kötését, fekete karikájú pápaszemét homloka egy rángásával lerázza az orra hegyére s mintha a szemét tűvé élesítette volna, vizes kék tekintetével egyenesen beleszúr a kislány lelkébe:

- Ha meg akarod nézni az utcát, eredj és maradj ottan. Ha nálam akarsz maradni, úgy élsz, ahogy én akarom, de az első engedetlenségre elhagyod a házamat, értetted?

-112-

Ezt megint meg kellett érteni.

A kislányban egy darabig fickándozott még az ifjúság élnivágyása, kíváncsisága, mint a szárazra vont halacska, aztán csodálatos nyugalom költözött belé. Órákhozhat ült a nagymamával szemben és horgolt, kötött, mint ő. Az utca zaja csak bántotta, de nem volt kíváncsi, ki, miért zajong odakint. Az öregasszony sajátos bölcsessége, könyörtelen rendszeretete és szívtelen nyugalma mintha belé is szállt volna. Vagy mintha az az öreg pók már kiszívta volna a vérét, a szegény legyecské alétan feküdt a hálóban.

És most már nemcsak értette a nagymama szavát, hanem hitt is neki. Kíváncsiság nélkül, csak fokozódó utálattal és rémülettel vett tudomást a világ komizságáról. Milyen istentelenek az emberek, különösen a fiatalemberek. S milyen baj, ha a lány kezébe kerül az olyan hitvány embernek, akár feleségül veszi, akár nem. Hiszen tudhatja, az édesanyja is belehalt, a nagymama is megszenvedett a nagypapáért. Szerencse, hogy agyonütötte a szeretője ura, különben őt kínozták volna korai sírba. Minek ezt kitapasztalni? A vége egy - ha bele nem hal, magára marad, öregén, ráncosan, az ablak mellett, öröm nélkül, gond nélkül. Érett gyümölcs, csak ez ér valamit az életben. Ez a tisztaság, meg a rend, mert ez távol tartja az ördögöt, az unalmat és a könnyelműséget, minden bűn forrását.

-113-

III.

A harmadik házban volt a kis szatócsbolt, ahol minden szükségletüket beszerezték. Kéthetenként egyszer betoppant a szatócs inasa és átvette a rendelést. Hét év alatt mindig ugyanaz az inas. Szögletesfejű, köpcös gyerek volt, óriási tenyerekkel és vastag ajakkal. Eleinte mikor látta, a kislány még lenézett rá, hét év múltán föl kellett hozzá tekintenie, annyira megnőtt. Sőt annyira megnőtt, hogy mikor legutóbb hozta a cukrot, a kávé, a cikóriát, a lisztet meg a vaniliát, hát rászögezte lusta szemét a kislányra:

- Ejnye be szép maga, kisasszony!

Ezzel sarkon fordult és ment. Mégsem volt még annyira felnőtt ember, hogy a feleletet is be merte volna várni.

A kisasszony pedig ettől az otromba férfiszótól elvörösödött, kábultan nézett a csukott konyhaajtóra, hol a fiú eltűnt s csak a nagymama rikácsoló hívására költözött bele ismét a lélek. Összerezte és leült szokott helyére és horgolt. Horgolt és hét év óta először ismét szóba hozta:

-114-

- Nagymama, mégis szeretnék a városba menni.

A nagymama nem is szólt, csak ismét lerázta a pápaszemét s tekintetével megszúrta a lányt. Az lesütötte szemét és izgatottan tiltakozott:

- Nem, nem, igazad van, nem akarok a városba menni!

De az a kihalt, poros utca hogy megelevenült azóta! Egy teremtet léleknél több nem fordult

meg benne és mégis mennyi újság esett meg! Az emberek egészen megváltoztak. Férfi és asszony lett belőlük. A verklis, aki a házba vonta kintornáját, mintha csak most kezdené muzsikáját dolgoztatni. A fuvarosok káromkodásából duhaj életkedv csapott felé. Este hajadonfős lányok ingujjas és kékkötényes legényekkel sétálgattak az ablaka alatt. Messziről egy kéziharmonika rezgő nótája ostromolta ablakát. S a szegény kis lány egyre a boltoslegényre gondolt és lopva kitekintve az ablakon, kutatta, vajjon nincs-e ő is a sétálók között.

Éjtszaka lázalmok gyötörték. Egyszer kiugrott az ágyból és az ablakhoz futott. Mintha megzörgette volna valaki. Nagymama korholta:

- Nincsenek itt tolvajok, csak egy rossz emberpár csókolózik az ablak alatt.

Forró hidegség járta át a testét. Tehát csakugyan! Nem tévedett. S ahogy ijedten visszabujt az ágyba, egyre kínoztta, marcangolta a kérdés: nem a boltos-segéd csókolódzott az ablak alatt? És kivel? Azzal a fiúval ezentúl is találkozott, mikor az árut hozta s csak leste, várta, hogy újból mondja: be szép a kisasszony! De nem mondta többet, a szemébe sem mert többé nézni, vagy úgy lehet, nem is találta többé szépnek.

-115-

Ez a szerelem! - mondogatta magában elálló szívveréssel, babonás rémülettel s valami különös hasogató örömezzéssel, ez a szerelem és szerelmes vagyok a boltos-legénybe.

A nagymama gyanakodva nézte a lány megváltozott viselkedését. A horgolás sehogy sem ment, szívesebben állt a konyhában és a kávé kétannyi ideig főtt, mint azelőtt.

- Valami bajod van? - kérdi s a lány rémülten akar elébe vágni a pápaszem lerázatásának.

- Isten uccse nincs semmi bajom, nagymama, csak rosszul alszom éjtszaka.

- Többet kell horgolni, - jelenti ki a nagymama - ezentúl én főzöm a kávé, akkor jobban fogsz aludni.

És ő főzte a kávé és szegény most már kéthetenként sem láthatta a boltoslegényt.

-116-

IV.

Elmult ismét vagy három esztendő. Nagymama ágyba esett és ott folytatta a horgolást. Doktor is járt a házhoz, de csak néha. A leány arca megsápadt, elrancosodott, a lelke elkeseredett. Gyűlölte az öregasszonyt, de félt tőle. Mégis erősebb volt most, mert ő szabadon járt-kelt, a nagymama meg rászorult. Kemény, dacos hangon kijelentette:

- Nagymama, én tükröt akarok. Nem tudok fésülni tükrök nélkül.

A nagymama felült az ágyban és rábámult:

- Tükröt?

- Igen, tükröt. Minden leánynak van tükre.

A nagymama arcán nyüzsögni kezdenek a ráncok.

- Tükröt? - ismétli. - Hát kell tükrök? Láttál nálam tükröt? Szébbé tesz a tükrök? Fialít a tükrök? Talán bizony férjhez is mennél?

- Azt is! - kiáltott fel vadul a szegény teremtés. - Élni akarok, mint más, élni akarok, mint te éltél, nem bírom tovább ezt a rabságot, és ha nem engedsz tükröt vásárolni, akkor megszököm.

Az öregasszony visszahanyatlott, póklábú ujjai görcsösen belemarkoltak a paplanba, aztán rekedten rákiáltott a lányra:

- Gyere ide.

Az dacosan melléje állt.

- Tükröt akarsz?

S a görcsös ujjak egy hirtelen csapással belekaptak a hajába, hogy fájdalmában nagyot kiáltott és lerogyott az ágyra.

- Tükröt, - hörögte a vén asszony - eredj és végy magadnak tükröt. Nézz bele és kárhozzál el. Eredj a városba és nézd meg a várost. Eredj az utcára és sétálj a kocsisokkal. Menj férjhez, ha akad, aki elvesz, keríts magadnak szeretőt, ha akad, aki szóba áll veled. Most már mehatsz. Szép és fiatal voltál, mikor hozzám kerültél, most hála istennek csúf és öreg vagy. Csak vedd meg a tükröt, de aztán nézz is bele!

És csúnyán és vérlázítóan kacagott. A lány arca elé tette a kezét és keservesen sírt. Nem beszélt többé tükrőről.

-117-

SZEGÉNY ASSZONY!

-118-

- Aki annyit szenvedett és csalódott, mint én, nem kockáztathat nyugodt lélekkel újabb

kísérletet. Itéljen ön maga, ön előtt semmi titkom. Tizennyolc éves sem voltam, mikor férjhez adtak. Megjelent egy kellemes fiatalember, aki szüleim fölhatalmazásával körülhálózta fehér lelkemet. Megszerettem azzal a tisztasággal, mellyel engem elámított. Csillagokat, rózsákat, holdat és madárscicsérgést ígért, aztán mikor magunkra maradtunk, egyszerűen fenevad lett belőle. Könyörögtem, sírtam neki: maradjunk úgy, mint voltunk, tisztán akarok élni, ideális szerelemben, hogy nem így képzeltem a házasságot, hogy inkább meghalok. Ő durván kikacagott, s a csillag, hold, virág és madárscicsérgés brutálisan mondta, hogy ő férjem s nem azért vett el, hogy ne legyek a felesége.

- Szörnyűség!

- Tudom, hogy ezt gúnyból mondja, s nem is állítom, hogy igazam volt, de akkor így gondolkodtam és éreztem és ezt az embert halálosan meggyűlöltem. De azontúl már nemcsak szenvedtem, hanem igazam is volt. A nyomorult elhanyagolt. Ahelyett, hogy szelíd szóval és gyöngéd bánásmóddal kibékítette volna halálosan megsebzett lelkemet s megbecsülte volna a női tisztaságot, miknek romjaikban is szenteknek kellett volna lenniök előtte, durván és kíméletlenül kifakadt ellenem. Ha hazajött s engem búsan, boldogtalanul talált, nem iparkodott fölvidítani, hanem káromkodott: megint siralomházba jövök? S boldogtalanságomat ürügynek használta föl, hogy mind tovább és mind többször kimaradhasson, éjtszakázzon. Nem telt el egy esztendő s meg is csalt.

- A nyomorult!

- Ne szidja, mert már meghalt. De akkor én is azt mondtam, hogy nyomorult. S mikor hűtlensége letagadhatatlan bizonyítékait a szemébe csaptam, cinikusan azt mondta: hát mit bánt az téged, hiszen te nem akartad, hogy valóban a férjed legyek! Pedig tudta, jól tudta, hogy egy tizenkilenc éves fiatal teremtes mennyit szenved, ha egyszer már megismerte az életet és lelke hozzátörődött ahhoz, amitől eleinte fürtelemkép irtózott.

- Én értem önt.

- Ő azonban nem értett. S ekkor megjelent a másik. Ő, hogy maguk férfiak mind oly pokolian lelketlenek. A tulajdon öccse volt. Olyan szépen tudott beszélni, olyan becsületesen nézni. Irtózatossá magányomban, emésztődésemben, keserűségemben, haragomban, gyűlöletemben s mondhatatlan szenvedéseim közepette ő volt a jótékony nemtő. Elítélte bátyját, megosztotta gyűlöletemet, megédesítette magányos óráimat s egyre sóhajtott, hogy mért nem vele találkoztam először, milyen más volna a mi kettőnk élete.

- Szegény fiú!

- Szegény fiú? Jó, becsületes embernek tartottam én is, talán az is volt, hiszen maguk férfiak sem sokat követelnek a maguk fajtájától. Hát ez a becsületes ember még az uramnál is becstelenebb volt, mert volt lelke elcsábítani a vérbeli bátyja feleségét.

- Ne mondja!

- De mondom, mert igaz. Ákos, mondtam neki, ez szörnyűség, ez nemtelenség, gondold meg, én a bátyád felesége vagyok! S azt hiszi, hallgatott rám? A nyomorult! A második ember, aki tönkre tette életemet. Pedig még akkor csak húszéves voltam.

- De férje meghalván, mi sem állt útjában, hogy...

- Hogy az öccse felesége legyek? Ezt ugyan jól adja. Gondoskodott a nyomorult ürügyről, hogy ne vegyen el. A férjem ugyanis főbe lőtte magát.

- Ah!

- És öccse, a nyomorult gazember, kifundálta, hogy miattunk lőtte magát főbe. Fölhasználta azt a körülményt, hogy az uram egyszer váratlanul hazajövéen, az öccse ölében talált engem. Hát mi van ebben? Hisz a sógornője voltam. Az uram nem is szólt semmit, végignézett rajtunk s egészen nyugodtan magunkra hagyott. S mégis azt állította aztán Ákos, hogy miattunk halt meg s a halott árnyéka örökké köztünk lebeg elháríthatatlan akadálykép. Hogy tovább is szeret, de vége közöttünk mindennek, neki ezentúl a lelke nyugodalmát kell keresnie. Mit szól ehhez? Mintha nekem nem lett volna lelkem s több becsületérzése, mint az összes férfiaknak együttvéve.

- És mi lett belőle?

- Haha! Elzüllött. Azt mondta, a lelke nyugalmát keresi. És hol kereste? A kocsmában. Nekifeküdt a dőzsölésnek. Ivott, kártyázott, kártyázott és ivott és bizonyára ledér nőktől sem idegenkedett. S ezzel végleg tönkre tett engem.

- Nem tudta elviselni kedvese hűtlenségét?

- Hallgasson meg. Míg ő dőzsölt, én özvegyi magányban töltöttem egy teljes esztendőt. Ültem, ültem, ültem és gondolkodtam, vártam, kérdeztem magamtól: hát most mi lesz? Húszéves vagyok, mikor más nő kezdi az életet, s az enyém már befejeződött volna? Akkor egy embert helyezett át a kormány képében a balvégzet. Mérnök, komoly ember, folyton a vasutat tanulmányozta s valahogyan összekerültünk. Azt mondta, hogy ő is magányos ember s mennyire meghatja őt az én magányosságom. Szóval, azt hittem, hogy végre megtaláltam az igazit s hozzá mentem. S meglehetősen boldogságban éltünk két esztendeig, mikor rajta is tapasztalni kezdtem, hogy ép olyan gazember, mint a többi. Rám fogta, hogy mióta a felesége lettem, egészen más vagyok,

mint azelőtt. Persze, nem mondhatta azt, hogy ő lett egészen más. Az volt a bűnöm, hogy fiatal asszony létemre, aki már annyit szenvedtem, egy kicsit élni is akartam. Ő meg folyton otthon akart ülni, aztán egyszer ép olyankor vitt mulatságra, mikor jobb lett volna otthon maradni. Máig sem tudom bizonyosan, hogy nem előre kiszámított terv szerint cselekedett-e. Egy jótékony hangversenyen voltunk s utána vendéglőbe mentünk vacsorázni. Nyugodtan ültünk egymással szemben, mikor egyszerre csak nyílik a belső külön szoba ajtaja s megjelen benne Ákos, holtrészezen. Tessék elhinni, a lábán sem tudott állani, a szava is dadogó volt, becsületes ember egy szavát sem hitte volna. Ránk néz, elénkbe áll és azt mondja: maga az a becstelen, aki ilyen asszonyt feleségül vesz? Aki megcsalta az urát a sógorával s a halálba kergette? Mondom, olyan részeg volt, hogy semmit sem kellett volna hinni a szavából s ő maga sem tudta volna később, hogy mondott-e valamit. De hát drágalátos uramnak kapóra jött a dolog, párban agyonlőtte a rágalmozót, ellenem pedig válópört indított.

-123-

- Hát így történt a válás?

- Igy, s a gazember a bíróság előtt azt mondta, hogy két ember vére terheli lelkemet. Az én lelkemet, melyen a nyomorultak csakúgy gázoltak, mint a lovak az úton. S nekem most megint magamban kellett élnem, az elvált asszony teljes védtelenségében s ódiúmával, szinte kilökve a társaságból, csak azért, mert minden ember, akivel a végzet összehozott, gazember volt.

- S ebből a helyzetből kerestél menekülést a színpadon?

- Úgy van. Új világot kellett magamnak teremtenem, új tartalmat keresni elhibázott életemnek. Én őszintén a művészetet akartam szolgálni, de a férfiak mindig csak az asszonyt látták bennem. Elkábítottak, megvesztegettek, – édes Istenem, még mindig nem akartam elhinni, hogy az én életem le van zárva. S kerestem és hittem és kiábrándultam a művészetből is, mikor láttam, hogy egyik ember nyomorultabb, mint a másik, s igazán nem érdemesek másra, mint hogy felhasználjam őket, aztán eldobjam magamtól, ahogy engem eldobtak.

-124-

- Pedig ön még oly szép és fiatal, lehetetlen, hogy ne szerethesse senki önmagáért.

- Huszonnyolc éves vagyok és szép, amint ön mondja. A szépségem soknak kellene még, de becsületesen szeretni, azt nem tudnak maguk férfiak. S mivel annyi ember gazember volt s tönkretett, engem ítélnék el. Ez a világ igazsága. S ilyen tapasztalatok után menjek ismét férjhez? Ó, nincsenek többé illuzióim, ez sem lesz jobb a többinél. De mit csináljak? Mégis rászánom magamat, de nem ám azért, mintha többet várnék tőle, mint a többitől. Föláldozom magamat, mivel ismét tisztességes nevet és vagyont nyújthat, s talán az öregségénél fogva nem lehet olyan komisz, mint a fiatalok voltak. Hát most mindent tud, mit szól hozzá?

- Szegény asszony!

PRÓBA.

-125-

I.

A BARÁTNÓ: Jobb ezt nem tudni. Hidd el, nekünk asszonyoknak jobb, ha az urunk nem érdemli bizalmunkat, mintha nem bízunk benne.

A FELESÉG: Igazad van, de hiába mondom ezt magamnak. Mi közöm hozzá, ha megcsal, de szakasztott olyan, mintha csak engem szeretne? Hiába látom, hogy féltékenységem komolyan sérti és sohasem tapasztaltam, hogy valaki másra érdeklődve nézne. Mégis, mégis... Te például sokkal szebb vagy, mint én, tapasztaltad valaha, hogy...

A BARÁTNÓ: Én? Hova gondolsz?

A FELESÉG: S téged ismert lánykorodból, mikor művésznő voltál.

A BARÁTNÓ: De kérlek!

A FELESÉG: Ne érts félre, én tudom, hogy te akkor is megközelíthetetlen voltál. De a férfiak nem igaz hisznek ebben, s a művésznőknek olyan különös varázsuk van.

-126-

A BARÁTNÓ: Egy szál virágot sem kaptam tőle. Sőt a színháznál általános volt a vélemény, hogy ez az ember vagy nagyon szerelmes a feleségébe, vagy nincs vére.

A FELESÉG: Köszönöm, édes, oly boldog vagyok, hogy ezt hallom. Mert hogy vére van, azt én tudom. S látod, amikor meggyőznek engem gyanakodásom alaptalanságáról, akkor kétszeresen boldogtalan vagyok.

A BARÁTNÓ: Már miért?

A FELESÉG: Mert akkor rossznak tudom magamat s attól félek, hogy örökös alaptalan féltékenységgel még elidegenítem magamtól, s magam idézem elő, ami nélkülem sohasem következett volna be.

A BARÁTNÓ: Kedvesem, ez már betegség.

A FELESÉG: Úgy van, látod, hogy van okom boldogtalannak lenni?

A BARÁTNÓ: De ezt tudván, tartózkodhatnál a baj szításától. Látod, én mondom, aki pedig nem vagyok valami különös véleménnyel a férfiúségről, s szentül hiszem, hogy az én uram akárhányszor megcsal, én mondom, hogy a te urad hűségéért a tűzbe tenném a kezemet.

A FELESÉG: Milyen jó, hogy ezt mondd, de tudsz-e róla meggyőzni? Be tudod-e bizonyítani? -127-

A BARÁTNÓ: Édesem, azt, hogy megcsalnak, lehet bizonyítani. Tetten is érheted. De hogy nem csal meg, hogy akarnád tetten érni a hűséget?

A FELESÉG: Igazad van, ez lehetetlen. És mégsem lehetetlen.

A BARÁTNÓ: Ugyan.

A FELESÉG: Tudod, nagy keserűségemben mindenfélét összegondoltam. Gondoltam arra, hogy megfigyeltetem.

A BARÁTNÓ: Detektívvel?

A FELESÉG: De ez nagyon csúnya. Gondoltam arra, hogy rendezvousra hívom, s magam megyek el.

A BARÁTNÓ: Ez kitűnő ötlet.

A FELESÉG: Igen, de nem bizonyít semmit. Hátha mégsem olyan elvetemült, hogy egy ismeretlen hívására megy, hátha azt hiszi, hogy az illető csúnya, s ezért nem megy, nem pedig mert egyáltalán nem megy.

A BARÁTNÓ: Ez is igaz. Tehát, úgy-e, nem lehet emellett bizonyosságot teremteni.

A FELESÉG: És mégis lehet. Egyetlen módot tudok.

A BARÁTNÓ: És az?

A FELESÉG: Az pedig keresztülvihetetlen, mert egy igazi barátnő teljes barátságára van utalva.

A BARÁTNÓ: Kíváncsivá teszel. -128-

A FELESÉG: Mért ne mondjam meg? Nevezz ki és ezzel vége van. Hát úgy találhatnék teljes megnyugvást, ha egy igazán tántoríthatatlan asszony, aki amellet szép és ügyes is, az én tudtommal, de ne az én káromra próbára tenné.

A BARÁTNÓ: Csábítaná?

A FELESÉG: Igen. S ha ő ellentáll, akkor boldogít a hírrel, hogy nem tudott semmire menni s ha nem áll ellent, akkor szemtől szembe leleplezi, s megmondja neki, hogy csak próba volt az én megbízásomból.

A BARÁTNÓ: De gondold meg, ez va banque-játék. Ha ez megtörténnék, akkor köztetek vége mindennek.

A FELESÉG: De te azt mondtad, hogy a tűzbe tennéd érte a kezedet, mért gondolod, hogy akkor vége mindennek? Azt kellene mondanod, ha csak ennyi kell, vállalkozol rá te.

A BARÁTNÓ: Én?

A FELESÉG: Igen, te, aki szép vagy, s aki erényes vagy, akiért én tenném tűzbe a kezemet, s akiben megbízom, mint édesanyámban, s akinek átkulcsolom a nyakát és rimánkodva könyörgök: add meg a lelkem nyugodalmát, tégy osztatlanul boldoggá, vállald a próbát!

A BARÁTNÓ: De gondold meg, drágám...

A FELESÉG: Én tudom, hogy meg fogja állni a próbát, én is tűzbe teszem érte a kezemet, amíg kételkedem benne, s csak akkor őrlődök a féltékenységtől, ha adat nélkül kell benne hinnem. -129-

A BARÁTNÓ: Édesem, tudod, hogy érted sok mindenre volnék képes, de ilyesmi... enged meg, te elfelejted, hogy nekem is van uram, akinek a lelke nyugalmáért felelős vagyok.

A FELESÉG: Hiszen nem csalod meg!

A BARÁTNÓ: Ehhez a próbához legalább is kacérkodnom kellene az uraddal, s olyan látszatot teremteni, mely az enyémet nyugtalanítja.

A FELESÉG: Nem kell róla tudnia, csak utólag. Hiszen a férfiak úgy tudnak bízni, hogy szinte ostobaság! Tedd meg, drágám, egyetlenem, tedd meg, lásd, az életem függ tőle, mert olykor már öngyilkosságra is gondolok.

A BARÁTNÓ: Kezdek félni tőled. Aztán, hidd el, nekem fogalmam sincs, hogyan fogjak hozzá.

A FELESÉG: Soha kedvezőbb alkalom. Az urad csak holnap este érkezik, így tehát a legjobb alkalom, hogy ma nálunk vacsorálj.

A BARÁTNÓ: És?

A FELESÉG: És aztán én rosszul leszek és ti egyedül maradtok.

A BARÁTNÓ: De kérlek, itt nálad?

A FELESÉG: Hiszen úgy sem történik semmi! Aztán ő hazakísér s ennyi csak elég!

-130-

A BARÁTNÓ: Első agira?

A FELESÉG: Nekem nem kell több. Ha az első kísértésnek ellentáll, akkor többnek nem is akarom kitenni.

A BARÁTNÓ: S ha megállja a próbát, mit fog rólam gondolni?

A FELESÉG: Azután felvilágosítjuk. Ugy-e, drágám, megteszed?

A BARÁTNÓ: Mulatságnak nem rossz. De ígérd meg, hogy nem tekinted egyébnek játéknál.

A FELESÉG: Ígérem, és te is ígérd meg, hogy akármi lesz, meg fogod mondani az igazat.

A BARÁTNÓ: Természetesen. De hidd el, bolondokat csinálunk mind a ketten.

II.

A FÉRJ (*miközben felesége hálósobájából visszatér az ebédlőbe*): Vacsora alatt kétszer a lábamon felejtette a lábát: ez nem hasonlít reá. A feleségem rosszul lesz s magunkra hagy: ez nem vall a feleségemre. Jeremiás, vigyázz, ez a két asszony összejátszik s próbára tesz. Nohát meg fogom állni a próbát. Pedig a menyecske szép, nagyon szép. Ördög vigye, szinte jobb volna, ha nem láttam volna keresztül a szitán.

-131-

III.

A BARÁTNÓ: A baj nem olyan nagy, holnapra már vígan lesz.

A FÉRJ: S kegyed olyan bizonyos benne? Én nyugtalankodom.

A BARÁTNÓ: Én pedig olyan bizonyos vagyok benne, hogy örülök neki. Tudja-e, hogy amióta asszony vagyok, még nem beszéltünk egymással négy szem között?

A FÉRJ: Nem is tűnt föl nekem. Hiszen amit mondunk egymásnak, azt akárki hallhatja.

A BARÁTNÓ (*mamlasz; csakugyan hű*): Az igaz. De lássa, én is tisztességes asszony vagyok, azért most kellemesnek érzem, hogy így egyedül vagyok egy másik férfival.

A FÉRJ: Igazán? No persze, velem, akiről tudja, hogy nem fogom félreérteni.

A BARÁTNÓ: Téved. Jobb szeretnék mással lenni, vagy legalább is olyannal, aki félreértene. Tudja, miről álmodom sokszor? Szeretnék egyszer valakivel nekimenni egy éjszakai mulatságnak. Amúgy istenigazában kilumpolni magamat.

A FÉRJ (*teringettét, ha ezt elhíhetném*): De csak addig, míg szaván nem fogja valaki.

A BARÁTNÓ: Nem a! Próbálja meg, fogjon szavamon.

-132-

A FÉRJ: Könnyen beszélhet. Ugyis tudja, hogy ismerem magát, s a feleségemet nem hagyom itt semmi körülmények között.

A BARÁTNÓ: Hiszen megígérte, hogy haza kísér.

A FÉRJ: Ez egy félóra.

A BARÁTNÓ (*nehéz ember*): Az igaz. Hát le kell mondanom. Különben úgyis csak bolondság volt. Igaza van, adott esetben magam szaladnék el a lehetőségtől.

A FÉRJ: Pardon. (*Ő nagysága ugyanis ismét a lábára hágott.*)

A BARÁTNÓ: Én kérek pardont. Adna egy cigarettát?

A FÉRJ: Örömmel.

A BARÁTNÓ: Csaljuk meg a zsidót, a magáén akarok rágyújtani.

A FÉRJ: Tessék.

A BARÁTNÓ: Jaj de ügyetlen vagyok, a két cigaretta nem találkozik. Majd így. (*Megfogja a férj kezét.*)

A FÉRJ (*teringettét, ez puha, meleg és nagyon sok; óvatosság, el ne hagyj*): Milyen finom a keze érintése.

A BARÁTNÓ: Veszi észre? De a magáé. Még sohasem láttam ilyen kicsi, finom férfikezet.

A FÉRJ: Pardon. (*A térdük ugyanis összeért.*)

A BARÁTNÓ: Ah!

A FÉRJ: Mi lelte?

A BARÁTNÓ: Semmi. (*Kezét az arca elé tartja.*)

A FÉRJ: Kedvesem! (*Lefejtené a kezét.*) Hilda! (*Teringettét, ez bódító! Lehetetlen, hogy*

-133-

komédiázzon.) Édes Hilda, nézzen rám.

A BARÁTNÓ: Hazamennék.

A FÉRJ: Maradjon még. Mondja meg, mi bántja. Hiszen olyan jó barátok vagyunk, olyan jó barátok vagyunk... olyan... jó... barátok... vagyunk... *(Föléje hajolt, s míg a kezét forró szorítással lekényszeríti az arcról, hirtelen reáborul és megöleli.)*

A BARÁTNÓ: Mit csinál? *(Már késő, a férj megcsókolta. Csak azután löki vissza és fölpattan.)* Szégyelje magát. Nyomorult. Tudja meg, hogy én tűzbe tettem volna önért a kezemet és ön... próbára tettük a feleségével, s maga, maga az első kísértésre elejtette az álarcát. Szegény barátnóm.

A FÉRJ: Próbára tett? Hát mégis jól sejtettem?

A BARÁTNÓ: Ah, most kibúvót keres? Azt mondani, hogy sejtette s azért maga is játszott? Ez már több mint nyomorultság!

A FÉRJ: Téved, nem azt akartam mondani. Hanem azt, hogy tudtam, hogy játszik velem, hiszen egészen más volt, mint eddig, és mégsem tudtam ellentállni. Hát igen, a próbát nem álltam. Magának nem tudtam ellentállni. Itéljen el érte. Tisztességes, hű férj voltam eddig, mert maga nem nézett rám. Nyomorult ember vagyok, mert a maga szemébe néztem. Ez így van. S most áruljon be a feleségemnek, mondja meg neki, hogy alávaló férje van, mert a maga szépsége, a maga égető közelsége nem hagyta hidegen.

-134-

A BARÁTNÓ: S maga rólam föltette, hogy képes volnék...

A FÉRJ: Nem tettem föl, hiszen sohasem szóltam. Most sem szóltam volna. Azt mondtam magamnak: ez az isteni nő isteni elérhetetlenségben lebeg fölötted. De most gondolja meg, ha egy angyal, akit a magasban imádnak, mégis felém nyújtja a kezét, s én azt gondolom: nem szerelemből teszi, elpusztulok érte, de megéri a pillanatnyi üdvösséget...

A BARÁTNÓ: Maga azt mondja, hogy már régen.

A FÉRJ: Amióta ismerem, szeretem. S most próbára tesz a feleségemmel összejátszva. S én ezt tudom, de hiába, nem tudok magamon uralkodni... vége... jól van... most menjen be hozzá és számoljon be: a férjed nyomorult, mert egyetlen asszony van, aki előtt minden önuralma, kötelességérzete romba dől...

-135-

A BARÁTNÓ: Szegény ember és... sokat szenvedett?

A FÉRJ: Ne kérdezzen, áruljon el.

A BARÁTNÓ: Föltesz rólam ilyen hitványságot?

A FÉRJ: Ó, drága angyalom, magáról rosszat föltenni?

A BARÁTNÓ: Istenem, mit csinál? Hagyjon!

IV.

A FELESÉG: Hogyan köszönjem ezt meg neked? Most már igazán hiszek, bízom és boldog vagyok.

V.

A FÉRJ: Mi az, hogy most oly keveset vagytok együtt? Összevesztetek?

A FELESÉG: Nem vesztünk össze, de amióta nálunk vacsorált és én rosszul lettem, nem tetszik nekem.

A FÉRJ: Ugyan. S miért?

A FELESÉG: Igaz, hogy én marasztaltam, de neki tudnia kellett volna, hogy egy más asszony férjével nem illik egyedül maradnia. Hogy én bízom benned, még nem jogosítja föl arra, hogy ezt a bizalmat föltételezze bennem!

EGY SZEGÉNY FIÚ EMLÉKEIBŐL.

-136-

I.

Janowsky úr.

Abban az időben a Gólya-utcában laktunk. Egy hosszú, keskeny udvar végében, földszinten volt a lakásunk: konyha, szoba. Hogy kik voltak a szomszédaink, nem emlékszem, csak a szemben levőre, annak is csak a feleségére, meg a lakóira. Az ura pincér volt, ő maga gyönyörű szép, gömbölyű asszonyka és a lakói, a két orvosnövendék, egyre évődtek vele. De nyár volt és este végig a keskeny udvaron ültek az emberek ingujjban, a nők is nagykomótosan öltözve, és

hűsöltek.

Apám nehézkes léptekkel jött haza a munkából. Megmosakodott, megvacsorált, azután hosszú pipájára gyújtva, szintén az udvarra tolta székét. Nekem ez volt a legnagyobb gyönyörűségem. Mert ekkor összekerült Janowsky úrral, aki szintén kinn pipált és a két férfi kezdett egymással vitatkozni.

-137-

Az apám tanulatlan asztalos, Janowsky úr ügyvéd. Ez parasztember fia, amaz bárói sarjadék. Azt tudta felőle az egész udvar. Magas, hajlottnyakú, szép öreg úr volt, – amint most látom – nagyon szegényesen öltözve járt s nem is igen lehetett pénze, sem rendes foglalkozása. De akkoriban a szobaúrbán felsőbb teremteseket láttam, mert a szegény emberek utánuk éltek. Nyolc forintot fizetett egy ágyért a hordárnak, aki mellettünk lakott, holott szemben a két orvosnövendék együtt fizetett öt forintot. Főleg azzal imponált nekem, hogy amikor papirosban hol füstölt disznóbordát, hol libacombot (a zsidó libásasszonytól, akinél minden méregdrága) hozott magával vacsorára, hát a csonton annyit hagyott, hogy érdemes volt megszerezni a csontokat és lerágni őket. A görögdiényének meg majd a fele husát hagyta a héján, míg az egész házban a zöld rész feléig kanalazták a levét.

Az apám igen okos ember volt. Nem végzett sok iskolát, de munkás létére sokat tudott, különösen a szocializmushoz. Ezért akármiről folyt a beszéd, egy váratlan fordulattal a szocializmusnál termett. Ezen aztán a két öreg ember, mert Janowsky úr is túl volt már az ötvenen és vastag, a felső ajkra kunkorodó bajusza egészen fehér volt, késő éjjelig el tudott vitatkozni, apám nagy hevülettel, Janowsky úr roppantul komolyan és meggondoltan. Mindenben igazat adott édesapámnak és mégis úgy toldta meg a beszédét, hogy egészen más értelme támadt.

-138-

Én szomszomságban lestem a szavukat. A küszöb lépcsőjén kuporogva néztem a Janowsky úr finom száját, amint a sűrű fehér bajusz alatt oly különös meggondoltan ejtette a szókat. Szinte körülesztergályozza, gondoltam asztalosfiú létemre. Azt csodáltam leginkább, hogy az apámat egyenlőrangú vitatkozófélnak ismerte el, holott nekem úgy rémlett, ha én volnék ő, nem is tartanám érdemesnek szóba állani olyan velem nem egyívású emberrel, amilyen az apám.

Magándolgairól nem igen beszélt. A jelenéről éppenséggel semmit. Nagysokára megtudtam, hogy foglalkozása voltaképpen nincs, hanem a bátyjától vagy az öccsétől, aki hatalmas nagy úr, kap havonta vagy ötven forintot. Akkor elszédültem e summa hallatára, ma persze már látom, hogy az öregnek nem igen telt másra, mint papiros-vacsorára.

Közbe-közbe beszélt valamit a régi időkről. Ekkor kinyílt az elmém, hogy egy ember ül előttem, az apámmal egy sorban, aki grófokkal, bárókkal van sógorságban, komaságban. Csak kisfiú-élményei játszódtak ily káprázatos körben, legalább erre kell következtetnem abból, hogy a nagyapja szerepelt bennük mint galíciai hatalmas földesúr.

-139-

Ez úri világ létéről innen kaptam az első kalandos fogalmakat. De hiszen nem erről akarok én beszélni, hanem arról a szomorúan izgalmas eseményről, mely Janowsky urat sajátságos viszonyba hozta familiánkkal.

Míg az öregek politizáltak, az udvar lányai hármias, négyes sorokba kapaszkodva jártak föl-alá az udvaron, vagy kint az utcán. A néném is köztük volt. Most is emlékszem rá, ő volt az egyetlen, aki le nem tette a fűzőjét az esti sétáknál. A többiek közt volt olyan is, aki mezítláb járkált, mivel így kellemesebb.

Én persze nem vettem észre, hogy szép volna, egyrészt mivel az ilyen kis fiú csak az édesanyját tartja szépnek, másrészt a nénémmel örökös hadilábon álltam. Olyan különös, véretem lázító góggal tudott beszélni és egyre kiszolgáltatta magát velem. Aztán engedetlenkedett az édesanyámmal, különösen ha arról volt szó, hogy az utcán valamit cipeljen. Sehogy sem tudtam fölfogni, mi röstelni való van azon, hogy valaki a pékhez menjen a kenyérért, vagy a dézsával menjen a vízvezetékhez. Szívtelennek tartottam, mikor elnézte, hogy édesanyám, aki egész nap dolgozott és beteges is volt, akkor is törje magát, mikor ő otthon volt. Egy lány sem olyan, mint ő és kisasszonynak gúnyolták a háta mögött. Pedig csak három forint ötven krajcárt keresett hetenként egy varróműhelyben.

-140-

Nos, ennek a Márta nővéremnek az öreg Janowsky szokott néha apró ajándékokat hozni. Hol egy szép szőlőfürtöt, hol egy kis virágcsokrot, vagy egy papiroszacskóban finom cukrokat. Márta mosolyogva köszönte meg az ajándékokat, de nem igen beszélgettek különben. Janowsky úr az apámmal politizált, ő a lányokkal vihogott. Éppen csak hogy néha találkoztak az utcán, hazajövet, ilyenkor az öreg úr természetesen hozzácsatlakozott és együtt értek az ajtónkhoz.

Egyszer csak nagy izgalomban találtam a házunkat. Az apám hangosan káromkodott, a mama csitította. Nem tudtam, miről van szó, csak azt értettem, hogy édesanyám szerint nem olyan szörnyű nagy dolog az. Hogy szólhatott volna ugyan, de ha nem szólt, annak csak apa heves természete az oka. Nyilván nem mert.

Denikve Mártáról beszéltek. Hogy nem jön haza egy darabig, mert egy úriasszony magával vitte Isaszegre a birtokára, hogy ott varrjon neki. Csak levélben értesített bennünket erről és a nagy sietséget azzal okolta meg, hogy az úriasszony nem akar várni, míg otthon összeszedi a holmiját és szól a szüleinek. Hanem küldjék utána csomagban a legszükségesebb fehérneműeket Isaszegre, poste restante.

-141-

Janowsky úr ezúttal nem volt otthon, ez még jobban bántotta az édesapámat. Legalább

politizálással könnyíthetne magán. Édesanya szó nélkül hallgatta kifakadásait és összerakta a postacsomagot. Én írtam rá a címet, meg én állítottam ki a szállítólevelet.

- Édesanyám, - szoltam - hát nem volna egyszerűbb annak az úriasszonynak a címére küldeni a csomagot, kinél a Márta van?

Erre a kérdésre nagyon meghökkent a szegény asszony. Az apám is.

- Hát kicsoda is az az úriasszony? - kérdi durván.

- Eh, amilyen ugrifüles leány, elfelejtette megírni.

- De mért írja, hogy poste restante küldjük? Ha elfelejti, ezt se írja! A dolog éppenséggel nem tetszik nekem.

Úgy látszik, édesanyámnak sem. Éjtszaka fölébredtem, hallottam a fojtott zokogását. Reggel csöndben, szomoruan látott a dolga után. Közben a Márta holmijai között kotorászott és meg-megsímogatta, ami kezébe került, majd meg a szemét törülgette. Úgy tettem, mintha nem venném észre, mert láttam, hogy rejtegeti.

-142-

Másnap Janowsky úr otthon volt. A mult éjtszakát nem töltötte otthon.

- Jó, hogy ma nem hozott gyümölcsöt a Mártának, - kezdte a beszédet édesapám - mert nem találná itthon.

És elmesélte, mi történt a lánnyal. Janowsky úr végighallgatta összehúzott szemöldökkel, aztán csak annyit mondott:

- Nincs benne semmi rossz, fogadni mernék, hogy holnap levelet kapnak már.

Csakugyan, másnap jött levél. Igen gyöngéd, szerető levél, amelyet nem tettem volna fel a rideg Mártáról. Hogy ne aggódjanak érte, nagyon jó helyen van és igen gyakran fog írni, még pénzt is fog küldeni.

Ez az utóbbi ígéret még édesapámat is lecsöndesítette. Nagy szó a pénz az ilyen szegény embernél, akinek egész heti keresete, ha jól megy, tíz forint. Jött is levél, egyszer pénz is és a háznál békesség volt vagy három héten keresztül.

Sokkal jobban sajnálta apám, hogy Janowsky úr azóta gyakran maradt ki éjtszakára és az estéli politizálás megszakadt. Dolga van, mondta az öreg úr, valami örökség után jár és ezért sokszor a környékbe kell utaznia.

Három hét multán apám megint kezdett békétlenkedni. Mi van azzal a lánnyal? Ennyi idő alatt tíz regement asszonyt lehetne kistafirozni, s ha annyi a dolga, hát hol van érte a pénz? És még mindig poste restante irat magának. Hát olyan titok az, hogy kinél tartózkodik?

-143-

Én már búcsúztam a vakációtól, itt a beiratás ideje. Ehhez is pénz kell és apám most már duplán háborgott: Mi van azzal a lánnyal?

Vasárnap aztán elment a Márta régi varróműhelyébe és tudakolta, hogy is hívják azt az isaszegi kisasszonyt, aki a Mártát magával vitte? Nagyt néztek rajta és kijelentették, hogy Isaszegnek a hírét sem hallották.

Szörnyű háborgás volt akkor este. Szerencse, hogy Janowsky úr nem volt otthon, idegenek előtt ezt a dolgot titkolni kell.

Most már bizonyos, hogy Márta nincs Isaszegen. De hogy kapja meg a leveleket? És hogyan adja föl a magáét? A poste restante titka meg volt fejtve. Nincs más lehetőség, mint hogy valaki elmegy a levelekért Isaszegre és föladja az övéit. De hol van ő? Bizonyára itt, Budapesten.

A nyomozás megindult. Mikor az ember gyanakodni kezd, roppantul éleslátó. Valamiképen feltűnt, hogy valahányszor Janowsky úrnak dolga van vidéken, mindig azután jön levél Mártától. Csak nem ő a postása?

Azonkívül Janowsky úr sohasem tudakozódott Márta után, pedig egy kevés érdeklődés az ő kedvence után nagyon természetes lett volna. Aztán meg ha apám kezdett róla beszélni, elpirult és másra terelte a beszélgetést. Janowsky úr határozottan gyanus volt.

-144-

Egy este aztán apám rámparancsolt, hogy kövessem. Édesanyám is a fejére vette a kendőjét és egyre kérte apát:

- Csak szelíden, az Istenért, csak szelíden.

Mire apám rámordult:

- Ha igaz, mindkettőnek kicsavarom a nyakát. De előbb lássunk.

Az utcán utasított, hogy a Rákosárok-utca közelében jegyezzem meg magamnak, hol áll rendőr, hogy szükség esetén rögtön megtaláljam.

Nem értettem a dolgot, csak tudtam, hogy Márta keresésére megyünk. A Gólya-utcából a Rákosárok-utcaiba a szörnyű hosszú utat borongó csöndben tettük meg. A Sugár-úton láttam rendőrt, a szívem nagyot dobbant. Apa csak nem akarja Mártát becsukatni?

Tovább mentünk. Majdnem az utca végén, a vasút füstje megérzett a levegőn, befordultak egy

alacsony kapuba. Benyitottunk egy földszinti ajtóba.

- Itt lakik az a fiatal nő? - kérdi apám.

- Nem lakik itt idegen - felelte egy szurtos asszony, maszatos kis csecsemővel a karján.

- Figyelmeztetem, hogy én az apja vagyok és biztosan tudom, hogy itt lakik magánál. Utánajártam annak az úrnak, aki kitarja. Ha ki nem nyitja az ajtót, rendőrt hívok.

-145-

Hát ezért kell a rendőr!

Az asszony megszeppent, édesapám az ajtónak tartott. Anyám könyörögve kapott a karjába:

- Majd én!

De akkor már föltépte apám az ajtót, anyám azonban megelőzte és sikoltva berohant. Odabent is sikoltott valaki.

Mikor én is beértem, majd elájultam. Iszonyatosan bűzhödt volt a levegő. Apám Janowsky urat tartotta a torkánál fogva és egyre-másra összegazemberezte. Édesanyám átölelve tartotta Mártát, aki a földre roskadt s az ölébe szorította arcát.

- Megöllek, gazember! - ordította az apám.

- Csak csendesen, hiszen én mindenre kész vagyok - nyögte az. - Fölösleges a botrány, kedves szomszéd, majd megértjük egymást.

Anyám meg szelíd szóval és forró csókkal bátorította Mártát. Kivonta magával a szobából, ekkor láttam, hogy lesoványodott és milyen ijesztően sápadt volt. Amellett egészen meg is szelídült. Engem is megölelt és megcsókolt.

Igy mentünk haza.

Azt hittem, Janowsky urat apa megöli és komolyan aggódtam érte. De apa is hazajött. Nem szólt egy szót sem, Mártára rá sem nézett. Mi lett Janowsky úrral?

-146-

Édesanyám remegve meg is kérdezte tőle. Apám habozott egy darabig, mintha röstelte volna mondanivalóját, aztán erőszakosan kibökte:

- Fizessen a gazember, amíg tud. Aztán majd elbánok vele.

És Janowsky úr még soká lakott a szomszédságunkban. Nem politizáltak többé egymással, hanem pénzről beszéltek. Janowsky úr adott is, azt hiszem, havonként húsz forintot. Hogy miért, nem tudtam, csak szörnyen rösteltem a Janowsky úr szomorú szemébe nézni.

Egyszer azt is hallottam, hogy a gyerek meghalt, de Janowskynak nem kell róla szólni. Később aztán elhurcolkodott, vagy mi mentünk előbb ki a Gólya-utcából és azóta se nem hallottam felőle, sem nem láttam. Márta összeszedte magát, ismét munkába járt és ép olyan gógós és rátartó volt, mint azelőtt.

II. Emmi.

A gimnázium negyedik osztályába jártam és nagyon művelt voltam. Sőt, amennyire visszaemlékszem, tapasztalat dolgában férfinak képzeltem magamat. A gyermekek játékos korán rég túl voltam, pénzt is kerestem leckeadással és apám elvitt a szocialista körbe, a könyveim meg Hellasz klasszikus ege alá. Itt a hősök egek-ostromlásán hevültem, ott a nép nyomorúságáról hallottam vad kifakadásokat, miktől ökölbe szorult a kezem és megesküdtem, hogy azt a puskát, melyet majd a gazdagok védelmére szorítanak kezembe, neki fogom szegezni a szegények elnyomóinak. Gyerekeskű, gyerekideál! A pince hevülése, melynek nyoma nem maradt, de mégis csak szomorú, ha tizennégy éves korban ilyen a gyerekálom, gyerekideál.

-147-

A szocialista körben találkoztam először Emmivel. Kéthetenként társasestélyt szoktak rendezni és ilyenkor összeverődött valami kis hangverseny. Magam is résztvettem benne, a kékinges, kopott társaságnak, elnyűtt fejkendős asszonyoknak, durvakezű dohánygyáros leányoknak elszavaltam az Arany János balladáit, bizonyos kétségbeesett elfogulatlansággal. A hangom nem reszketett, csak a térdem ingott, s miközben kieresztettem a hangomat, az egyes alakok elmosódtak. Nem láttam senkit a szememre boruló könnyfátyolon keresztül.

Egyszer azonban láttam valakit. A legutolsó asztalon, pipafüstben úszva, egy szőke leányfőt. Finom állát a két tenyerére támasztva, - nagyon eldurvult két tenyér volt - úgy nézett rám, hogy kimeredt a mesésen kék, nagy szeme. Láttam, amint szinte issza mindenik szavamat, szomjasan, mohón, hogy belepirult a sárgás arca és az ajka vonaglott. Az asztal fölött mind előbbre csúszott a könyöke, végül már egész derekával rajta feküdt. Ekkor a mellette ülő asszony meglökte a könyökét s a szép áll támaszát veszítve, az asztalra koppant. Nekem elakadt a szavam, mondhatatlan düh fogott el, különösen mikor még elég hangos szitkok a másik oldalán ülő férfi részéről egészítették ki a durva kis jelenetet.

-148-

A kis leány mintha nem is vette volna ezt észre. Leült ugyan a székére, de arcának sóvár kifejezése egy pillanatra sem változott. Nagynehezen bevégeztem szavalamat - *V. Lászlót* mondtam el - s akkor tapsoltak. A munkások szemében félig csodálat, félig leereszkedés látszott, amint elhaladtomban reám mosolyogtak és kezemet szorongatták. Ezúttal nem igen hatott rám a

siker, mely máskor reszkető mámorral töltött el, csak azt a szőke fejet néztem, a még mindig rámbámuló, sóvár szemet. Melegem volt s az utcára igyekeztem, hogy lehűtsem magam. Így haladtam el őmellette is. A mellette ülő ember Stösser Nepomuk elvtárs volt, mesterségére nézve szabó, egyike a legbőbeszédűbb szocialistáknak, aki egyre az emberszeretetről szónokolt. Most megfogta a kezemet s el sem akarta eresztetni.

- Látja, fiatal barátom, az mind igen szép, amit nekünk szaval, hanem nem ez az igazi. Ezek burzsoa dolgok, nekünk azonban komolyabb nóták kellene. Majd ha nagyobb lesz és többet tud, akkor majd beszélni fog és nem szavalni. Beszélni, mint én, meg a többi elvtársak, jogokról és emberszeretetről. Főleg emberszeretetről. Mert minden azon fordul meg, hogy az egyik ember testvért lásson a másokban. Ha a vagyonosokban volna emberszeretet, akkor nem kellene szocializmus. Ezt kell megtanulni! - No, mit tátod úgy a szádat? Nem láttál még embert?

Ez a fordulat a kis szőke leánynak szólt és kísérete volt egy könyökrúgásnak, mely a szegény teremtést gyomron találta.

Azt hittem, a föld alá kell sülyednem. Én éreztem át a leány szégyenét, akit egy idegen fiú előtt így bántalmaznak. Kitéptem kezemet az elvtárséból és rohantam kifelé. A hideg őszi levegő megcsapta homlokomat, ez jól esett. Szemben egy rendőr ácsorgott, meg valami kifestett személy. Ekkor valaki vállamra teszi a kezét. Riadtan megfordulok: a szőke kislány volt.

- Én is tudok szavalni - mondta forró hangon, s úgy állt mellém, hogy a testünk majd összesímult. - Ó igen, - tette hozzá szakadozottan - és nagyon szeretek szavalni, hanem otthon nem szabad. Otthon mosni és vasalni kell.

Tétova tűz lobogott a szemében.

- Ó, hogy szeretem magát, - folytatta - maga nagyon szépen tud szavalni. És sok verset tud, magának szabad tanulni. Nekem nem szabad, mert nappal mosok és vasalok, este meg petróleumot kell égetni. Maga iskolába jár? Én is jártam. Polgáriba is. Két polgáriba. Ekkor férjhez ment a néném és segíteni kellett anyámnak a mosásnál. Ha a néném nem ment volna férjhez, most is iskolába járnék.

Kék kis ruha volt rajta, fehér szalagokkal. Sokszor látok most így kiöltöztetett szegény gyerekeket. Bizony elég ferdék és koldusok ebben a díszben. De akkoriban szegénységre szoktatott szemem tündéri előkelőségnek nézte a kis leányt kék ruhájában. Félttem tőle és nem tudtam szólani. Azt szerettem volna mondani: *kisasszony*. De a serdülő fiú érthetetlen szemérmességével visszariadtam ettől a szótól. Úgy éreztem, megvet, ha csak észre is veszem, hogy ő leány.

- Maga nagyon boldog, - folytatta a kis leány - maga iskolába jár és tapsot kap itten. Én is szeretnék iskolába járni és tapsot kapni. Volt már színházban?

- Nem - hebegtem.

- Én voltam - folytatta elvadult hévvel. - Nénémmel egyszer voltam. Ó, az nagyszerű. És ha tanulnék, én is lennék színész, mert én nagyon szeretek szavalni. Akarja hallani? Tudom a Gonosz mostohát is. Akarja hallani?

És ott a kocsmajtó előtt, szemben a rendőrrel és a kifestett leánnyal, elszavalta nekem a Gonosz mostohát. Hadart, mert sietett. De a hangja csöngése mostanig is a fülemben maradt és sokszor, ha ünnepelt színésznőket látok, önkéntelenül kutatok nem-e a kis Emmi pompázik előttem?

- Úgy-e hogy tudom? - szólt lihegve, diadalmasan. - De szeretném azt is tudni, amit maga tud. Akar rá megtanítani? Tanítson meg. Minden délután ráérek, míg apa hazajön a munkából. Odamegyek magához és akkor együtt szavalunk. Úgy-e, maga is színész lesz? Én meg színész leszek. Akarom, hogy színész legyek. És ha másképp nem lehet, megszököm és színész leszek. Akar tanítani? Akkor nagyon fogom magát szeretni. Tudja mit? Akkor a szeretője leszek.

A vér a fejembe tolult. Ó, hogy a keblemre ölelt volna a kékruhás kis teremtést! A kamaszkor zsibongó, kínzó vágyai hány álmatlan éjtszakán könnyeket sajtoltak szemembe! Tudó voltam, mint a paradicsom kígyója, de rettentő bűnnek éreztem vágyaimat.

- Nekem nem kell szerető! - kiáltottam szinte fölháborodottan.

- Most nem, - folytatta egészen természetes hangon a kis lány - én is még nagyon fiatal vagyok. Hanem majd később, ha maga gazdag ember lesz és én nagy leány. A néném is gazdag embernek a szeretője volt, mielőtt férjhez ment. Ó, beh fogom magát szeretni, ha megtanít versekre!

Ez a beszéd fölháborított és mélységesen megindított. Nagy istenem, milyen világ lehet ez, ahol a kis lány így beszél! Ahol az ártatlanság természetesnek tudja a bűnt, nem is sejtven, micsoda lealacsonyodást jelent. Igen, én ezt a gyermeket tanítani fogom, gondoltam, mert belőle művésznő lehet és feleségül veszem, mert szeretem. Nevelni fogom magamnak, jóra, dicsőre!

És meg is mondtam neki. De nem azt, hogy feleségül veszem. Csak azt, hogy tanítani fogom és nem kívánom érte, hogy a szeretőm legyen.

Ő ezzel nem igen törődött. Csak boldoggá tette, hogy tanítani fogom. Minden délután öt órakor, ha leckéről jövök, meg fog várni a Práter-utca sarkán és akkor tanítom.

Dobogó szívvel mentem másnap elébe. Ez *rendezvous*, mondta bennem valami, s megijedtem.
- Nem, - védekeztem a hang ellen - ez is lecke, mint a másik, csak nem jár érte fizetés.

Már ott várt. És én elmondtam neki V. Lászlót, strófánként, kétszer-háromszor, ő meg utánam mondogatta. Nagyon rongyos volt akkor és mezítláb járt, de a szeme époly gyönyörűen mély volt és a haja vakítóan szőke, mint a káprázatos kék ruhában. Gyorsan tanult, bizonyos sietős lázzal. Mintha minden percben várta volna, hogy ráront az apja, vagy hívja az édesanyja rikító hangja.

-153-

De már másnap nem jött. Hiába vártam rá az utcasarkon. Harmadnapra ott volt.

- Mosnom kellett, - mondta - nem engedett az anyám.

Én pedig boldog voltam, hogy velem lehettem és megtanítottam a velszi bárdok első felére. Aztán hallgattam sóvár káprázatait a jövőről. Amikor ő színésznő lesz és én katonatiszt, aki szocialista költeményeket ír. Mert nekem ez volt a tervem a jövőre.

Minden nap vártam, de nem minden nap jött. Mosni kellett. Sokszor kellett mosni.

- Mosni! - kiáltotta kétségbeesetten és kék szemében a lázadás tüze cikázott. - A gazdag lányok tanulnak és kalaposan járnak iskolába, nekem meg mosni kell! De tanulni akarok, színésznő akarok lenni, s ha másképp nem lehet, hát megszököm.

Megtette-e? Nem tudom. Elkerültem a Práter-utcából és a leckéim miatt nem értem rá a hosszú kerülőre. El-elmaradoztam én is és érintkezésünk megszakadt. Néhány éven át nem láttam, szinte el is felejtettem. Egyszer aztán a szociálistáknál ismét találkoztam vele. Elbujtam, szörnyen szégyeltem magamat. Részt vett a hangversenyen énekelt. Gyönyörű, szép hangja volt, majdnem olyan gyönyörű, mint a kék szeme, mely most komolyabban, hidegebben nézett, mint akkor. Égtem a vágytól, hogy régi ismerősként elébe lépjek és gratuláljak neki, de eszembe jutott, hogy mit ígért nekem és röstelkedtem. Amíg a tapsokat megköszönte, én megszöktem.

-154-

Most pedig gyakran látom. Utam elvisz egy utcasarok előtt, ahol tolokocsija mellett egy gyümölcsösökofa áll. Emmi az. Hogy jutott ennyire, nem tudom. Sovány, csúnya asszony, az éhség rí ki hajdan rajongó szép szeméből. Ezt a szegénység teszi. Ha a nénje nem megy férjhez s neki nem kell helyette mosnia, talán lett volna belőle, amire született.

Most gyümölcsöt árul.

MIHÁLY.

-155-

(Féltizenkettő. A rács mögött még szorgalmasan dolgozik a főkönyvelő, a szaldakontista és a strazzista. A rácson innen a fal mellett, egy kis asztalon Jóska az inkasszáns maga kasszát csinál. Mihály, a takarító szolgálja mellette ül és lopva pipáz.)

A FŐKÖNYVELŐ: Mihály, egy pohár vizet!

MIHÁLY: Igenis, kérem. *(Cammogva hozza a pohár vizet. A főkönyvelő a világosság felé tartja, mint a pálinkát és iszik.)*

A FŐKÖNYVELŐ: A fene egye meg a budapesti vizet, Bécsben a legnagyobb élvezetem volt, ha egy pohár vizet ittam.

A SZALDAKONTISTA: És ép olyan olcsó volt, mint Pesten.

A FŐKÖNYVELŐ: Tudom, hogy mit akar ezzel mondani, de majd maga is olcsóbban adja, ha benő a feje lágya. Maga vajás pogácsát uzsonnál és sört iszik hozzá, pedig félannyi fizetése, mint nekem s dupla annyi az adóssága, mint az én megtakarított pénzem.

-156-

A SZALDAKONTISTA: Ez már igaz, Krausz úr és erről jut eszembe, nem adna kölcsön öt forintot elsejéig?

A FŐKÖNYVELŐ: Hahá! Még csak tizedike van s magának máris nincs öt forintja.

A SZALDAKONTISTA: Igen, de kérem ki van fizetve a koszt, a kvártély, a borbély, a szabó, éppen csak a mosás nincs. S mivel ennek a hosszú Mihálynak a feleségével mosatok, hát a hivatal méltósága is megkívánja, hogy ne maradjak neki adósa.

A FŐKÖNYVELŐ: Hát azt nem kívánja meg a hivatal méltósága, hogy ne enyelegjen a szolgának a feleségével?

A SZALDAKONTISTA: Ha maga megengedi, hogy a maga feleségével enyelegjek, akkor békét hagyok a Mihály feleségének.

A FŐKÖNYVELŐ: Berger úr, az ilyen beszédet kikérem magamnak.

A SZALDAKONTISTA: Bocsánatot kérek, de csak úgy mondtam. Az egész különben szót sem érdemel. Csak vadházasságban élnek és az a Mihály olyan barom, hogyha látna is valamit, nem merne szólni.

A FŐKÖNYVELŐ: Az már igaz, hogy valóságos állat. Sohse láttam még ilyen mulyán engedelmes embert. Bezzeg, ha Jóskának a felesége mosna magára, akkor...

-157-

A SZALDAKONTISTA: Azt hiszi, hogy félnék Jóskától? Igaz, hogy szemtelen egy firma, de nekem már volt pár bajom is és nem félttem. Még pedig asszony miatt... hallgasson csak ide...

(*Míg az urak tovább diskurálnak, Jóska és Mihály a kuckóban ugyancsak adják egymásnak a szót.*)

MIHÁLY: Jártál arrafelé is?

JÓSKA: Merre?

MIHÁLY: Hát... tudod, hogy mit gondolok.

JÓSKA: Vagy úgy! Megint az jár az eszedbe? Hát nem voltam arrafelé, hanem a Béla-utcában reggel találkoztam Marcsával.

MIHÁLY: A Béla-utcában?

JÓSKA: Hát mi van azon csudálni való? Ott lakik a Berger úr s ő ma tisztát vitt neki haza.

MIHÁLY: Annak a kutya zsidónak be fogom törni a fejét.

JÓSKA: Te? Ha csak rád szól, már négykézláb csúszol elébe. Ne hencegj öreg, tudsz te jól mindent és túrsz, mert félted a kenyeredet.

MIHÁLY: Már nem sokáig fogom féltetni, nem ismeresz engem! S ha olyant találnék az én tilosomban, aki nekem sem ingem, sem subám, hát annak megmutatnám, hogy ki fia vagyok!

JÓSKA (*nyugodtan*): Emlékszel, mikor első találkozásunkkor a kocsmában félkézzel az almárium tetejére raktalak? Onnan nézted, hogy csókolom meg a Marcsát.

MIHÁLY (*megjuhászodva*): Nem rólad beszélek.

JÓSKA: Mulya vagy, Mihály, rólam beszéltél. Énrám gyanakszol, pedig nincs igazad, mert ha igazad volna, akkor én már régen összetörtem volna annak a zsidó ifiúrnak a csontját. Mert ha Marcsa az én szeretőm volna, nem túrném el, hogy valaki más is... eh, téged is agyonütnék, mert téged sem túrnék meg, még ha hites ura volnál is, akkor sem.

MIHÁLY: Könnyű beszélned neked, nem a tiéd!

JÓSKA: Te, Mihály, hát mért engeded, hogy Marcsa arra az emberre mosson? Hiszen szegény nem is tehet róla. Ma reggel is azt mondja: a fene egye meg Mihályt, hát mért kívánja, hogy mossak annak a zsidónak?

MIHÁLY: Mondta? No, ezért megrugdosom.

JÓSKA: Majd én téged! Hozzá ne merj nyúlni, mert én nem tűröm, hogy énmiattam legyen bántódása.

MIHÁLY: Nem ismertek még engem. Ha én egyszer kitörök...

A STRAZZISTA (*tizenötéves fiú*): Mihály, adja ide a kopirkönyvet.

MIHÁLY (*főlugrik és alázatosan odacammog*): Tessék, Fejér úr.

A STRAZZISTA: Maga mulya, az a régi könyv, az újat adja.

MIHÁLY: Igen is, kérem.

A SZALDAKONTISTA: Jóska, lesz-e már? Háromnegyed van, nekem nincs kedvem, hogy maga miatt lekéssem az ebédről.

JÓSKA (*egykedvűen tovább rakosgatja a pénzt*): Hát csak menjen ebédelni, Berger úr, én meg a Berger úr kedvéért nem fogok ráfizetni a számadásra.

A SZALDAKONTISTA: Jóska, ne szemtelenkedjék.

JÓSKA (*főlugrik*): Hát itt a pénz, számítsa össze maga, az úr nem adta nekem, én se loptam a kauciómat. Kiki vigyázzon a magáéra.

A FŐKÖNYVELŐ: No, azért nem kell úgy kikelni, Jóska, végezze csöndben a számadását és több tisztelettel viselje magát az urak iránt.

JÓSKA: Magammal se hagyok packázni.

(*Megint a kuckóban együtt ülnek.*)

MIHÁLY: Egyszer rosszul fogsz járni, Jóska!

JÓSKA (*igen nyugodtan*): Hát aztán? Van pénzem, a kauciómmal akárhová mehetek. De olyan barom, mint te, akkor sem volnék, ha egy fityngem sem volna. Tudod-e, Mihály, hogy te voltaképpen állat vagy?

MIHÁLY (*csüggedten*): Csak kívül, belül nem. Van itt lélek s ha nekem kaucióm volna, akkor tudom istenem...

JÓSKA: Époly állat volnál, mint most. Nem vagy te férfi, Mihály és csodálom, hogy az a Marcsa hogy felejtette magát nálad!

MIHÁLY: Ő tudja, ki vagyok. A kvártélyosa voltam, aztán hogy ezt a hivatalt kaptam, összeállottunk. Azért tűnök én itt mindent, mert ha nem volna hivatalom, hát az a beste céda otthagyna. No, de amíg a kezem alatt van, érzi, hogy az embere vagyok. Látnád csak a testét, kékre van az rugdalva. Pedig olykor nem is csinál semmi rosszat. Eszembe jut, hát megrugdalom. Hadd érezze, hogy ki az úr a háznál.

JÓSKA: Buta vagy, de ravasz. Ezt most azért mondtad, hogy eláruljam magamat. De vigyázz, ha még talán gyanakodol, hát úgy lehet, kedvem szottyán és egyszerűen elveszem tőled az asszonyt.

MIHÁLY: Te? Az olyan legényfajta, mint te, nem vesz magára asszonyt állandó koloncnak.

JÓSKA: Csak ne bizakodj benne. Az ember megváltozik, s azt találja, hogy mégis jobb, ha van valaki, aki főz neki. Marcsa pedig igen jól főz. Nem hínál meg ma vacsorára? Adok hozzá három hatost, meg a bort is magammal hozom.

MIHÁLY: Bort is? Nem, Jóska, engem ugyan le nem kenyeresel. Nem a főztiért mennél...

JÓSKA: Barom, hisz ott leszel magad is!

MIHÁLY: Jóska, te igaz barátom vagy, erősebb is vagy nálamnál, nincs mitől tartanod. Aztán nekem már mindegy, akár az a zsidó, akár te. Mondd meg igaz lelkedre, van köztetek valami?

-161-

JÓSKA *(nevetve)*: Hát igaz lelkekre mondom, számár vagy.

MIHÁLY: Hiszek neked, hát akkor szívesen látlak!

JÓSKA: Itt a három hatos, a bort majd este viszem. Aztán jó birkapaprikást csináljon a Marcsa és túrósgaluskát tőpörtyűvel. Most leszámolok a zsidóval.

(Meg is teszi. Öt perc múltán félénk kopogtatással benyit Marcsa, csinos arcú, köpcös teremtés, kosárral a karján.)

MIHÁLY *(sziszegve)*: Mit keresel itt?

MARCSA: Jó napot kívánok, Berger úr, kérem hazavittem a ruhát és átadtam a szobaleánynak, a jegyzéket meg gondoltam, itt átadhatom a nagyságos úrnak.

A SZALDAKONTISTA: Ohohó, a szép Marcsa, isten hozta szép Marcsa, de sajnálom, hogy olyankor viszi haza a ruhát, amikor nem vagyok otthon.

MARCSA *(kacéran)*: Van eszem, hogy ne olyankor állítsak be.

A SZALDAKONTISTA *(kijön a ketrecből és átfogja Marcsát)*: Eszem a lelkét, aranyom, igaza van, ha otthon érne, nem menne el úgy, ahogy jött. No, Mihály, irigylem magától a feleségét.

MIHÁLY *(zavartan mosolyogva)*: Nem úrnak való volna, csak olyan szegényemberfélének.

-162-

JÓSKA *(a ketrecben)*: Kérem, Berger úr, tizenkettő elmúlt, ne méltóztassék most enyelegni.

A SZALDAKONTISTA: Ejnye, be sietős egyszerre a dolga. Hát lelkem, a jegyzéket majd adja oda Mihálynak, az majd elhozza holnap. Isten vele.

MIHÁLY *(kimegy az asszonnyal az ajtó elé, egyet rúg feléje, de Marcsa kikerüli)*: Hazudtál, agyon foglak ütni!

MARCSA *(a kosarát maga elé tartja)*: Elment az eszed?

MIHÁLY: Most vitted haza a ruhát? Csak a számlát hozod? Hát reggel ki vitte haza a ruhát? Hol csavarogtál mostanáig? Látta a Jóska is, magad mondtad neki, hogy reggel voltál nála. Te czéda, te... egy zsidóval... no csak gyere haza... *(Ismét rug felé egyet, de most eltalálja.)*

MARCSA: Vadállat!

(Ekkor kilép Jóska.)

JÓSKA: Mit csináltok itt?

MIHÁLY *(megjuhászodva)*: Csak azt mondom neki, hogy sok tőpörtyű legyen a túrósgaluskán.

JÓSKA: Mintha veszekedtetek volna.

MIHÁLY: Dehogy – csak egy kicsit megrugdostam.

ÖRMÉNY REGÉNY.

-163-

Különbül, mint az öreg Katagár Mózes, ember még nem bánt el hűtlen feleségével. Kerek húsz esztendeig tartott, míg elégtétele teljes volt.

Az elején ott voltam magam is, kicsi gyerekkoromban. Katagár úr a boltjában ült és pipált, a felesége kiszolgálta a parasztokat. Bizony, én nem tudom, hogy szép asszony volt-e; lompos szoknyájában, tarka kendőbe csavart fejével nekem nem tetszett. De vidám volt és barátságos mindenkire. Azonfelül ő volt az úr a háznál. Ura csak pipázgatott, elment a szomszéd városba

kártyázni s idehaza szóba állt az oláh parasztokkal, hogy lesz-e hó, eső? Az asszony szolgált az üzletben, számolt le a regálebérletben, vágatta az erdőben a fát, vezette a havasi legelő marhaállományát. Nála volt a nagy kassza kulcsa is, a kis kassza kulcsa is. S amellett ő tanította írni-olvasni a kis ötéves Juliskát is, egyetlen gyereküket.

A szomszéd faluban fával kufárkodott Sverteczky Bertalan, aki valamikor vadászhadnagy volt, de holmi csúnya kártya-afférek miatt kitették a katonaságból. Összevásárolgatta a fát levágottan, levágtatlanul s tovább adogatta. Közben ő is bement a szomszéd városkába, ahol nagyokat ivott és kártyázott. Csodálatos, mióta rajtavesztett a katonaságnál, a kártyában mindig becsületes maradt és állandóan veszített. Ennélfogva Katagár Mózes, aki jeles kártyás és fukar ember volt, nagyon szeretett vele kártyázni.

-164-

Egy ízben megesett, hogy egy tizesbankót, melyet Katagár Mózes éppen elnyert, kiégetett a szivarjával, a jobb csücskén. Nagy baj nem esett vele, alapos vizsgálat után kitűnt, hogy maga a bankó rajza, ami értéknek számít, sértetlen maradt. Ebben megnyugodva, Mózes zsebregyúrte a többi pénzzel és vígan kocogott hazafelé. Ott nevetve mesélte feleségének, hogy megint nyert ötvenöt forintot attól a számár Sverteczkytól s átadta az asszonynak a pénzt, aki meglehetősen egykedvűen becsukta a kasszába.

Másnap ott járt Sverteczky és az asszonnyal leszámolt egy nagy faszállítást s mint Mózesnek mondta, rögtön le is szúrta az árát.

- Nem jön-e be egy kis partira? - kérdezte azután.

- Ha az asszony enged - felelt Mózes.

Az asszony jó volt, mindent engedett. Így a Sverteczky csézáján elkocogtak s két óra múltán már ott ültek a kaszinóban, egymással szemben, egy csomó kibictől körülvéve és kártyáztak. A szerencse, mint mindig, most is kedvezett Mózesnek, aki egyre gyúrte mellénye zsebébe a bankókat. A másik káromkodott, de igazában nem igen bánta a veszteséget.

-165-

Egyszerre Mózes csak meghökken s azóta következetesen veszített. A hadnagy egy tízforintosat adott át neki, ugyanazt, amelyiket tegnap tőle nyert, az átégetett széllel. A jószemű Mózes rögtön fölismerte, de nem szólt semmit. Majd minden pénzét elvesztette, kivéve az égett tízforintosat. Ezt nem adta oda, inkább adósa maradt Sverteczkynek tizenöt forinttal.

Mikor hazament, csak ennyit mondott az asszonynak.

- A kasszakulcsot.

- Minek?

Mózes csökönyösen ismételte:

- A kasszakulcsot!

Az asszony elhalványult, de odaadta a kulcsot.

- Gyere be.

Követte.

Mózes fölütötte a könyvet, abba be volt vezetve a Sverteczky által fizetett négyszáznolcvan forint. Kinyitotta a kasszát és talált benne kétszázat.

- Hogy lehet ez? - kérdi Mózes.

Az asszony próbálja elriasztani.

- Mit törődöl velem? Ha eddig rám bíztad, ezentúl is rám bízhatod.

- Hogy lehet ez? - kérdi Mózes ismét és már kezében tartja az asszony nyakát.

- Jóisten! - hebegi ez - ne bánts Mózes.

- Hogy lehet ez? - kérdi emez harmadszor.

Az asszony látta, hogy nem a pénzre kíváncsi, hanem valamit sejt. Ismerte emberét és tudta, hogy el van veszve. Összeszorította tehát fehér ajkát s lehorgasztotta a fejét.

- Tégy velem, amit akarsz, - mondotta.

Mózes ellökte, hogy nekiesett az almáriomnak, aztán nekiült az üzleti könyveknek és egész éjtszaka számolgotott. Mikor ezzel készen volt, odaállt a kis gyerek ágyacskája elé és figyelmesen nézte. Most már látta, ami eddig föl se tűnt neki: a gyerek szakasztott Sverteczky volt, ugyanaz a fekete szem, ugyanaz a kiálló áll s mikor nevetett, az arca épúgy, mintha három darabra vált volna, mint a volt hadnagyé.

-166-

Az asszony az ágyban feküdt és nem mert moccanni. Megértette minden mozdulatát s mikor a gyereket vizsgálta, megértette ezt is. Most az ember hozzálépett s az asszony megkövült rémülettel nézett rá. Azt hitte, hogy meg akarja fojtani. De Katagár Mózes csak leült az ágy szélére és lerántotta lábáról a csizmát, aztán egészen levetkőzött, lefeküdt és öt perc múlva mélyen és nyugodtan aludt.

Kora reggel befogatott és elhajtott, egymagában. Délre azért otthon volt s ebédhez ült, mintha

-167-

mi sem történt volna. Az asszony tudta, hogy hol járt, de sejtelve sem volt róla, mit művelt. Tán megölte? S most rajta a sor? Halálos aggodalommal kémlelte az ember torzonborz, nyugodt arcát, s a szeméből még csak azt sem látta, hogy valami a fejében járna. Mikor elvégezte az ebédjét, odament a kasszához, kinyitotta, lassan, körülményesen kikotorászott a tárcájából egy váltót és gondosan elzárta.

Ekkor állt a felesége elé és mondta:

- Elintéztem mindent. Tizenhétezerkétszáz forintot adtál neki, hogy fattyú anyjává tett. A pénz az enyém, a gyerek az övé. Előbb adja meg a pénzemet, aztán majd meglássuk, mi lesz a gyerekekkel. Értetted?

Nem értette ugyan, de bólintott a fejével és mód nélkül meg volt rettenve.

De csakhamar megértette. Mózes behívta a gyereket, aki az udvaron kergette a libákat, térde közé fogta, hosszan nézte az arcát, megsimogatta vad, fekete haját s ezt mondta:

- Van-e kedved velem a Lunka Negrára menni?

- Most mindjárt! - kiáltott a gyerek és tapsolt örömeiben.

- A Lunka Negrán sok mulatság akad, - folytatta Mózes - ott örökké csilingel a nyáj kolompja, mindig vannak kecskegidák, mikkel játszogathatsz, aztán két kecskét befogunk egy kis szánba és usgyi, repülünk velök le a lejtőn.

- Jaj de jó lesz! - kiáltott a gyerek - papa menjünk a Lunka Negrára!

- Készülj tehát - szólt az öreg és fölállt.

Akkor tavasz volt, a hegyekről egyre robogtak lefelé a vadvizek. A Lunka Negra felől távoli döngés jelezte a hótömegek összeroppanását, a nyájak most vonultak fölfelé. Az öreg Mózes összeszedte téli holmiját, összecsomagolt néhány kiló dohányt, néhány skatulya töltést, egy doboz teát. A gyerekekkel összeszedette összes holmijait, fölrakatta az egész göncöt egy kis kétkerekű szekérré, maga pedig a gyereket kézenfogva, mondta:

- Most gyerünk!

Rá se hederített az asszonyra, aki kővé meredve állt ott és nézte hol a gyereket, hol azt a rémületesen nyugodt embert. A gyerek vígan anyjához futott, hogy búcsúzzék, de apja visszarántotta.

- Nem érünk rá - mondta és hátra se nézve, egy szót se szólva, nekiindult a havasoknak.

- Mózes! - sikoltott az asszony és utánavetette magát.

Mintha nem is hallotta volna, csak ment, ment a körbe tekergődő úton, föl, a havasok felé.

És leszállt a nap és elmúlt az éjtszaka, az ember nem jön haza. Tán valami baja történt? Jöttek a parasztok a havasok aljáról: nem látták-e Katagár uramat? De igen, találkoztak vele, fölment az a Lunka Negra felé és igen vidáman játszogatott a gyerekekkel. Majd egy másik: a gyerek a vállán lovagolt, úgy vitte, bizonyára fáradt volt. De hogy is lehet ilyen kis gyereket olyan magasra vinni, különösen most, mikor patak folyik az ösvényeken?

Aztán nap mult nap után és Mózes nem jött vissza. Beköszöntött a nyár, a nyájak a legmagasabb legelőkre vonultak föl és Katagár Mózesről azt hallotta az asszony, hogy egy havasi kunyhóban ütött tanyát a kis Julissal, aki igen vidám. Puskával a vállán barangolja be a sziklákat és egyre teregeti le a zergéket. - Nem izent semmit? - Semmit.

S az ős is beállt és a kis oláh falu éjjel-nappal, heteken keresztül ázott a szakadatlan esőben. Sverteczkyről hírt se hallott többet. A Retyezát fehér jéglapjai eltűntek a felhők mögül, a pásztorok vissza-visszatértek már a faluba, a hegyeket egészen ellepte már a hó. Csak Katagár Mózes maradt fönt a kislánnyal, ahol most farkasok ordítanak versenyt a bömbölő széllel.

Jött a karácsony is, egészen fehéren, egészen reménytelenül. A hegyi utak járhatatlanok, most már nem is jöhetnek le, tán el is pusztultak odafönt.

Ez a folytonos várás, rettegés, tépelődés, a lelkipurdalás, a gyerekért való gond, közepette a nyugodalmas, egyhangú életnek a boltban, a számadások között, csontig lesorvasztották a szegény asszonyt. Imádkozott, hogy ura jöjjön vissza és lőjje le.

Szilveszter estéjén aztán váratlanul betoppant. Úgy, mintha mi sem történt volna. A kislányt karján tartotta s az vastag nyakát átölelve, aludt. Az asszony szólni sem mert, csak úgy lihegve, vágyva nézett a gyerekekre, de nem merte érinteni. Mózes rá sem nézett, csak gyöngéden levetkőztette a gyereket és lefeküdt. Aztán maga is levetkőzött és lefeküdt.

Másnap kiállt a boltajtó elé és pipált. Csikorgó hideg volt, ott fönt a havasokban megszokta. A kis gyerek, mikor fölébredt, csodálkozva nézett körül, egészen elszokott a szülei háztól, tán nem is igen emlékezett rá. Édesanyja most, hogy az ember nem látta, rávetette magát és keserves könnyhullatás között csókolgatta. A kislány túrte, idegenül, szinte kedvetlenül.

- Elfelejtetted már anyádat, nem szereted már anyádat? - zokogott a szegény asszony.

A gyerek nem felelt, csak nézett vágyva ki a kis ablakon, a szabadba.

- Ugy-e jó itt? Most már itt maradsz! - szólt reménykedve, meg hogy valamit megtudjon, az asszony.

- Odafönt jobb - volt a kurta felelet.

- De nem engedlek, itt tartlak, te szívtelen gyermek! - kiáltott az asszony.

- Apa erősebb - volt a felelet.

Délfelé az öreg Mózes nyugtalankodni kezdett. Egykedvű arca elsötétült, majd fenyegető lett. Nézte az óráját s a kezében tartogatva, kémlelte az utat. Mikor a mutató pontban tizenkettőre ért, Katagár Mózes bement a boltba.

- Jól jár az óra?

Ez volt első szava a feleségéhez.

- Jól jár. - Megnézte, ott még egy negyedóra hiányzott tizenkettőre.

Ekkor száncsörgés hallatszott, a bolt előtt állt meg s belépett Sverteczky. Egészen lefogyva, arcán a hajsolt vad fáradsága és a kísértettől remegő kutya félelme. Egy pillanatra találkozott a szeme az asszonyéval, de akkor már ott állt Katagár Mózes.

- Megvan? - kérdezte.

- Megvan - felelte amaz halkán.

Bementek a belső szobába. Ott Sverteczky egy váltót adott át és néhány nagy bankót. Katagár Mózes gondosan megolvasta a pénzt, elzárta, aztán kivette és átadta Sverteczkynek a régi váltót.

- Mához egy esztendőre, - mondotta és elfordult.

- Mózes, - szólt az most - valamit szeretnék kérdezni.

- Az üzletre tartozik?

- Arra.

- Nos?

- Mi lesz, ha véletlenül meghalnék?

- Az a ti bajotok, gondod legyen rá, hogy ne halj meg. Én is vigyázok magamra. Ha *vele* akarsz beszélni - nem bánom.

Nem bánta, sőt maga ment ki a boltba, míg azok ketten beszélgettek. A gyerek nem tágitott oldala mellől.

Ekkor tudta csak meg az asszony az egész szörnyűséget. A megállapodás, azaz Katagár Mózes határozata az volt, hogy míg az egész pénzt le nem fizette, addig a gyereket magánál tartja. Ha pedig bármely oknál fogva elmarad a törlesztés, megöli a gyereket.

S ezzel a rémítéssel kergette végig az országon azt az embert, pénzt szerezni. Kényszerítette, hogy vigyázzon az egészségére és éljen rosszabbul, mint a kutya és takarékoskodjon, mint a fukar. Ha gályarabságra ítéli, nem olyan szörnyű a büntetés. S míg az embert végigkergeti az országon, az asszonyt egyhelyben, egymagában fogva tartja a boltban. Ez húsz esztendeig fog tartani, mert annyihoz kötötte magát az öreg Katagár.

Még két napig lent maradt s beszerezte a szükségleteit. Aztán hátra se nézve, kézen fogta a gyereket és elindult ismét a vadonba. A gyerek se nézett hátra, egészen olyan volt, mint az az ember, akit apjának tekintett.

És év év után megisméltődött ugyanaz a jelenet. Minden esztendő sorvadtabban, megtörtebben, megvénültebben hozta össze a hajdani szerelmes párt, és erősebben, duzzadó egészségben piros orcával és büszke fejhordással a megcsalt férjet. S a gyerek is megbarnult, szinte megnémult, de erős, durva szépségű női óriássá fejlődött. A pásztorok között regék jártak róla, a havasok odafönt százszorososan visszaverték vidám kacagását, harsogó danáját és a puska ropogott a kezében s úgy utánairamodott a zergéknek, hogy szinte elevenen fogta el. Itt lent néma volt és csöndes, rá se nézett senkire, csak az apján csüngött a szeme, rajongó szeretettel és boldogsággal.

Mikor a leány tizenöt éves lett, Katagár Mózes nem vitte többé a havasokba. Ellenben összeszedett egy nagy csomó pénzt s elment vele Pestre. Az ember és a leány nagyon jól értették egymást, odafönt annyira összeszoktak, hogy a gondolatuk is találkozott s amit az öreg akart, az mindig jól esett a lánynak. Szép lakást rendezett be Pesten és járatta a házhoz a különböző mestereket. A lány tanult nyelveket, tanult zongorázni, festeni és táncolni. Olyan erős és egészséges volt, amivé csak tízévi merőben fizikai élet tehet, istenverte magánosságban, a legzordonabb környezetben. És ezt a megedzett anyagot most megcsiszolhatta kulturával. A durva arc, a szinte fekete kéz megtisztult, megfinomult anélkül, hogy elpuhult volna. Három év múltán Katagár Juliska olyan szépség volt, amilyen Magyarországon még nem termett.

Sverteczky pedig egészen összeaszott, most már csak mankón tudott járni. De hűségesen, mintha kísértet kergette volna, minden újév napján ott volt a kis oláh faluban és hozta a törlesztést meg az új váltót. És látva azt az asszonyt, akivel vétkezett, félig megfihéredve, félig

megkopaszodva, egészen belefásulva ebbe a rettenetes életbe, amint gépiesen méri a pálinkát, a lisztet, a cukrot, petróleumot, kocsikenőcsöt, szöget, sarlót, kaszát, minden évben kegyelemért könyörgött, de Mózes hajthatatlan maradt.

- Az utolsó garasig, az utolsó napig - mondotta - a gyerek a kezemben van és tudod, hogy én megteszem, amit mondok.

-175-

Juliska huszonegy éves korában férjhez ment. Igen előkelő, igen gazdag ember vette el. De Katagár Mózes föltételül tűzte, hogy míg a leánya huszonhat esztendő nem lesz, addig az ő házában kell maradnia. Fényes, nagy házat vitt és époly könnyúséggel merült bele a nagyúri életbe, mint annak idején a havasiba. Ezt az embert semmi se hozza ki a sodrából.

Végre elkövetkezett a huszadik év és Sverteczy úgyszólván a sír széléről támolygott a kis faluba s olvasta le az utolsó részletet.

- Most rendben vagyunk - szólt az öreg Mózes.

- Most már meghalhatok - szólt Sverteczy.

- Most visszakaphatod a lányodat, - szólt Katagár Mózes - de becsületes módon, hogy kára ne legyen belőle.

- Hogyan? - hebegte Sverteczy.

- Azt majd este megtudod.

Délben történt ez a beszélgetés és estére az öreg Katagár Mózes halva volt. Főbe lőtte magát, Néhány sort hagyott hátra a feleségének: meg fogtok most esküdni egymással, hogy becsületes szülei lehettek a lányotoknak.

KÉT ÁGY.

-176-

Szép vagy, én édesem, ezidőszerint egyetlenem, de a feleségem sokkal szebb tenálad. Mi a te buja húsosságod az ő ártatlan nádszáltermétéhez képest. A te beszédes, csókos, kipárnázott ajkad ahhoz a keskeny, rózsaszín vonalhoz képest, mely beszédesen és mosolyogva minden szónál, minden hangulatnál másfelé kigyózik s mikor ajkammal megközelíteném, hirtelen csúcsos, piros tölcserre csucсорodik, olyan, mint egy kis nyíló kráter, mely magába szívja a lávát! Soha úgy nem szerettelek és nem foglak soha úgy szeretni, mint őt, akit veled megcsalok, akit elhagytam, mivel nem engedtek tőle elválni.

Az emberek nagyon sokat spekulálnak és csóválnak a fejüket, hogy miért jár az örök hűség fogadalma nyomán a hitszegés és a kiábrándulás. Évszázak óta török rajta a fejüket, hogy miért szeretlek téged jobban, mint a feleségemet, pedig téged nem is szeretlek. A férfi csapodár teremtés - de a két év alatt, hogy »boldog« házasságban éltem veled, csapodár természetem minden szép alak felé hajlott, csak feléje nem. Hogy megvan, hogy birtokomban van s csak a nehézség, meg a tilalom ingerli az embert? Te is megvagy és semmi nehézségembe nem került a meghódításod. Leírom az én történetem regényemet azok okulására, akik hasonló bajban vannak s megvan a komoly szándékuk a bajtól való menekülésre.

-177-

A főbaj a két ágy, a közös hálósobában. Amikor a boldog mamák kiválogatják a bútorosnál szerencsés gyermekeik számára a családi ágyakat, akkor koporsót vásárolnak gyermekük szerelmének és boldogságának. Mikor jegyes korunkban, két nappal az esküvő előtt megnézvén lakásunkat, - nekünk semmi beleszólásunk nem volt, mivel a menyasszony szülei fizették a bútorokat - beléptünk a hálósobába, bennem reszketett minden ideg és ész nélkül magamhoz kaptam a remegő szép leányt.

- A hálósoba - suttoztam és majd megrepedt a fejem.

És kémeletem az ő szép, finom gyermekarcát, melyet gyöngé pirosság vont be. S az első nyilallás akkor támadt a szívem tájékán. Oda tudott lépni az ágyhoz és annyi műértéssel megtapogatta a paplan selymét, végigsimította a habos párnákat és gyönyörködött a tenyérnyi monogrammban.

-178-

- Ez lesz az enyém, - mondotta, a fal felé álló ágyra mutatva - nem tudok az ablak felé aludni.

Különös volt. Én nem tudtam megbarátkozni a valóság gondolatával, hogy ezzel a liliumszállal egy szobában fogok aludni. Pedig a kalandok emléke egész árbocerdőként meredezik mögöttem ég felé. Ő a szende, a tiszta, az ártatlan, úgy beszélt róla, mintha azt mondaná: holnapután hetivásár lesz.

- Kedvesem, - mondtam már akkor - ha rajtam állna, külön hálósobát rendeznék be neked.

- Miért? - kiáltott szinte kétségbeesve - hát nem szeretsz?

Zavarban voltam s akkor a magam vágya ellen is szóltam. Csakugyan, miért? A két ágy egymás mellett örökkévaló ölelést jelent. Melyik szerelmes térne ki ez üdvösség elől?

- Mert szeretlek - rebegetem őszinte érzéssel és gondolattal - és szent vagy te nékem, mint feleségem is és nem akarom, hogy a tulajdonommá válj, mikor feleségemmé teszek.

Ennek sok értelme nincs és ő nem is értette meg. Csak sírt és alig tudtam nagynehezen megbékíteni.

- Hát ez nem tartozik a házassághoz? - kérdezte panaszos hangon.

- Hogyne, hogyne. Bizonyos körökben nincs úgy, de a polgári osztálynál ez a házassághoz tartozik. Sőt a szegény embereknél az tartozik a házassághoz, hogy a két ágy egy ágy legyen.

- Ez förtelmes - kiáltott föl és elfordult.

A jó isten érti, miért volna ez förtelmesebb, mint a két ágy, de iszonyodása mégis jól esett.

Az olyan romlott ember, mint jómagam, szörnyen naiv az ártatlan naiv asszonykához képest. Könnyelmű életében könnyelmű nők között gyűjtve emberismereteit, a rossz és az ártatlan nőt annyira különböző két isten teremtményének véli, hogy szinte belekábul, mikor megismeri a magától értetődő igazságot, hogy a tiszta nő is: nő. A mennyország is, a pokol is a hitnek egyívású pólusai, mind a kettő a jó istennek világfenntartó eleme. De hát melyik férfi élte végig viharos ifjúságát romlatlan teremtések közepette? Melyik nem jár úgy, mint én, hogy vágyódik a szennyből, az olcsóságból, a léhaságból a piruló tisztaság után, ahol a csók szentség, és a nő, mikor karjába zárja a férfit, esdeklő pillantással, akarata nélkül, elbűvölve és kiszolgáltatva rogy az ölelő szerelem forogatógáiba? Egy tiszta, szemérmes nő oldalán - ez a képzet a maga költői varázsával megutáltatta velem eddigi életemet. És mesék meséje a képzeletnek valóra válása és poklok pokla, az éden kertjének kínszenvedéses elvesztése, mikor az ember tapasztalja hogy ez a valóság csak egyszer valóság, aztán - hajrá! vágyódhatsz ismét bűvös, remegő szemérmesség után.

Az én szegény kis feleségem nem tehet róla hogy másképp képzeltem a tisztaságot. Mire hazaértünk a nászútról, én megtanultam pirulni, ő elfelejtette. A szerelem új világa nyílt neki és megrészegítette. Az odaadás gyönyörűségébe beletorkollott a fiatal asszonynál a becsületes, őszinte átérzése a frázisnak: férj és felesége egy test, egy lélek. Jól értem, ez csupa tisztaság, de az ördögbe, mikor voltam én szerelmes a magam testébe?

- Minek szégyeljem magamat? - mondotta az angyal meggyőződésével - hiszen egyik vagyunk!

Persze, persze. De amikor a férjet éppen az vonzza és hevíti szerelemre, amitől a nő iszonyodva menekül: az idegenség? Ti, okos férfiismerők, tudjátok azt és azzal tartjátok fogva a férfi csapodárságát, hogy egy testetekből, egy szépségetekből minden napon mást csináltok. Egy új toilette: új asszony, új ingerrel, új szerelemmel a régi, a megismert helyében. De mit ért ehhez egy erényben növekedett polgári asszonyka? A szerelem minden ígézetét beleöli a jogba és megengedettségekbe. De mikor éppen a jog és a megengedettség kövezi ki az utat a megszokottság és meguntság felé!

Mit ad az ilyen asszony külsőségekre - az ura előtt? Hétszámra ugyanabba a pongyolába bujik. A női fehérmemű, csipkés, habos tisztaságában kész bűvölet, mint a madár tolla, a virág színpompája. Nekem látnom kell, mint válik a csipkés sejtelemből szennyes. A nő üde arca a szépség ígéretföldje - de a férj előtt minek mesterkedni? Nekem látnom kell, hogy reggelre ébredve az üde, szép arcot mint lepte el az éjtszakai alvás fakósága, mint duzzasztja a bőr zsírosodása, mint dohosítja a rászáradt verejték. Istenem, hát vak ez az asszony? Erőnek erejével széjjel akarja tépni az illúziókat? Nem tudja-e, hogy minden nő egyforma, ha az illúzió nem tesz közöttük különbséget?

És ez az átkozott, ez a végzetes egyszerűség, a könnyű, kedves, formát adó ruhácska alatt a praktikus, a durva alsó! A csíkos alsószoknya, meg a vastag barchet-nadrág, mely térden alul csúszik. S látnom kell a feleségemet, aki olyan mint a péklegény a műhelyben s szerelmes vággyal vagyok köteles a péklegény mozdulatait követni s rettegve gondolok a pillanatra: no most a kebledre fog borulni. Belenéznek gyönyörű tószín szemébe, attól elfelejtenék barchetet, péklegényt, meg mindent, de szép szemét lehúnyja az ártatlan teremtés és én nem tudok szabadulni a péklegény-hasonlattól.

Az isten szerelmére, miért nem adják a leányokat egy tapasztalt kokotthoz iskolába? Az életnek boldogsága attól függ, hogy vetekedni tudjon veletek és büszkén és gögösen ragaszkodnak ügyetlenségükhöz, sírjukat ásó tudatlanságukhoz. Nem az a fő, hogy a gyermeket nem a gólya hozza s azok az ártatlan teremtések azt hiszik, hogy most már asszonyok, amikor megtudják, hogy a gólya kelepelő szárnyas, aki csak békákat és kígyókat fogdos. Annyi évszázadon keresztül panaszkodnak az asszonyok, hogy mily komiszak a férfiak, mennyit kell tőlük szenvedniök s mégsem jut eszükbe, hogy valamit kitaláljanak e komizság ellen, valamit, ami már régen megvan s aminek az elhanyagolása teremti meg a férfikomizságot és a női boldogtalanságot.

Ha pedig teljes nyers műveletlenségben akarnak élni, hát kérdezlek, nem éppen az ő érdekük-e, hogy minden fogyatékoságuknak ne legyen tanuja az az ember, aki előtt tökéletesnek akarnak és kell is látszaniok? S még egy csekélység. Jóérzésű ember nem alhatik másodmagával. Parasztnak és munkásnak való ez, aki mihelyest behúnyja szemét, már hortyog is. A magunkfajta ember többé-kevésbé mesterségesen altatja el magát. Az egyik olvas, a másik mozdulatlanul fekszik. Már most én olvasnék, de kedves nőmet bántja a lámpa fénye. Ő hamarosan elalszik, én a sötétben fetrengök. S annyi neme, faja van az alvó embernek. Fordul, csapja a takaróját, nyög, megrezenti az ágyat, hát miért ne alhasson nyugodtan és úgy, ahogy megszokta, az a szerencsétlen ember, aki férj?

S mi ennek a következése? Ha nagyon álmos voltam már és egyszer kedvemre aludni akartam, vasútra ültem és elutaztam képzelt üzleti ügyek miatt. Ez volt az első stáció. A második előtt még egyszer meghökkenem, mert én igazi férj akartam lenni, aki hűséget tart a feleségének. Minden asszony, aki nem velem alszik egy szobában, örült szerelmet keltett bennem. Mikor fogyni éreztem erőmet s a kísértés már-már megejtett, komolyan beszéltem a feleségemmel.

- Kedvesem, nekünk mégis jobb volna, ha külön hálózobája volna mindegyikünknek. Egymásba nyíló, az ajtó akár nyitva is maradhat, de ajtó legyen közöttünk, melyet esetleg be lehessen csukni.

- Hát nem szeretsz már? - kiáltotta kétségbeesetten és ettől valóságos dühroham fogott el, melyet alig tudtam legyűrni.

- Éppen, mert, szeretlek - szóltam - kedvesem, vannak dolgok, miknél csak egy csúnyább van a világon: az elmagyarázásuk. Engedd el a magyarázatot és tégy a kedvem szerint vakon, de bízva.

Hát hogy asszony olyasmit tegyen, amit nem ért, arra nincs eset. Ekkor azt ajánlotta nekem, hogy váljunk el. Hát ez is furcsa dolog. Egészen elválni: ok nélkül, az természetes, de egy ajtóresnyire távolodni egymástól: soha!

Az imént szavamba vágta, ellenem vetvén: hát a lélek? a lelki közösség? Édes barátnóm, nagyon ritkán van férj és feleség között lelki közösség. Nálunk például nincsen. Megszerettem a nőmet szépségénél fogva, elvettem, mert minden egyéb külső föltétel megfelelt. Nem vizsgáltam meg: mit tud, s fiatal leányról senki sem tudhatja, hogy milyen, mert abban a tisztelő, szűzies távolságban lappang a megtévesztő hamisság. Sőt ha utolsó gondolatáig ismerem is a leányt, nem tudhatom, milyen lesz, mint asszony. Az asszony abban a pillanatban születik, amelyben először karjába zárja a férfi, addig nem élt. S az új asszony éppen nem ugyanolyan, mint a leány volt, sőt a legritkább esetben olyan. A szerelem olyan minden gondolatát és képzetét átalakító fölfedezés, mely után kő kövön nem marad a leány világában. Hát mi közöm nekem a nő lelkéhez? Egyetlen közöm volna hozzá, de az éppen testi szépsége és kívánatossága útján szövődik. Aki elmámorosodik a nő karjaiban, annak édes és szép a lélek is és a csókokkal gondolatokat és lelket cserélnek.

Az én nőmmel nem volt semmi lelki közösségem, különben megértett volna, különben lehetséges lett volna megértetnem magamat. De mikor arra határoztam magamat, hogy részletekbe menjünk, megint csak fölkiáltott:

- Hát utálsz engem?

S azóta sportszerűen mindig azzal kínzott:

- Tudom, hogy utálatos vagyok, tudom, hogy undorodol tőlem.

De nem kötelessége-e az asszonynak, ha ezt csak félig sejti is, tenni róla, hogy férjének ne legyen oka ilyen fürtelemre? Ahelyett azonban ő a tényt bűnnek tette meg: férjnek, aki szereti a feleségét, mindenképen szépnak kell találnia asszonyát, ha nem találja annak, akkor nem szereti.

S most én vagyok a gonosz, a hűtelen, a csélcsap. Egy új alsószoknyát ha magára vesz, kétszáz pengővel többet költ ruhára és valami ízlést, luxust fejt ki egyebekben: mi boldogan élnénk ma is. Vagy legalább ezt az egyik ágyat tétette volna át a másik szobába. Nem, jött az anyós is és kijelentette, hogy ő harminc éven át aludt az ura mellett, azért mégis tisztességes ember az ura. No hát, én nem vagyok az. Hazudni nem akarok, csálni még kevésbbé, hát jó, legyen: váljunk el.

Ilyen válópör nem folyt még bíróság előtt. Neki is csak az az oka volt, hogy én nem szeretem már. Nekem külön hálószoba kellett. A bíró tárgyalás közben azt mondta: nevetséges. A majom. Nincs súlyosabb ok a válásra, mint a közös hálószoba.

És nem választottak el. Bírói utasításra, törvényes szankció mellett életem most a feleségem oldalán a legényéletet. Pocsolya a családi tűzhely, sóhaj és könny a családi élet tartalma. Sajnálom szegénykét, de nem tehetek róla. Ő akarta voltaképpen. És most még egyszerűbben jár, mint tisztességes, elhanyagolt asszonyhoz illik s napról napra jobban sajnálom és jobban iszonyodom tőle. De a családi két ágyhoz ragaszkodik. Mert ez a szerelmi boldogság és a tisztaság családi élet szimbóluma és a nagyanyja is így élt. Én pedig már nem is kérdezem: a szimbólum a földolog-e, vagy az, amit szimbolizál?

VAK ASSZONY.

I.

Az ismerősök, jóbarátok mosolyogva suttozták, hogy Kludiéknál az úr fogadja föl a cselédeket. Megesett, hogy a különben nem nagyon serény ember pusztán szobaleányért utazott föl Budapestre és hozott is magával egyet, olyat, hogy a szeme is káprázott annak, aki ránézett. A gyönyörű teremtés úgy is viselte magát, mint akit gyorsvonaton hoztak, külön kupéban. Figyelmes szemű gazdasszonyok legalább észrevették, hogy a Juliskának fehér kötője és takaros klottruhája mindig tisztább, mint a bútorok; ablakmosáson, padlósúroláson pedig sohasem érték.

Az érdeklődő asszonyságok - nincs ebben semmi, ha asszonyok cselédről beszélgetnek - puhatolództak is Ágnes asszonynál: hogyan van megelégedve az új szobaleánnyal. Elállt a szájuk, mikor azt az egykedvű választ kapták:

- Majd elkergeti az uram, ha nem lesz vele megelégedve. Nekem mindegy, akármilyen a szobaleány, mert én csak a szakácsnének veszem hasznát.

-188-

Nevettek is rajta, szörnyűkődtek is. Hát vak ez az asszony? Vagy nincs szíve? Tudvalevő, hogy az Ágnes szülői a végsőig ellenezték ezt a házasságot, mert féltették gyermeküket a Kludi Gábor csapodár híretől. Csakhogy Ágnes kijelentette, inkább nekimegy a Marosnak, semhogy Gáborról lemondjon. Tehát szerelmi házasság volt - legalább az ő részéről. S most az urára bizza, mikor kergesse el a szobalányt.

Igaz, Ágnes asszonynak egyéb dolga is van, mint leskelődni a cselédszoba ajtaján. Öt éve, hogy férjhez ment és négy gyerek sivalkodik a háznál. Sőt mintha az ötödik is útban volna már. Szegény, sajnálni való teremtés különben, aztán úgy is lehet, hogy ez a túlságos fogékonyság az anyai hivatás iránt, okozója minden bajnak. Már az első gyerekágy után a karcsú, nyúlánk Ágnes komlósrúddá soványodott, finom elefántcsontszínű arca fakóra vált, sőt ragyogó szőke hajából is kiveszett a csillogás. Nem csoda, ha a férj, aki szerette a szép leányt, nem találja meg szerelme tárgyát a csúnya asszonyban.

Hogyan van, mint van? Én nem tudok többet a szomszéd asszonyoknál. A békesség különben mintaszerű a háznál. Még a cselédleány sem hallott soha semmi veszekedést férj és feleség között. Ellenkezőleg, nagyon sokan tanui voltak a kiváló gyöngédségnek, melyben Kludi Gábor feleségét részesíti. No meg a minden esztendőben kelepelő gólya is jelenti, hogy abban a házban csönd és békesség uralkodik.

-189-

Hát éppen azért támadt Ágnes asszony felől az a különös, félig gúnyos, félig lenéző hír, hogy asszony, akit az ura a szobaleányával aláz meg és nem tud róla! Lehetséges ilyesmi? S ha igen, hol a hiba: a fejében-e, vagy a szívében?

Ágnes asszony különben maga a mosolygó türelem. A gyerekek mind olyanok, mintha egyetlenek volnának. Folyton rajta lógnak, agyoncsigázzák. Hónapok múlnak el és Ágnes asszony nem kerül ki az utcára. Pedig jókedvű leány volt, táncos, kacagós kedvű. Most valami különös mosoly lebeg az ajkán, mely félig lomhaságot, félig fásultságot jelent. Ha vendég van a háznál, alig látni. Rendszerint a leves után bocsánatot kér: a gyerekekhez kell mennie. Este, ha férfitársaság gyülekezik, Ágnes asszony nagyon korán visszavonul és urának sohasem kell búcsúznia tőle, ha a jókedvű társasággal átvonul a kaszinóba, ahonnan csak hajnalhasadáskor vetődik haza.

Amennyire az asszonyok lenézik Ágnest, a férfiak annyira irigylik Gábort.

- Ilyen asszony kellene! Boldog ember, aki sohase hallott kukli-prédikációt!

-190-

Kludi Gábor ilyenkor nem szerette folytatni ezt a témát. Bizony néha, mintha jól esett volna neki egy kis szemrehányás az asszony részéről.

A nyárra vendégük érkezett. Rendes Gézané, az Ágnes unokanénje. Mintegy harmincesztendő asszonyka, pezsgő temperamentummal, erős, szélesvállú, pirosarcú pesti asszony, aki nyaralás ürügye alatt itt, ezen az elmaradt erdélyi vidéken ragyogtatta káprázatos toalettjeit.

Ennek a látogatásnak az volt a következménye, hogy a szép pesti asszony egy hét folytán összepörölt a szőke szobaleánnyal, akinek nem igen imponált a selyem pongyola s ugyancsak visszanyelvelt. Ágnes asszony különös fásult mosolygásával hallgatta a pörlekedést, de nem szólt. A szép asszony gyönyörű fekete hajába markolt rózsás körmeivel, úgy támadt reá:

- És te eltűröd, hogy a cseléd így bánják vendégeddel?

Ágnes asszony, aki ölében tartotta a legkisebbiket, míg a két nagyobbik gyerek kétoldalt iparkodott, ki a hátára, ki a nyakába mászni, szelíden válaszolt:

- Majd ha Gábor hazajön, rendet csinál.

Rendesné egy pillanatra meghökkent, gyilkos szemmel mérte végig a szobalányt, aki kihívó mosollyal állta tekintetét. Mintha ebben a pillanatban megértették volna egymást s nem mint uriasszony cseléddel, hanem mint asszony az asszonnyal álltak volna egymással szemben.

-191-

Kludi Gábor hazajött és rendet csinált. Azonnal elcsapta a szép szobaleányt.

- Rögtön pakkoljon és kotródjék - rivallt rá.

A szép leány dühre fakadt.

- Jó, megyek, de hát elébb a nagyságával fogok beszélni. Meg kell neki is tudnia, mi dolgom volt nekem ebben a házban és miért kell most elmennem.

Ágnes asszony szelíden, de határozottan felelt:

- Velem nincs semmi beszélni valója, ha a nagyságos úr elbocsátotta, menni fog s cseléddel nem állok szóba.

És elvonult a hálószobába, a ház végén, hogy ne hallja a mosdatlanságokat, miket az elbocsátott cseléd pakkolás és távozás közben torkaszakadtából kiáltott, hogy a szomszédság

ablakai kinyitlak és ifjak meg öregek kaján mosolygással, durva érdeklődéssel mohón magukba szítták.

Ő tehát megint nem tudott semmit, az egész város pedig arról beszélt, a szép pesti asszony miként túrta ki a szép pesti szobaleányt.

Sajátságos élet folyt azután. Az idegen azt hitte volna, hogy Rendesné a ház asszonya, míg Ágnes csak amolyan fizetett, alázatos gouvernante, aki a gyerekekkel foglalkozik. Alig mult nap, hogy az eleven pesti asszony valami kirándulásra nem ment, természetesen a Kludi Gábor kíséretében. Majálisokat is rendeztek, nyári táncmulatságokat. Rendesné mindenütt a Kludi Gábor karján jelent meg. Ágnes asszonyt sohase látták. Az is megesett, hogy a szép asszony, ha már idáig jött, kíváncsi volt megtekinteni Nagyszebent. Délben indultak el útnak és csak harmadnapra érkeztek vissza. Ilyet se túrt volna el más asszony, de hát ennek az Ágnesnek valóban nincs vére.

-192-

Megfoghatatlan egykedvősége ingerelte Rendesnét is.

- Mondd csak, Ágnes, - szólt hozzá - nem vagy rám féltékeny?

Ágnes vállát vonogatta.

- Nem féltém az uramat, - felelt csöndesen.

- Senkitől?

- Senkitől.

- Annyira hiszed, hogy szeret?

- Annyira hiszem, - szólt Ágnes, erősen szemébe nézve a kémlelő asszonynak, - hogy Gábornak szüksége van rám és amit én nyujtok neki, azt senki másnál még csak keresni sem fogja.

- És - tudja azt ő is?

- Ma még nem - felelt egyszerűen és ölébefogva a sivalkodó gyereket, kezdett neki mesélni: volt egyszer egy igen szegény leány, úgy hívták, hogy Hamupipőke.

-193-

Rendesné végighallgatta a mesét, melynek hossza-vége nem volt, mert mikor Hamupipőke már a király felesége lett, a gyerek belemarkolt az édesanyja hajába s mintha csöngetyűzsinór volna, úgy rángatta:

- Még ne legyen vége, akarom, hogy a mese tovább tartson.

És a mese tovább tartott.

A könnyelmű pesti asszonyon, mintha megindulás vett volna erőt.

- Hallod Ágnes, - szólt fojtott hangon, - ha te azt hinnéd, hogy az én ittlétem árt neked, hát én elutazom.

Ágnes szelíden nézett rá.

- Semmi okod rá. Gábor nagyon szereti, hogy itt vagy. Arra kérnélek, hogy hosszabbítsd meg ittmaradásodat, amíg éppen lehet.

Rendesné erre nem felelt semmit, csak nézte, nézte a fonnyadt asszonyt, aztán hirtelen odalépett hozzá és megölelte. Ágnes nem viszonzta ölelését, de túrte.

Bekövetkezett az aratás ideje, Gábor a tanyára vonult s nem is tért haza éjtszakára sem. Rendesné mindennap kikocsizott hozzá, mert nagyon érdekelték a mezei munkák. Közbe-közbe egy kis tanyai mulatságot is rendeztek, ilyenkor csak hajnalhasadáskor tért vissza.

-194-

Ágnes a gyerekeknél maradt. Állapota is rosszabbra fordult, számítása szerint egy hónap múlva megint itt lesz a gólya. Sokszor rosszul lett, egyszer el is ájult, de rendes életmódján nem változtatott semmit, ágya most is a gyerekszobában volt és éjtszakánként négyszer-ötször fölkel, mert mindegyik gyerek legalább is egyszer ébredt föl, hangos sivalkodással. Az ura csak vasárnapra tért haza, ilyenkor futólag megcsókolta, szórakozottan végigsimogatta a haját és másfelé kalandozó gondolattal mondta:

- Jó volna, ha most már kímélnéd magadat.

Ebéd után aztán rögtön a kaszinóba sietett. Nem túrte a gyereksivítást.

II.

Augusztus második felében megeredt az eső és nem akart többé elállni. Rendesné kedvetlenül és idegesen járt-kelt a szobában és nézte a felhőket.

- Nem lesz vége ennek az unalomnak? - szólt Ágneshez.

- Itt a hegyek között bizony nehezen tisztul ki az idő.

Harmadnapra a szép asszony odaszólt:

- Ha holnapra nem áll el az eső, én megyek.

- Ne tedd azt, - kérte Ágnes, - Gábor már úgy megszokta, hogy itt vagy. Rosszul esnék neki.

Ekkor lépett be a férj, lucskosan, kedvetlenül. Rendesné odafordult hozzá:

- Hallja, Gábor, a felesége tartóztat. El akarok menni és ő azt mondja, hogy hiányoznék magának. Mit szól hozzá?

Gábor izgatottan szólt:

- El akar menni? És miért?

- Mert ez az átkozott eső nem akar elállani. Meghalok az unalomtól. Én nyaralni jöttem ide, nem pedig a szobában ülve lesni a felhőjárást.

- És ez elég ok, hogy menjen? - szólt amaz. - Csak a szép idő kedvéért maradt itt eddig?

- Édes istenem, - felelt a szép asszony, - nem mindenki született arra, hogy csöndesen a kuckóban üljön, mint Ágnes, aztán végre sem maradhatok itt örökre, meg nem is jöttem ide úgy, hogy itt ragadjak a sárban.

- Akkor jól van, - szólt Gábor. Sarkon fordult és ment.

A szép asszony dacosan összeszorította ajkát, úgy állt az ablaknál, hátat fordítva Ágnesnek, aki apró főkötőkbe kék pántlikákat fűzött.

- Eh, - fakadt ki végre, szóval folytatva, amit magában gondolt, - megyek. Mindennek vége van, legyen ennek is vége. Mondd, Ágnes, de igazán, nem haragszol rám, biztosan tudod, hogy nincs okod engem gyűlölni?

-196-

Ágnes félretette munkáját. Szokatlan gerjedelembe volt.

- Komolyan elhatározta magadat? - kérdezte fojtott hangon.

- Még ma pakkolok és holnap megyek.

- Visszavonhatatlanul?

- Visszavonhatatlanul.

- Semmi esetre sem engedsz? Neki sem?

- Neki legkevésbé.

- Akkor, - szólt Ágnes különös hangon - ha ez befejezett dolog és az én szavamnak már semmi befolyása nem lehet rá, felelek előbbi kérdésedre. Én nem haragszom rád, nem is gyűlöllek, mert nem vétettél ellenem semmit. Jól tudom, mit gondoltál te eddig felőlem s nagyon jól tudom, hogy az egész városban nevetik a vakságomat. Pedig nem vagyok vak. Nem kémkedem soha az uram után, de azért tudok mindent. Azt is, hogy mi történt köztetek.

- Ágnes!

- Ne szakíts félbe, hadd mondjam meg neked, amit tudnod kell. Ellenem te nem vétettél semmit, csak a Juliska ellen, akit miattad elkergetett az uram. Az egyik követi a másikat s nekem igazán mindegy, hogy ki van soron. Ezért, ha a lelkiismereted nyugtalanít, kérj bocsánatot a szobalányomtól, a kávéházi kaszírától, meg mit tudom én, kitől, csak tőlem ne. Ami engem illet, én szeretem Gábort és szeretni fogom utolsó lehelletemig és soha nem bánt semmi önző féltékenység, mert amikor őt szeretem és nélküle élni nem akarok, nem a magam boldogságát kívánom, hanem az övét. Én az ő csapongó hajlamait nem tudom kielégíteni. Nyűgös, csúnya asszony vagyok s majdnem mindig beteg. Nem köthetem magamhoz, mikor mások felé húz a vére, akármit csinálnék is. Tehát nem csinállok semmit, hanem tudom, hogy a felesége mégis csak én vagyok, hogy mindenkin, akit elémbe tesz, megbosszul engem ő maga, mikor mindenki csak megelőz egy másikat. Én tűrök és várok és a lelkemet nem bántja semmi önző érzés. Itt várok és tartom készen számára a nyugodalmas otthont arra az időre, mikor nyugodalmas otthonra szüksége lesz.

-197-

- És mikor lesz az? - kérdi halkán a másik.

- Nem tudom, talán csak akkor, mikor öregek leszünk. De akkor rajtam lesz a sor. Akkor én leszek az ő mindene s ha majd meg fogja ismerni, mit tettem én érte és hogy gondoskodtam róla, hogy amikor mindenki elhagyja, a lelke fázik és a teste beteg, akkor annál jobban fog szeretni engem, a csúnyát, a vénet és meg fogja becsülni azt a szerelmet, melyet mostan nem tud meglátni. - Most ismeresz engem, eredj békén haza, nem te vagy az első, nem te vagy az utolsó, de ami engem erőssé és türelmessé tesz, az a tudat, hogy mégis csak én vagyok az egyetlen.

-198-

A gyermekszobából rivalgás hangzott, Ágnes egy szökéssel ott termett és a rajta lógó gyerekeket lihegve maga után vonszolva, ragyogó szemmel még odaszólt a megkövült asszonynak:

- És ezek az ő gyerekei!

*

Másnap Rendesné elutazott. Gábor esőköpenyben ácsorgott, úgy várt reá a szobában.

- Itt marad, - szólt rá ridegen a szép asszony. - Nem akarok magával többé egyedül lenni. Isten velem...

Gábor nagyon el volt keseredve. Mogorván járt-kelt a nappaliban, nem lelta a helyét sehol. Ágnes szelíden nézte és nem szólt semmit.

- Bizonyosan te zavartad el, mordult rá Gábor. Nem bírtad elnézni, hogy egy kis szórakozásom is legyen ebben az átkozott fészekben.

- Nem, Gábor, hidd el, nem én vagyok az oka.

- Az oka, az oka! - ismételte a férje idegesen. - Nagyon jól tudod, hogy milyen a természetem. Szeretem az elevenséget, a jókedvet. Mit csináljak magamban? Te mint a kotlóstyúk, úgy ülsz a fészekben. Az ördögbe is, nekem nem gyerekekre van szükségem, hanem asszonyra.

-199-

- Tudom Gábor, tudom, - szólt szelíden Ágnes.

Kludi Gábor elszégyelte magát. Odalépett a feleségéhez és hegyes állat az ujjai közé fogva, gyöngéden fölemelte arcát.

- Szegény kicsikém, - szólt lágyan.

Az asszony szemében könny gyülemlott. Lehajlott az ura kezére és hirtelen megcsókolta.

- Köszönöm, - szólt a legmélyebb háladatosság hangján.

KÁROLY.

-200-

Károly nem olyan gyerek, mint a többi. Nem is tudom, minek van neve, mint a többinek. Mikor megszületett, senki sem várta. Korán jött. S mire jöttének híre kelt, már nem volt. Korán ment. Éppen csak annyit élt, hogy el lehessen temetni. S éppen annyira volt ember, hogy az anyakönyvbe be kellett vezetni a jöttét, meg a mentét.

Huszonnégy órán át volt gyerek. Ennyi idő alatt is szert tett a rossz gyerek hírnevére. Egyre sírt, éjjel-nappal. Az egész életét átsírta. Valami fáj neki - az élete vagy a halála? Bajos azt megmondani. Nem ringatták puha bölcsőben, mint más gyereket, ellenben vattába göngyölgették, mint a porcellánbabát. A bába megnézte: fiú! Az orvos megnézte: sárgaságot kap, elpusztul. Az anyja siratta és az apja temette. Ennyi az egész biográfiája.

Valami sok vizet nem zavart a világban. Jöttek a rokonok és vigasztalták a szülőket. A szülők is vigasztalták magukat. Hiszen nem kell komolyan venni, az ilyen kis poronty voltaképpen nem igazi ember. Még nem is költözött belé a lélek. Csak betegsége volt az édesanyjának, az most elmúlt. Nem érzi a fájdalmat, nem tudja az életet és nem tudja a halálát.

-201-

Mégis jött a pap és beszédet, imádságot mondott a kis koporsónál. Hosszú beszédet, rövid imádságot. Ott állt mögötte a temetői szolga, az apja, meg én. Minek nagy dolgot csinálni az ilyen kicsi emberből? Halottas csönd, nyomott lelkület - hiszen csak érezzük, hogy itt járt a halál anyyala. Aztán a szolga ölébe kapja, karjára ölti a koszorút is, mi meg megyünk utána. Nem kell nagy cécó, elég, ha mi férfiak megyünk vele az üveges gyászhintón, hogy megjegyezzük magunknak a helyet, hol nyugszik a Károly.

Ezzel vége. Belejött ebbe a nagy világba és nem tud belőle semmit. De hát az is csak látszat. A kis Károly élete azért mégis teljes. Nincs az a százesztendő világgjárt ember, akinek az élete teljesebb volna. Az ember-nyilvántartás minden rubrikája be van töltve, éppen csak hogy adókönyve nincsen. Ezért meg nem érdemes búsulni, Károly. Sőt ha meggondoljuk a dolgot, többet éltél, mint más. Avagy van-e öreg ember, akinek mozgalmasabb, jelentősebb huszonnégy órája lett volna, mint Károlynak? Aztán lássuk csak, e huszonnégy óra alatt Károly dolgot adott: a bábának, az édesanyjának, a nagyanyjának, az édesapjának, az orvosnak, a patikusnak, az anyakönyvvezetőnek, a papnak, a temetkezővállalatnak, két fehér lónak, a virágárusnak, két szolgának és két sírásónak. Dolgot fog még adni a kőfaragónak, meg a fuvarosnak. Mindezt huszonnégy óra alatt. Bizony sok ez azért, hogy egy emberrel ne éljen több a föld hátán.

-202-

Gyönyörű, ragyogó nyári reggel volt, mikor Károlyt kivittük a budai temetőbe. Rossz volt a kedvünk, ennyivel tartozunk a kis fiúnak. A villamos vasút vígan csilingelt előttünk, hogy figyelmeztessen. Halott van a kocsikon, annak aligha árt meg az elgázolás. Károlynak ez is újság, no lám, rövid élete pályáján megismerkedhetik a modern technika munkáival is. Nem baj, hogy koporsó zárja le, hiszen ha dajka vinné selyemtakaró alatt, sem értene többet a világból. De mégis jó, hogy vinni kell valamerre. Úgy érzem, nagy jótett ez: hadd lássa Károly, mit hagy itt a siralom völgyében.

Én már sokkal öregebb vagyok s betelt a szemem sok mindenféle csodával. Láttam a pálmát hajlongani és fájáról téptem a citromot. Fáztam poláris éjszakán és fulladoztam délszaki hőségben. Tenger hulláma ringatott, elannyira, hogy majdnem belefűltem. És most mégis, mikor végigdöngünk üzleti gyásztempóban a Krisztina-körúton, úgy nézem a dombokat, a házsorokat, a fölmgasló várfalat és a szétlapuló vérmezőt, mintha először járnék ott. Így érzem mindig, mikor idegennek mutogatom a várost. Magam is idegen szemmel újságnak látok mindent.

-203-

Károly mutogatja nekem a világot.

Mert igaz is. Az ember gondolat nélkül ődöng a világon. Látod, Károly, a körüti palotákat? Ezek az örökkévalóság számára épültek. Mintha az emberek nem is halnának meg, úgy rakosgatják össze a dologi javakat. Nézd ezt a sok ló-futó embert: mind keres valamit. Nézd amott sír egy gyerek, borús homlokkal járkál egy férfi. Mellette meg kacér mosolygással tipeg egy szép leány. Ezeket még sohase vitték koporsó alatt a temetőbe, de fogják vinni. Mégis az egész lelükkel itt a földön keresnek valamit. Te ezt nem érted, miképpen lehet örülni vagy búsulni, holott meg kell halni. Mert te tökéletesebb vagy: azt a sok jelentéktelen hivatást, az életnek ezt a gondolatjelét, kihagyta pályádból.

Itt kórház, ott gyár, amott meg iskola. Hallod a vasút füttyét? Ez a világ végére is visz. Micsoda bonyolult masinéria szolgálja az életet s hogy kell szolgálni ezt a masinát az embereknek, ha élni akarnak. Messze hegyek gyomrába beleássák magukat, onnan kivájják a szemet. Kivájják és kazánokba tömik, hogy ott égjen el. Magot vetnek a földbe és várnak egy esztendeig, míg mag terem belőle. Táplálják az állatot, hogy megehessék az állatot, verejtékeznek, hogy a szájukba dughassanak megrágni való dolgokat és esznek, hogy hullathassák a verejtéket. Ez az élet.

-204-

És jajjal kelnek, meg jajjal nyugszanak le. Ugyan mi bajuk lehet? Nincs mit enniök. Éhesek. És ez a legnagyobb boldogtalanság, ami embert érhet. Hallgasd meg a szegény embereket, mind csak jóllakni akar. És aztán, ha már nem érzi a gyomrát? Hát olyan nagy dolog nem érezni a gyomrot?

Hát látod, ez is az élet.

S hogy én most egy apró koporsó után megyek, egy ismeretlen, tudatlan kis tetemmel álmodom, ez is az életet mutatja. Kint vagyunk a szabadban, érzem a tiszta levegőt, látom a fákat, az erdős hegyeket. Madarak csicsergése és pillék szállongása - ah, ez is az élet. A mérhetetlenség és az örökkévalóság lélegzik ezekben a zöld levelekben s az egynapos pillében. Évezredek mulva, akit erre visz az útja, meg fogja találni ugyanazt a halmot, rajta ugyanazt a fűszálat. Ez örökké él, mert nincs benne élet. Csakúgy, mint Károlyban nincs meg.

- Nem gyujtanál rá? - kérdi az apa. - Szegény ember házigazda és előzékeny akar lenni. Hiszen kis ember és magunkban vagyunk. Szivarszóval is kiérünk a temetőbe.

Nem, nem gyujtok rá, Károly, a te tiszteletedre nem. Eszembe jut, hogy véletlenségből életben maradsz s vagy húsz esztendő mulva a te ajkad közé is szorulna egy-egy cigaretta. Látnád ezt a jelenséges világot s magad alkotnál magadnak véleményt róla. Tán úgy éreznél, mint én, aki sohasem tudtam magamnak elképzelni, hogy valóban élek. Ha nagyon kinyitom a szememet s mondom magamban: látni akarom a világot - akkor minden ingadozni kezd, a hegyek, a házak az erős emberek s mintha ködfátyol ereszkednék a sugaras világra, beleszédülök és eszembe ötlök: ez mind idegenség, ehhez nekem semmi közöm, mert itt lesz és így lesz, ha én már régen elköltöztem. És megakasztanám a szívem verését, elszakasztanám a gondolkodásom fonálát - hiszen ez sem enyém s ha elvehetik tőlem, legjobb volna, ha már túl volnék rajta.

-205-

Ezért jut eszembe, hogy jó volna irigyelni Károlyt. Ebben a kis tetemben elhasználatlan életerő szunnyad, egy le nem morzsolt pálya, egy ki nem hamvadt ábrándvilág. Hej, ha én is így költözhetnék át a mindenséges semmibe, hogy nem jár a koporsóm után semmi beváltatlan ígérete az életnek! Elszaladni tartozás és követelés nélkül, az embert nem siratja senki és az ember nem sajnál senkit. Beleköltözni a föld mélyébe s nem tudni róla semmit, mit hord gömbölyű hátán. Károly, élet előtt meghalni nagyon jó lehet!

-206-

A kocsiforduló befordul a temetőbe. Még új, sok rajta a lapos, gyepes hely. De az egyik táblája már egészen sűrűn el van lepve apró dombocskákkal, süppedő kis fakeresztekkel. Ez a te hazád, Károly! És megijed az ember, ha látja az apró kereszteknek ezt a sokaságát. Hiszen ti többségben vagytok, szegény élet nélkül meghalt apró emberek! Balga áztatás, merő előítélet, hogy az embernek élnie kell. Ime, a temető beszél. A szabály az, hogy az ember gyerekkorában hal meg, aki embersorba nő, az kivétel. Károly, most már igazán nincs mit keresned az életben. Rendjén van, hogy itt vagy már. Semmi zavaros szabálytalanság meg nem akasztotta útadat az enyészetbe. Nekünk, kivételeknek, várnunk kell, míg az akadály elmúlik. Te célnál vagy.

A sírásó elmondja a miatyánkot, az első göröngyöt az apa veti le, a másodikat én. Aztán egykettőre, be van hantolva a koporsó. Kapunk egy cédulát, ezzel lehet intézkedni a sír ápolásáról illetőleg. Megyünk vissza és a nap süt s mikor elhelyezkedtünk a kocsiban, kiveszem a szivaromat:

- Most már rá lehet gyujtani.

És száll a füst és Károlyról nincs többé szó...

MESÉK.

-207-

I.

Az agancsos ember.

Volt egyszer egy becsületes pántlikakereskedő, akinek gyönyörű felesége volt, aki nagyon boldoggá tette. Egész nap vígan ugrált a pult mögött és fütyörészve szolgálta ki a vevőit. Valamikor régen az operában volt, ott hallotta ezt a nótát, mely módfelett megtetszett neki:

Az asszony ingatag,
Álnok és csalfa lény,
Membánja holnap,
Amit ma ígér.

Egyszer az ügynök lépett be hozzá, azt kérdezte:

- Miért fütyöli mindig ezt a nótát?

A kereskedő nevetett.

- Mert szép.

- És igaznak is tartja?

- Igaz is.

- Hiszen a felesége is csak asszony?

- Persze hogy az.

- Hm, hm - morogta az ügynök s nem szólt többet a dologról, hanem előszedte a mustráit és kínálgatta.

- Hohó, - kiáltott vígan a kereskedő - én csak eladni tudok, de vásárolni nem. Ahhoz a feleségem ért. Engem mindig megcsaltak még, a feleségemet pedig soha. Ó, nagyszerű asszony. Ha nekem el akar valamit adni, akkor mutassa a feleségemnek a mintáit.

- Igen szívesen - szólt az ügynök és megpödörte fiatal bajuszát. - Azonnal megyek a feleségéhez.

Mikor a kereskedő este hazajött, kérdezte:

- Itt volt-e az a fiatal ügynök, akit hozzád küldtem?

- Itt volt - felelte az asszony, behozván a vacsorát. - De nem vettem tőle, mivel a mintái mind csúnyák. Aztán meg udvarolni is akart. Ki nem állhatom.

- Te túlzol édesem: bizonyosan csak azért hízelgett, mivel azt hitte, hogy így könnyebben rávisz az üzletre. Ezt magam is megcselekszem a boltban.

- De biztosítlak, hogy egészen komolyan beszélt.

- Ugyan, drágám, hidd el, hogy ahhoz nem értesz.

- Jó, - felelt az asszony - ehhez nem értek.

- S olcsón ajánlott?

- Igen olcsón, de a mintái csúnyák.

- Kár, igazán kár.

- De azt mondta, hogy van más mintája is, el fogja hozni.

- Igazán?! - örvendett a jókedvű ember - hiszen akkor még lehet esetleg jó üzletet csapni.

- Jobb szeretném azonban, - szólt vontatva az asszony - ha nem jönne többet.

- Ugyan miért?

- Mert megint szépeket mond majd.

- Kérlek ne légy már olyan prüd. Annak a fiatal embernek az a célja, hogy nekünk eladjon, nem pedig, hogy szerelmeskedjék. Hát nem látod át?

- Átlátom - szólt halkán az asszony és megvetette az ura ágyát.

Az meg vígan vetkőzött és fujta a kedves nótáját: az asszony ingatag.

Másnap délután, amint a boltjában izzadva szolgálta ki a vevőit, egyszerre viszketni kezdett a halántéka, dörzsölgette, de csak annál jobban viszketett.

- Valami pattanás, - gondolta - a sok izzadságtól.

De a pattanás nagyobb s nagyobb lett és mire becsukta a boltját és kalapját a fejére akarta tenni, hát nem lehetett. Megakadt abban a pattanásban, mely akkora volt, mint egy őzbak aganca.

- Szent Isten, mi ez? - kiáltott föl, mikor két kezével megfogta. - Szarvak! Szarvaim nőttek. Jaj, de kellemetlen.

Izgatottan sietett haza és már az ajtóban rémülten kiáltott az asszony felé:

- Asszony, asszony, nézd csak, szarvaim nőttek!

Az asszony reszketve állt a szoba közepén és nem mert az urára nézni.

- De nézd csak, nézd csak - szólt odatartván a feleségének agancsos homlokát. - Hát nem Isten csapása ez?

Az asszony félve húzódott el tőle s rebegte:

- Nem én tehetek róla, magad vagy az oka.

Az ember dühbe jött.

- Hiszen tudom, hogy nem te tehetsz róla, de mégis csak szörnyűség. Nem mutathatom magamat így az embereknek! Orvost kell hivatni; küldj rögtön orvosért.

Az asszony merően nézett az urára, aztán hirtelen jókedvvel megölelte és nagyokat kacagva nézegette:

- Biz azok szarvak, valóságos, kedves kis szarvak. Ugyan hol szerezted?

-211-

- Ne gúnyolódj, - morgott a férj - szeretném, ha az orvos már levágta volna. De hát beszéljünk most másról. Itt volt az az ügynök?

Az asszony elpirult és lesütötte a szemeit.

- Itt volt - felelt halkán.

- És? Szépek a minták?

- Nagyon szépek, - suttogta az asszony és ajkairól sóhaj kelt - de még nem vásároltam tőle.

- És miért nem?

- Mert megint udvarolt.

A férj mérgesen csapott az asztalra.

- Ugyan kérlek, legyen már vége a gyerekeskedésnek. Hát azt hiszed, hogy mindjárt szerelmes az ember, ha a szép szemedbe néz?

Az asszony habozott, valamit akart mondani, de visszaszítta.

Ekkor érkezett meg az orvos, aki a lámpa felé fordítván a derék ember fejét, az ujjával megtapogatta a kinövéseket. Aztán fölhúzta a vállát, ránézett az asszonyra, majd az agancsos emberre, kacagni kezdett, amit csak nehezen tudott köhögéssel palástolni, aztán így szólt:

- Kedves barátom, ezeket a szarvakat az úristen sem veheti többet le. Nincs a világon az a fűrés, mely az ilyen kinövésen fogna. Ezt már viselni fogja haláláig s legfőleg a kedves felesége iparkodhatik, hogy nagyobbra ne nőjön.

- Rettentő, rettentő, - sopánkodott ijedten a szegény ember - hiszen így panorámában mutogathatnám magamat.

-212-

- Nyugodjék meg, barátom, - szólt az orvos, a vállára téve a kezét - nem ön az egyetlen, akinek szarvai nőttek. Majd csináltatunk egy parókat, mely elrejtí a szarvait, föltéve hogy nagyobbra nem nőnek.

- És mit tegyek, hogy nagyobbra ne nőjjenek?

- Legyen minél többet itthon, barátom, a kedves felesége társaságában, az ilyen bajnak legjobb az otthon levegője.

- Csakhogy nekem üzletem van és az üzletet ott nem hagyhatom.

- Akkor vigye magával a feleségét. Az ember ott van otthon, ahol a felesége van.

- Ez igaz, köszönöm doktor, aztán attól a parókatól nem látszik majd semmi?

- Semmi, éppen semmi.

- Nagyszerű! - kiáltott vígan a férj és jókedvében fütyörészni kezdett: az asszony ingatag.

Az orvos az ajtóban visszafordult:

- Tetszik önnek ez a nóta?

- Nagyon tetszik, - felelte a férj - ez a kedvenc dalom.

- Igen tanulságos dal - jegyezte meg az orvos és távozott.

Másnap reggel hozták a parókat, csakugyan elfödte a szarvait. Búcsúzni akart az asszonytól.

-213-

- Hiszen veled megyek! - szólt ez.

- Dehogy jössz velem, hiszen valószínűleg újból eljön az az ügynök, hát csak meg kell kötnöd

vele az üzletet!

- De kérlek, a szarvaidd...
- Hagyd békén a szarvaimat, ki se látszik a hegye sem.
- Jó - szólt az asszony és otthon maradt.

Mikor este hazajött a boltból, vígan kérdezte:

- Itt volt az ügynök?
- Itt volt - felelt az asszony.
- És vásároltál?
- Igen, de még nem állapotodtam meg valamennyi fajtában.

- Helyes, csak válogass és vásárolj, amennyit csak lehet. Meg kell ragadni a kedvező alkalmat. De milyen meleg ez a paróka, lelkem, nem is képzeled.

Ezzel levette fejről és búsan nézte magát a tükörben. Majd ijedten fordult a felesége felé:

- Szent Isten, nézd csak, mindegyiken kinőtt egy ág.
- Az ám, - szólt az asszony szemlesütve - mindegyiken kinőtt egy ág.

A szegény ember kétségbe volt esve. Az asszony gondolkodott egy darabig, aztán odalépett az urához:

- Talán mégse vásárolnánk attól az ügynöktől. Kiadom holnap az útját.

Ez már kihozta a sodrából.

- Egyszer és mindenkorra megmondom, hogy hagyd ki az üzletből a te nevetséges hiúságodat. Majd egy pár bók miatt elszalasztom a nyereséget.

- Jó, - szólt az asszony - többet nem ellenkezek.

A rákövetkező napon az asszony mosolyogva, hizelegve ment elébe és megcsókolta mind a két arcát.

- Ejnye, de kedves vagy ma - csodálkozott a férj.
- Mert jó vásárt csaptam, - felelt enyelegve az asszony - igazad volt, nagyon jó összeköttetés az a fiatal ember.
- No látod, megmondtam előre. De ez a paróka, - phú, de melegem van.

Letette s mikor a tükörbe nézett, halálra ijedt.

- Újabb ága nőtt - dadogta sápadtan.

Az asszony hizelegve fogta át a nyakát.

- Ne búsulj rajta, kis férjecském, szeretlek én így is.
- Milyen jó vagy, - szólt ez elérzékenyedve - az Isten áldjon meg érte.

És mult az idő és a szegény ember agancsain mind újabb ágak hajtottak ki. Az ágak is elágasodtak s kinőttek magasra a parókán fölül s az orvos nem tudott rajta többé segíteni. Nagyon elszomorodott a szegény ember s az üzletbe sem igen mert menni, mert minden csitri varróleány kacagva kiáltott föl:

- Ni, mekkora szarvakat visel!

Az igaz, hogy az üzlet jól ment, mert valóságos áradat volt oda, hogy lássák az emberek, aki ilyen nyíltan viseli a szarvait. Aztán az az ügynök mesés olcsón szállította a pántlikákat. De azért nem volt öröme semmiben, csak a szép kis feleségében, aki egyre vigasztalta, becézgette s csak annál jobban szerette, minél nagyobbra nőttek az agancsai.

Végre már olyan nagyok voltak, hogy lehúzták a fejét. Ekkor az asszony mondta:

- Tudod, édes kis férjem, nem mehetsz te már így az üzletbe. Beszélek majd az ügynökkel, hogy vegye át az üzlet vezetését. Kitünő ember, jól fogja vezetni, hogy pedig meg ne csaljon bennünket, majd én is az üzletbe ülök és ellenőrzöm.

A férj örömmel fogadta az eszmét és megcsókolta okos kis feleségét az okos ötletéért.

És azóta a szegény ember otthon ült, ki se mozdult a lakásából, míg a felesége naphosszat a boltban volt, hogy ellenőrizze az ügynököt. Egész agancserdő virított már ki rajta. A felesége minden este odaült mellé és elúzta a szomorúságát édes kacagásával, forró csókjaival és puha ölelésével. S a szegény ember ilyenkor fölvidulva füttyülte a nótáját: az asszony ingatag...

Mult az idő, az agancsai már akkorák voltak, hogy alig fértek a szobában. A szegény ember nem tűrte többé: elfogyott az életereje. Haldokolva feküdt az ágyán, előtte térdelt a felesége és zokogott, mellette ült az ügynök, könnyel a szemében. Az agancsos ember megfogta kezüket és

így szólt:

- Köszönöm neked, édes feleségem, hogy szerencsétlenségemben híven kitartottál mellettem. Áldjon meg érte az Isten. És magának, kedves barátom, is köszönöm, amit tett. Kérem, ne hagyja el szegény feleségemet, ha én nem leszek többé.

- Esküszöm - szólt ünnepélyesen az ügynök s megszorította a haldokló kezét.

- Akkor nyugodtan halok meg - suttogta az, egy mélyet sóhajtott még és meghalt.

II.

A holt feleség.

Tipu, az árva fiú, egész nap az erdőben dolgozott, favágó volt. A fejszéje döngött, ő maga a madár füttyére hallgatózott. Szomorú legény volt nagyon s egyre azon gondolkodott: miért kell neki apátlanul, anyátlanul egymagában élnie?

-217-

Egyetlen gyönyörűsége volt. Mikor hazament kis kunyhójába, a hegyen túl fölcsillogott az alkonyati tó. Gyönyörű, szép ezüstös víztükör volt, melynek habjai lassan-lassan pirosra váltak, míg beköszöntött az éj s az alkonyati tó eltűnt a sötétségben, hogy másnap alkonyatkor ismét előbukkanjon.

Tipu, a szegény favágó, szomorú gyönyörűséggel nézte az ezüstös tükört s találgatta, hogy lehetne odajutni. Mi van rajta, ki lakik ottan? Mély vágy vonzotta a titokzatos tó felé, de meg sem kísérelte, hogy odaérjen. Mert tudta jól, hogy átkelven a hegyen, a tó helyén csak foszló párákat talál, mik a völgy fölött úsznak, a völgy fölött, ahol a fekete bányafalu van, nálánál sokkalta szegényebb és szomorúbb embereivel.

Gyönyörűsége és szomorúsága nagyobb és mélyebb lett, mikor meglátta az alkonyati tündért. Egy este világosan látta a tó tükörén, parányi bíborsajkjában ült, szőke haja a vállára omlott és a karjait feléje tárta. A bíborsajka lassú ringatással vitte végig a tavon, mígnem rózsaszínű ködben eltűnt. Egy utolsó pillantást vetett a szomorú legény felé és a kezével intett neki.

Azóta Tipu minden éjtszaka az alkonyati tündérrel álmodott. Ott volt nála a bíborsajkjában és rajongva nézett a tengermély szemekbe, melyekből szomorúság és szerelem sugárzott reá. De nem fogta meg a kezét, mert mihelyt meg akarta érinteni, szertefoszlott az egész látomány. Az alkonyati tündér meg is mondta neki:

-218-

- Szeretlek, te szomorú fiú, de nem szabad, hogy kezed érintse az enyémet. Nem teremtünk mi földi szerelemre. Alkonyati órán, a távolból láthatjuk egymást és álmodhatunk egymásról. De én meg vagyok átkozva és te is meg vagy átkozva. Ne érints.

Az álom nem pusztán álom volt. Mert másnap alkonyatkor bíborsajkjában ismét megjelent az alkonyati tündér, szeméből két könnycsepp hullott le s a kezét kérve tette össze. Tipu térdre borult és kitérte karjait. A tündér lassan, arcát egyre Tipu felé fordítva lebegett a vízen s egy utolsó üdvözléssel eltűnt - rózsaszínű párában.

Tipu pedig még elhagyatottabbnak érezte magát, mint eddig. Fölsóhajtott:

- Milyen szerencsétlen is vagyok én! Miért kell annak tündérnek lennie, akit szeretek! Lám, a többiek a karjukba zárhatják kedvesüket, nekem pedig a távolból kell felé sóhajtanom és sohasem lehetek hozzá közel, mivel meg vagyunk átkozva.

Ekkor az ablaka alatt egy fiatal, mezítlábos leány állott meg. Szép volt az arca és szeméből könny pergett.

- Min búsulsz? - kérdezte a legény.

- Mert el vagyok hagyatva és nincs hová lehajtanom a fejemet. És fáradt vagyok és éhes vagyok és nincs, mivel éhségemet csillapítsam.

-219-

- Jöjj be hozzám, te szegény leány, vetek neked puha ágyat és megosztom veled kenyérem és szalonnámat.

- Nem mehetek, - felelt szomorúan a leány - mert te legény vagy és én leány.

- Csak jöjj be, - biztatta a legény - tőlem ne tarts, mert szívem az alkonyati tündéré.

- Nem mehetek, - ismétlé a leány - csak annak a legénynek a küszöbét lépem át, aki feleségül vesz. És most nem bírom tovább és meghalok az ablakod alatt.

Tipu szíve megesett a szegény leányon, aztán elgondolta, hogy az alkonyati tündér sohasem lesz az övé és olyan elhagyatott és üres az élete.

- Akkor jöjj be, feleségül veszek. Gondodat viselem és megterítem neked az asztalt. Hűséges urad leszek, csak minden este hadd nézzem az alkonyati tavat.

- Te jó és nemes vagy - felelt a leány, a legény karjaiba borulva - és én hálás vagyok és nagyon szeretlek.

És elmentek a paphoz, ahol megesküdtek és mint férj és feleség tértek vissza a kunyhóba.

Ekkor alkonyodott. A hegyen túl felmerült az alkonyati tó.

- Eredj a konyhába, feleségem, és aludj, - szólt Tipu - este van és én az alkonyati tavat akarom nézni.

- Minek nézed?

- Mert szép és rajta van az alkonyati tündér.

- Megyek - felelt a fiatal asszony - és aludni fogok, míg te az alkonyati tündért nézed.

A tündér fölbukkant bíborsajkjában s amint áttekintett Tipuhoz, mély szomorúság látszott egész valóján. Feléje tárta karjait és csüggedten leeresztette, két keze közé fogta szép fejét és tépdeste aranyhaját. Tipu szívét fájdalom marcangolta és mély keserőséggel szólt:

- Hiszen olyan éhes és gyöngé volt, te pedig messze és nem volt reményem.

Az alkonyati tündér szomoruan bölintott a fejével s eltűnt a rózsaszínű ködben. Tipu pedig benyitott a konyhába és odalépett felesége ágyához. Az ágyon ott feküdt a parányi teremtes. Tipu megfogta a kezét, hideg volt. Megcsókolta ajakát: nem érzett leheletet. A parányi feleség meghalt.

Tipu meggyújtott két szál gyertyát és odatette a holt felesége ágya fejéhez. Ő maga a lábtól gubbaszkodott, úgy virrasztott egész éjszaka a halott mellett. Megesett a szíve gyászos sorsán és lelkében elsiratta.

- Szegény asszony, - sóhajtotta - annyit szenvedett és nem élvezhette a konyhá nyugalját, mikor szert tett reá.

Majd kesergett.

- És én elárultam az alkonyati tündért, hogy megmentsem őt és íme - meghalt.

De aztán vigasztalta magát.

- Legalább nem árultam el a szerelmemet és hű maradhatok az alkonyati tündérhez.

Másnap ment a paphoz és jelentette, hogy a felesége meghalt.

És jött a pap és emberek, akik szép sárga koporsót hoztak a temetésre. Ám amikor a konyhába beléptek, a holt feleség fölnyitotta a szemét, majd felült és csodálkozva kérdezte:

- Mit akartok?

S mikor megértette, hogy halottnak hitte az ura, édesen kacagott s a legjobb kedvben mulatott az emberekkel. Tipu, mikor azok távoztak, kikísérte őket és boldog volt, hogy a szegény teremtes él.

Boldogan sietett vissza a konyhába, de mikor az ágyhoz lépett, a szíve elnémult: az asszony ismét holtan feküdt rajta, hidegen, mozdulatlanul és ajkáról nem szállott lehelet.

- Most igazán meghalt - sóhajtotta Tipu, s utána sietett az embereknek és visszahívta őket. De mikor beléptek a konyhába, a holt feleség ismét felült az ágyában és édes jókedvvel beszélgetett. A pap keményen rátámadt Tipura:

- Minek bolondítás bennünket? Hiszen a feleséged él és igen jókedvű!

- Igen, - felelt Tipu elszontyolodva - a feleségem él és igen jókedvű.

Nem is ment haza, hanem az erdőbe fát vágni. A madarak füttyörésztek a lombban, ő szomorúan hallgatta őket. Egyre a holt feleségére gondolt és rettegett hazamenni. Végre mégis csak vállára vette a fejszét s benyitott a konyhába. Nem tudott örülni a gondolatnak, hogy felesége majd elébe megy, leveszi válláról a fejszét, meg a tarisznyát és átöleli a nyakát. De a feleség nem ment elébe, ott feküdt az ágyon, hidegen, holtan. Tipu megrettent és nem mert többé a papért menni. Kiült a konyhá elé és nézte az alkonyati tavat. Már bíborba borult a fele és az alkonyati tündér már a közepén volt és a kezeit tördelte. Tipu a konyhá felé mutatott és szólt:

- A feleségem meghalt.

A tündér megértette a szavát, egy pillanatig gyászosan lehorgasztotta fejét, aztán boldogan mosolyogva Tipura, eltűnt.

Tipu nem mert a konyhába lépni. Átvirrasztotta az egész éjszakát a szabad ég alatt, s mikor reggel ismét csak halva látta a feleségét, fogta a fejszéjét és munkába ment.

Azután soká, nagyon soká élt a holt feleség mellett. Mert nem szólhatott senkinek a halott voltáról. Ha valaki benyitott hozzá a konyhába, az asszony felkelt ágyáról, mosolyogva ment a jövevény elébe és igen jókedvűen beszélgetett vele. Csak amikor Tipuval volt egyedül, akkor volt halott. Az emberek váltig mondogatták:

- Be kedves asszonyod van, Tipu!

És Tipu sóhajtva erősítette:

- Igen, az asszonyom nagyon kedves.

- S te nagyon boldog lehetsz mellette.

- Igen, nagyon boldog vagyok mellette.

És nem tudta senki az ő mérhetetlen boldogtalanságát, az alkonyati tündér sem. Valahányszor Tipu felkereste fekvőhelyét a holt feleség mellett, álmában megjelent a tündér és keservesen szemére vetette csalfaságát:

- Nem halt meg a te feleséged, hiszen most is melletted van. És Tipu hiába erősítette, hogy aki mellette van, az hulla, aki csak akkor éled, amikor idegen ember jön. A tündér sírva tördelte kezeit.

- Most, hogy elveszítettelek, érzem csak, hogy mennyire szeretlek. Boldogtalan leszek a halhatatlanságon keresztül. Vágyom a csókodra, ölelésedre és tudnom kell, hogy mindaz a másé.

Tipu keserűséggel fordult a tündér felé:

- Miért tiltottad el, hogy a kezedet érintsem? Miért váltál köddé, mikor szerelmedért esdekeltem? Ó, a mi balsorsunknak magad vagy az oka, miért ragaszkodtál jobban tündéri voltodhoz, mint szerelmedhez? Most te siratod elveszett üdvünket és nekem egy holt asszony mellett kell élnem, akit el sem temethetek.

Az alkonyati tündér hevesen átölelte Tiput és forró csókot nyomott ajkára.

- Nem tiltalak többé el a kezem érintésétől. Fogd át a derekamat, csókold ajkamat, de jer velem, bíborsajkámba fogadlak és rózsaszín palotámba viszlek. Adok neked is halhatatlan lelket, hogy a végtelenségig szeressük egymást.

- Nem, - szólt Tipu - nekem feleségem van, ha holt is és amíg el nem temethetem, hű leszek hozzá. Megesküdtem Isten, ember előtt és eskümet meg fogom tartani.

És az alkonyati tündér minden éjtszaka unszolta, ösztökélte, hogy kövesse őt. Tipu állhatatos maradt, de a lelke tele volt szomorúsággal és a boldogság vágyával, ereje pedig megtörött. Végre is megígérte a tündérnek, hogy vele megy.

- Holnap várlak az alkonyati tón - szólt boldogan a tündér.

És másnap Tipu megcsókolta holt feleségét és tépett lélekkel követte vágyát az alkonyati tó felé. A tó tükre ott csillogott a hegyen túl és Tipu látta föltúnni a bíborsajkát, mikor nekivágott az úttalan útnak, a hegyen túl. Fölerét a tetejére és ezúttal nem oszlott párává a tó, hanem ott csillogott a lába alatt, habjaiból ezer halacszkák ezüstös pikkelyei csillogtak és rajta ringott a bíborsajka az alkonyati tündérrel, aki fölbontott hajjal, kitért karokkal közeledett felé. Tipu a tó szélére lépett, ám ebben a pillanatban megjelent előtte a holt felesége, megragadta a karját:

- Nem engedlek, az enyém vagy mindhalálig.

Az alkonyati tündér már egészen közel volt hozzá, hallhatta a hangját is: jer, jer! Tipu szétmarcangolt lélekkel tárta feléje karjait és kiáltotta.

- Lelkem tündére, nem lehetek a tiéd. Tele van az én szívem szomorúsággal és meg vagyunk átkozva mind a ketten.

És ezzel belevetette magát az alkonyati tó vizébe és elmerült.

Másnap a bányafalu népe találta meg holttestét, egy fekete sziklán szétzúzódva. Hazavitték és eltemették. Koporsója mögött járt a felesége és sírva siratta jó urát. De azért a könnyein keresztül is igen kedvesen mosolygott az emberekre.

A VADÁLLAT.

Azt mondják, én öltem meg a feleségemet. Én, aki most azon töröm a fejemet: ugorjak-e rögtön utána a sírba vagy várjam be, amíg utána búslakodva, nélküle elernyedve magamtól a halál karjaiba szédülök. Mert élni nélküle nem tudok. Ezt érzem most, hogy örökre elvesztettem, de éreztem akkor is, mikor elhagyott. Utána indultam és sírva, könyörögve, úgy megalázkodtam előtte, ahogy férfi soha még meg nem alázkodott asszony előtt. S az édes lélek nem volt elég erős ellenállani, engedett és visszatért hozzám. Vesztére, mondják az emberek. Ha hajthatatlan marad, ma is élne. Én vittem a sírba.

Megdobban a szívem a vádtól és félek meghalni. Hátha igaz? Átvizsgálom a lelkemet s nem találok benne mást, csak mondhatatlan szerelmet a feleségem iránt. De hátha igaz?

Átvizsgálom életünk folyását és a mézesheteket leszámítva, csak könnyet és bánkódást találok a drága lélek multjában. Én is szerettem, ő is szeretett, és ő boldogtalan volt mindig, én meg mindig boldog voltam, kimondhatatlanul boldog voltam. Hogy lehetséges ez?

Sóhaj, sírás, zokogás. Ez az asszony élete. Víg nóta, jó kedv, kacagás - ez az enyém. Nem tudtunk harmóniálni, ennyi az egész. De miért, miért, mikor oly nagyon szerettük egymást.

Egymást? Ezt nem hiszik el nekem. Vadállatnak mondanak, aki lassanként kiszívtam a szegény asszony vérét, halálra kínoztam brutalitással. Pedig soha egy rossz szót nem ejtettem előtte. Mindössze, nem tudtam szentimentális lenni. Tudja Isten, nem szoktam meg a mások szívével

érezni, a mások hajlamaival számolni.

Én nem értem, másoknál hogy lehet ez másképp. Mikor feleségül vettem, a magam boldogságát kerestem, ő meg a magáét. Tán mások, mikor beleszeretnek egy leányba, azért veszik-e feleségül, mivel az nem tudna nélkülok élni? Akármennyire akarnám is, nem bírom ezt átlátni. Mentől nagyobb a szerelem, annál erőszakosabb az önzés. S vajjon ő, a gyöngéd, az érzékeny lélek, jött-e volna hozzám, ha tudta volna, hogy én boldog leszek ugyan mellette, de ő elpusztul?

Bizony nem. Hiszen mikor állítólag nem bírta már tovább a szenvedést, otthagytott. A maga javát kereste, nem az enyémet. Nem találta meg, az az ő végzete; én megtaláltam, az az én szerencsém. Ki itt a hibás? Én nem.

-228-

Igaz, én nem mondtam le semmi kedvtelésemről az ő kedvéért, ő meg mindenről kénytelen volt lemondani. Kegyetlenség ez? Hiszen a családi életben csak egy akarat lehetséges és általános, hogy a férfi akarata legyen az uralkodó. Az asszonyok már úgy születtek, hogy alkalmazkodni tudjanak, ő is alkalmazkodott, de, úgy látszik, nehezebbre esett. De tehetek én róla? Másoknál is a férj tesz, amit akar és az asszony egészen jól érzi magát mellette.

Mi, fájdalom, kivétel voltunk. Miért? A jó isten tudja. Mikor megismertem, vidám, tizenhét éves leány volt. Azt szerette rajtam, amitől később annyit szenvedett. Az erős, határozott jellememet, mely büszkén nekiszegződik minden akadálnak, rideg energiámat, mely mindenkit lenyűgöz. Szeretett, mert erős voltam.

És aztán boldogtalan volt, mert vele szemben sem voltam gyöngé. Volt egy érzés és két akarat. Egyiknek engednie kellett. Talán az enyémenek, aki férfi voltam és soha semmiféle más parancsot nem ismertem a magam akaratán kívül? Még az erős asszony sem kívánhatta volna tőlem, hát még ő, aki gyöngé volt és voltaképpen sohasem tudta, mit akar?

Azért gondolkozom ezen, mert szememre vetik, hogy egyre elnyomtam őt. Pedig nem is igaz. Soha semmi összekoccanás nem volt köztünk, soha semmiben nem akadályoztam. Apró, nevetséges semmiségekből gyúrták az asszony tragédiájává az én gyászomat.

-229-

Nem tudom, más lányok hogy képzelik maguknak a házasságot. Ő azt hitte, hogy a férj az ő föl szabadulását jelenti, valaki az, aki verőfényt csinál neki, mikor esik az eső, napot hoz le az égről és tollseprővel elhessegeti mellőle a legyeket, mikor alszik.

Nekem, igaz, ábrándjaim nem voltak. Megszerettem őt, mivel úgy éreztem, hogy életemnek tökéletessége rászorul épp az ő szerelmére. Enélkül csak félelmes és félboldog volnék. És szerettem szenvedéllyel, ültem mellette órahosszat, imádva, becézve, mikor a kedvem megkívánta, aztán jártam a dolgom után, a kedvteléseim után. Ha olyan természetű volt, hogy ő is résztvehetett bennök és fokozta őket, magammal vittem, ha csak akadályozott volna, otthon hagytam.

Kérdem, nem így van-e ez minden házasságban. Igaz, sokszor kért, ne menjek el. De ugyan mire jutottam volna, ha kérését teljesítem? Nekem a szabadság az elemem, ha valamit akarok, nem viselhetem el, hogy ne cselekedjem utána. Lemondani nem tudok. Nem tudtam volna lemondani róla, de nem tudtam lemondani az ő kedvéért sem.

-230-

Ő pedig mindent lemondott. Kénytelen volt vele, mert gyöngébb volt, mint én.

A szerelmünkben is, úgy látszik, neki jutott a szenvedés, nekem a gyönyörűség. Ez is sajátos jelenség, de szintén nem én vagyok az oka. Tudja isten, bármennyire szerelmes voltam is belé, néha éppenséggel nem volt kedvem a szerelmeskedéshez. Émelyített a csókja, evett az unalom. Ilyenkor szükségem volt, hogy egy órácskát magamban sétáljak. Ebből aztán nagy patáliák kerekedtek. A nyakamba akaszzkodott és hízelgett. Leráztam magamról.

- Édesem, nincs kedvem.

Nem engedett.

- Olyan nagyon szeretnék veled lenni!

Egyetlen egyszer próbáltam engedni a kérésnek. De akkor olyan határtalan utálat fogott el a csókja ellen s annyira dühbe jöttem, - nem tudom, miképpen - hogy ész nélkül ellöktem magamtól és elrohantam.

Máskor meg egy ideig hiába kérlelve, egyszerre csak ő lökött el magától, sértett büszkeségében megvetően, talán gyűlölettel végignézett rajtam és azt mondta:

- Eredj, nem is csókollak soha többé.

Mentem s az úton egyre rá kellett gondolnom. A vérem lobbot vetett, ellenállhatatlanul vonzódtam hozzá és alig egy órával később a lábainál ültem és hízelegtem neki, könyörögtem egy csókjáért.

-231-

Megmaradt hideg sértődöttségében. Én meg annál jobban hevültem. Majd a szobájába akart zárkózni és akkor szilaj szenvedéllyel a karjaimba kaptam és erőszakkal magamhoz szorítottam.

Sírt megalázkodásában és csikorgatta a fogait.

- Gyávaság, gyalázat! - kiáltotta és vonaglott karjaimban. Én nem törődtem vele.

- Szeretlek és jogom van hozzád, - mondtam és az oly világos, hogy maig sem látom

másképen.

Igaz, annyit átlátok, hogy szegény rettenetesen szenvedhetett szerelmentől, mikor ő nem volt szerelmes kedvében. Tán ugyanaz az utálat és düh, ami engem majd szétvetett, őt is gyötörte és ilyenkor ő nem menekülhetett el úgy, mint én. De hát megint csak kérdezni kell: más házasságban a férfi és nő hangulata, vágya találkozik-e úgy, hogy soha ily érzelmbeli összeütközés nincsen? S ha igen, bizonyára az asszony az, aki enged, hacsak nem hitvány az ura. És ebben az esetben is a férj kénytelen a szenvedéseket viselni az asszony helyett. Szóval, az egyiknek szenvednie kell. Hát miért lett volna épp őneki ez a szenvedés halálthozó?

-232-

Azt mondta, nem bírja tovább és elhagyott. Két napig elbírta nélküle, akkor utána mentem. Parancsoltam, ellenkezett. Kértem, hajthatatlan marad. Ekkor mondhatatlan kétségbeesés fogott el, térdre hulltam előtte és sírtam. Nélküle nem tudok élni és én szeretem az életet. Ha nem könnyörül rajtam, főbe lövöm magamat.

Ez, úgy látszik, meghatotta. Visszatért és én boldogan zártam a karjaimba. De a mivoltomat nem változtathattam meg és az ő szenvedései újra kezdődtek.

Úgy látszik, megtört, mert semmi kísérletet nem tett többé az ellenállásra. Mindenbe belenyugodott immár ellenvetés és panasz nélkül.

Ebben az időben voltam én a legboldogabb. Ő pedig egyre fogyott és végül meghalt. Halálos ágyán súgta meg, hogy mindig szeretett és megbocsát nekem. Én meg mintha megőrültem volna rengeteg fájdalomban.

Boldogítani nem tudtam és nélküle élni szintén nem tudok. Hogy én öltem volna meg, talán igaz, de isten előtt nyugodtan megállhatok s nem tehetek róla. Az egyéniséggel nem bírok; ahogy ez a silány, önző akarat összetörte őt, úgy összetör engemet is. Nem voltam rosszabb hozzá, mint önmagamhoz.

Utána megyek.

A BOSSZÚ.

-233-

Csorba Ákosné olyan asszony volt, akit az ura meg nem értett. Következésképpen egyre alakoskodott az urának és megcsalta annak unokaöccsével, egy állásnélküli tanárral. Az ember ügyvéd volt és kapacitás a válópörökben. Természetes, hogy könnyű volt őt félrevezetni. A boldog ember szentül meg volt győződve, hogy felesége legalább is annyira szereti, mint ő az asszonyt.

Történt azonban, hogy véletlenségből mégis megtudott mindent és szörnyen megijedt. Már most mit csináljon? Válgjon? Mint a válás specialistája, nevetséges és lehetetlen lett volna a maga szakmájában. Öljön, vagy párbajozzon? Az óriás termetű, de petyhüdt izmú és lágylelkű ember megrettent, mikor ilyesmi csak eszébe jutott. Mégis úgy látta, hogy valamit tennie kell és azt a valamit máról holnapra halasztgatta. Közben pedig keserűséggel és fájdalommal, önmagát utálva épúgy komédiázott, mint a felesége. Adta tovább a szerelmes, boldog férjet, aki nem tud semmit. S napnál világosabban bebizonyította magának, hogy bosszúján és sérelmén erőt kell vennie, hogy szívesen ölné, meg büntetne, ha nem volna itt a nagyobb érdek, melyért mindent túrníe kell: a gyermek.

-234-

Gyönyörű, édes, gömbölyű kis gyermek volt, öt éves. Ezt fossza meg az anyjától? Lehetetlen! Ennek az egész jövőd életét tegye tönkre, mert az övé tönkre van téve? Embertelenség volna. Tehát túrt és alakoskodott és nem tudott semmiről, nem gyávaságból, hanem a gyermek iránt való szeretetből.

Egy teljes esztendeig vitte ez az életet. Rettentő élet volt. Fogadta az asszony hízelgéseit, pedig tudta, hogy most jött meg a kedvesétől. Szorongatta az unokaöccse kezét, adogatta neki a kölcsönpénzeket, pedig tudta, hogy aljas gazember, aki megcsalja jótévőjét, s majdan meg fogja csalni az asszonyt is. Olykor elfogta a düh s majd kitört a bosszú, de túrtóztette magát - a gyermek miatt. Aztán megtörtént, hogy a gyermek megbetegedett és meghalt.

Az utolsó napokban Csorba Ákos olyan volt, mint az örült. Egyremásra hozta a tudós professzorokat és térdenállva rimázkodott nekik, mentsék meg a gyermeket. S mikor a legtudósabb is csak a fejét csóválta, fölugrott, torkon ragadta és úgy kiáltott:

-235-

- Mentsd meg, gazember, a gyermekemet, mert nem tudod, mit jelent ennek a gyermeknek a halála.

Aztán nekiesett a feleségének és őrzöngve suttogetta:

- Tudok ám mindent. Úgy tekintsd ezt a gyermeket, mint akitől a te életed függ. Miatta túrtam és hallgattam, ha elvész, neked is véged van. Azt mondják, az anya csodákat művelhet a gyermekéért. Tégy hát csodát. Tégy csodát, - kiáltotta térdre hullva az asszony előtt - és ments meg a bosszútól, mely irtózatossá tesz valamennyiünkre. Az asszonyt félholtan lódította a betegágyhoz, de hogy is művelt az csodát! A gyermek aznap kiszenvedett. Jött az áruló unokaöccs és részvételt kezelt nyújtott neki. Az asszony remegve várta, mi fog történni. Az ember habozott, aztán elfordulva viszonzta a kézszerítást, magában mormogva:

- Majd holnap!

Baljóslatú, gyászos csönd borult a házra. A temetés is elmúlt és Csorba Ákos mégsem büntetett. Az irodában vettetett magának ágyat. Az asszony ezért borzasztóan szenvedett, félt és minden pillanatban várta a leszámolást, mely csak egyre késett. Értesítette kedvesét is, hogy el vannak veszve, Ákos mindent tud. A tanár úr ennek következtében nem mutatkozott többet Cserben hagyta az asszonyt, aki - úgy lehet - halálos veszedelemben forog. Az asszony most már elárulva tudta magát és urától való félelme mellett a megsértett és kijátszott szerelem is marcangolta. Óriássá nőtt előtte az az ember, aki ezt a borzasztó terhet viselni bírta a gyereke kedvéért. És hallgatása és az az irtózatoss nyugalom, amely, mint a siralomházé körülfogta, még félelmetesebbé tette. Hogy szerette most ezt a kalmárlelket, és hogy marcangolta lelkét a szégyen és megbánás, hogy el tudta árulni ezt a nagy embert azért a hitvány gyáváért, aki egyre verseket mondott és adta a magasabbrendű, ideális férfit!

-236-

Már tíz napja tartott így. Délben találkoztak az ebédnél, melyet némán költöttek el. Az asszony már szinte őrzöngött a csapástól, mely egyre a feje fölött lebegett és csak nem akart lesujtani. Végre is megtört az ereje és kifakadt:

- Ákos, nem bírom tovább ezt a várakozást, vétettem ellened, ölj meg, vagy büntess, ahogy akarsz, de ezt a bizonytalanságot már nem bírom tovább.

Az ember megijedt. Napról napra halogatta a büntetést és tanakodott, mit csináljon, most nem térhetett ki, az asszony megfogta. De egyben megadta neki a mentséget is. Pokoli módon mosolygott s így szólt:

-237-

- A bizonytalanságot? Én teljes bizonyosságban voltam előbb a hűséged, aztán a gyalázatod miatt. Ez a bizonytalanság része a büntetésnek, addig tűröd, míg az ideje le nem telt.

Az asszony elébe roskadt.

- Légy bírám, de ne légy embertelen.

Az ember csak rázta a fejét.

- Az olyan teremtés számára nincs könyörület.

- Akkor nem tűrök tovább, - kiáltott az asszony, - elhagyom ezt a házat.

- Ah, - kiáltott az ember, - hogy ahhoz a másikhoz menj? Együtt turbékoljatok tovább, míg én itt takargatom a becsstelenségemet? Olyan nincs, az asztal lábához foglak vasalni, de a szeretődhez nem fogsz menni!

- Nem, - sírt az asszony, - utálok és gyűlölöm azt az embert, öld meg és én szívesen tűrök bármely kint.

- Igaz ez? - kiáltott Csorba Ákos.

- Szegény gyermekünk lelki üdvére esküszöm, hogy igaz.

- Akkor jól van, - felelt az ember csöndesen. - Meg akartalak ölni mindkettőtöket, de neked megkegyelmezek, mivel osztod legalább a gyűlöletemet. Együtt élünk, mint eddig, szó nélkül, ellenségesen, megvetéssel irántad és közös gyászban elveszett gyermekünkért. De ezt az embert meg fogom ölni.

-238-

Megint mult az idő. Siváran, baljóslatúan. Egyszer jön egy levél a csábítótól. Azt mondja benne, hogy elismeri hibáját, de a férfi már ilyen, nem tudott erőt venni a szenvedélyén. De most már eleget várt, most már tudni akarja, miféle elégtételt követel tőle a megbántott férj. Ő mindenre kész s ha lovagias úton akarja az elégtételt megvenni rajta, ő készséggel szolgál valami ürüggyel, hogy a botrány elkerülhető legyen.

- Lovagias elégtétel? - Csorba Ákos hátán végigfutott a hideg borzongás, de csak megint megtalálta a módját, hogy irtózatát ettől a bosszútól önmaga előtt leplezhesse.

- Lovagias elégtétel? Hogy lelőjjön és azután folytassák ketten, zavartalanul az életet, míg engem a férgek rágnak? Nem, barátom, erre a lépre én nem megyek. Élni fogok és közöttetek állva, mint a bosszú tilalomfája s együtt szenvedjétek velem, míg csak el nem pusztultok.

Azóta mind zsörtölődőbb, kegyetlenebb és embertelenebb lett az asszony iránt. Kínozta és megszegyenítette szörnyűségeken. Már nem mellőzte hallgatással, hanem egyre beszélt neki. Elmondta neki szerelmi kalandjait, amik nem voltak és gyönyörködött az asszony elhalványodásában, reszkető féltékenységében, melyhez neki jussa nincsen. Aztán faggatta, hogy mondjon el ő is mindent, ők már mindent elmondhatnak egymásnak. Az asszony, aki a katasztrófa óta örülten szerette az urát, olykor ajultan terült el a földön, ilyenkor férje felfogta karjaiban és míg a pamlaghoz vitte, orvul, szenvedélyesen megsókolta.

-239-

Egy teljes esztendeig tartott ez az állapot, ekkor az asszony fogta magát és elszökött. Szüleihez ment. Az ember őrzöngve utazott utána és követelte vissza a feleségét. Kiutasították. Ekkor aztán vége volt minden önáltatásnak, átlátta, hogy ő e nélkül az asszony nélkül nem tud élni, csakúgy, ahogy képtelen a bosszúállásra. Könyörögve, könnyezve koldult az asszonynál, hogy bocsásson meg neki és térjen vissza hozzá. Ő mindent megbocsát és elfelejt.

S mikor felesége erre a könyörgésre hajlott és követte urát a családi otthonba s mikor ez az

ember szenvedélyesen a karjaiba kapta és elborította arcát csókjaival, az asszony összeszorított ajkkal vergődött karjaiban és mondhatatlan utálat kelt benne. Megint a meg nem értett asszony volt, aki azonban most már értette az urát.

SZÉTBARÁTKOZÁS.

-240-

AZ EMBER: Ne tagadd, érzem. Nem vagy olyan, mint máskor.

A NŐ: Biztosítalak, hogy tévedsz, s meg is fogsz róla győződni.

AZ EMBER: Mikor?

A NŐ: Ha majd holnap, holnapután és azután is mindig tapasztalni fogod, hogy olyan vagyok, mint ma.

AZ EMBER: Amivel értésemre akarod adni, hogy nem múltó hangulatról van szó, hanem állandó változásról.

A NŐ: Kérlek, ne kínozz. Örökös okoskodásod szinte elviselhetetlen. Úgy érzem, mintha állandóan tolvajlámpával belém világítanál, s tiltott dolgokat keresnél ott.

AZ EMBER (*szomorúan*): Jól tudod, hogy nincs jogom akármilyen dolgot tiltottnak vallani.

A NŐ: Ezt is megértem. Nem vagyok a feleséged, s a törvény szerint képtelen vagyok arra, hogy megcsaljalak.

-241-

AZ EMBER: Nem vagy a feleséged, s így akármikor kiadhatod nekem az utat; nem kellek többet.

A NŐ: Nem vagyok a feleséged, s így rád vagyok szorulva. Ha gyűlöllek, kérdésedre azt kell felelnem: szeretlek. S mivel a csókomat nem érzed ma elég melegnek, azt kell mondanom: majd holnapra megmelegítem. Nem, barátom, ne add a rabot velem szemben, aki a foglyod vagyok.

AZ EMBER: S mégis higyjem, hogy olyan vagy, mint eddig?

A NŐ: Tegnap óta egy nappal idősebb vagyok, s ezt megengeded nekem. De hogy egyébként a tegnapi és a ma között különbség legyen, azt megtiltod.

AZ EMBER (*szelíden*): Drágám, beszéljünk indulat nélkül. Bennünket a szerelem kergetett egymás karjaiba, semmi más. És én jobban szeretlek, mint eddig, – persze, ez nem érdem, hanem szerencsém, és tebenned másképp változott meg az érzélem, – ez nem szemrehányás, csak csapás.

A NŐ: Igen, csapás rám nézve. Mert tudom, mi következik erre. Egy nagylelkűségi szólam: ha nem szeretsz, szabad vagy, nem tartóztatlak. És egy sikoltó tény: ha nem szeretlek is, a tied vagyok, mert a tied voltam, – az ember nem hurcolkodhatik ki a szerelemből, mint egy kényelmetlenné vált lakásból.

-242-

AZ EMBER: Fogva érzed magad? Édes kedvesem, én nem vagyok a porkolóbad. Te rosszul ismeresz. Erre a nagylelkűségre nem vagyok képes. Inkább átfognám a térdedet és könyörögnék: mondd meg, mi fordított ellenem. Mondd meg, miben nem feleltem meg várakozásodnak, mondd meg, milyennek kívánod, hogy legyek, és ismét szeretni fogsz, mert olyan leszek, ahogy te kívánod.

A NŐ (*gyöngéden*): Ne, ne folytassuk. Nem érdemes. Tudod, a női szeszély. Rossz kedvem van s arra hajlok, – hidd el, amolyan hisztérikus hajlam – hogy a pusztas szeszély helyébe mélyen járó változást hazudjak, mert ez szebb és drámaibb. Holnap már meg leszel velem elégedve.

AZ EMBER (*fejét rázva*): Te nem vagy szeszélyes, te nem vagy hisztérikus. Tolvajlámpám bevilágította lelkedet, s azt találta, ha te rosszkedvű vagy, akkor valami húr megpattant benned.

A NŐ (*idegesen*): Jogom van kívánni tőled, hogy ténynek vedd, amit mondok.

AZ EMBER (*makacsul*): Milyennek kívánod, hogy legyek?

A NŐ: Könyörgök, ne kínozz.

AZ EMBER: Magad mondtad, hogy ebből a megúnt lakásból nem költözhetsz ki. Nem akarom, hogy szenvedj benne, hát mondd meg, mivel tehetem ismét otthonoddá?

-243-

A NŐ: Nem tudom.

AZ EMBER: Tudod, tudod, és nincs értelme, hogy ha már ennyire őszinte voltál, ne légy egészen az.

A NŐ: De ember, lehetetlenséget kellene kívánnom.

AZ EMBER: Nincs lehetetlenség.

A NŐ: Van.

AZ EMBER: Nincs.

A NŐ (*kifakadva*): Hát tedd, hogy csak annyit tudjak rólad, mint mikor először találkoztunk. Tedd, hogy úgy érezek irántad, mint mikor csupa rejtelem voltál. Tedd, hogy most is értelmekeket keressek még szavaidban, holott megértettem azokat, tedd, hogy okosabb lettél volna, mint voltál, s nem táltad volna elém egész multadat és jelenedet, s azt a tömérdek gyilkosságot, melyet lelkemben elkövettél azzal, hogy nyitott könyvként éltél előttem, melybe minden be van írva, amit nem tételeztem föl benned.

AZ EMBER: Ezt... ezt csakugyan nem tehetem. Tehát az őszinteségem, hogy annyira egynek éreztem magamat veled, hogy hangosan gondolkodtam, hogy átlátszóvá tettem előtted a lelkemet, – édesem, ez lehetetlen. Hát nem magad mondtad, hogy szerelmem jelét nem csókjaimban látod, hanem az életem föltárásában? Minden vallomásomat nem a kérdésed előzte meg? Istenem, most szerinted tolakodó, kellemetlen fecsegő voltam?

A NŐ: Ugy-e, kár volt beszélnem? Joggal szememre lobbanthatod következetlenségemet.

AZ EMBER: Erről nincsen szó. Nem tartozol következetesnek lenni. De magyarázatot kérhetek kijelentésedhez. Amennyire visszaemlékezni tudok, sohasem mutattam magamat másnak, mint vagyok. Nem hazudtam magamra érényeket, melyek nincsenek meg bennem, sőt azokat a tulajdonságokat, melyek megragadtak, sem fitogtattam előtted. Szerényen és tisztelettel, melegen és egyszerűen közeledtem hozzád, s okom volt hinnem szerelmed állandóságában, mert te sem kellettél magadat.

A NŐ: Igaz, igaz, hagyjuk ennyiben.

AZ EMBER: Lehetetlen, édesem. Kell, hogy megértselek. Miben csalódtál? Mit hittél rajtam, bennem másnak?

A NŐ: Mit? Semmit. De ez a semmi, – nos, hát igazad van. Érts meg. Olyan vagy, amilyennek mutattad magadat. De én másnak néztelek. Az egész, az általánosság, – ó milyen gyönyörű, férfias jelenség! De részletezted, – ezt az egészsedet behelyezted a valóságos életed folyamatába, s akkor – nem hiszem, hogy képes volnál megérteni.

AZ EMBER: Csak beszélj, talán mégis.

A NŐ: Azt tudtam felőled, hogy boldogtalanul házasodtál. A feleséged megcsalt s te magadra vetted a hibát. Eltartod, mintha most is a feleséged lenne. Ez szép, ez nemes. De aztán elmondtad a részleteket. Hónapokon keresztül az orrodnál fogva vezetett, s egy elcsapott cseléd világosított föl. Ez kicsinyes, ez bornirt, ez nevetséges. Elmondtad, hogy a feleséged, míg nem tudtál semmit, mindenféle kifogással távol tartott magától. S utólag értetted meg összerázkódását, ha gyanutlanul megcsókoltad. Utált. Egy másik asszony utált! Egy rossz asszony, egy közönséges tucatasszony utált és én szeresselek. Kincznek érzem azt, ami másnak nem kellett. S egy közönséges, buta asszonynak nem voltál elég ember, s nekem légy a legelső ember!

AZ EMBER: Ah!

A NŐ: Igen, hiúság. Igen, egy kis szégyenkezés azzal a másikkal szemben, aki eldobott. Minek gondolhat az engem, akinek gazdagság az, ami neki hulladék? De több hiúságnál, több szégyenkezésnél. Azt hittem, hogy velem szemben vagy olyan, mint vagy, s kisült, hogy az odaadásod, a lelki közösséged voltaképp a mód, amelyen te szerelmes lenni szoktál. Nem nekem tárod föl lelkedet, hanem annak, akivel ölelkezel. Milyen más az, amit képzeltem: egy erős férfilélekről lepattantom a zárat s beléláthatok. Nekem megmutatja, amit mindenkivel szemben titkol. S íme, a nekem szóló levél helyett egy kávéházi újságot látok, melyhez mindenki jut, aki utána nyúl.

AZ EMBER (*bólongat*): Értem, értelek.

A NŐ: Olyannak láttalak, mint festményen az erdőt. Egész, gazdaglombú, tömör, dacos és tele sejtett veszedelmekkel. S olyan vagy, mint egy erdő, de utak vannak belé vágva, sárosak, ha esik az eső, s az egyetlen veszedelem, hogy pókhálós lesz a ruhám, arcomat összeszurkálják a szúnyogok. Hiszen az vagy, aminek néztelek, de nem olyan.

AZ EMBER: Hm. (*Gondolkodás után, gyöngéden, egyszerűen.*) Értem, ezen csakugyan nem lehet segíteni. Igazán lehetetlenség az, ami visszaadhatja bennem való hitedet.

A NŐ: S most következik, amit előre mondtam: tehát istenhozzádod mondasz, s Isten tudja milyen szerencsésnek érzed magad, mert tört szíveddel hagysz el, lelketlenül.

AZ EMBER: Elhagylak? Nem, ez még lehetetlenebb.

A NŐ: Hogyan? Hát mi lesz??

AZ EMBER: Volt idő, amikor nem szeretted, s én lábaidnál ültem. S most ismét lesz idő, amikor nem szeretsz, s én a lábaidnál ülök. Ami közben volt, az nem volt. Hogy az enyém voltál, nem zárja ki azt, hogy elérhetetlen légy számomra.

A NŐ: Megint egy vonás, mely nemes és férfias és melytől félek. Oly könnyen fékezheted magadat? S rólam föl tudod tenni, hogy adjam az elérhetlent, mikor te tudod legjobban, mennyire égek, ha közelembbe jutsz?

AZ EMBER (*mosolyogva*): Megnyugvással tudtam meg, hogy égésed közben igen hideg és jó megfigyelő voltál.

A NŐ: Én?

AZ EMBER: Igen. Mi másnak tulajdonítsam véleményednek ezt a megváltozását? S jól figyelted meg, igazad van, én voltaképpen igen közönséges ember vagyok. Köszönöm, hogy ez a fölfedezés téged meglep, – én sohasem tartottam magamat másnak.

A NŐ: Ne beszélj így magadról. Fáj minden szó, amit magad ellen mondasz. Úgy mondog, mintha szeretném ezeket hallani, s ezért mondog.

AZ EMBER: Azért mondom, mert igaz. S lásd, ha tudnám, hogy egy hazugsággal, tettetéssel visszahódíthatnák, nem hazudnék, nem tettetnék.

A NŐ: Nem? Pedig kétségbeesésemben erre gondoltam: ha leplezné magát, ha újból olyannak látnám, csak egy pillanatra is, mint akkor, a saját kiválóságától szenvedőnek.

-248-

AZ EMBER: Ezt nem fogod többé látni. Most már őrizkedni fogok olyan hatástól, melyben alkalmad lehet későbbben csalódn.

A NŐ: S kibírod ezt?

AZ EMBER: Miért ne?

A NŐ: Olyan erős vagy?

AZ EMBER: Olyan közönséges vagyok. Csak a rendkívüli emberek érzelme pattan ki drámává, a közönséges ember rosszul érzi magát, de pontosan jár a dolga után, fizeti adóját, s ha a szerelem már nagyon fojtogatja, hát nagyokat iszik, olykor ledér nők is segítenek rajta.

A NŐ: Nem. Esküdj meg, hogy erre nem vetemedel.

AZ EMBER: Esküdni? Erős szó. Inkább egyszerűen megígérem.

A NŐ: S az ígéreted olyan, mint az eskü?

AZ EMBER: Csak közönségesebb.

A NŐ (*nyakába ugrik*): Ó te drága, erős szerelmes emberem!

AZ EMBER: Mi ez?

A NŐ: Ez én vagyok, ez te vagy, ez azt jelenti, hogy megtaláltalak, azt, hogy te vagy a világ legerősebb embere, mert képes voltál a lehetetlenre.

-249-

AZ EMBER: Drágám, beleszédülök ebbe a fordulatba, de nem hiszem el. Az imént olyanokat mondtál...

A NŐ: S most az ellenkezőjét érzem. Nem az én szeszélyem, hanem a te hatalmad az. Aki képes volt engem még erősebben magához láncolni akkor, mikor eltaszítottam magamtól, az több mint férfi, az...

AZ EMBER (*magához szorítja*): Az szerelmes férfi!

A GRÓF.

-250-

I.

– Holnap már lesz szén – mondta a kis festő, mikor óvatosan kihallgatódzva a lépcsőházba, zajtalanul ajtót nyitott:

– Most lehet.

A kis színésznő azonban elmulasztotta a kínált pillanatot, s újból a fiú ajkához tapadt:

– Még egy csókot!

S az egy csókból egy óra lett, a bérkaszárnya keskeny lépcsőjén egyre kopogott a hazatérő munkásemberek, munkásleányok cipője, s éppen mikor a fiú visszatartotta a leányt:

– Most nem lehet...

Ez fölrántotta az ajtót:

– Mit bánom én!

S vakmerően, semmit sem törődve az utána forduló bábész tekintettel, letepegett a lépcsőn.

Másnap csakugyan már volt szén. A vaskályha vörösre izzott, s a fiú egyedül maradt. Egyre nézte a kis vas-zsebórát és szíve összeszorult. Ráheveredett ágyára és a lelke az ajtón kívül kóválygott, s vadászott minden neszre: most jön, most nem jön.

-251-

S terminusokat adott magának:

- Még tíz percet várok, s ha nem jön, akkor dolgozom, s tudni fogom, hogy nem jön.

A tíz perc elmúlt, s újabb ötperces prolongációt adott. Végül nagy sóhajtva fölkel:

- Most csakugyan nem jön többé.

S a mappájához nyúlt. Ebben a pillanatban nyílik az ajtó, s beröpül a kis színésznő, kipirulva, agyonfázva, egyenesen a fiú nyakába.

A FIÚ: Azt hittem, most már nem jössz.

A LEÁNY: Ma még jöttem. Búcsúzni.

A FIÚ: Mit mondasz?

A LEÁNY: Búcsúzni. Megegyeztem a gróffal.

A FIÚ (*ránéz hosszan, aztán elfordul*): Az más.

A LEÁNY: Miatta késtem. Elkísért idáig is. Jártunk az utcán. Olyan szerelmes és mindent megígért. Rögtön át akarta adni a takarékkönyvet, de én nem fogadtam el. Majd holnap, mondtam.

A FIÚ: És holnap egy negyedmilliód lesz.

A LEÁNY (*sóhajtva*): Egy negyedmillióm, s nagy lakásom és hintóm, de ide nem jöhetek többé.

-252-

A FIÚ: És én fájni és éhezni fogok és rád gondolok és köszönöm a jó Istennek a meleget, melyet eddig adott.

A LEÁNY: S ezt ilyen nyugodtan mondd?

A FIÚ: Nincs máshoz jogom. Becsületesen megmondtad előre, hogy a jövőre ne számítsak. Megmondtam én is, hogy szerelmem sohasem fog utadon akadályozni. Ha egy szegény ember el akarna ütni a kezemről, azt megölném. De a gazdag gróf gazdaggá tesz, - áldja meg az Isten.

A LEÁNY: S nem fáj? Nem szeretnéd megölni a gazdag grófot?

A FIÚ: Nem. Aki olyan szép és olyan nagyravágyó, mint te, a gazdag grófhhoz való, s nem a szegény piktorhoz. Ha belehalnék, sem tartanálak vissza.

A LEÁNY (*sóhajtva*): S én nem maradnék. Igazán szeretlek és olyan boldogok voltunk. De én nem férek be az örökös szegénységbe, én utálok a szegénységet, s szegénységben a szerelemnek is előbb-utóbb vége lenne. Nem igaz?

A FIÚ (*keserűen*): Igaz.

A LEÁNY: S mit fogsz csinálni?

A FIÚ: Amit eddig. Koplalok és dolgozom. És későbbben talán nem koplalok és dolgozom.

A LEÁNY: Isten veled.

A FIÚ: Isten veled - örökre.

-253-

Megölelik, megcsókolják egymást. A leány zihál, a fiú zokog. Végül megembereli magát, s mint eddig, az ajtón hallgatódzik. A leány közben föltette a kalapját s belebujt a kabátjába.

A FIÚ: Most lehet.

A LEÁNY (*hozzátapad*): Csakugyan? Eleresztesz?

A FIÚ: Muszáj. Isten veled.

A LEÁNY (*átfogja*): Mondd, hogy nem eresztesz, kérjél, hogy maradjak!

A FIÚ: Nem tehetem. Csak akkor volna hozzá jogom, ha hozzátehetném: amiről ott lemondasz, azt én is megadom.

A LEÁNY: Igazad van. Isten veled.

És kiesik az ajtón.

II.

Másnap a fiú föl sem kelt. A kályha hideg, s az élete üres. Tudja, hogy jön a délután és nem jön a boldogsága. Hiába hallgatódznék, tudja, hogy nem jön. Sem ma, sem soha. S ekkor nyílik az ajtó és betoppan a leány.

A fiú fölugrik, magához szorítja és zokog.

A FIÚ: Visszajöttél? Nincs gróf?

A LEÁNY (*fejét rázza*): Még ma, utoljára. Elutazott, de holnap itt lesz.

A FIÚ (*elfordul*): Kár volt jönnöd.

-254-

A LEÁNY: Kellett jönnöm. Ma még a magamé vagyok.

A FIÚ (*forrón*): Köszönöm, ma még az enyém vagy.

A LEÁNY: Nem hiszem, hogy belenyugszol, nem értem, hogy így kell lenni.

A FIÚ: Egy negyedmillió! Ezt az akadályt nem győzhetem le.

A LEÁNY: S ha most azt mondanám neked, hogy maradj meg te is nekem?

A FIÚ: Ezt ne mondd nekem. A gróf megteheti, hogy átvesz tőlem, de én nem teszem meg, hogy lopjalak magamnak a gróftól.

A LEÁNY: Már megvan a lakásom.

A FIÚ: Szép?

A LEÁNY: Öt szoba, a Múzeum-utcában. Kísérv el.

A FIÚ: Soha!

A LEÁNY: De akarom, ma lakom ott először, akarom, hogy kísérv el.

A FIÚ: Jó.

S megindulnak együtt. A kültelekről a Múzeum-utcába. Csikorgó hideg van, a fiúnak nincs kabátja. A leányon új kabát van. Nem szólnak egy szót sem. A Múzeum-utcában egy nagy palota előtt a leány megáll.

- Itt. Az első emeleten.

A fiú föltekint.

- Világosság van.

- Várnak rám. A szobaleányom. Talán a kocsisom is.

- Akkor jóéjtszakát.

- Várj csak, egy pillanatra. Gyere el holnap délután négy órakor a Kossuth Lajos-utcába. A Váczi-utcába ne gyere, mert ott a gróffal leszek. A Kossuth Lajos-utcától ide kísérsz, a kapuig. Jó? Így csak akarsz látni?

- Jó.

Milyen éjtszaka! Ma az utolsó nap, hogy a leány az övé. Holnap az utolsó nap, hogy még más férfikéztől érintetlenül láthatja. És azután? Azután összeomlik az önérzete. Nem tud nélküle élni. Csatangolni fog körülötte, meglesi messziről, de látnia kell, beszélnie kell vele. S ott van a Kossuth Lajos-utcában, s már jön feléje kipirulva és izgatottan.

- Vigyázz, - szól és félénken hátratekint - bement a Nemzeti Kaszinóba, de hátha utánam nézett? Olyan szerelmes, olyan féltékeny rám.

- Akkor ne kockáztass semmit. Elhagylak.

- Nem, maradj! Ha meglát, sem bánom.

S tüntetőleg megfordul s viszi a fiút a Nemzeti Kaszinó elé.

- Ez itt az autója, - szól - az a lila. Ebben fog engem is vinni. És azt mondta, hogy feleségül is vesz, mihelyt az édesanyja meghal. Mert az anyja nagyon gőgös arisztokrata, de ő nem.

A fiú sóhajt.

- Grófné is leszel, no lám.

- De addig nem hagylak, akarom, hogy mindennap értem jöjj, ide.

És mentek a Múzeum-utcába. S megálltak a kapuban, s fölnéztek az első emeleti kivilágított szobasorra.

- Ma este feljön, teára - szól a leány és összeborzong.

A fiú nem tud felelni. Megszorítja a leány kezét és elrohan.

Másnap a Kossuth Lajos-utcában a fiú nem mer kérdezni, a leány nem felel. Csak sápadt és az ajkai reszketnek. Másfél óra hosszat némán mennek egymás mellett, aztán hazakíséri a leányt, a Múzeum-utcába. A kapuból a leány visszahívja.

- Azt mondtam neki, hogy a fejem fáj, s erre elment.

A fiú megszorítja a kezét.

- Köszönöm.

S másnap úgy várta, hogy a tegnapihoz hasonlót halljon, de hiába várta. Ekkor tudta, hogy elvesztette őt, végképen.

III.

Egy hét múlva.

A LEÁNY: Háromezer koronát fizetett ruháért, húszezer koronáért ékszert vett. De ha veled találkozom, nem nyúlok ezekhez a holmikhoz. Kikötöttem magamnak, hogy régi ruháimban is járhaszak. Nem akarok előtted másképp mutatkozni.

A FIÚ: Szeretsz még, drágám, és ez olyan jó, és mégis szeretném, ha elszakadnál tőlem. Milyen boldog lennél, ha én nem volnék többé az életedben.

A LEÁNY: Azt akarom, hogy mindig benne légy. Akarom, hogy lássál és fájjon a szíved. Mert vissza kellett volna tartani engem, s azt mondanod, a tied vagyok, jobb veled nyomorogni, mint mással duskálgatni.

A FIÚ: Talán belehalok, de ha még egyszer abba a helyzetbe kerülnék, még egyszer így cselekednék. Neked nem lett volna szabad az igazat megmondanod. Ha nem tudtam volna a grófodról, nem adhattalak volna oda neki.

A LEÁNY: S nem vetsz meg érte?

A FIÚ: Imádlak és szeretlek, mint eddig, és siratlak és tisztellek. Szegény leány nem állhat ellent a kísértésnek.

S még egy hét elmult, a fiúnak végig kellett hallgatnia a gróffal való pásztorórák történetét. Kegyetlen kéjjel adta be neki a leány, ő meg némán hallgatta, noha már irtózott előre a beszélgetésektől.

Egy este kegyetlenségi rohama támadt önmaga iránt. Egy félóra múlva jön a gróf, meg fogja várni. Hadd lássa a saját szemével, mint jön, mint megy föl, mint van otthon ez az ember, odafönt, az ő egyetlen szerelménél.

S a legközelebbi utcasarkon megállt, s várta a grófot. Ám alig állt ott öt percig, a kis színésznőt látta fölbukkanni a kapuban. Óvatosan körülnézett, aztán ellenkező irányban elsietett. A fiú megdöbbsent. Mit jelentsen ez? Egy pillanat alatt mintha megértette volna. Olyan furcsa, hogy a leány egyre gazdagságról beszél és nyomát sem látja rajta. Egy iramodással a palota kapujában termett, s nézte a lakók jegyzékét. Az első emeleten egyetlen lakó volt, egy hírneves orvostanár.

Aztán rohant a leány után. Csakhamar rábukkant, amint sietve ment a Ferencváros felé, a régi lakásába.

- Egy szó sem igaz, megcsalt, hencegett! - gondolta a fiú, s düh fogta el. Ha most szembe kerülne vele, megfojtaná!

IV.

A kis piktor fantázia nélkül való ember volt, de most egész éjszaka monologizált:

- Megcsalt, becsapott. Hencegni akart, hogy őt egy gróf negyedmillió megvásárolja. S ezért képes volt engem elhagyni, magától megtagadni. Mindennap kínpadra vinni a gróf boldogságának ecsetelésével. Mennyit hazudott! Istenem, hogy lehet ennyit hazudni? S mondhatott-e valaha igazat is az, aki ennyit hazudott?

- S most mit csináljak? Most tudom, hogy nincs grófja. Nem vesztettem el, de megtarthatom-e, mikor ilyen hazug? Erről már szó sem lehet. De a kínokért, miket végigszenvedtettem velem, meg kell lakolnia. Iszonyú bosszút állok.

Későn ébredt föl. Onnan tudta meg, hogy mégis aludt.

Munka nem kell. Hideg van. Van szene, de melegség nem kell. Sok pénze is van, harminc koronája. Nem kell. Semmi sem kell. Csak legyen már négy óra, a bosszú órája.

Lett négy óra, a bosszú órája. S ő ott van a Kossuth Lajos-utca sarkán, ahová a kislány rendelgette, ahol a grófja már nem láthatja, mert a Nemzeti Kaszinóba fordult be. Nevetett. Hátha a grófnak eszébe jutna egyszer az Országos Kaszinóba befordulni? Most látja, milyen szamar volt, hogy mindent elhitt. Azt a romantikus ostobaságot, hogy ő vele a régi szegény ruhában akar találkozni. Persze, mert új, jó ruhája nincsen. S neki nem tűnt fel, hogy viszont a gróf nem tartana drága pénzen finom szeretőt, hogy azután egy rongyos színésznőcskével sétálgasson a Váczi-utcában.

Már jön. Úgy, mint eddig. Kissé sietősen, menekülősen, hátra-hátra tekintgetve, hogy nem néz-e utána a gróf. Hogy tud komédiázni! Milyen jól alakít! Nem, nem szabad, hogy itt az utcán arcul üsse. Inkább ő is fog komédiázni.

- Istenem, - szorongott a kis színésznő - majdnem elkerültelek volna. Mindenáron most akart velem jönni, azt mondtam, hogy lehetetlen, az ügynökhöz kell mennem. Azt mondta, fölösleges, szól majd ő a Nemzeti Színháznál, s akkor szerződtetnek. Ekkor goromba voltam és ez használt. De maradj most mögöttem, míg nem szólok, félek, hogy gyanakszik s leselkedik.

- Ne félj, - szólt nyersen a kis piktor - magam láttam, hogy befordult a Nemzeti Kaszinóba.

- Láttad? - szól bizonytalanul a kis színésznő. - Hát hogyan láttad?

- Ugyan, ha gróf is, azért még nem láthatatlan, s ha látható, akkor láthattam is, mert van szemem.

-261-

A kis színésznő bizonytalanul néz rá.

- Milyen különös vagy ma!

Mire a fiú megrázkódik.

- Én? Különös? Dehogya. Azaz lehetséges. A helyzetem csakugyan szokatlan. Mert most valamire szántam magamat, amire sohasem tartottam volna magamat képesnek.

- Mi az?

- Hát egyszerűen, - azaz mégsem egyszerűen. Egészen rendjén van, hogy te eladtad magadat a grófnak. Minden szegény színésznőnek ez a karrierje. És ezért gazdag vagy, s ezért mondtam le rólad. Ez rendjén van így. S én koplalok s nem tudom megfizetni a szobabért. Ez is rendjén van. Aztán az éjtszaka eszembe jutott valami, ami nincs rendjén, de most már nagyon lerongyolódtam, s nem bírom ki tovább. Hát azt gondoltam magamban: mégis csak szeret engem, s mi ezek után is annyira összetartozunk, hogy... mondjuk, mint a testvérek. S én a testvéremhez mondom, - cudarság ugyan, mert mégsem a testvérem - de mégis mondom: nem bírom tovább, neked olyan sokad van s én már nem bírom. Adj nekem harminc koronát!

- Harminc koronát? - hebeg a kis leány, s megkövül. Ajka egészen fehér lett.

- Harminc koronát, - ismétli a fiú, s kegyetlen diadalmasság tölti el - csekélység, úgy-e?

-262-

- Csekélység, csekélység, - hebeg a kis színésznő - hogyan, de... tudod... megadom holnap...

- Ma kell, - szorongatja a fiú - holnapig talán éhen halok.

- Akkor ma - motyogja a kis színésznő és megtántorodik. - De nincs nálam, én nem hordok magammal pénzt.

- Ezt gondolom, - felel a fiú - hát úgysis meg kellene egyszer néznem a gazdag otthonodat, fölmegegyek veled.

- Velem? - sikolt a kis színésznő. - Föl? Az lehetetlen!

- Miért? Hiszen hívtál akárhányszor.

- Igen, de most nem, most nem lehet. Mert tudod, a dolog úgy áll...

Eszébe jutott valami alkalmasnak látszó kifogás és ettől fogva vakmerően, bugyborékolva ömlött belőle a szó.

- A dolog úgy áll, hogy a grófom azt mondta, ne menjek ma haza, mert az édesanyja megtudta a viszonyunkat s a főkapitányhoz fordult, hogy engem tiltson el a fiától, és úgy tudja, hogy éppen ma délután...

Ekkor elhallgatott. Látta a fiú merev arcát, mellyel a szóáradatot hallgatta s megértette, hogy le van leplezve. Rémülten meresztette rá a szemét, majd a keze után kapott.

-263-

- Hazug! - sziszegte a fiú s kirántotta magát.

- Istenem! - sóhajt a leány s feje lekonyul. Két nehéz könnycsepp gördül végig az arcán.

- Bevallod? - vicsorog rá a fiú. A kis színésznő a fejével igent bólint. Ott álltak a Múzeum-körút kellő közepén, minden pillanatban a kocsik végiggázolhattak rajtuk, s nem láttak, nem hallottak semmit. Mintha otthon volnának.

- Most mit csináljak veled? - böki ki durván a szókat a kis piktor. - Most itt áll, aki a véretem itta, az életem hitét széttépte, akiért mindenre képes voltam, egy hazug, aljas teremtés, aki a szívembe mártja a késeket nagyzolásból, henccegésből, vagy nem tudom miért. Mit akartál ezzel a komédiával? Ezt jogom van tudni. Ezt meg kell mondanod, mielőtt elrúglak magamtól, különben meghalsz!

- Igen, ölj meg, - szól föl villanó szemmel a kis színésznő - nagyon jó lesz.

A fiú végignéz rajta.

- Jó fogás, ez is komédia. Tudod, hogy nem öllek meg.

- Akkor vigy magaddal haza, hozzád és bocsáss meg.

- Soha!

- Akkor vigy magaddal haza és ne bocsáss meg. Ott, a kis szobában, a rongyos kis szobában, ó Istenem, hogy vágódtam a rongyos kis szobád után.

-264-

- Nem én zártalak belőle ki.

- Akkor eressz oda be, még egyszer, utoljára, s ha ott is azt mondd, hogy elrúgsz, akkor megegyek.

A kis piktör kacagott.

- Ördögös fajzat. Azt hiszed, ott rám nézel, hozzám dörgölődzöl, s szenvedélybe gurulva elveszítem a fejemet. Tévedsz, lelkem, nálam már hiábavaló minden spekulációd.

- Nem, nem, - motyogja a leány - tudom, hogy vége mindennek, de meg akarok felelni a kérdésedre, meg akarom mondani, mért tettem. Rád se nézek, hozzád se érek, de itt nem beszélhetek, hiszen semmit sem hiszel, és tudom, hogy nem is hihetsz semmit. De ott mégis fogsz hinni, ott, ahol érzed, hogy valamikor igazat is mondtam.

- Talán ott sem - mormogja a fiú.

- De igen, azt, hogy szeretlek, azt ott mondtam és igaz volt.

A fiú lágyult, de durvaságba burkolta magát.

- Van ma mit enned? - kérdi szarkasztikus hangon.

Alig hallhatóan, fejét lehajtva leheli a leány:

- Nincs.

- Akkor meghívlak uzsonnára. Azért jöhetsz, hogy jóllakjál. Látod? Van pénzem. Tőlem többet kaphatsz egy napon, mint a grófdtól kaptál három hét alatt. Hehehe.

- Ne kacagj; az Istenért, ne kacagj, s ne alázz meg. Előbb meg kell tudnod az igazságot.

- Nincs igazság más, csak az, hogy éhes vagy. Nem kapsz tőlem mást, csak uzsonnát. Fejedelmi, nem, grófi uzsonnát kapsz. Harminckoronás uzsonnát.

- Ne, ne!

Hiába. A fiú vadul szaladni kezd, a leány lihegve utána. Befordul a csemegeboltba, s megrakottan jön ki.

- Huszonkilenc korona és ötven fillér. És pezsgő is van. A grófi kisasszonynak pezsgő kell. Hadd kapja meg - először életében.

S szinte örült volt, s a kis színésznő félni kezdett.

- Bántani fogsz?

- Nem, ne félj, nem bántok előkelő hölgyeket.

- Ne, ne, csak verjél, üssél, kötéllel, a botoddal, csak ne beszélj így.

- Úgy beszélek, ahogy adva van. Én nem vagyok komédiás.

S ezentúl egy szót sem szólt. A hosszú úton végig a Thököly-úton s befordulva a lóversenytér mögött, siettek mint az árnyékok. Fel a lépcsőn kocogtak, mint az üldözött tolvajok. S beértek az ajtón, s lerogytak a székre.

- Ne tedd le az asztrakánodat, - szól a fiú - itt nincs központi fűtés. Ellenben igyál, ettől majd meleged lesz. És beszélj, attól majd melegem lesz.

Meggyújtotta a kis lámpát és kipakkolta az ételkincseket. Birkózott a pezsgő dugaszával, nem igen értett hozzá. Végül mégis sikerült s teletöltött két vizes poharat.

- Isten éltesen.

- Édes, - szólta a leány - iszom, eszem, meghalok, de félek. Ha ittál, akkor még iszonyúbb leszel s most már fojtogatja a szó a torkomat. Hadd beszéljek előbb.

A fiú fölhajtotta az egyik poharat s megtántorodott. Részegen hullt a székre.

- Most beszélhetsz. Most már részeg vagyok. Most talán még el is hiszem, amit mondasz.

A LEÁNY: Elhaheted. Nem is szép ahhoz, hogy hazug is legyen.

A FIÚ: Röviden. Mért hazudtál?

A LEÁNY: Talán nem is hazudtam.

A FIÚ (*ordítva*): Mit?

A LEÁNY: Istenem, csillapodj, hát hazudtam, nem azt akartam mondani, hogy minden igaz volt, semmi sem igaz, de én sohasem gondoltam, hogy hazugság. Olyan volt, mintha álmodtam volna.

A FIÚ: És én is álmodtam!

A LEÁNY: Nem, nem értesz. Istenem, hogy is mondjam, hogy megérted? Olyan boldog voltam veled és mindig koplaltunk és mindig szegénységben. S színésznő vagyok és minden színésznő álmodik nagyságról és dicsőségről, és én tudom, hogy sohasem leszek nagy, mert rossz színésznő vagyok. Aztán az ember ebből a biztos örökös nyomorúságból mégis csak kivágódik s akkor arról kezd álmodni, ami mégis lehetséges. Te mondtad, hogy nagyon szép vagyok s mások mondták, hogy csak akarnom kell és gazdag lehetek, jön a gróf, mihelyt hívom. S én nem tettem meg és tudtam, hogy sohasem fogom megtenni, mert téged szeretlek, s akkor kezdődött a dolog.

Játszottam magammal. Álmodtam arról, ami nem lesz. Mindennap elképzeltem magamnak, milyen lennék, ha meg lenne. Hogy jön a gróf és hí és én kinevetem. Aztán jön a gróf és egy negyedmilliót kínál. S elmondtam neked, mert kellettél partnernek, kellettél próbának, hogy helyesen álmodom-e. S te nem tartottad lehetetlennek, hogy nekem valaki egy negyedmilliót kínáljon, s akkor folytattam a képzelgést és büszke voltam, hogy hódítottam grófit, és büszke voltam, hogy ezt a lehetséges jólétet fölálldozom neked, s szörnyen fájt, hogy te odaadsz, s aztán megtörtént, - aztán azt gondoltam...

A FIÚ *(csöndesen)*: Mit gondoltál?

A LEÁNY: Aztán azt gondoltam, hadd legyen nekem is regényem, hadd érezzem át, mi az, csakugyan lemondani a szerelemről pénzért, - aztán tudtam, hogy én örökké szegény leszek, s ha öreg leszek, nem lesz semmi, amire visszagondolhatok, - aztán, aztán... megismertelek téged és fölháborodtam ellened...

-268-

A FIÚ: Te? Ellenem?

A LEÁNY *(kiabálva)*: Igen, én ellened. Mert hogy én elhagytalak a grófit, az nem volt igaz, de hogy te lemondtál rólam a grófit, az igaz volt.

A FIÚ: Emmus!

A LEÁNY: Ó, mennyit szenvedtem. S amivel téged megkínóztalak, az az én kinszenvedésem volt. Hazudtam neked? Hazudtam magamnak is. Otthon, a nyomorúságos hónapos ágyamon tényleg átszenvedtem azt az életet, melyre engem kárhoztattál. Képzetelemben túrtam a gróf undorító szerelmét s minden hazugság közepette igazán éreztem, hogy lelketlen voltál, hogy romlásba vittél, mert te igazán rám mérted volna a valóságban azt az életet, mely elképzelve is elviselhetetlen volt.

A FIÚ: S ha rá nem jövök, tovább folytattad volna.

A LEÁNY: Nem tudom. Talán beleőrültem volna. Valahányszor elváltunk, mind félelmetesebben kérdeztem magamtól: nem vagyok-e őrült, hogy ennyire átérzem a hazugságaimat? Mind kisebb-kisebb lett a valóság és a képzelgés határa, mind jobban-jobban hittem el magam, amit neked meséltem. Mikor azt mondtad, hogy láttad a grófit, megijedtem: talán már igaz is, amit képelek? Vagy olyan erősen képelem, hogy más is meglátja már?

-269-

(Néhány percnyi csönd. A leány kezébe temeti arcát.)

A FIÚ *(csöndesen)*: Most már igyál te is.

A LEÁNY: Egy pohár vizet.

(Megkapja.)

A FIÚ: És én vagyok az oka?

A LEÁNY: Nem, nem. Nem tudom. Erre te csakugyan nem gondolhattál.

A FIÚ: És nem fogsz többé hazudni?

A LEÁNY: Miért kérded?

A FIÚ: Mert tudni akarom, hogy ezentúl hihetek-e neked?

A LEÁNY *(karját a fiú nyakába fonja)*: Csókolj meg.

A FIÚ: Nem, míg kérdésemre nem felelsz.

A LEÁNY: Felelek, de ne lökj el magadtól.

A FIÚ: Nem mered mondani, hogy nem hazudsz többet?

A LEÁNY: Ha mondanám, jogod volna kételkedni benne. Igérem neked, hogy nem akarok többé hazudni.

A FIÚ: De fogsz?

A LEÁNY *(csöndesen sír)*: Nem fogok akarni, de ne lökj el soha magadtól, akármit hiszel is mert a nő mindig hazudik annak, akit szeret.

NYOMOK A HÓBAN.

-270-

Egy kocsi elindult a Vigadóból s megállt az Andrássy-úton a mondott kapu előtt. Egy mama, egy báliruhás leány és egy fiatal úr szállt ki belőle.

- Jaj, be szép, - szólott a leány - esett a hó.

- Csak gyorsan, gyorsan - unszolta a mama, köpenyét összehúzza - meghúlsz a könnyű báli cipőben.

- Maga pedig menjen a kocsin haza, mert maga is meghűl – fordult a leány a fiatal úr felé.
- Igen – szólta amaz és megcsókolta a mama kezét.
- Isten vele, köszönjük a kíséretet. – Ezzel búcsúzott a mama.
- Tehát holnap – súgta a báli ruhás leány s megszorította a fiatal úr kezét, miközben belépett a kapuba.
- Holnap.

Ezt a leány már nem hallotta. A fiatal úr, háttal a kapunak, önfeledten nézte a havas trottoárt. A mama súlyos cipője mellett ott látta a kis lány finom lábanyomát. Alighogy besüppedt alattuk a tiszta hó.

-271-

- Hová hajtsak, nagyságos úr? – kérdezte a kocsis a kocsis ajtaja mellől.
- A pokolba – felelt a fiatal úr s odavetett neki néhány forintot.
- Ennél is jobb helyet tudok most magamnak – ríposztzott az jókedvvel s már a bakon ült s vígan elkocogott.

Menjünk gyalog. Hány óra is van? Kettő mult. Nevetséges volna most hazamenni. A sok tisztesség után jól esik egy kis mulatság. Járjunk a hóban, oly szépen ropog a báli cipő alatt.

Pugris emberek ezek a budapestiek. Ime egy hosszú út és senki se jár rajta. Pedig milyen gyönyörű így, habos fehér bevonattal, a nyesett vadgesztenyék ága szépen kristályokkal kirakva, a csúcsos háztetők, geometriai egyenletességgel kipárnázva. S ím előtte ez a tiszta, érintetlen fehérség, melyben lerajzolódik a lába nyoma. Sohase látta szépek az Andrássy-utat, aki most nem látja.

Hogy mi köze hozzá, hogy mióta bámulója ő a városi téli tájképeknek, azt nem tudja. Az ingét átizzadta a Vigadóban, ha kérdezné valaki, hogy mulatott, azt kellene felelnie: sohse halunk meg. S hogy abból a kocsiból kiszállott, orra előtt becsukódott a kapu és ő kicsöppent az aszfaltra, mintha elkomorult volna, mintha nem is lett volna soha jókedvű. Nézi a fehér havat és keblében fekete hangulatok rajzanak. De rossz is egyedül maradni!

-272-

Legjobb volna hazamenni és egyet aludni a mámorra, mely már elmúlt és a csömörletes melankóliára, mely most gomolyog benne. – Csodálatos. Olyan kékes, világító a levegő, az ember azt hinné, hogy e fehérségben újságot is bírna olvasni. És fölötte a hófelhős ég, melyen csillag nem látszik. Egy tiszta, világos éjszaka, mely csillagtalán. Hát nem elég ok ez a melankóliához?

Megrázza magát. Eh, vigye az ördög. Nem azért örült ő két héten át ennek az estének, hogy álmos macska módjára a kuckóban búsulva fejezze be. Füttyülve, dalolva, jókedvvel, vagy legalább is berúgva fog hazamenni. Eb, aki búsul!

De milyen pompás város is ez a Pest. Minden bolt be van csukva. Ha csak ez a kocsis-kávéház...

Miért ne? Hiszen úgy sem vágyódik tisztességes emberek közé.

Benyit. Milyen bűz, milyen piszok! Néhány asztalnál néhány részeg ember bóbiskol, előttük söröspalackokból egész battéria. És a kassza körül, az egyik asztalnál fehérruhás, kékszalagos leányok egy bogban, akik, mihelyst ő belépett, egyszerre csak sűrögni-forogni kezdenek s alig, hogy leült az egyik asztalnál, eldefilíroznak előtte.

-273-

Még rosszabbra válik a kedve. Hiszen ez még unalmasabb, szomorúbb hely, mint a lakása, éppen csak piszkos. Eh, nem ér semmit, az ember még csak meg sem fojthatja a rossz kedvét.

- Parancsol?
- Teát.
- Én is innám egyet, – szól az egyik fehér ruhás leány s melléje ül. – Szabad?
- Bánom is én.
- Gyula, egy teát cognaccal. Vagy két cognaccal. Akarom, hogy maga is igyék.
- Bánom is én!
- De szép szegfűje van. Nekem adja?
- Bánom is én!

Csak akkor rezdült meg, mikor a leány már kezében tartotta a virágot. Hiszen ezt holnap másvalaki fogja tőle elkérni.

- Adja vissza a virágot, fizetek érte még egy pohár cognacot.
- Jó. Gyula, hozzon még két cognacot!
- Koccintottak, ittak. Nagyon rossz volt a cognac.
- Honnan jösz? – kérdi a leány s bizalmasan közel vonja a székét.

- A holdból - felelt kedvetlenül.

A leány kacag.

- Jaj be kedves vagy! Szervusz!

- Eredj a pokolba - dörmögi, de mégis koccintott és ivott.

A leány most már nem szólt a pincérnek, csak a szemével intett s újból tele cognacos poharak álltak az asztalon.

- De többet nem iszunk, - szólt nyersen s fölhajtotta a poharat. Már nem is érezte, hogy olyan irgalmatlan rossz.

A leány megfogta a kezét.

- Milyen úri kezéd van!

- A Váci-utcán vettem.

- Jaj be jó! Aztán mindent a Váci-utcán vásárolsz?

- Természetes.

- Mi a foglalkozásod?

- Suszter vagyok.

- Nagyszerű, akkor csinálhatsz nekem is cipőt.

Ekkor a fiatal úr a szemébe nézett a lánynak. Rövidesen el akarta parancsolni az asztaltól.

A leány szeme fekete, csillogó volt és festett ajka biztatóan mosolygott. Nem valószínű, hogy szépség, de fehér ruhában, kifestve s a kávéház gázvilágítása mellett nagyon szépnek látszott.

Eh, bolond volnál, ha elküldenéd. Hiszen mulatni akarsz!

Átkarolta a derekát és magához vonta. A lány szabadkozott.

- Később, ha nem lesznek más vendégek.

- Mi közöd hozzájuk?

- Szégyellem magamat.

- Ah, te ártatlanság. Hiszen tudja mindenki, hogy a vonód szappanos.

- Ó nem, én nem vagyok figuráns. Konzervatóriumba jártam.

- Aztán hogy kerültél ide?

A lány egy pillanatra mintha megváltozott volna, szinte komoran szólt:

- Ne beszéljünk erről, hiszen mulatni akarunk!

S már ismét nevetett, úgy, mintha egészen el akarná vonni a figyelmét e témától, átfogta a nyakát és arcon csókolta.

- Akkor pezsgózzunk.

- Helyes, pezsgózzunk, a pezsgőnk igazi francia, nem olyan, mint a cognac.

A pezsgó szóra a többi lányok fölkerekedtek s mind az asztal körül tolongtak.

- Mi is kapunk?

- Nem bánom, hanem maradjanak csak ott, ahol voltak.

A szomszéd asztalnál egész kis tivornya kerekedett, a leányok mohón habzsolták a pezsgőt, a fiatal úr összeütötte poharát a lányéval s ivott. A pezsgő valóban jó volt.

Amint letette a poharat, a lelkében ismét elkomorult. Eszébe jutott, hogy ma már kocintott egyszer egy fehérruhás leánykával, aki szinte féltékenyen vitte ajkához a poharát, mert ma ivott először pezsgőt. És olyan különös érthetetlennek érezte, hogy az a leányka most nyugszik fehér ágában és édesen alszik, míg ő itt ül ezen a piszkos helyen, ezzel a másikkal... Hát miért is nem folytatódik azonosan az élet, mely azonosan kezdődik?

Mikor második poharát fölhajtotta, elkeseredetten kiáltott föl:

- Ilyen az élet.

Amit a lány alaposan félreértett s nevetve tette hozzá:

- De lehetne még rosszabb is.

Ezzel kezdődött a mámor. A pezsgős palackok egymás mellé sorakoztak, mint a kocsis asztalán a sörösüvegek és a fiatal úr kezdett duhajkodni. Nem volt jókedvű, sőt fekete gyásznak érezte a hangulatját. Mintha kétségbeesett volna, olyanformán enyelgett a lánnyal, goromba hangon, durva öleléssel és undorral a lelkében.

- Hazakísérlek, - szólt.

- Jó, még egy üveggel igyunk, aztán mehetünk.

Megittak még egy üveggel és mentek.

A kékes fehérségbe bevegült már valami tompa pára, reggeledett.

- Menjünk kocsin, - szólt a lány.

- Nem, jól esik a gyaloglás.

És karonfogva mentek az Andrássy-úton.

A kocsiuúton tejeskocsik zörögtek végig, az utcasarkokon be-befordult egy-egy elburkolt szegényes alak, az úri publikumot ők egyedül képviselték, amint mámorosan, fázósan egymáshoz simulva végimentek a keményre fagyott hón.

- Legyünk egészen állatok, - gondolta magában s amint lesütötte a szemét, furcsán érintette, meglátván még az úton a lakkcipője nyomát, mely egyenletesen, ellenkező irányban, mintha most sietne a kávéház felé.

- Nagyon fázom, menjünk már kocsin, - rimázkodott a lány.

Nem felelt.

- Ej, te egy csöppet sem vagy türelmetlen, - fakadt ki kedvetlenül a leány.

Hirtelen karon ragadta a leányt és visszatartotta.

- Ne lépj ide, - szólt szinte durván és megállt.

A kocsiuúttól a kapuig apró lábnyomok rajzolódtak a fagyos hóban, olyan parányiak, olyan könnyűek, mintha egy fehér angyal tipegett volna ottan. A muzsikusz lány épp az egyiket akarta eltaposni, ez rendítette meg. Mintha ez apró nyomoknak szemük lenne, úgy félt tőlük, úgy szégyelte magát. »Holnap!« csendült a fülében a kis lány búcsúszava és most már holnap van és ez a kis lány alighogy fölbred, már órá gondol és várja, várja türelmetlenül.

- Csak nem akarod, hogy itt megfagyjak?

- Nem drágám, hanem ott van egy kocsi, abba te beleülsz és hazamégy. Itt van kocsira való.

A leány elvette a pénzt és hízelegve unszolta:

- Jöjj te is.

- Eredj!

- Ahogy akarod. Jó reggelt, te, te...

És meg akarta csókolni. Elhárította magától.

- Jó, jó.

A lány visszamosolygott rá s néhány lépésről kacagva intett a kezével:

- Szervusz, te... te... balek!

Ő pedig, mintha elejtett volna valamit, lehajolt és apróra nézegette a pici lábnyomokat.

- Mind megvannak - szólt magában s mintha megváltozott volna a lelke, vidáman, füttyörészve sietett haza.

NELLIKE GYÓGYUL.

I.

Nellikéről kisült, hogy nagyon beteg, hát fölpackolták a gyorsvonatra és vitték egy kis hegy mögötti faluba, az öreg bácsihoz, meg az öreg nénihez gyógyulni.

A Nellike betegségének csakugyan a legjobb orvosság egy kis falu, nagy csönd és igen öreg emberek társasága. Ha három esztendővel idősebb volna, akkor tán citromos Olaszországba küldték volna, egy derék boldog fiatal férj társaságában. De bizony a kis lány még nagyon kicsi volt az ilyen illatos, hosszú úthoz, mindössze tizenöt esztendő. És már szerelmes. Hát nem szörnyű betegség ez?

Az úton a papa magyarázta neki:

- Ne félj semmit, kicsi lányom, nagyon jó dolgod lesz a nénikénél. Van ott egy gyönyörű nagy erdő, abba kedvedre sétálhatsz, küldünk zongorát is és a ládában szebbnél szebb könyvek vannak. Nagyon hamar ki fogsz gyógyulni bolondos kis regényedből.

Nellike könnyes szemmel hallgatta ezt a sovány biztatást, egyszer csak fölugrik ültéből:

- Nini, papa, lónyáj! Hát a lovak is legelnek nyájban, mint a marhák?

- Hogyne, édes, csakhogy azt nem nyájnak, hanem ménesnek mondják.

- Jé, - csodálkozott Nellike egyre a lovakat nézve - aztán nem szaladnak el? Sohasem láttam még ennyi lovat egy csomóban.

Apa szíve örömben dobogott föl. Nini, hiszen máris vigasztalódott! Nem lesz sok baj a gyógyulásával. De a vonat tovarobogott, a lovak eltűntek és Nellinek szeméből ismét csöndesen pergett a könny.

Apa szíve szorult az aggodalomtól. Milyen gyermek és milyen nő! Babával fog még játszani, de, úgy látszik, nem felejtí el soha azt a bolondos kis regényét.

A kis állomáson egy legény várt rájuk a kocsival. A bácsi beteg, nem jöhetett ki, a néni meg ápolja, hát szintén nem jöhetett ki az állomásra. Apuska megcsókolta a kis leányt, mert egy félóra múlva érkezik a budapesti vonat, azzal mindjárt visszautazik. Búcsúzóul még egyszer vigasztalta Nellikét, hogy nemsokára meg fog gyógyulni. Nellike sokat sírt atyja nyakán, aztán fölszökött a kocsira és kérdezte:

- Van ezeknek a lovaknak nevük?

Az egyik a Bimbó volt, a másik a Büszke. A legény közéjük csapott, s míg a könnyű bricska repülve vitte a sima országúton, a kis lány érdeklődéssel nézte a lovak farkcsapkodásait és félhangon szólongatta őket:

- Bimbó, Büszke, Bimbó, Büszke...

Aztán megkérte a legényt, hogy adja át neki a gyeplőszárat, de csakhamar belefáradt. És akkor ismét gyűlt a szemébe a könny, s míg egyik kezében a napernyőjét tartogatta, másikával zsebkendőjét szorította arcához, elhatározta, hogy itt, ezen a szép vidéken hal meg.

II.

- Ne búsulj, - vigasztalta a néni - lesz társaságod is, majd meglátod. Nagyon finom, nagyon művelt úr.

- Kicsoda?

- Kiss Péter, a tanító. Nagyon derék, tudós ember. Sakkozni is tud. Ha városi jön a faluba, mindig a Kiss Péter tanító mulattatja. Abizony.

- Fiatal ember?

- Hogyne.

- Szép?

- Hát, ami az arcát illeti, olyan, mint a többi finom úr. Az igaz, hogy egy kicsikét púpos.

Nellike összecsapta a kezét:

- Púpos? Jaj, de szeretném már látni.

És a nénike nyakába ugrott.

- Édes nénike, hívja el rögtön a púpos Péterkét. Jaj, be szeretem én a púpos Péterkét!

A néni rendreutasította az illetlenségéért és küldött Kiss Péter úrért. Azonban a lelkére kötötte Nellikének, hogy vele szemben ne illetlenkedjék. Amit Nellike meg is fogadott.

A tanító úr még az iskolában volt elfoglalva, Nellike fogta az ernyőjét s végigsétált a falun. Az ablakokból köszöntgették a pesti kisasszonyt, aki mosolyogva fogadta s majdnem minden portába bekukkant, mert mindenütt talált valami nevezetesen. Egy helyütt egy csomó gyerek volt együtt s homokból házat építettek. Nellike letette a napernyőjét és közéjük állt:

- Majd én megmutatom, milyen házat építsetek.

A gyerekek szájukba dugták az ujjukat s mozdulatlanul bámészkodtak rá.

- Csináljatok egy nagy golyóbist, de jó keményre gyúrjátok.

A gyerekek csak álltak, bámészkodtak. Az egyik vihogott, a másik ijedt szemmel nézett az idegen nénire.

- Hát mit tátjátok a szájatokat? Hamar fogjatok a munkához. Mert én vagyok a pallér és aki nem dolgozik, azt megverem.

Erre a gyerekek, mintha csak összebeszéltek volna, megfordultak, s vesd el magad, lélekszakadva iramodtak tova.

Nellike bosszúsan fogta a napernyőjét, szétdúlta az építkezésüket s még utánuk kiáltotta:

- Megálljatok, majd ha nem lesz rajtam fűző, úgy elcsíplek és megverlek, mint még soha. Illetlen, neveletlen népség!

S nagy haragjában visszafordult s ment hazafelé.

Nem tudom, mi ötlött a szemébe. Ettől fogva lehorgasztott fővel járt.

- Bandi, Endre, Andor, András - variálgatta az édes nevet, s mikor betért a kis úriházba, az arca tele volt könnyel, s maga sem tudta, hogy sírt.

- Az istenért, mi bajod? - kérdezte a néni.

- Meglátszik rajtam? Képzeld csak, néni, meg akartam őket tanítani házat építeni s a szemtelenek elfutottak.

- Te kis bolond, ezért nem kéne sírni. No gyere be, itt van már Kiss úr.

Nellike egy ugrással bent termett. A székről egy fiatal ember pattant föl és mélyen meghajolva köszöntötte:

- Aláz szolgálja.

Nellike mind a két kezét nyújtotta elébe, aztán kíváncsian körülnézte, úgy hogy a szegény ember nem tudta, hová legyen zavarában.

- Igaz-e, hogy maga olyan szörnyen okos ember?

- Ó kisasszony, én csak egyszerű tanító vagyok.

- Be szeretnék én is tanítónő lenni; mindig megverném a rossz gyerekeket, és rossz gyerek mindig van. Maga is veri a gyerekeket?

- Én, kisasszony, ellene vagyok a botbüntetésnek.

- Nem is bottal, hanem kézzel. Kézzel sokkal jobban esik, nagyot csattan. Aztán mondja, mióta púpos?

A néni rákiáltott, a szegény ember belesápadt, de Nellike neheztelve függesztette rájuk a szemét:

- Hiszen nem illetlenségből mondom. Én nem is szeretném magát, ha nem volna púpos.

Aztán tömérdek kérdésre kellett megfelelni a tanító úrnak, aki igen együgyűnek érezte magát szemben ezzel a higanytermészetű kis lánnyal. Nem tudom, megismerné-e az utcán, mert lesütötte a szemét s a világerő sem nézhetett volna az arcába.

- Aztán mulatságos az a sakk?

- A legnemesebb játék, kisasszony.

- Maga meg fog rá tanítani.

- Igenis, kisasszony.

- Majd holnap elhozza.

- Most is nálam van. Ha valahová megyek, mindig magammal viszem a sakktáblát.

A szegény embernek már nagyon melege lett s vágyó pillantásokat vetett az ajtóra.

- Maga szeretne már elmenni, Péterke úr, bizonyára éhes. Hát menjen, mára már megúntam a beszélgetést.

Péterke csak azt mondta:

- Kérem, kérem - s mohón a kalapja után nyúlva, távozott.

- Hallod-e, Nellike, ha te Pesten mindenkivel úgy beszélsz, mint a tanító úrral...

- Ó dehogy, néni, én csak azzal beszélek úgy, akit szeretek.

Még nevetett, de mikor a *szeretek* szót kimondotta, eszébe jutott az ő nagy fájdalma és keservesen kezdett sírni.

- Az istenért, mi lelt?

Csak sírt, sírt és a fejét rázta, hogy semmi baja.

Vacsora után megcsókolta a nénikét és szobájába ment.

Másnap reggel kimenőre öltözködött. A kezében levél volt. A bácsi rászólt:

- Kinek szól az a levél?

Nellike elhalványodott, de csak visszanyelvelt.

- A bácsinak nem muszáj mindent tudni.

- De tudok ám mindent, s ha nem mutatod meg a levelet, nem is fogod föladni.

- Akkor nem adom föl. Inkább széttépem.

De nem tépte szét, csak eldugta a keblében.

Tíz óra után jött a tanító úr, sakktáblával a hóna alatt.

- Haragszik rám? A néni azt mondta, hogy illetlen voltam, pedig én csak szeretem magát.

A szegény tanító ismét elpirult és nem tudott válaszolni. Szó nélkül szedte ki a figurákat s mutatta, hogyan kell fölállítani.

Nellikét nagyon érdekelte a sakk. Igen jól jegyezte meg magának, hogyan mennek az egyes figurák, de azért a huszárral csak úgy ment, mint a toronnyal, s igen jól mulatott a mestere báránytürelmén, mellyel a hibákat kiigazította.

- Ugy-e, maga engem nagyon butának tart?

- Ó kisasszony!

- Akkor tegyen nekem egy szívességet. Itt van egy levél (ezzel kihúzta kebléből, a tanító úr pirulva sütötte le a szemét), ezt adja föl. Az unokabátyámnak szól, de nem szabad senkinek se tudni, hogy írtam neki.

- Szívesen, kisasszony.

- Máskor is föladja?

- Amikor parancsolja.

- Maga nagyon jó ember és ezért már nem bosszantom többé.

-287-

Csakugyan, ezentúl igen jól bánt a figurákkal, s komolyan játszottak. De amikor Kiss úr elszedte a második tornyát, végigsöpörte a táblát.

- Eh, így nem játszom.

Igy múlt el az idő.

Nellike majd sírt, majd nevetett. Sűrűn küldte a leveleket Kiss úrral, de választ hiába várt. A második hét után úgy érezte, mintha megtört volna kicsi szíve, s már nincs messze a halál.

- Péterke úr, - kérdezte egyszer, mikor az egy igen ravasz finálét mutatott neki - volt már maga szerelmes?

Péterke úr elejtette a királynét, amit a kezében tartott és halotthalvány lett. A melle zihált, a szeme könnybe lábadt. Alig tudott szóhoz jutni.

- Miért kérdi ezt, kisasszony? - hörögte végül és fölkel.

- Mert az rossz, nagyon rossz - sírt a kis leány.

A tanító úr megrendült. A szegény félszeg embernek bátorsága támadt megfogni a kis lány kezét és a szeme tekintetét kutatta.

- Szegény, púpos ember vagyok, - szólt remegő hangon - nekem szerelmesnek lenni rossz, nagyon rossz.

- Ugy-e hogy rossz! Ó, hogy szeretem magát, amiért maga is azt mondja.

-288-

A tanító úr, ha Nellikénél van, fölöslegessé teszi a gardirozást. Az egyszerű falusi emberek különben sem gondolnak ilyesmivel. Egyesegyedül voltak mindig és Nellike könnyei szabadon folytak.

- Megcsalt, elfelejtett, - zokogta - én pedig itt meg fogok halni miatta.

A tanító úr nem tudott semmit se válaszolni. Csak nézte, nézte a zokogó kis lányt és az ő szemébe is gyűltek a könnyek. Nellike sírva állította fel a figurákat s az utolsó parasztnál már rámosolygott Kiss úrra.

- Most meg fogom mattolni. Ha nem engedi magát megmattolni, akkor haragszom.

Meg is mattolta.

A vakáció beállt és Kiss úr egész nap Nellikével volt. A szegény ember mind sápadtabb, zavartabb és félszegebb lett s szinte kétségbeesett, amikor Nellike megúnta a sakkozást. Mert ilyenkor beszélgetni kellett. A beszélgetés pedig kész tortúra volt.

- Hát mondja csak, Péterke, mióta szerelmes?

- Ó kisasszony, azt nem lehet megmondani.

- De én tudni akarom; csúnyaság, ha nem mondja meg.

- De, kisasszony, igazán nem mondhatom meg. Hiszen azt sem mondtam, hogy vagyok. Az ilyen púpos embernek hogy szabad szerelmesnek lenni?

-289-

Nellike részvétellel mondta:

- Igazán sajnálom, magába csakugyan alig szerethet valaki, de csak a púpja miatt nem.

De azért nyakasan visszatért a kérdésre: mióta szerelmes, kibe szerelmes, szép-e, akibe szerelmes? Egyszer aztán diadalmasan kisütötte:

- Hallja, Péterke, jó volna, ha egy púpos leányba szeretne bele, az bizonyosan viszonszeretné.

Végül, már szeptemberre járt és Nellike készült hazautazni, ismét előállt a kérdésével:

- Hallja, Péterke, az csúnyaság, hogy én el fogok utazni, s nem tudom, kibe szerelmes. Pedig én nem titkoltam maga előtt semmit.

Péterke küzködött magával, végül eszébe jutott valami:

- Majd az elutazás napján megmondom.

- Jó - szólt Nellike, s azóta egyre sürgette a nénit, hogy engedje már hazamenni. Andorról, Bandiról, Andrisról már szó se volt, úgy elfelejtette, mint a leckéjét.

A nagy nap végre fölvirradt. A Nellike málhája már csomagolva volt és Kiss Péter úr utoljára állított be a sakktáblájával. Nagyon halvány és szótlan volt, látszott rajta, hogy egész éjszaka nem aludt.

Nellike elébe ugrott.

- Utazom, - kiáltotta - most mondja meg, kibe szerelmes...

Kiss Péter úr tétovázva nyitotta ki a sakktábláját.

- Ma már nem sakkozunk, meguntam a sakkozást. Most csak hamar feleljen, feleljen, mert már nagyon kíváncsi vagyok.

A púpos ember könnyörgő tekintetet vetett rá.

- Kisasszony, ha jót akar velem, ne kérdezze. Föltettem magamban, hogy hazudni fogok, de nem tudok hazudni.

A kis lány rámeresztette a szemét, egy pillanatig gondolkodott, aztán mélyen elpirult. Eltalálta, hogy miért akart neki Kiss Péter hazudni és miért nem tud hazudni.

Odanyújtotta a kezét és nagyon komolyan szólt:

- Bocsásson meg, nagyon bolond voltam.

Majd mélyen elgondolkodott, mintha keresne valamit a lelkében, ami volt s nincs már. Révedezve, lesütött szemmel, szomoruan szólalt meg:

- Meg fog gyógyulni, meg fog gyógyulni, lássa, én is meggyógyultam.

És keservesen sírt.

-290-

A TÉMA.

-291-

Félnyolc óra felé már ritkul a délutáni vendégsereg s még nem gyülekezik a vacsorázó. Öreg asszonyok lyukas kannákkal és cirokseprővel háborgatják a még veszteglő néhány kávéházi vendéget, s a pincérek is barátságatlanabbak, mert nemsokára fölváltják őket s a még maradó vendégektől nem látnak borraivalót. Az Aeroplán-kávéház ormótlan pillére tövében koppan a seprő, és Gondos Adél, a tehetséges írónő, összébb húzza térde körül a szoknyát, míg a tolla szárát elrévedezve szájába dugja. Félméternyire tőle, a szomszéd asztalnál ül Sulyok Imre, a még mindig tehetséges fiatal író és szintén szopja a penna végét.

Az IRÓNŐ: Két korona és negyvenkét fillér. Ebből a kávéházi költség hatvankét fillér, marad...

Az IRÓ: Ha megengedi, a kávéházi költséget majd én...

Az IRÓNŐ: Mennyije van?

Az IRÓ (*pirulva*): Ó, azt csak bízsa rám.

Az IRÓNŐ: Nem, Imre, azt nem bízom magára. Meg kell írnom a tárcámat, különben meghalok.

Az IRÓ: De édes, azért a nyomorult hús koronáért meghalni...

Az IRÓNŐ: Azért nem érdemes meghalni. De hogy a tehetségem, a tudásom nem elég ahhoz, hogy hús koronát szerezzek velem, az kétségbeejtő.

Az IRÓ: Igaza van. Ez szomorú. De higgye el, a legtehetségesebb embernek is vannak napjai, amikor semmi sem jut eszébe. (Szerényen.) Például nekem sem s ma napom van. Ha nem liferálok le a tárcát, elveszítem a napomat.

Az IRÓNŐ: Ó, maga meg fogja írni a tárcáját. Addig gondolkodik, míg valami eszébe jut. De én hiába gondolkodom, nekem nem juthat eszembe semmi.

-292-

Az IRÓ: Ugyan! A maga tehetségével!

Az IRÓNÓ: Hagyjuk a tehetséget, hiszen ha ebben is kételkednem kellene, beállanék gépírókisasszonynak, aki voltam. De miről írhatok én? Mit tudok én? Megírtam azt a néhány szegény szenzációmát, amit húszesztendő koromig átéreztem, s a végére jutottam, mint a készpénzemnek. És aztán? Hát lehet nekem még témám? Amióta író vagyok, miből áll az életem? Kis hónaposszobában fekszem, ébredek, eljövök ide a kávéházba, megyek a kiskocsmába, eljövök ide a kávéházba, s látom mindennap ugyanazokat az arcokat, hallom ugyanazokat a szövegeket, kérdezőm ugyanazokon a fogalmakon, – hol az élet, melyet megfigyelhetnék, hol vannak a hatások, melyek fantáziámat megtermékenyítenék? Így élhetek száz esztendeig s nem tudnék semmit.

-293-

Az IRÓ: Igaza lehet, de...

Az IRÓNÓ: Nézze, volna is témám. Csak úgy kieszeltem. Egy grófnő megszereti a szabad művészetet, s mivel nagy festőtehetsége van, elmegy a gazdagságból s az ecsetje után élne meg. Nem új gondolat ez, csak a magam sorsának a nagyzó más milióbe variálása.

Az IRÓ: Remek téma!

Az IRÓNÓ: Igen, de mit érek vele? Tudnom kellene, milyen egy grófnő és sohasem láttam. Tudnom kellene, hogy ebben a mi életmódunkban mennyi az elviselhetetlen nélkülözés egy grófnőnek, és sejtelmem sincs róla. És tudnom kellene, mennyit ér egy grófnői dilettánsnak a képe a hivatásos művészetben, s ehhez sem értek. Hát mit ér az én témám?

Az IRÓ: Ebben igaza van, de lássa, engem sem igen avatnak be az arisztokraták a maguk természetrajzába.

Az IRÓNÓ: Ó, az más, maga férfi, maga beleveti magát az élet forgatagába, magának nem is érték az előkelő világ. A férfié a világ, ide jár, oda jut, pezsgő, lüktető, változó képeket lát, él, tobzódik a benyomásokban és ha írni akar, akkor behúnyja a szemét s keresi: melyik élményét írja le?

-294-

Az IRÓ (*mosolyogva*): Úgy! És lássa, én is itt ülök és nem tudom, miről írjak. Az élet forgataga. Miből áll az én forgatagom? Csak abból, hogy kapupénzt fizetek. Én is ugyanazokat az arcokat látom, ugyanazokat a szavakat hallom, csak hogy nem reggeltől estig, hanem déltől hajnalig. Azt hiszi, azokon a helyeken, ahol én megfordulok változatos az élet? A színház kulisszái, az éjjeli mulatók alakjai és eseményei csak változatosoknak festenek, de mindig ugyanazok. Egy hangos és tarka egyformaság, és époly kevésbé táplálja a lelket, mint a nyárspolgár egyenletes tempójú mindennapja.

Az IRÓNÓ: Ó, én ott sok mindenfélét látnék, mert még nem láttam. Maga megszokta ezeket a miliókat, azért nem látja őket.

Az IRÓ: Hát mért nem nézi meg? Hiszen szabad és nincsenek előítéletei.

Az IRÓNÓ: Mert lány vagyok s a férfiak ordinárek. Egy magában élő lányban ki keres tisztességet? S mert magamban élek, mért mondjak le a tisztesség jogáról? Nem mutatom magam, mert a férfiak nem elég előkelő lelkületűek, hogy el is higgyék, hogy mutathatom magamat. Már az is, hogy mindennap itt vagyok a kávéházban, lealáz. Az emberek úgy néznek és lenéznek! Majd mindennap arcul kellene vágnom néhány alakot, akik újságot mutogatnak, hogy majd abban apróhirdetnek, hol és mikor mutatkozhatnak be.

-295-

Az IRÓ: Ezekén túl kell magát tennie.

Az IRÓNÓ: Miért? Nem élhetek az irodalomnak ugyanazzal a tisztességi igénnyel, amely kijár minden kereskedőnének? Túl kell magamat tennem rajta? Nem akarom, nem szabad magamat túltennem rajta. Én az irodalommal emelkedni akarok, azt akarom, hogy jobban megbecsüljenek, nem pedig hogy egy sorba helyezzenek a kokottokkal.

Az IRÓ: Milyen gyönyörűen beszél és mennyire igaza van. De nálunk, – lássa, más országban maga tudná, milyen egy grófnő, mert bejáratos lehetne az előkelő társaságokba, éppen mert író. S nekem sem kellene megatva lennem, ha egy bankdirektor a vállamat veregeti. Itt minálunk – üresség, üresség, üresség. S elvesztem a napomat, most már biztos vagyok benne, hogy nem leszek többé szerdai tárcaíró.

Az IRÓNÓ: Ne hagyja el magát, nálam érthető, mert még az elején vagyok az útnak, de ön... edzett.

Az IRÓ (*csüggedten*): Én ki vagyok írva. Mint egy üres palack.

Az IRÓNÓ: Szegény fiú.

Az IRÓ: Nincs élet. Lássa, Sárka, ami volna, az sincs. – Itt ülünk egymás mellett nap-nap után – két asztalnál...

Az IRÓNÓ: Hát jöjjön át, úgy sem írunk.

-296-

Az IRÓ (*hozzáül*): Köszönöm. Így ülünk együtt nap-nap után, s köztünk a legigazibb kollégialitás van, olyan barátság, mintha... mintha csakugyan maga nem volna más, mint kolléga.

Az IRÓNÓ: S hiszi, hogy a többi ezt elhiszi nekünk? Gondolja, hogy nem ingerkednek velem,

maga miatt?

Az IRÓ: Tudom, hogy igen, de mióta afférom volt...

Az IRÓNÓ: Én miattam volt? Ó, most már értem.

Az IRÓ: Most már minek tagadjam? És olyan boldog voltam, hogy fejbe vágtak magáért.

Az IRÓNÓ: Szegény fiú. Milyen jó hozzám.

Az IRÓ: És lássa, annyi mindenféle járja át a lelkemet, – az eszemet is, a szívemet is – ebben az ürességben mégis van valami, amitől nem is érzem, hogy üresség van, csak amikor témát keresek. Mintha ez a kávéház a világ közepe volna, s minden mi körülöttünk zibongana, zajongana, fontoskodnék, pedig voltaképpen a világ csak két dologból állana: magából és abból, ami érzést bennem kelt.

Az IRÓNÓ: De Imre.

Az IRÓ: Ha nem volnánk kollégák, ha maga nem lenne egészen elhagyatva, ha nem állna az eset, hogy elfordul tőlem és soha többé kezdet sem fog, akkor... akkor megkockáztatnám, hogy engem is a többi közé sorozzon.

Az IRÓNÓ: Soha! De ne folytassa.

Az IRÓ: Igaza van. De Sárka... édes Sárka...

Az IRÓNÓ *(kezet nyújtja, az író megragadja, az irónó megszorítja)*: Engedje el. *(Még szorosabban fogja az író kezét.)*

Az IRÓ: Sárka, édes... én megbolondulok a boldogságtól... s mi üresnek találjuk az életet? Csak őszintéknek kellett lennünk és lássa, gazdagok vagyunk. Mit gondol: ült még valaha két ember így együtt, vallottak egymásnak valaha így szerelmet, mint mi?

Az IRÓNÓ *(boldogan)*: Csakugyan. Igazán szeret?

Az IRÓ: Mindhalálig. Te drága!

Az IRÓNÓ *(pirulva, mosolyogva)*: Ne itt, csöndesen. Most legjobb lesz, ha magamra hagy... annyira föl vagyok kavarva...

Az IRÓ: Szeretsz?

Az IRÓNÓ: Szeretlek! De most menjen, menjen!

Az IRÓ: Boldogan! *(Elrohan.)*

Az IRÓNÓ *(behúnyja szemét, kétszer sóhajt s lázasan a tollhoz nyúl)*: Megvan a téma!

PHYRNÉ.

Hát jöjjön ide közelebb, gyűjtson rá és fujja a füstöt felém, mert magam nem cigarettázom ugyan, de szeretem a cigarettafüstöt. S most ne fecsegyen nekem ostobaságokról – komolyan akarok beszélni. Mert maga nem udvarolt nekem soha, nem is érdemes magával másképp beszélni, csak komolyan. Előbb valamit mondok magának. Elhiheti mert asszony vagyok, olyan asszony, akiben minden női fajtából van legalább egy vonás. Hát mondok magának valamit. Ha nem udvarol mindenkinek, akkor ne udvaroljon senkinek, ha nem akarja az illető vesztét okozni. Ha a maga fajtájú ember udvarol, csak komolyan, rettenetesen komolyan veszi minden nő. Akárki másba, époly ledér módon szerethet, mint szeretik őt, de a komoly emberbe csak halálosan. Tehát ne tréfáljon soha.

És most őszintén bevallom magának, hogy csak azért nem ismétlem meg öngyilkossági kísérletemet, mert félek, hogy sikerül. Első alkalommal, isten bizony, meg akartam halni, hiszen csak egy félmilliméteren múlt. Igaz, ha főbelövöm magamat, biztosabbra mentem volna, de mikor a revolvért a homlokomnak szegeztem, megijedtem, hátha kigyógyulok s el leszek csúfítva? Hiúság volt, elismerem, ha annak mondja, de ha nem szól semmit, akkor másnak tartom: tiszteletnek, mellyel a szépségemnek tartozom. Nemcsak maguk rücskösök vették észre, de magam is. Én szerettem és tiszteltem; nőnek a szépsége a lelke. Az arc, a termet szabja meg, hogy milyen legyen a női lélek. Ha Pálmai Ilkának görög orra volna, nem volna Pálmai Ilka, s Gretchen, ha fekete lett volna a haja, azt a bolondos Fausztot ő bolondította volna. Ó az én szépségem szinte külön egyéniség. Barátnőmnek tartottam, most is elülök a tükör előtt és udvarolok neki. Beszélgetek vele s olykor elkap az indulat és veszekszem vele. De higgadt vérrel imádom és hálálkodok neki: légy áldva, te fekete tömött haj, te szem, melyből a szenvedélyem kiég, rózsás, gömbölyű orcák, amelyek segítettetek meghódítani, akit szeretek, lágy harmónia, mely jogot, módot nyújtott, hogy szeressem, lángoljak, szenvedjek és kárhosszom el. Ezzel a tűzzel, ezzel a forró szívvel milyen boldogtalanul nevetséges volnék kancsal szemmel, szeplős arccal és szalmaszín hajjal. De igen, lángoltam és győztem, küzdtem és diadalmaskodtam, a keblemre borult, akit szerettem s a lábaimnál heverték mind, mind, akikkel szóba álltam, magát kivéve – maga utálatos!

Az uram is olyan komoly ember volt, mint maga, kiállhatatlan, pedáns, halvérű. Számár leány voltam, csupa parázs a lelkem, beleszerettem s majd megfagytam mellette. Nem is kellett volna, hogy megcsókoljon, csak vert volna meg, hogy az erejét érezzem. De udvarias volt és vigyázott az egészségemre. Otthagytam, nem is annyira a gavalléromhoz, mint hozzá való szerelemből. Igazán mondom, annyira szerettem azt a hüllőt, hogy nekem már mindegy volt, akárki, de valaki zárjon szenvedélyesen a szívéhez. Nos és ilyen szamaritánusok akadnak tucatjával, akadtak is.

Nevetnem kell. Ha akkor, mikor az uramat elhagytam, magába botlottam volna, alkalmasint prédikált volna nekem: asszonyom, szívesen állok rendelkezésére, mert maga szép, én meg fiatal vagyok, de nem érdemes miattam szakítani a békés családi étellel s a világ becsülésével. Miért nem találkoztunk akkor? kinevettem volna magát s megfogadtam volna a szavát. De nem magába botlottam, hanem az infanterista főhadnagyba. Lássa, a sok bolondság között, amit elköttem, ezt az egyet szégyellem csak: hogy engem is a színes posztó csábított, a drapp-nadrág, mely alatt befászlizott lábszárak reszkettek a reumától, a sötétkék kabát, mely sok vattát takart és vékony dongákat. Lássa, akkor szerettem volna meghalni, mikor a katona izmatlan karjaiba dőltem, a csalódástól és szégyentől meggyötörve; ó, ha akkor fegyver akad a kezembe, most igazán nem ülnék egymás mellett. Így csak egyszerűen félrerúgtam a nyomorultat, aki nagyon örült ennek, mert hiszen úgylis csak egy esti programját voltam hivatva betölteni.

-301-

Nos, aztán megindult az életmód, melyet most is folytatok. Az uram egy árva szóval sem fakadt ki ellenem, egyszerűen kiutalványozta nekem a hozományomat s megjegyezte, hogy a neve viseléséről ha leteszek, évenként kétezer forintot ad. A nyomorult; hogy szerettem én akkor azt a jéghideg embert, hogy megöltem volna a flegmájáért, szívtelen gavallérságáért. Ha ez a jégcsap akkoriban kutyakorbáccsal végigver, ha ellök magától, ha válópört indít: térdencsúszva kértem volna bocsánatot s ha doktrinárságában megbocsát, a rabszolgája lettem volna s inkább eret vágattam volna, semhogy megcsaljam. De így?

Hallja maga, mondjon már valami frivolságot, legyen egy kicsit cinikus, vagy szemtelen, mert, isten uccse, megharagszom. A maga részvevő komolysága, mellyel hallgat, föllázít. Másnak nem tudnék annyit mesélni, mert már a tizedik szónál meg akarna ölelni, vagy ajánlkoznék legalább vigasztalónak. De hát igaza van, azért mondok el magának mindent, mivel hallgat.

-302-

Hát folytassuk. Az uram két esztendővel ezek után meghalt. A temetésén ismerkedtem meg magával. Tele volt a lelkem daccal és kétségbeesett dühvel a halott iránt. Ezt is az én megalázkodásomra tette: meghalt, hogy ne is gondolhassak rá, mint élő emberre és bujkálva kell a temetésére mennem, ahol nincs helyem a nevető örökösök között, de ott kellett lennem. S akkor maga üdvözölt engem komoly tisztelettel, ahogy a becsületes asszonyokhoz közeledik, egy szavával, egy hangleyjtésével sem érezte, hogy velem szemben többet engedhetne meg magának, mint mással szemben. Megdöbbsentem. Mintha a holt uramat magában ismertem volna meg, az ő komoly, puritán szabadelvűségét. És este multság volt nálam, pezsgős vacsora és orgia és maga eljött s magától értetődőnek találta, hogy én az uram temetése napján mulatok. Megvallom, maga imponált nekem. Az életmódja olyan, mint egy karthausi baráté, a gondolkodása modern, mint egy léhűtőé. Nem vett részt a bolondságaimban, de nem fintorította az orrát. Azt hiszem, ha az uram lett volna, magától is megszöktem volna.

S játszotta életemben azt a szerepet, melyet az uram játszott addig, bosszantott, izgatott és vonzott a béka-lelkületével. Csakhogy közelebb volt hozzám, kifakadhattam ellene és összeszidhattam. Azt hittem, hogy gyűlölöm magát; sokszor szerettem volna megfojtani, amiért mindent, mindent el kellett magának mondanom. Kémleltem az arcát, mikor erről vagy arról a lovagomról beszéltem magának: nem mozog-e rajta valami, ami gyöngeségre, izgalomra vallana. De semmi, semmi. Hát olyan csúnya vagyok, vagy olyan kényes az ízlése magának? S aztán nevettem egyet s gondolatban hálásan szoritottam meg a kezét; igaza van, ha a többiek közé áll, észre sem veszem, vagy époly hamar szakad meg a viszonyunk, míg így tartós, mint az őszi eső.

-303-

Hát tudja, mindent elmondtam magának, a legtöbbet látta is, de azért valamit még sem tud, azt nem fogja megtudni soha és azért nem ismer meg engem igazában soha, bár azt hiszi, hogy nagyon is jól ismer. Azok a fiúk, akikkel dolgom volt, igen kedvesek és hálásan gondolok rájuk vissza, bármilyen nyomorultak voltak is. Nagy szavak, esküdések nélkül, kacagva kötöttük, oldtuk a viszonyunkat s nem lett belőle semmi baj. Fűszerezték az életemet, altatták a véretem s úgy tudom, maguk is igen jól mulattak mellette. Nem voltam szerelmes egyikbe se. Érti? Egyikbe se. Legkevesebbé Kálmánba, akiért meglőttem magamat. Nem hiszi? Nohát, nem is miatta lőttem magamat meg. Senki miatt. Vele tovább tartott a viszonyom, mint a többiekkel, de tudtam, hogy ennek is vége lesz. Aztán vége lett. Elment és én szerencsés utat kívántam neki. S mikor a vasútról visszatértem s intézkedtem az estéli multságról, mikor sorra jöttek a vendégek, Kálmánnak még az emléke sem kísértett. Végignézttem rajtuk s azon járt eszem: ki lesz most? Nem kellett egyik sem. De szerelem kellett nekem s tudtam, hogy mégis csak azok között valaki lesz. S ha ez elhagy, vagy megúnom, akkor egy másik, aztán megint egy másik s ez a gondolat egyszerre csak megundorított és eszembe jutott az uram. Mert higgye el, az asszony csak egyszer szeret, csak egyet szeret s azt örökre szereti. Ha csalja is, ha váltogatja is, az utódban is csak az elsőt szereti, ha elfelejti is, ha eltemetik is, a mását keresi és jaj neki, ha rá nem talál, százszorosan jaj, ha rátalál.

-304-

Emlékszik arra az estére? Odaültem maga mellé s maga azt kérdezte:

- Mi lesz most?

Nem tudom miért, ez a kérdés összeszorította a torkomat. Ha nem röstellek zokogni, a vacsora vígan folyt volna le, így bementem a hálósobámba és rám sütöttem a revolvért.

Most pedig takarodjék, mert elfog a düh és félek, hogy mondok valamit, amit nem szeretnék mondani. Maga az egyetlen, aki gonddal a hamutartóba koppantja a szivarhamut és ez a rendszeret utálatos. Azt hiszem, ez a komoly, pökhendi flegma csak affektálás. Magának valami célja van velem, ki akar hallgatni, tanulni akar rajtam, én meg nem akarok tengerinyúl lenni. Eh, menjen, menjen, különben nem tudom, nem próbálom-e meg még egyszer! Pedig most élni akarok, vígan élni, mert az élet szép és a pezsgő jó. Igyék legalább egy pohárral!

-305-

Na, de most már vége. Azt hinné még, hogy különös okom van, amiért annyit fecsegek. Biztosítom, hogy nincs. Lehet, ha holnap jön, már ki is teszem a szűrét. Vagy elutazom, vagy - isten tudja mit, de menjen már, menjen már!

AZ ÖREG ÚR.

-306-

- Ó - szólt az öreg úr és mosolyogva a tárcájához nyúlt. - Ennyi az egész? Már attól tartottam, hogy szekundát kapott az iskolában.

S mosolyogva tette a szép leány kezébe a kétszáz koronát.

- Aranymucus! - szólt ez és kicsi, de vörös kezével belemarkolászott az öreg úr kövér, de fakó orcáiba, s cuppanós csókot nyomott a fehér bajusz alá. - Te vagy a legkedvesebb, a legszebb, a legaranyosabb ember a világon, s a vizsgán csak neked fogok játszani, s fölveszem azt a mályvaszín harisnyát, mely annyira tetszik neked.

- Angyal, - hebegte az öreg úr, - akit ömlengésében nem akarok zavarni, s ezért csak akkor keresem ismét föl, mikor már kilépett a kislány kapujából s az utcán megállva, összevont szemöldökkel néz végig a soron.

Hja, kétszáz korona. Mennyi is maradt? Ott nyomban kiveszi tárcáját s megnézi. Maradt még negyven korona papirosban. Első gondolata: szerencse, hogy a kislány nem kért háromszázat, mert zavarba jött volna. A kislánynak ugyanis azt kell hinnie, hogy neki nagyon sok pénze van, s nem szabad észrevennie, hogy nincs annyi, amennyi kell. A másik gondolata: honnan szerez holnaputánra ismét pénzt arra az esetre, mely éppenséggel nem valószínűtlen, ha a kislányt ismét olyan sorscsapás éri, melyet csak a koronák százaival lehet enyhíteni. A harmadik gondolata: ha nem tud holnaputánra pénzt szerezni, akkor inkább nem megy el a kislányhoz, mert nem teszi kockára boldogságát egyetlen kis pásztoróra kedvéért. Mikor ez a gondolat megérlelődött benne, az öreg úr határozottan elszontyolodott, s mikor elszontyolodott, megszületett a negyedik gondolata is, melynek már szavakban is adott kifejezést:

-307-

- Utálom magamat!

Ezzel hazament. Mindenki értheti, hogy amikor az ember önmagát utálja, akkor nincs a legjobb kedvében. Az öreg úrnál azt is mondhatnók: sőt ellenkezőleg. Mikor háza kapujához ért, megnézte az órát. Félkilenc, tehát egy teljes órával lekéssett a vacsoráról. Ez nem volt éppen arra való, hogy fölvidítsa, mert az öreg úr mindig szereti, ha mások pontosak, s nagy patáliát szokott csapni, ha nem ő késik, hanem a vacsora. Míg a fejét törte, vajjon mit hazudjon az asszonynak, már gépiesen és haragosan megnyomta a csengő gombját, pedig még nem süttött ki semmi kifogást. S éppen ezúttal maga az asszony nyit ajtót s nyomban kérdi:

-308-

- Hol késtél?

Ettől már dühbe kell jönni.

- Miért nincs kivilágítva az előszoba? - fortyan föl felelet helyett. - Azt akarod, hogy a nyakamat törjem?

- De édesem, - hüledezik az asszony - hiszen magad szoktad meggyújtani, ha hazajössz, hogy a villamos hiába ne fogyjon.

Az öreg úr meg is gyújtja a lámpát, szuszogva leteszi kabátját, kalapját, a kalapot persze a szög mellé, hogy koppanva a földre esik, az asszony is lehajol utána, az öreg úr is lehajol két fej összeütődik.

- Ügyetlen!

Az asszony kérdően néz reá. Apró házi gondokban elnyűtt arc, anyásan kutató színtelen szemek, melyek mintha egész életükben egyébire sem ügyeltek volna, csak arra: van-e baja valakinek, vagy nincs? Most látja, hogy urának van baja, s homlokredői fölzaladnak ősz hajáig s reszkető hangon súgja:

- Már megint sokat dolgoztál!

- Apa! - kiált egy vidám leányhang a belső szobából. - Hát ilyenkor kell hazajönni, mikor én éhes vagyok s új cipőt kaptam? Ide nézz!

-309-

S a fitos orrú eleven baba, alig tizenöt éves, elébe ugrik, a nyakába ugrik, a jobbájában, mintha csörgőjáték volna, egy pár ici-pici lakktopánkát rázogató.

Az öreg úr arcán érzi a meleg, fanatikus gyermekajkát, s egy másik kislány ajkára gondol, aki

nem sokkal idősebb az övénel, s milyen egészen másképp csókolja! Szinte fáj neki a lánya ajka s édesesen eltolja magától:

- Jó, jó, most nincs kedvem játszani.

- Szép a cipő? - kérdi a kis lány, aki annyira el van telve örömétől, hogy se lát, se hall. - Igaz is, a számla is itt van. Tizennyolc korona. Fuss, vagy fizess.

Ezt már nem bírja el az öreg úr. Eszébe jut, hogy csak negyven koronája van s ebből most tizenyolcat el akarnak szedni.

- Mit? - ordított, hogy a két teremtes ijedten megkövült. - Ez legyen a vacsorám? Hazajövök későn, fáradtan, s ahelyett, hogy vacsorát kapnék, megrohannak számlával? Ezt teszi egy feleség? Ezt teszi egy gyermek? Hát mi vagyok én? Családfő, vagy pénzeszsák? Hol a vacsora?

- Cs... cs... cs... - sítja az anya s átfogva síró leányát, befelé vonja. - Igaza van apának, - sítja aztán - olyan fáradt és ideges, várni kellett volna, majd vacsora után ismét jó lesz.

- Már nem kell a cipő, - zokog a gyermek - hiszen nem akartam semmi rosszat!

- Na, - ordít az öreg úr - vagy bocsánatot kérjek, amiért vacsorát kívánok?

- Tálalva van - csitítja az asszony s a gyermeknek sítja:

- Most ne sírj, különben még idegesebb lesz.

Csakugyan tálalva van. Hideg felvágott. Az öreg úr valami meleget várt. Belevág a sonkába, sós. Ellöki magától. A szalámi? Dohos. A máj? Semmi íze. A nyelv? Minek hoznak nyelvet, mikor ő soha hozzá nem nyúl. Nagy osztentációval egy darab kenyérbe markol s abból tépeget a fogával dühös falatokat. Száraz kenyér - neki ez is jó.

A szegény asszony odáig van s ajánl mindenféle pótlékot. Főzön rántottát? Egykettőre meglesz. - Ne fárassza magát. Hamarosan egy borjúszeletet is ki lehetne rántani. - Tetszett volna előbb megtenni. Vagy szaladjon le a lány más ételért?

- Úgy, - gúnyolódik keserűen az öreg úr - más ételért? Persze, ezt ki lehet lökni s mást hozni. Talán ingyen? Persze, a pénz csak úgy dűl. A kisasszony lakktopánkákat rendel, majd fizet az öreg igavonó. De honnan? Honnan? - ordít föl egyszerre türelmét veszítve s az asztalra dobja tárcáját. - Itt van, egyétek meg, adjátok a suszternek, - de nem! - Visszakapja a tárcát s a késsel akkorát üt a tányérre, hogy elreped. - Ennek a gazdálkodásnak véget vetek. Nem fogtok többet pazarolni, nem fogtok engem tönkretenni, nem azért öregedtem meg tisztességben, hogy most, vén napjaimra uzsorások kezébe kerüljek. Mert uzsorások kezébe kergettek! Alászolgája!

Ezzel fölkel s a hálósobába akar rontani, mikor kint megszólal a csengő.

- Az ördög vigye, csak nem látogató? Nem vagyok itthon.

De ekkor már behallatszik az előszobából a látogatók vidám hangja, egy vastag női és egy vékony férfihang.

- Még vacsoránál? No nem baj, majd végignézzük.

S az ajtó nyílik s a jövevény pár, egy boldogsága delelőjén álló házaspár az öreg úr távoli rokonságából, nyájas arcokkal köszönt nyájas arcokat. Az öreg úr a helyén ül, villája hegyén egy sonkaszelet fityeg, a leány elibük szalad s összecsókolódzik ónagyságával. Székeket tologatnak, egészség után tudakozódnak, indítványok hangzanak, hogy csak semmi alkalmatlankodás, folytassák a vacsorát, s mikor végül ők is elhelyezkednek, a vendégasszony észrevesz valamit:

- Ejnye, de szép cipő, te kaptad, Magdus?

Magdusnak fölragyog a szeme.

- Most este hozta a suszter.

- Kis lurkó, aztán ebben a cipőben fogsz férjhez menni? Na, ne pirulj, még sok cipőszámlát látok addig, hála Istennek!

S a boldogsága delelőjén levő házaspár megindulva néz össze:

- Mikor leszünk mi is ilyen boldogok?

A férfi sóhajt. Csakugyan, ilyen boldog szeretnék lenni.

EMMI KISSASSZONY.

I.

Emmi kisasszony pontban hétkor leveti fekete könyökvédőjét s fölrajka kalapját. Kék, hetyke filcalap, nagy szalagcsokorral, mellette egy merész imitált strucctoll. Kék kosztümjében ahogy kilép az iroda ajtajából, olyan, mint a gondtalan úrikisasszony. Még parfüm is marad a nyomában.

A Kossuth Lajos-utcán végigsiet, nehogy összetévevessék a lassan sétáló hölgyekkel. Mert ez is megeshetik vele, olyan feltűnően szőke és szép, karcsú és magas. A Kerepesi-út torkolatánál azonban már másodmagával van.

A MÁSIK: Jó estét, Emmike, jól van?

EMMIKE: Jó estét, már messziről láttam. Maga olyan pontos.

A MÁSIK: Csak nagyon, nagyon szeretem. Gondolt-e rám?

EMMIKE: Nappal nem, mert dolgom van. De este, - különben minek tagadjam? Egész éjszaka magára gondoltam, Ede.

A MÁSIK (*lassan a keze után kap*): Emmike és mégsem?

EMMIKE: Egész éjszaka. És végiggondoltam mindent. Hogy mi lehet belőlünk, s mi nem lehet belőlünk.

A MÁSIK (*komoran*): Boldogok is lehetünk, boldogtalanok is.

EMMIKE: Magára nézve így áll a bál. De rám nézve másképp is.

A MÁSIK (*keserűen*): Tudom, megint a társadalmi különbség.

EMMIKE: Amin maga könnyen túlteszi magát, mert elvégre magának, Ede, mindegy, hogy milyen állása van annak a lánynak, aki nem lesz a felesége. De nekem nem mindegy, hogy sohasem lehetek felesége annak, akit szeretek.

A MÁSIK: Nem tudok erre felelni, Emmike. Úgy beszél rólam, mintha aszfaltbetyár volnék, pedig nem vagyok az. De igaza van, mert nem vehetem feleségül, s ennél fogva épúgy teszek, mint az aszfaltbetyár.

EMMIKE: Ha nem volnánk az utcán, most megsimogatnám a homlokát. Nem úgy van, Ede, nem magára vettem, hanem önmagamra. Tudja-e még, hogy nekem vőlegényem van?

A MÁSIK: Akihez sohasem fog menni, mert engem szeret.

EMMIKE: S akinek sohasem fogom megmondani, hogy nem megyek hozzá, mert nincs hozzá bátorságom.

A MÁSIK: Majd megmondom neki én.

EMMIKE: Azt se teheti, mert nem párbajképes.

A MÁSIK: Voltaképen kicsoda?

EMMIKE: Egy vallomással tartozom még magának, azaz magyarázattal. Tudja, mért nem engedtem meg soha, hogy az Aggteleki-utcán túl kísérjen?

A MÁSIK: Tartott tőle, hogy ismerősök látják.

EMMIKE: Nem. Hanem az Aggteleki-utcán túl vár rám a vőlegényem.

A MÁSIK: Emmi!

EMMIKE: Igen. S milyen különbség van a Kossuth Lajos-utca és az Aggteleki-utca között, olyan a különbség maguk kettőjük között. Maga a Belváros, ő a Józsefváros, és én nem tudom, ki vagyok, mi vagyok, mert mind a két világban otthon kell lennem.

A MÁSIK (*izgatottan*): Valami ágrólszakadt boltoslegény, aki a szegénység és piszkosság jogán meri magára emelni a szemét.

EMMIKE: Ön szerint még a boltoslegénynél is rosszabb. Munkás. Érti? Egy kézubbonyos alak, aminőket én az irodában per »hallja maga« szólítok, mert ott kisasszony vagyok. Egy olajszagú gépmunkás, akit jobb kávéházba be sem eresztenének. És én inkább hozzávaló vagyok, mint azokhoz, akik közé kerültem, mert a kenyérem is az övéhez hasonló, a fekvőhelyem is az ő fajtájáé és ez a rongy, ez a kalap, ez a keztyű, ez a parfüm, melyet magától kaptam, hazudik. Én egy rongyos külvárosi munkáslány vagyok, aki véletlenül egy félesztendeig kereskedelmi kurzust végzett, s most azt hiteti el másokkal és önmagával, hogy kisasszony.

A MÁSIK: Mindenki az, amivé lett s amilyennek érzi magát. Hiába kacérkodik a kenyérrel, mely fekete, aki így hordja a fejét, aki így tud beszélni és gondolkodni, az királynő.

EMMIKE: Mit tud maga arról, hogy én hogy hordom a fejemet, hogy érzek s hogy gondolkodom? Ha azt a szegény embert le tudnám nézni, kiadnám az útját. Ha magasan hordanám a fejemet, a maga ölébe hajtánám. De lássa, Ede, én nemcsak kétfelé élek, hanem kettős is vagyok. Azzal a szegény emberrel együtt nőtem föl s mindig bámultam, milyen erős, okos és jó. És bámultam és szerettem, mielőtt irodába kerültem, s ha most elnyel a sötétség és ismét az én igazi világomba kerültem, ahol megszokott látvány a szegénység s otthonos levegő a dohosság, akkor semmi különbséget sem érzek közte és köztem, sőt azt találok, hogy nem is kereshetek, nem is találhatok embert, aki inkább nekem való volna, mint ő.

A MÁSIK: Tehát hozzá megy?

EMMIKE: Azt hiszem, belehalnék. Nem tudnám magamat beletalálni a munkásasszony életébe.

Hogy ne legyen tiszta ruhám, ne húzzak keztyűt, ne érintkezzem intelligens emberekkel, ne hallhassam magától, hogy szeret, ne mondhassam magának, hogy szeretem...

A MÁSIK: Emmike, ebből is látom, hogy igazam van. Maga kiindult egy sötét világból egy tisztultabb világba, ahol otthon érezte magát, de félig megmaradt a régiben. Lépjen ki egészen belőle és akkor...

EMMIKE: És akkor végleg beléje sülyedtem. Ede, én tisztán látok. Maga szeret engem, én szeretem magát, - ezért eldobnék magamtól mindent. De aztán én szeretem magát s maga nem szeret engem, - ez is be fog következni, s akkor mi lesz?

A MÁSIK: Sohasem hagyom el!

EMMIKE: Lássa, ma sem meri mondani, hogy mindig fog szeretni, csak nem fog elhagyni.

A MÁSIK: Milyen szórszálhasogató.

EMMIKE: Tehetek róla? Nem tudom, mi lesz belőlem. Kár volt kinőni abból a környezetből, melybe való vagyok. Ha nem ismerném magát, egy derék ember felesége lennék. De így? Csak azt tudom, hogy nem leszek az övé, s azt, hogy a magáé sem leszek. (Kacéran.) Nagyon szép vén lány lesz belőlem.

-318-

A MÁSIK: Én pedig azt mondom magának, Emmike, hogy az enyém lesz. Mindenképen az enyém lesz.

EMMIKE: Elvesz?

A MÁSIK: Jól tudja, hogy ezt nem tehetem.

EMMIKE: S maga azt nem tudja, hogy viszont én nem tehetem, amit maga akar? Isten vele, Ede, mára eleget beszéltünk.

A MÁSIK: S most megy - a másikhoz?

EMMIKE: Megyek a másikhoz, s azt hiszem, valami olyat fogok neki mondani, aminek nagyon megörül.

A MÁSIK: Csak nem?

EMMIKE: Igen. Köszönöm, Ede, hogy felvilágosított.

A MÁSIK: Én?

EMMIKE: Igen. Amit most mondott, s amire nem felelt, világossá tette előttem, hogy még a maga szemében is egy más világbeli lény vagyok s még csak félig sem kerültem belőle ki. Hát egészen belemerülök.

A MÁSIK: Sohasem engedem meg!

EMMIKE (*büszkén*): Nem gyámkodik fölöttem. Eresszen!

A MÁSIK: Emmi!

EMMIKE: Jó éjszakát, uram!

-319-

II.

A Tisza Kálmán-tér sarkán egy szép szál fekete fiatal ember nyújtja elébe a kezét. Tiszta, takaros ruhája van, csak az inge puha, a gallérja vasalatlan s piros nyakravalója petyhüdtlen és ócskán van egy réztűre tűzve, kemény kalapja pedig, mintha nem az ő fejére termett volna, kicsinyen és szűken táncol a homlokába fésült hajon.

EMMIKE: Jó estét, Samu.

SAMU: Szervusz, Emmikém, ma ugyancsak megvárakoztattál. Kapaszkodj belém.

EMMIKE (*megteszi, de olyan furcsán érzi magát, hogy lopva körülné, nem látja-e valaki az ő másik világából*).

SAMU: Sok dolgod volt?

EMMIKE: Sok. De hallod, Samu, olyan nehéz szaga van a ruhádnak, vagy a kezednek, nem szabadulhatsz tőle?

SAMU: Az én ruhámnak? Semmi szagát nem érzem. De a tiednek igen.

EMMIKE: Az enyémnek?

SAMU: Hát! Az a pacsul, vagy mi a csoda. Rosszul leszek tőle, pedig hát erős legény volnék.

EMMIKE: Az én parfümömtől?

-320-

SAMU: Parfüm! Igen, amivel az utcai lányok szagossítják magukat. Hej, Emmike, nem is tudom, hogy tűrhetesz magadon ilyesmit.

EMMIKE: Úgy!...

SAMU: Mi lelt?

EMMIKE: Semmi.

SAMU: Akkor miért húztad ki a karodat?

EMMIKE: Mert... mert nem akarom, hogy rád ragadjon a parfümöm.

SAMU: Vagy rád ragadjon az én nehéz szagom.

EMMIKE: Ne veszekedjünk, gondolj, amit akarsz!

SAMU: Ejnye, de szekáns vagy ma!

Emmike nem felel. De a Kossuth Lajos-utcát látja maga előtt s azt gondolja, hogy mégis csak oda való, ahol kellemesnek találják a parfümjét.

- Mégis kisasszony vagyok - sóhajtja, s a lelke csak úgy sírt.

A JÓ KAZIMIRNÉ LEÁNYA.

-321-

A fiatal tisztviselő kifogástalan látogató toilette-ben, déli tizenkét órakor becsöngetett a jó Kazimirnénál. A rend és jólét, amit már az előszobában tapasztalt, éppenséggel nem lepte meg, a patriárkális pongyola sem, melyben a jó Kazimirné találta, aki éppen az előszobába nyíló éléskamra illatos befőttesüvegei között motoszkált. A jó Kazimirné nem ismerte ugyan az elegáns fiatal embert, aki földig hajolt meg előtte, anélkül, hogy megalázkodott volna, de ugyancsak nem lepődött meg a látásán. Megszokta, hogy a fiatal urak, akik nála becsöngetnek, néha ismeretlenek.

Egyszerűen viszonzta a köszönést, aztán kérdezte:

- Kihez van szerencsém?

- Decseő Zsigmond vagyok, aki...

- Ah igen, vártam. Kérem, szíveskedjék csak beljebb sétálni, egy kis dolgom van még a konyhában. Megengedi, ügyebár, hogy elébb elvégezzem?

-322-

Decseő úr természetesen megengedi és benyit a belső szobába. Azt hitte, üresen találja. Egy kicsit meghökkent. Egy fiatal hölgy ült az ablak mellett és a fiatal ember megjelenésekor éppenséggel nem ijedve meg, tette le a könyvet, melyből olvasott. Gyönyörű, szinte földöntúli szépség volt. A fiatal ember próbálta magában részletezni az arca szépségét. De majd megőrült mikor a mélységes kék nagy szem részegeződött, mint két ragyogó puskacsó vége, tágan, tisztán zavar és elfogultság nélkül.

- Bocsánat, - hebegi Decseő úr - ő nagysága...

- A mamát keresi? Vagy ő küldte be? Kérem, csak tessék helyet foglalni.

- Köszönöm szépen; megengedi, hogy bemutassam magam? Decseő Zsigmond miniszteri tisztviselő vagyok.

- Örülök a szerencsének - szól a leány s elfogulatlanul nyújtja a kezét. - Az én nevem Emma. Ha még nem beszélt a mamával, megnyugtathatom, meg fogja kapni a pénzt.

- Igen?

A fiatal ember egy kicsit kellemetlenül érezte magát. Hiszen igaz, ott járt a jó Kazimirnénál, aki megszorult fiatal embereket váltó és jó kamat ellenében zavarukból ki szokott segíteni, de mégis csak restelte a szép leány előtt, hogy neki pénz kell. S micsoda furcsa egykedvűséggel beszélt ez a leány róla. Hiszen megszokhatta és mégis nevetségesnek, megalázottnak érezte magát. Első eset, ez is milyen megszégyenítő!

-323-

- Igen, - ismétli a szép Emma és a legközelebbi székre ül - a mama már behajtotta az ön számára az ötszáz forintot. Mondhatom, nehezen ment, egy másik úr szinte térdenállva könyörgött neki, hogy prolongáljon neki, de a mama hajthatatlan maradt, mert önnek ígérte a pénzt, hát elő kellett teremteni.

Decseő úr hátán libabőr futott végig. Nézte a gyönyörű, roppant egykedvű leányt és azt gondolta magában: négy hónap mulva majd másnak fogja ugyanezt énrólam újságolni, ugyanezzel az egykedvűséggel. Mégis uralkodott magán és enyelegve szólt:

- Ön tehát be van avatva édes anyja üzleti titkaiba?

- Nem igen érdekelnek, mind egyforma. Az egyiknek adja a pénzt, a másiktól kapja, vagy nem kapja, de hát tudnom kell mindenről, mert mama sokszor nincs itthon s a váltóügy naphoz van kötve.

- És természetesen nagyon kicsi véleménye van azokról az urakról, akik itt megfordulnak? Például rólam is azt gondolja: ez a fiatal ember jobban tenné, ha szépen abból élne, amit keres,

-324-

semhog adósságba verje magát.

- Önről még nem gondoltam semmit, de általában csakugyan ilyen a véleményem a fiatal emberekről. Főképen a könnyelműségüket ítélem el. Hogy nem sajnálják a sok pénzt, amit kamat fejében fizetnek! Higgye el, sokkal nagyobb bűn elvállalni ezeket a kamatokat, mint beszédni őket. Mert a mama joggal kér többet, mint a bank, először mivel ebből élünk, másodszor mivel rizikóval jár. Nincs igazam?

- De mennyire, kisasszony! Hanem higgyék el, nem mindenki olyan könnyelmű, mint amilyennek látszik. Én például merő takarékoságból veszek kölcsön az édes anyjától.

- Hogyan?

- Úgy, kisasszony, hogy megéri nekem a legjobb kamatot, hogy nem szorulok két jóbarátom zsirójára. Mert én biztosan fizetek, ellenben ha viszonzásul én is zsirálok másoknak, biztos, hogy akkor is én fizetnék.

Emma kisasszony kacagott. Most még szebb volt, mert gyermekes volt és gyönyörű arcának minden vonása megelevenedett. A szegény fiatal ember majd lefordult a székről, annyira el volt bűvölve. Szerencsére benyitott a mama, akin most már igazán elegáns, stilszerű háziruha díszlett. Olyan volt, mint egy tiszteletreméltó öreg úriasszony.

-325-

- Emma, - szólt a lányához - add ki csak a Decseő úr pénzét, mert már előkészítettem, uram. Fő a pontosság, persze a fizetésnél is. Elhozta a váltót?

- Nálam van - hebegi Decseő úr és könnyörögve néz a szép lányra. A várt pénz felét szívesen odaadta volna azért, hogy a másik felét ne a lány jelenlétében vegye át.

De Emma nagysám abszolúte nem talált az üzletben olyas motívumot, amely a fiatal lányt kizárná belőle, a szekrényből borítékot vett ki és odaadta a mamának.

- Előre fizeti a kamatot?

- Ahogy tetszik, az már nem számít.

- Nekem is mindegy, azért kérdem, mivel különben a kamatot is hozzá kell írni az összeghez.

- Legyen kerek az összeg, - véli Decseő - annyival is kisebb lesz az adósságom.

Kiállította a váltót s odaadta a jó Kazimirnénak. Emma elhagyta őket s ezt az időt a fiatal úr fölhasználta arra, hogy a jó Kazimirnével beszéljen róla.

- Gyönyörű lánya van, nagyságos asszonyom, igazán fölséges szépség.

- Emma? - szól a jó Kazimirné. - Legszebb lány a világon s amellet nagyon művelt. Hallotta zongorázni? Nézze csak, mit olvas: Serao Matildot. Minden könyvet elolvas, a szekrénye tele van klasszikusokkal. Emma, - fordul a belépő lányhoz - ülj csak a zongorához, Decseő úr szeretné hallani a játékodat.

-326-

- Nincs hangolva - mondja és száraz elfogulatlansággal a zongora mellé ül, néhányszor végigfuttatja rajta ujjait, aztán belefog egy keringőbe. Szó sincs róla, a kisasszony nem valami kiváló művész, de Decseő úr repeső gyönyörűséggel követte az alabástrom tisztaságú, finom hajlású ujjak járását s szerette volna elkapni, mint a röpködő lepkét.

- Gyönyörű, - mondja aztán igaz elragadtatással, melyben a műérzéke ártatlan volt - kár, hogy a kisasszony parlagon heverteti a tehetségét.

- Nem ahhoz van tehetségem, - mondja szárazon Emma - hanem a színészethez.

- Ah!

- Bizony, - sóhajt a jó Kazimirné - ez a mi nagy bajunk, inkább szeretném, ha a lányom csúnya volna, mint az éjtszaka, csak ne lenne tehetsége a színészethez.

- Ugyan miért?

- Még kérdi? Hát való egy jó családból származó leány a színpadra?

- Bizony nem való, - mondja mély sóhajjal Emma kisasszony - nem is vágyok soha a színpadra, pedig érzem, hogy soha enélkül egy boldog pillanatom nem lehet.

-327-

- Előítélet, tisztára előítélet - biztatja Decseő úr a hölgyeket. - Manapság a színésznők igen előkelő helyet foglalnak el a társaságban s még arisztokrata nők is vannak, akik...

- Igen, de aztán aszerint élnek is - véli Emma kisasszony.

Decseő urat kiverte az izzadság. Szinte rémüldözött a dermesztő józanságtól, mellyel ez a fiatal szép leány a lelke vágyáról, a szíve ábrándjáról beszélt. A kalapjához nyúlt s csak a forma kedvéért mondta:

- Pedig ha valakinek tehetsége van a művészethez, előbb-utóbb győzni fog a tehetség, bármennyire el akarják is nyomni.

- Ettől félek - sóhajtja a jó Kazimirné.

- Ne félj, anyám - biztatja a szép Emma és kezét nyújtott a fiatal embernek.

- Nem szavalnál előbb valamit? Hadd mondja meg Decseő úr, hogy igazán van-e tehetséged?

Decseő úr csak immel-ámmal mutatott kíváncsiságot az Emma kisasszony tehetsége iránt. A zongorajátékára gondolt, amelyet a mama szintén utólérhetetlennek vallott.

- Ha akarod, mama - szólt a leány és teljes egykedvűséggel, minden szabadkozás és szégyenkezés nélkül fölállt. - Mit szavaljak? Szereti Shakespearét?

- Hogyne! hogyne!

- Akkor Volumnia kérését mondom el.

S elmondta. Decseő úr egészen elkábult. Ah, ez az igaz művészet hangja. Mint a sas szárnya, úgy csapongott a polgári szobában a fönséges művészi génusz. Minden szó a lélekbe markolt, erősen, egyszerűen, természetesen. Decseő úr nem tudott hová lenni lelkesedésében, de mintha jeges vízzel nyakon öntötték volna, úgy bámult a szavalat végeztével a szép leány egykedvű arcába, melyen nyoma sem maradt a megindulásnak.

*

Néhány hónappal később Decseő úr ismét beállít a jó Kazimirnéhez. Prolongálni akar, de a tőle várandó összeget a derék hölgy már elhelyezte. Kazimirné nincs otthon, a kisasszony fogadja. A fiatal ember igen nyomorultan érzi magát, hogy egy szép leánynak kell bevallania a pénztelenségét.

- Lehetetlen - mondja a szép Emma - prolongálni, a pénz már el van helyezve.

- De ha nincs meg, akkor úgy sem adhatják oda.

- A mama perelni fogja.

- Akkor ebbe is bele kell nyugodnom, nem segíthetek magamon.

A szép leány tágranyilt szemmel bámult a mosolygó fiatal emberre.

- S azt ön olyan könnyedén veszi? Istenem, hát nem fél a pörtől? Hisz az rettentő!

- Beszéljünk másról, kisasszony, - szól mosolyogva Decseő úr - végre is belehalni nem fogok. Hát igazán nem megy színésznőnek? Akkora tehetség nem volt Magyarországon!

- Tudom, hanem a mama nem enged.

- S ön belenyugszik?

- Miért ne? Úgy sem segíthetek magamon.

- De hiszen boldogtalan lesz egész életére!

A szép lány nagyot bámult.

- Ön mondja? Ha maga bele tud nyugodni, hogy mama pörölje, miért ne nyugodnék bele én, hogy nem leszek színésznő?

A LÉLEKLÁTÓ.

Az én menyasszonyom a legédesebb kislánya a földnek. Alig húszéves és olyan, mint a tízéves gyermek. Lelke érintetlen, úgy, mintha most nyílt volna meg, ámulva: hát szerelem is van? És én most szerelmes vagyok? Cukornak, virágnak örül, kis íróasztalán még ott vannak a gyerekkori csecsebecsái: a kutya-család, a macska-család, a mackó-bankett, két pici baba, tarisznyával a hátán, - csak a cukor nincs már meg, no meg azt felejtette már el, hogy kitől kapta őket.

Első látása a szívembe nyilallott. S amint tekintetünk egy pillanatra egybekapcsolódott s a szép fehér gyermekarcra átfutott a szemérmes rózsaszínű sejtelem, ujjongtam: ő az, akinél nem lesz átok, hogy tudok a lélekben olvasni.

Sőt! Ahogy gyermekes félszegséggel kezét nyújtott, szívem az égbe ujjongott: milyen üdvösség, hogy tudok a lélekben olvasni! Megláttam benne a fehér lélek nyugtalan szárnya csapkodását, a gyáva, a vakmerő, a tiszta, a sóvárgó nyilallást a szíven keresztül: ő az!

S milyen gyönyörűség volt beszélgetni vele könyveiről, kedvteléseiről s látni benne a körülöttem repdesést: csacsi vagy, ne gondolj rá - ilyen ember - csak gyerekszamba vesz - lám, mint az iskoláslánnyal, könyvekről beszélget veled s örülsz majd, ha valaki jön és megszabadít tőle.

Nem, nem, édes gyermekem, tőled már nem szabadít meg senki, te az enyém vagy. Másról beszélünk, mint amire gondolunk, de amit gondolunk, az titkunk, de nem ámitás. Hiszen majd csak kipattan a sok kergetődző közömbösségből az édes valóság:

- Emmike, szeretem magát. Mit szól hozzá?

S kipattant. S Emmike elfordította bíborba borult arcát, de keze belekapcsolódott az enyémbe. S mikor arcát magam felé kényszerítettem, két könnycsepp ragyogott szemében s arcán boldog mosoly köszöntött.

- Tehát szeret?

- Ó igen, nagyon, nagyon.

A karom szelíd nyomásának szelíden engedelmeskedett a hajló termet. Fejecskéje vállamra hanyatlott s míg ajkát kerestem, a csupa boldogság lélekben ott úszott szigetként a közel jövő káprázata: a nagy palotám, a szolgasereg, egy pöffögő gépkocsi s barátnök, rokonok alázatos főhajtása előtte, a méltóságos asszony előtt.

-332-

Gyermekes képzelgés s csak természetes, hogy nyomban lekergeti az önző káprázatot:

- Nem fogja gondolni, hogy csak a gazdagsága miatt teszem?

- Nem fogom gondolni, te drága, hiszen válogathatnál a gazdagok között, akadna közöttük szélesebb vállú, szebb arcú is nálamnál.

- Nem szerethetnék senki mást, csak magát.

S megtaláltam az ajkát, az édes ajkát, s míg szeme az első csók kábulata előtt lehanyatlott, míg végigfutott szűk vállamon, ritkás szakállamon, s mi túrés-tagadás: kissé ragyás arcomon. S megláttam a fehér lélekben a villanást az első csók küszöbén: nem baj, hogy olyan csúnya, férfinak nem kell szépnek lennie.

S amint ajkam odaperzselődött az övéhez, a szíve összeszorult. Ahogy karom átfogta, menekülő, védekező mozdulatot tett, - mi ez? A gyermeklélekben a kibontakozó megismerés:

- Hát ez az, amiről annyit álmodtam?

Ezzel a gyermeklélekkel ő is álmodott a férficsókról?

Szamar vagyok. Hiszen nem gyermek. Egészen természetes, hogy a tavasz befutja a gyermeklelket is és teletölti illattal és álmatlan sejtelmekkel. De miért nem látni ezt rajta? Miért olyan, mintha még egészen gyermek volna? Ez is számárság. Hát a szemérem? S bizonyára csak olykor meglepte a nagy lányok képzelődése, s átvonult rajta, nyomot sem hagyva fehér lelkén.

-333-

- Ó, - szólt karomból menekülve, de aztán szorosan átfogva nyakamat - úgy szégyellem magamat.

- A szerelem nem szégyen, édes, de mondd: sohasem gondoltál a szerelemre? Erre, amit most éreztél - az első csók üdvösségére?

- Soha - rebegé szemlesütve.

Az első hazugság, melyen rajtakapom. Mélységes szomorúsággal hessegetem el az aggodalmat; hátha nem is az utolsó?

Mulnak a hetek. Az én kis menyasszonyomnak ezer dolga van. Vásárlások, varratások, látogatások, fogadások. Olyan boldog, olyan fürge, oly nyílt tekintetű! Mintha soha más nem is lett volna, mint menyasszony. A legnagyobb fífikával lopom a negyedórát, hogy vele egyedül lehessenek. S ilyenkor vakmerően a karomba szalad s elborít szenvedélyes csókokkal.

- Milyen jó, hogy szeretsz, - mondom - pedig egész nap csak a dolgok járnak az eszedben. Annyira készülődöl az esküvőre, hogy rólam meg is feledkezel.

- Mindig rád gondolok, - vallja édesen s én tudom, hogy mikor csipkéket válogat, szöveteket tapint, fazonokat komponál, nyoma sincs lelkiben az én képemnek.

-334-

Majd egyszer, hirtelen, mint a macska a lesből, látom benne felbukkanni a féltékenységet.

- Ki tudja, hány lányt csókoltál már így!

S a féltékenység, a gyanú olyan csúnya, hogy kiül gyermekarcára is. Fehér bőre megfakul s a harmóniás hosszú arc négyzetesre torzul. Felelni akarok, de kicsi kezét szájamra nyomja:

- Ne szólj, erre csak fájó igazat, vagy még fájóbb hazugságot mondhatsz.

Majd könnyekben tör ki:

- Gonosz voltam, - zokog - tudom, hogy minden férfinak voltak szerelmei, te sem tehetsz róla.

Mindez oly rikítóan őszinte, mint az őszi villám cikázása. Az abszolút féltékenység, az abszolút fájdalom, hogy az a száj, mely az övéhez ér, nem olyan érintetlen, mint az övé, s én boldogan szorítom magamhoz:

- Te tisztaság, csak azóta vagyok, mióta téged ismerlek, s az egész multamat megtagadom, hogy olyan tiszta lehessenek, mint te.

A feszültség feloldódik s szerelmesen enyelegve beszélgetünk tovább.

- Hát te, kis királynóm, - szólok mosolyogva - a te lelkeden nem szárad valami kis kislányszerelem a multból?

-335-

Kitépi kezét az enyémből s elfordul. Majd kezébe rejti arcát s egészen hátat fordít.

- De, drágám, hiszen csak tréfáltam!

- Rossz tréfa, - suttogja - nagyon fáj.

- Bocsáss meg!

És kérlelem s addig csókolgatom az ujjahegyét, míg rés támad a szeménél s szomoruan, megbocsátóan rám tekint. De mi ez? Egy élesre vasalt nadrágot látok s egy pomádésan leragasztott dandy-frizurát egy geometrikusan szép fiatal ember arca fölött. S kurta rokokójában, kibontott hajfürtökkel az én imádott kis ártatlanom a szép fiu karjai közé fut, s ott meg is pihen.

Látom az egész képen: bakfisszerelem volt, semmi sem volt, tán cousin-romantika. De abban a pillanatban gondol rá, mikor enyelgő szavamra tisztaságában mélységesen megsértettnek mondja magát. S még elmosódóban van a távoli emlékképe, mikor mondja:

- Látod, én olyan nagyon szeretlek és soha azelőtt nem gondoltam szerelemre, s ha te csak tréfából is arra gondolsz, hogy én képes lettem volna más férfira gondolni... ó Istenem, ez olyan csúnya lett volna!

Pokol szenvedése járja végig lelkemet. Csak szelíd, egészen kicsi pokol szenvedése. Látom benne a mentegetődő álokoskodást: akkor még csak gyermek voltam. De miért tagadja le, hiszen olyan igazán ártatlan dolog! Nem az bánt hogy az a nevetséges kis regénye volt, hanem hogy olyan perfektül tudja előlem rejtegetni. Ha tudná, hogy a lelkében olvasok!

-336-

Néhány nappal az esküvő előtt tisztában vagyok a szomorú, de éppenséggel nem tragikus helyzettel. A legtisztább, a legártatlanabb menyasszony az enyém, a legédesebb, a leghívebb feleség az enyém lesz. De a lelkében lopva sok olyat kell látnom, amiről azt hiszi, hogy titkolja előttem. Sok olyat kell tudnom, amiről azt hiszi, hogy nem tudom. Hazugságokat, elhallgatásokat, kis affektálásokat és nagy, igen nagy túlzásokat.

S amikor végigjárja közeli otthona termeit megszorítja kezemet:

- Szívesebben mennék veled egy kis polgárlakásba, ott közelebb lennénk egymáshoz.

Amellett szíve dobog a heves örömtől, hogy e palotában ő lesz a királynő.

- Minden úgy van jól, ahogy elrendezted!

S amellet lobognak benne a változtató tervek.

Hát nincs őszinteség a világon! Ha benne sincs, senkiben sincs. Ez a szomorú megismerés az, amely meg is nyugtat. A világ nem az olyanok számára teremtődött, akik léleklátók. S ő nem tehet semmiről, s nekem meg kell alkudnom a helyzettel. Majd ha a feleségem lesz, el fogom neki árulni végzetes adományomat, s ez talán úgy hat majd rá, hogy megszokja az egészen őszinte életet.

-337-

S boldogan visszatértünk a nászútunkról. S én előállok a leleplezéssel. Elképedve, fehérre váltan, szoborra merevülten hallgatja adataimat, a lelkéből vett olvasmányok szemelvényeit, mik kétségtelenül bizonyítják neki, hogy előttem nem rejtegethet semmit. Elmondom neki a szóke ifjút is és ő megsemmisülten rogy térdre.

- Nyugodj meg, drágám, - mondom - ezek mind apró bűnök, miket semmibe se veszek. S ugyanúgy mondom neked azt is, hogy mióta feleségem vagy, egyetlen picit eltérést sem találtam szavaid és lelked között. Úgy látszik, hogy minden apró kis titkod és képmutatásod csak az idegességből fakadt, de mióta egyek vagyunk, semmi sincs lelkedben, amit nyugodtan meg ne mutathatnál.

E beszéd alatt fölegyenesedett s különös tekintettel nézett engem. Mutatóujját feszülten félig nyílt ajka előtt tartva, kérdi:

- Igazán? Semmit sem láttál - azóta?

- Semmit, - erősítem melegen - most már nyugodtan olvashatok feleségem lelkében s áldom a sokat átkozott adományomat. Mert ezzel a képességgel igazán ki van zárva, hogy benned valaha kételkedjem.

-338-

Vidám lett. Dúdolván körültáncolt. Átfogott, megcsókolt és kacagott. Nem értettem különös viselkedését.

- Mi lelt? - kérdezem ámulva.

- Mi lelt? - ismétli ingerkedve. - Hát mondd meg, hiszen léleklátó vagy!

- Igazad van - mondom komolyan és a szemébe nézek. - Boldog vagy, hogy most már egészen őszinte lehetsz hozzám. Ez az érzés csakugyan olyan boldogító, hogy magam is táncra perdülnék tőle.

S átfogom s bakugrásokkal áttáncolom vele a szobát. S ő kacag, kacag s az orromra üt:

- Én léleklátóm, milyen csacsi vagy! Aztán sohase felejtsd el, hogy most is tudsz a lélekben olvasni!

Mi ez? Megittasult a hold, hogy így ontja világát? Meg vannak babonázva a fák, a virágok, hogy így ontják az illatot? Halandó ember, ki ne merészkedj a berekbe. Megbolondulsz ekkora gyönyörűségtől. Megszólal a hattyú, elnémul a csalogány. Májusi üdvösség, örök láz a levegőben. Nem annak való, aki tüdővel lélegzik.

Ugy-e ez szép? Nem, ez nem szép. Mert Mirabella meglibbentette szoknyácskáját s kivillant alóla parányi lába. Ezzel szemben nincs szépség, nincs mámor. S Mirabella ezt tudja és mosolyog.

A hotel halljában van s leül egy zsölyére. S mellette terem az ember. Frakkja kifogástalan, az arca fehér, a szeme lobog.

AZ EMBER: Mirabella, ezt is megtettem.

MIRABELLA (*ráveti csodálkozó szemét*): Mit tett meg? Már nem emlékszem.

AZ EMBER: Ne játsszék többé velem. A szemébe nézek és megőrülök, a lábához vetem magamat és koldulok. Mirabella, oly semmi vagyok önnek, hogy amikor próbatétül a lelkemet kívánja s én odadobom, akkor ne emlékezzék, mit kívánt tőlem?

-340-

MIRABELLA (*nyájasan*): Kedves barátom, egy indiai nábob elémbé ontotta családi gyöngyeit egyetlen áriáért, amit csak neki énekeljek. S én a cipóm hegyével válogattam köztük, s egyik sem ért nekem annyit, hogy egy áriát énekeljek neki. Tehetek róla, hogy azok az értékek nekem értéktelenek?

AZ EMBER: Én elébe ontottam a lelkem kincseit, s ön az ujjával turkált bennük. Eleven húsdarabokat tépett ki belőlük. Ne mondja, azért tette, mert értékteleneknek tartotta.

MIRABELLA (*vidáman*): Igaz, igaz, maga szeret engem, s mindent megtett, amit kívántam.

AZ EMBER: Nem kérdeztem, miért kívánja, csak megtettem. Azt kívánta, hagyjam cserben a családomat. Nincs családom. Azt kívánta, hogy vagyon nélkül gazdag legyek. Nincs vagyonom és élek, mint egy fejedelem. Nem volt lelkem egy férget eltaposni. Ön kijelölt nekem embereket, öljem meg őket. Beléjük kötöttem, s hol golyót röpitettem beléjük, hol karddal sujtottam le őket. Köztük volt a legjobb barátom.

MIRABELLA (*kacagva*): Nagyon szép volt.

AZ EMBER: Legutóbb pedig kívánta, hogy lopjak.

-341-

MIRABELLA (*tapsolva*): És megtette?

AZ EMBER: Meg.

MIRABELLA: S milyen az, mikor a becsületes ember tolvaj?

AZ EMBER: Azt nem tudom, mert nem vagyok becsületes. Azt nem tudom, mert parancsára tettem. Értse meg. Lábujihegyen, éjtszaka bementem egy ember szobájába. Nem hallotta hogy elfogták a szobaleányt, mert eltűnt egy bőrtáska tele pénzzel? Az a táska nálam van s millió ördög ül a lelkemben s tépi és marcangolja. De az ördögök királya szétüt közöttük: mit bántjátok őt? A mi emberünk, mert szerelemből tette.

MIRABELLA: A főördögnek igaza van. S aztán?

AZ EMBER: Ennyi sem elég?

MIRABELLA (*cigaretára gyujt*): Drága barátom, ez semmi. Megmondtam magának, nem ámitottam. Szeretem azt, aki tönkre megy miattam. Azt akarom, hogy mindenki tönkre menjen miattam, különösen maga, mert maga jobb a többinél, mert úgy érzem, hogy magát szeretni tudnám.

AZ EMBER: Úgy érzem, már egészen tönkre mentem. Aki rámnéz, azt megcsalom. Embernek néz, pedig nem vagyok az. Becsületesnek hisz, pedig fegyházba való vagyok.

MIRABELLA (*a keze után kap*): Hát mért nincs a fegyházban? Ölni, lopni nem virtus, nem áldozat, ha továbbra is megmarad a társaságban becsületes embernek. Akkor maga csak ölt és lopott, de nem hozott semmi áldozatot. Ha a világ becsülését is eldobná magától, ha odaállana a világ elé: gazember vagyok; ha elmenne a bírósághoz: csukjanak be, én loptam el a táskát, - ah, barátom, ez nagyszerű lenne, ez próbatétel lenne, akkor tudnám magát szeretni a megalomlásig, a hűségig.

-342-

Az ember hátratántorodik. Lobogó szeme buta értetlenséggel mered a szép leányra. Ez topánkájával a szőnyeget koppintgatja s kéjesen megfeszített vállal hátradől, úgy fujja cigarettájából a karikákat.

AZ EMBER: Ezt kívánja tőlem?

MIRABELLA: Sokalja?

AZ EMBER: Nem értem.

MIRABELLA: Eddigi kívánságaimat értette?

AZ EMBER: Nem.

MIRABELLA: No látja, s mégis megtette. Most pedig úgy tesz, mintha kíváncsi volna, pedig csak gyáva.

AZ EMBER: Gyáva? Én?

MIRABELLA: Igen. Amit eddig áldozott, mind a másé volt. Áldozta nekem a családját, – az szenvedett érte, a legjobb barátját, az vérzett tőle, a becsületességét, – más sír a pénze után, más szenved érte börtönt. Maga megmaradt annak, aki volt, a frakkja ép, a portás szalutál, a hölgyek mosolyognak, az urak kezet fognak s ön itt ül mellettem. S nem riadt vissza semmitől? Most arról volna szó, hogy károsodjon ön is. Szervedjen. Megbélyegzést, meghurcolást, becstelenséget, rabságot, fegyenczubbonyt és kényszermunkát. Hol a lovag, aki minden szenvedésre kész, csak szeressem?

-343-

AZ EMBER (*hátratántorodik. Szeme kidagad az üregéből*).

MIRABELLA: Most gyűlöl?

AZ EMBER: Nem. Csak megnyitotta szememet. Igaza van, még nem tettem semmit. Hé, portás!

MIRABELLA (*az ember keze után kap*): Még ne!

AZ EMBER (*mohón*): Megkegyelmez?

MIRABELLA: Nem, csak előbb gyönyörködni akarok a dologban. Hadd üljön itt még mellettem az ifjú gavallér, akit néhány perc múlva fogságba visznek. Aki mellől rémülettel fel fogok ugrani, mert csak nem kompromittálhatom magamat vele!

AZ EMBER: Meg fog tagadni? Ön is meg fog rúgni?

MIRABELLA: Csak nem akarja azt, akit szeret, s akiért mindent tett, magával rántani a romlásba?

AZ EMBER: Azt akarom, hogy amikor mindenki megrúg, az az egy megbecsüljön. Hiszen jutalmat ígért, magát ígérte. S nincs joga megtagadni engem!

-344-

MIRABELLA (*kacagva*): Most, most kezd már gyűlölni...

AZ EMBER: Miért teszi ezt velem?

MIRABELLA: Akarja tudni? Hát megmondom: magam sem tudom. De talán mégis megmagyarázhatom. Azt akarom, hogy aki engem szeret, menjen tönkre. Maga is csak a maga gyönyörűségére szeret engem. Én is csak a magam gyönyörűségét hámozom ki az emberekből. Ugy vagyok alkotva, hogy a szerelmet nálam a gyűlölet pótolja. Gyűlölök mindenkit, akit szeretek. S magát már szerettem. Maga el van veszve, drága barátom, mert gyönyörűségem telik önben. Valamikor boldogítottam az embereket s kiestem az életükből. Akit úgy szeretek, mint most önt, az örökre megemlegessen. Becstelenségben, gyalázatban rám fogsz gondolni, csókommal az ajkadon, álmom emlékével a lelkedben, fumigálva a sikereid sorába iktatnál. S én is rád fogok gondolni s valahányszor a gyöngysor megzörren a nyakamon, úgy érzem majd, mintha láncaid csörgését hallanám.

AZ EMBER: Démon!

MIRABELLA: Ah, most érzem, kezdődik a gyönyörűség. Most, most kiáltsd ki, hogy tolvaj vagy!

-345-

AZ EMBER: S nem szánsz? Nem gondolod, hogy kár értem?

MIRABELLA: Mihelyt sajnállak, nem szeretnék.

AZ EMBER: Hé, portás!

*

A holdvilág betekint az ablakon. Vakító, bódító látvány még a holdvilágnak is. A hófehér karok átölelik a hófehér párnákat s könnyek patakja mellett csobogásszerűen hallik a szép nő zokogása:

- Én szerelmem, én drága egyetlenem!

AZ ÉLET SZÜRKESEGÉBŐL.

-346-

A minap ismét megtettem szokott zarándokutamat hazámba, a szegénységbe. Ahol a természetrajz uralkodik az embereken, adott életföltételek mellett valamennyien egyformán viselkednek. Ideál: a holnap kenyér, tragédia: a házbérnegyed. A Tisza Kálmán-térre vitt az utam, ott tanultam latinul és onnan villog felém még most is egy finom fehér nyakrész, kék pántlika mögül s egy fölėje kunkorodó szőke hajtincs. A nevét már nem tudom a takaros kisleánynak, a ki szép is volt, de szokatlan tisztaságával és finnyasságával inkább kötött le, mint a szépségével. Ebből finom uridáma lesz, gondoltam akkor és sóhajtottam: ha belőlem is finom uriember válhatnék!

A szürke egyemeletes ház még megvan. Keresem a keresztvasat, melybe a félkaput akasztották s amelyen tornáztam. Még megvan. S megvan a tízéves gyerek is, aki most tornászik rajta. Hát a ház bölcse vajjon hova lett? Drucker Manó, a foltozó-szabó, akinél első télikabátomat rendeltem?

-347-

Harminc éve, hogy az okkupáció nagy jelentőségét magyarázta, mondván: meglássátok, ebből még világháboru lesz. A mohamedánok rajtunk keresztül kerülnek ismét Európába s harminc év alatt mohamedanizálni fogják Magyarországot, mert ott nagyon szeretik a többnejűséget. Drucker Manó mindent tudott és mindent jobban értett a többinél. Ha foltozó-szabó nem lett volna, miniszter is lehetett volna belőle.

Megdöbbenek. A kis táblája még mindig itt koplal a kaputól balra. Hát még él? Még öltögeti a tűt? Harminc év múlva ugyanazon a helyen? Mi minden nem történt azóta velem, s ez az ember ezalatt ugyanazon a helyen ül és rak foltot foltra. Micsoda szürkeség!

Benyitok hozzá. No lám, a régi faszénfüst a sötét konyhában. Kopogok az ajtón.

- Szabad!

Egy ici-pici, vékonyka gyerekalak, fehér körszakállal emelkedik föl a kis asztal mellől. Lopva körülnézek. A két puhafa-ágy szintén megvan, époly roskatagok, mint akkor. S egy rettentően kövér kopasz asszony áll a másik ablak mellett és vasal. A régi szekrény is itt van s a tetején a régi kis petróleumlámpa áll, mellette, rongybacsavarva, a kenyérkészlet. S a földön kuporog egy tízéves fiucska, rongyos könyv fölé hajolva.

Megijedek. Hát még én sem kerültem innen el?

-348-

- Nem ismer, úgy-e, Drucker bácsi? - mondom és kezet nyujtok neki. Rám bámul tétován, vén, apró szemei keresgélnek hol az arcomban, hol az emlékezetében. Nem talált rám, a finom urra. Kénytelen voltam neki segíteni.

- A Misi gyerek!

Erre sem emlékezett mindjárt. De az asszony hangos sikoltással elémbe ugrik, a vállamra teszi mind a két kezét.

- A Misi! Persze, hogy a Misi! Hát nem tudod? Hányszor ült itt és tanult a fiuval. Jaj, jaj, milyen úr lett belőle!

Most már Drucker úr is emlékezik. S nagyon jól emlékezik. És szépnek találja, hogy fölkerestem. Pedig a nagy urak szégyelni szokták a szegény ismerősöket. Sokat akart megtudni tőlem, de inkább én kérdeztem ki őt.

- Hát még mindig a régi helyen? A régi mesterségnél, Drucker bácsi?

- Bizony, bizony, engem már csak fekete hintón fognak innen elvinni. Harmincöt éve ülök itt és eszem ugyanazt a keserű kenyeret.

- Az egyforma életmód meghosszabbítja az életet. Hát semmi különös nem történt önnel a harminc év alatt?

- Semmi, uram, semmi. Keserűség, gond, nélkülözés, de semmi különös.

- Hát ez a gyerek kié?

-349-

- Ez a gyerek! Hát az unokám. Emlékszik még a Treszka leányomra?

- Hogyne, olyan szép leány volt, mi lett belőle?

- Hát csak férjhez adtuk. Nagyon jól adtuk férjhez, egy könyvelőhöz. De nem akart megférni a bőriben és kiment Amerikába. Aztán irt a leányomnak, hogy menjen utána. Hogy mehet utána szopós gyerekekkel? Hát a szopósat itt hagyta, a négy nagyobbikkal az ura után ment. Az ura után ment s azóta nem hallottunk felőle. A szopós gyerek pedig most mindig kenyeret eszik. Sok kenyeret, többet, mint mi ketten együttvéve.

- S igazán nem hallott felőlük semmit?

- Semmit. Az első évben jött egy levél, hogy tovább mentek, nem tudom hová, ahol sok kínai van. Aztán egy félévvel később ott valami lázadás volt, melynél sok idegent leöltek. Aztán volt ott földrengés is, meg vonatösszeütközés is. Én bizony nem tudom, melyiknél pusztulhattak el.

Az asszony csöndesen zokog.

- Szép leány volt, szerencsét csinált és elpusztult - dűnnyögi a vén szabó s összenyomja a szemeit.

A fiú sunyin rám néz s szintén nyomogatja a szemeit, de kit sirasson? Szopóskorában látta utoljára, akiről szó van.

- Hát a fia, Drucker úr?

- A fiam? Na ja, a fiam, akivel együtt tetszett tanulni? Hát lássa, uram, együtt tanultak, együtt voltak szegények s az úrból milyen úr lett. Hja szerencse dolga.

-350-

- Hát nem boldogult a fiú?

- Hogyne boldogult volna! Doktor úr lett belőle is. Minden jól ment, egy esztendeig segélyezett is bennünket, aztán még jobban ment a dolga. Megházasodott, gazdag parti, szép parti és igen előkelő család. Aztán az asszony, legalább ő azt hitte, rossz fát tett a tűzre, erre ő kártyázni kezdett, azonkívül pedig mindig lesett az asszony után, hogy rajtakapja. Végre sikerült is neki, nekirontott az asszony szeretőjének, az meg olyat csapott rá az öklével, hogy megsiketült. Egy siket orvos, képzelheti!

- Hát most mit csinál?

- Amit siket ember tehet. Írásokat másol. Mert természetesen a felesége otthagya.

- Ejnye, ejnye, Drucker bácsi, ezek bizony szomorú dolgok.

- Szomorú dolgok, szegény embernek való dolgok. Az egyik nap megy és jön a másik. Az ember meg mindig egy helyben ül és váltogatja a baját.

Ekkor nyílik az ajtó, de csakhamar ismét becsapódik. A fiú a földről felugrik és az ajtónak rohan. Amint kinyitja, eláll a szívem verése. Egy finom fehér nyakat s fölötte egy szőke hajtincset látok. Ilonka! Ebben a percben eszembe jut az elfelejtett név és hangosan el is kiáltom.

-351-

- Nem, Jucika - szól az öreg szabó. - A ház mester leánya.

- De nagyon emlékeztetett egy kis leányra aki akkor maguk mellett lakott és Ilonkának hívták.

- Az, az, - bólogat Druckerné - de milyen jól emlékszik! Az az anyja ennek a leánynak.

- És házmesterné? Lehetetlen.

- Miért ne volna az? Pedig úgy van! Már tizenöt éve.

- Az a szép, takaros leány, aki olyan finnyás volt?

- Most is az. Minden vasárnap kalapot visel.

- Azt gondoltam, belőle hercegnő lesz.

A két öreg kacagni kezd.

- Be tréfás az úr! Mindig is ilyen volt. A Juhász Ilonából hercegné? Hiszen valami van a dologban! Egy ideig egy orvosnövendék járt hozzájuk, mi történt közöttük, biz én nem tudom, mondják, hogy gyereke is volt tőle, de én bizony nem tudom. Aztán megkérte a Kelemen Ádám, aki asztalos volt, hozzá is ment, szerencsájük is volt, mert megkapták a házmesteri állást. A háziúr nagyon kedvelte Kelemennét.

- És boldog?

- Boldog? Hát úgy él, mint a hercegné. Nincsenek házbérgondjai. És a kis leánya csakugyan olyan, mint ő volt azelőtt. Szakasztott olyan.

-352-

Ajánlottam magamat. Elmenet még benéztem a házmesterhez. Mi lett a hercegnőből? Riadtan fordultam vissza, mikor megláttam. Lehetetlen és mégis úgy van. Ez a szörnyeteg az az édes gyerek, aki valaha az én földöntúli szépségem volt. S egyik nap múlik a másik után s a szürke emberekkel, akik egész életüket egy helyben töltik, nem történik semmi!

UDVARIASAN.

-353-

Véletlen ugyan, de nem csodálatos véletlenség. Rolland Szvetozár úrnak abszolúte semmi foglalkozása nincsen, tehát csatangol. A gépét megállította s gyalog csatangolt befelé a hűvösvölgyi erdőbe. Ez a véletlen. De ha a budakeszi erdőben csatangolt volna, az sem lenne más, mint véletlen.

A hűvösvölgyi erdőnek az a sajátsága, hogy az ottan nyaralók nem szoktak benne sétálni. Majdnem egészen elhagyatott, különösen délelőtt, s majdnem egészen biztos. Tehát az sem csodálatos véletlen, hogy Szvetozár éppen ebben az erdőben járt rosszkor. Mert mire ő észrevette, már észrevette őt Antika s hevesen mellbe lökte a fiatal urat, aki se látva, se hallva, meg akarta csókolni.

Szvetozár úr, mondom, későn vette észre a jelenetet, mégis egy vonása sem változott, mikor húsz lépésnyire a pártól, lassan, lomposan be akart cammogni az oldalösvényre. De Antika okosabb és bátrabb. Tudta, hogy észrevették, akár eloldalog a gavallér, akár nem. Tehát rákiáltott:

-354-

- Szveti!

Rolland Szvetozár úr kilépett ismét az útra, élesen a kis leányra nézett s mintha csak most ismerte volna meg, kiderült ábrázattal s levett kalappal sietett a feléje tartó pár elé. Hogy mélyen meghajolt, magától értetődik, az olyan magas szál ember, amilyen ő volt, csak mélyen hajolhat meg, s az olyan kínosan elegáns ember, mint ő, csak a legnagyobb hódolat és tisztelet hangján reagálhatott a kis leánynak parkklubbosan bizalmas beszédére.

- Miért bujkál, - támad rá Antika - mintha diszkrét akart volna lenni, mivel fiatal emberrel látott?

- Oh, Antika nagysám, ki gondolná önről, hogy lehetne valaki olyan boldog...

- Nem ismeri? Bandi, az unokabátyám. Lent nyaralnak és én náluk vagyok három napra.

Szvetozár és Bandi udvarias kézszorításokat váltanak.

- Ez mindent megmagyaráz, ami magyarázatra nem szorul.

- Ez szép magától s hogy meg is jutalmazzam: Bandi, veled ugyanis egész napon át lehetek, eredj haza, én Szvetivel fogok sétálni.

-355-

- Oh, ez a kitüntetés! De ha áldozatába kerül...

- Nekem? Nem.

- A nagyságos úrnak, gondolom.

- Fiatal ember áldozzon.

- Ebben a tekintetben csakugyan hivatkozhatom a kor előnyére. Úgy-e, nem haragszik?

Dehogy, Bandi nem haragszik, hanem egy kicsit fanyarul mosolyogva elhagyja őket.

- Úgy-e, nem gondol rólam rosszat, Szveti? - szól Antika és ránéz a magas emberre.

Nagy, kék gyerekszem, tele aggodalommal és könnyel. Szvetinek melege lesz és sóhajtva, becsületes hangon mondja:

- Ki vetemednék erre?

Antika szeme megszárad egy szempillantás alatt. De nyugtalan kis lelke még egyre gyanakodva repdes.

- Hát mondja meg, mint történt?

- Micsoda?

- Hát... azt akarom tudni, hogy... gondolja, hogy nem láttam volna meg, s mesélje el nekem, mintha most másnap volna, hogy maga erre sétált és mit látott?

- Én?

Ez a szünetes kérdés meggyőzte a kisleányt, hogy kelleténél többet látott. Elpirult, aztán mélyen lélegezve, szólt:

-356-

- Elhiszem, hogy nem vett észre bennünket, de hogy lássa, mennyire bízom magában, elmondom azt is, amit észrevehetett volna. Bandi a vőlegényem.

- Tehát nem unokabátyja?

- Az is, de a vőlegényem is. Nem szoktam hazudni.

- Akkor engedje meg, hogy gratuláljak önnek, Antika, de ne kívánja, hogy örüljek is neki. Hiszen tudhatná, hogy erre a szerencsére én is pályáztam volna, ha nem lennék ennyire öreg.

- Ön? Pályázott volna? Hány éves?

Szvetozár úr mosolyogva pödör egyet finoman ápolt szürkés bajuszán.

- Bizony a papája lehetnék negyvenhárom évemmel.

Antika szép gyerekarca hol pirul, hol halványodik.

- Negyvenhárom, - ismétli - s én tizenkilenc vagyok... Igazán az apám lehetne?

- Már huszonnégy éves voltam, mikor ön született, Antika. Számítsa ki!

- Ó! És ha a felesége lennék, akkor tíz év múlva ön ötvenhárom éves lenne és én harminc.

- Csak huszonkilenc.

- Harminc, Szveti, húsz és tíz az harminc.

- Vagy úgy! Igaza van.

-357-

- És az ötvenhárom éves urak... nézze, az ötvenhárom éves urak nem is olyan öregek. Igazán, Szveti, maga gondolt arra, hogy engem...

- Gondoltam, de nem mertem, s most látom milyen okosan tettem.

Antika sóhajt.

- Most haza kell mennem. Kísérjen villamosig.

- Hogyan, hát nem marad itt a Hűvösvölgyben?

- No né, milyen szórakozott vagyok... Nézze, Szveti, akkor bucsúzzunk itt, nem szeretném, ha meglátnának bennünket. Ez a találkozásunk hadd maradjon a kettőnk titka. Igéri?

- Szentül - szól Szvetozár ünnepélyesen s mint nemrég volt katonatiszt, összeüti a bokáját.

- És... és nem is néz utánam. Igéri?

- Igérem.

- Isten vele, Szveti. Igazán elvett volna feleségül?

- Kétkelkedik?

- Nem - szól Antika és sóhajt. - Isten vele és ne felejtse ígéretét... Nem fog utánam nézni.

Ezzel meglibbent finom kis alakja s Szvetozár ígéretéhez híven még az erdőben sem nézett utána. Ellenben cigarettára gyújtott és sóhajtva gondolta:

- Milyen édes és hogy hazudik. Negyvenhárom év... ha ez nem volna, elütném annak a tacsónak a kezéről.

-358-

Mikor már biztos révben gondolta a szép leányt, a gépe felé ment. S Isten látja a lelkét, ő nem tehet róla, hogy a gép gyorsabban megy, mint a villamos s megint nem tehet róla, hogy a villamosban egymás mellett látta Antikát és Bandit, akinek családnevét nem hallotta s tapintatosan nem is kérdezte.

- Persze hogy hazudott, - gondolta - nem lakik a Hűvösvölgyben s az unokabátyja nem a vőlegénye s a vőlegénye nem az unokabátyja. Ki hitte volna? Pedig olyan szolid viselkedésű volt, hogy tűzbe mertem volna tenni a kezemet érte.

Mikor másnap a postáját bontogatta, a következő levelet találta benne:

»Kedves Szveti, tudom, hogy rosszat gondol rólam és van rá oka. Igen, láttam, hogy meglátott a villamosban. Hát nem a Hűvösvölgyben vendégeskedem, csak oda mentem. És esküszöm, véletlenül találkoztam ott Bandival. És esküszöm, hogy az unokabátyám, de igaz, hogy nem a vőlegényem. Mert még nem mondtam igent. Kérem, higgyen nekem, nem mondtam igent és nem is fogok. Amit maga látni vélt az erdőben, nem úgy volt. Majd egyszer elmagyarázom. Úgy-e, hisz nekem? Kérem, higgyen nekem, mert nem szoktam hazudni. Ezt is higgye el nekem és írja meg, hogy elhiszi. A.«

Rolland Szvetozár szíve összefacsarodott. Micsoda feneketlensége a hazugságnak. Persze hogy nem a vőlegénye és persze hogy az unokabátyja sem. De mi köze hozzá? S hogy amit látott, az tévedés. Milyen bájos gyerekség! Nem hiába bájos, a hazudozása is az. De sohasem hitte volna felőle. S ábrándozott róla, mint elérhetetlen ideálról. Mindegy, az udvariasság megkívánja tőle, hogy mindent elhiggyen. Persze, ha joga volna el nem hinni, akkor kétkelkednék benne.

-359-

S nyomban megírta válaszát:

»Kedves nagyságos Antika, szó sem lehet arról, mintha meg nem esküdnék mindegyik szavára. S hadd köszönjem meg, hogy súlyt vet arra, hogy higgyek önnek. Mindent elhiszek. Még azt is elhinném, amit hallani szeretnék és sohasem fogom meghallani, Drága kis kezét csókolja Szvetozár.«

*

A Koronaherceg-utcában találkozott Antikával és Bandival. Mintha veszekedtek volna. Antika haragosan fölbiggyesztett ajakkal egyre zsémbelt. Bandi mint a megvert kutya, alázatosan cammogott mellette s amennyire lehetséges, a szavába vágni iparkodott. Ahogy Szvetozár megemeli kalapját, Antika hirtelen Bandi felé szól:

- Ugyebár, önnek a főpostán van dolga? Hát Isten vele!

S máris ott hagyta és máris Szvetozár mellett van.

-360-

- Látta? - szól kihevülten s szeméből csak úgy áradt az őszinteség. - Kiadtam az útját. Most már csak elhiszi, hogy nem az unokabátyám?

Szvetozár elhiszi. Igaz, hogy azt írta, hogy nem a vőlegénye. De ki fog egy bájos kis leányt meghazudtolni?

Ám a bájos kis leány észrevette arcáról, mit gondol s eszébe jutott, mit írt. Nagyot lélegzett s nyíltan a gavallér szemébe nézve, szólt:

- Tudom mit gondol s igaza van. Nem az unokabátyám s nem a vőlegényem. De kiadtam az útját, ezt csak elhiszi?

Ezt is elhiszi, hogyne hinné el? S a kis leánynak megered a nyelve s beszél csodálatosan mély dolgokat az ő nagy szenvedéseiről. Hogy mennyire félreismerik s ez neki mennyire fáj.

- Maga ugyebár nagyon léha teremtésnek tart? Pedig nincs igaza - folytatja, nem törődve a gavallér tiltakozásával. - Mit csináljon egy fiatal leány, ha nem engedi magát bolondítani. Bolondít másokat. De megbántam, keservesen megbántam, éppen magánál.

- Engem, édes Antika, sajnos, nem bolondított.

- Éppen magát, - szólt szinte kiáltva - hát mi volt nekem az a siheder? Hát maga hisz annak, amit magának mutattam? Maga csakugyan nem gondolja, hogy ha magát nem tudtam volna ott az erdőben, akkor eszembe jutott volna: hadd álljak bosszút azon az emberen!

-361-

- Igazán? - kiált Szvetozár. Hazudik, gondolta magában, mert magam sem tudtam, hogy ott leszek, honnan tudta volna ő?

- Nem érdemli meg, - rebegi a szép leány, s az embernek melege lesz.

- Antika, - szól forró hangon - megengedi, hogy azt értsem ebből, ami éppen jól esik?

S Antika elhaló hangon, szemlesütve suttozta:

- Azért mondtam.

- Antika, drága, akkor... de igazán nem tart vénnek?

- Mit törődöm azzal!

S Szvetozár úr ott a nyílt utcán megragadja a szép leány kezét s csak annak ellenkezésén mult, hogy meg nem csókolta. S a kisleány ismét becsületesen a szemébe néz.

- És úgy-e, nem gondolja, hogy a gazdagsága vonz, s emiatt mondtam le a másíkról?

Szvetozár nem gondolja. Csak tudja, hogy a pénze jobban vonzza, mint a kora. De ilyesmit csak nem illik megmondani? S ha nem mondja meg, akkor fogva van. De aki fogja, olyan szép és annyira szereti. S végignéz rajta, s látja a kristályhomlokon belül az örökké dolgozó hazugságyárat.

-362-

- Milyen kedves, milyen édes! - szól elragadtatva. - Miért gondoljam, mikor olyan jól esik az ellenkezőt hallani!

- Akkor jól van minden. Mert nem tudnék magával egy pillanatig sem boldog lenni, ha föltenné rólam, hogy hazudok.

S Szvetozár melegen, udvariasan erősíti:

- Sohasem gondolnék ilyet magáról, drágám!

A BÚS ÖZVEGY.

-363-

- Igen, - mondta sóhajtván, s tekintete búsan csüggött a kalapja gyászszalagján. - Özvegy vagyok; szegény feleségem elhagyott. Tíz boldog esztendő tölöttünk együtt. Soha sem volt semmi bajunk, két galamb sem élhetett békességesebben. Aztán meghalt és itt hagyott. Az volt egyetlen rossz cselekedete, amit ellenem vétett. De hát tehet szegényke róla?

Itt az elhagyott özvegy ember teletöltötte a pálinkás kupicákat és kocintott.

- Egészségedre, bátran ihatod, valódi francia. Látod, míg szegény feleségem élt, nem kellett drága cognacot vásárolni. Ő értett hozzá, mint kell jóféle szilvóriumot beszerezni. Nekem spirituszt adnának. Hja, az özvegység!

Ivott és krárogott utána.

- El sem hiszed, ha mondom, hogy özvegységem öt hónapja alatt vagy öt kilót fogytam. A minap megmértem magamat automatamérlegen. Hetvenöt kiló voltam, most csak hetven. Ha így tovább tart, lefogyok megint negyvennyolcra. Mert annyi voltam, mikor megházasodtam.

-364-

Elővette a szivaros skatulyát.

- Parancsolsz? Én, ha megengeded, pipára gyujtok. Voltaképen ez sem ízlik úgy, mint azelőtt, mikor drága feleségem tömte meg. Ah, hogy tudta a pipáimat rendben tartani. Csak úgy illatoztak. Minden nap ő maga letisztogatta, ebédhez, vacsorához már megtömve hozta a divánhoz, ahol végignyúltam s oly jóízűet aludtam egy órahosszat, hogy fölért egy mostani egész éjszakai alvással.

- Igen, hát azt akartam mondani (látod, már a gondolataimat sem tudom rendben tartani), hogy milyen áldás volt rám nézve a házasság. Negyvennyolc kiló voltam össze-vissza s tíz év multán már hetvenöt. Ezt őneki köszönhetem, az én felejtethetlenségem. Elrémülök, ha elgondolom, hogy esetleg most ugyanez az élet vár reám, mint legénykoromban. Tudod, az orfeum. Meg az orfeumdámák, meg a rossz társaság. Hát tehettem is egyebet? Késő estig az üzlettemmel voltam elfoglalva, valami szórakozás csak kell! Hát éjtszakáztam. Barátom, harminc éves koromban nem tudtam enni, nem tudtam aludni, csak inni és szivarozni. Micsoda élet volt az! Csontig lesóványodtam és szegény szüleim halálosan aggódtak értem.

-365-

Ekkor a nagybácsim, aki orvosunk volt, azt mondta:

- Ha nem akarod, hogy egy-két év múlva elpusztulj, meg kell házasodnod.

Én elrémültem e szóra. Én, házasodni! De hiszen ez lehetetlen. Az első héten megúnnám a

feleségemet. Aztán mi lesz? Folytatnám a legényéletet. Eddig legalább, ahány gyöngéd viszonyt kötöttem, néhány napnál tovább nem tudott érdekelni. A legszebb nőt is meguntam. A feleségemet, abban bizonyos voltam, meg fogom utálni.

De csak nem hagytak békét, az anyám sírt, az apám káromkodott, én azonban hajthatatlan maradtam, mindaddig, míg meg nem mutatták a leányt, akit számomra kiszemeltek. Barátom, itt a fotografiája - abból az időből. Hát te láttad az utóbbi időben, akkor szegényke már nagyon összefogyott, de akkoriban! Gyönyörű, fejedelmi, erős, széles vállú, a nyaka csakúgy duzzadt, a mellkasa meg kidomborodott. A szemében volt valami különösen ígéző fény, tán onnan, hogy búsult. Tudod, már el volt jegyezve, de mikor az édesapja tönkrement, hát a vőlegénye elhagyta. Egy darabig abba volt szerelmes, de a szülei őt szemelték ki, jobban mondva az orvos, aki azt mondta, hogy nekem erős asszony kell mivel magam gyöngé vagyok.

-366-

Hát azt akarom mondani, mikor ezt a remek teremtet megláttam, elszlott minden idegenkedésem a házasságtól. Most már szerettem házasodni és még jobban ingerelt rá, hogy a menyasszonyom, noha igent mondott, nagyon hidegen viselte magát. Sokszor, amikor megöleltem, ami ellen hiába védekezett, könny csillogott a szemében.

- Ne búsulj, édes, - vigasztaltam - meglátod, hogy boldog leszel még én velem. Csak legyen meg az esküvő.

Amire ő azt mondta, hogy csak legyen nyugodt, nem lesz okom panaszkodni rá. Az olyan szegény leánynak, mint ő, valóságos szerencse, hogy olyan férjet kaphat, amilyen én vagyok.

(Ekkor egy gyereknek a sivalkodása hallatszott be. A legkisebb, a másfél éves Rudi ordított. A bús özvegy idegesen pattant föl és kiáltott a bonnera, hogy csitítsa el a gyereket. Aztán fáradtan visszadől a székre.)

- Látod, ez is rám szakadt most. Szeretem a gyerekeimet, de a gyereksívítást ki nem állhatom. Szegény drágám ettől is megkímélt. Az első esztendőben született már gyerekünk. Addig úgy éltünk, mint a paradicsomban. A feleségem, noha csendes természeténél fogva nem mutatta, szintén boldog volt, már nem sírt. Mondtam neki, hogy most már az én feleségem, nincs joga többé a másikért szomorkodni. Nem is szomorkodott. Aztán, hogy született a gyerek, én más szobába költözök, mert nekem éjtszaka aludni kellett és a gyerek miatt nem tudtam. A szegény drága maga szoptatta a csecsemőt, aki igen rossz volt, folyton sírt és öt hónapon át minden éjtszaka táncolt vele a szobában. Sokszor reggel, amikor benyitottam hozzá, ott találtam a bölcső mellett a szőnyegen aludva, le sem vetkőzött és az ágya érintetlen volt. Mintha csak odarogyott volna. Hányszor korholtam ezért és mondtam, vigyázzon jobban az egészségére. De csak hallgatott és tovább is táncolgatott.

-367-

Meg is látszott rajta. Mikor a gyerek egy esztendő volt, valami trieszti rokona jött föl, aki az esküvőn látta utoljára. Az összecsapta a kezét rémületében s nem akarta elhinni, hogy ő az. Hát ilyenek az asszonyok, nem tudnak magukra vigyázni. Én ebben az esztendőben tíz kilót híztam s az arcom szép gömbölyű volt, majdnem olyan, mint most.

Reménykedtem, hogy majd ha a gyerek nagyobb lesz, csak összeszedi magát. Igen ám, de akkor már útban volt a második. Szegényke nagyon termékeny volt. Ki se jutott a bő ruhából. Amellett meg folyton dajkálkodott, meg a házi dolgokat végezte, meg az én kényelmemről gondoskodott. Igazán egészen bele lomposodott s rá kellett parancsolnom, hogy egy kicsit csinósítsa magát, mert a férfi nem szereti, ha az asszony lompos. Ezt is megtette és olyan csinósan öltözködött azontúl, hogy még otthon is fűzőben járt, noha rosszul esett neki.

-368-

Már a harmadik szülés után kezdett köhögni. Mondtam neki, hogy kímélje magát, hallani sem akart róla. Igazán, egypárszor keményen rá is szóltam emiatt, de ő csak hallgatott és nem engedelmeskedett. Jött a negyedik gyerek is. Bizony, a szegény asszonynak egy percnyi nyugta sem volt. S akkor én is megbetegedtem, elrontottam a gyomromat. Bizony, nagyon szekáns voltam, de nem tehettem róla, ez már a gyomor bajjal jár. Engem is ápolt s mikor végül megsajnálta, hát inkább Karlsbadba mentem, csak hogy őt fölszabadítsam az ápolás fáradságától.

Hát a sok baj mellett szegényke mégis meg tudta aranyozni minden pillanatomat. Nem volt semmi kellemetlenségem, a drága kiismerte szokásaimat és minden rendben volt, mint a karikacsapás. Meg is becsültem, nagy tiszteletben tartottam, elhalmoztam ajándékokkal és nem hiszem, hogy egy asszonynak is lenne annyi ékszere, mint amennyi utána megmaradt. Nem igen volt módjában viselni őket, hiszen szegény alig mozdult ki a házból, de az asszonyok szeretik az ilyen portékát, még ha mindig a szekrényben marad is.

-369-

Igy éltünk mi békességesen, boldogan. Dehogy is jutott nekem eszembe belekóstolni újból a legényéletbe. Minden szomorúságom mellett, amit drága feleségem betegeskedése okozott, boldog voltam és egészséges. Nem is kíméltem semmi költséget, hogy meggyógyítsam, de úgy látszik, az utolsó szülés végleg megtörte erejét. Alig hogy fölkel, ismét ágyba dől. Egy darabig még erőlködött, dolgozott, a gyerekekkel kínoztatta magát, de csak elhagyta az ereje. Három hónapig szenvedett így, míg meghalt.

Szegényke, még az utolsó pillanatait is a gyerekeknek szentelte. Végigsimogatta fejüket s egyenkint magához emeltette őket s amíg gyöngé ajkával csókolta, oly búsan nézte őket. Nagyon tele volt velük a szíve, hogy rám nem is gondolt. Csak az utolsónál görcsösen fölzokogott és azt mondta:

- Igérd meg, hogy jól bánsz vele.

Megigértem. Azért kérte ezt, mert nagyon haragudtam erre a gyerekre. Ez volt a legrosszabb, még most is ez kiabál a legtöbbit, aztán meg ő fosztott meg a szegény drága asszonytól. De azért megigértem és meg is tartom fogadásomat.

-370-

Őt pedig nem felejttem el soha. Minden pillanatban érzem hiányát. Semmi kényelmem, semmi gondoskodás rólam. És fogyok, barátom, fogyok. Ő volt az én éltető angyalom. Ő, miért is kellett megélnem ezt a bús özvegyiséget! Parancsolsz még egy kupicával?

VÉGZET.

-371-

Abban a pillanatban, amikor a feleségével a karján a méltóságos úr elé lépett Loossy Gáspár az ünnepezt piktör, érezte, hogy mindennek vége. Honnan érezte? Sehonnan. De világosan látott mindent. A gyönyörű asszony otthon összeábdált estélyi ruhában, mosolyogva fogadta a méltóságos úr örvendező bókolását, hogy nem csoda, ha ilyen muzsa mellett a művész lelovagolja összes vetélytársait s szeme megakadt a méltóságos frakk tökéletes eleganciáján, melyet egybevetett az urán lógó tízéves ruhadarabbal. Mintha megszállta volna a lélekben való látás, a jövendőben való olvasás kétes adománya, a piktör sokkal többit tudott már, mint maga az asszony. Az a frakk, az az elegancia! Az a nyájas simaság, az az otthonos gavalléria, ahogy ez az úr hölgygel szemben meg tud állani! Egy ellenállhatatlan hívás volt ez a multból, amikor Loossy Gáspárné maga is tagja volt ennek a tiszta társadalomnak, de kicsábította belőle éppen az, ami most eltörpül az úri megjelenés előtt: a cigányos nemtörődés a formákkal, a ferde nyakkendő és ferde cipősarok, a homlokba csapzott frizura s a nadrágzsebbe mélyesztett kéz.

-372-

- Az ördög vitte volna - gondolta Loossy Gáspár s az első képre gondolt, melyért most a fiúk megbankettezik s a méltóságos mecénás úr az élete útját keresztezte. Pedig igazán nem történt semmi s a méltóságos úr frakkja valóban elegáns volt s hozzá sem mérhető az övéhez. Hát miért ne vegye ezt észre az asszony, mikor ő is észrevette?

Az ünnepezt jobbján ült a méltóságos úr, a méltóságos úr mellett ült a szépséges asszony. Loossy Gáspár, a mindig vidáman bárdolatlan piktör bambán mosolyogva nézett jobbra-balra, mintha a tószta nyomná. Pedig nem az nyomta. Szemben velök ült Koros Gyuri, a vidám szobrász, aki a szép asszonnyal úgy szokott évődni, ahogy a művészkollégák évődnek a művészkollégák feleségeivel. Most is átkacsintott a szép asszonyhoz:

- Lidike, lelkem, ha tudnám, hogy nekem olyan szép!

Máskor a szép asszony dévaj kacagással felelte volna:

-373-

- Hát kinek, Gyuricám?

Most pirosság öntötte el az arcát, az ajkába harapott s a méltóságos úr felé fordulva, apró fehér foga között élesen mondotta:

- Ugy-e, sajátságos hang? De bizonyos körben bizonyos hangot meg kell szokni, ha nem is kell megtűrni.

Ah, hogy rakétázott ez a finoman éles visszautasítás a Loossy Gáspár lelkében! Egészen világos. Az asszony elidegenedett a körétől, az asszony el fog idegenedni tőle is.

A méltóságos úr pedig erősen adta a bohémet a bohémek között s ezzel mind előkelőbb lett s a bohémek mind ordinárebakká váltak körülötte. Ime, egy gróf még bohémkedni is finomabban tud, mint ezek a rongyosok. De hát a másik oldalát az éremnek már elfelejtette az asszony? Hiszen köztük volt, közülök szökött ki, s ami csábította, ami vonzotta, aminek feláldozott rangot és gazdagságot, az éppen a léleknek és elmének gazdagsága volt, a féktelen vérmérséklet, mely lehányt magáról minden formát és diadalmas szárnycsapásokkal emelkedett az előkelők fölé. Ha ő ezzel a gróffal az elméjével, a humorával, a tudásával és az érzőképességével lovagi tusára lépne, hogy elterülne ez a kifogástalan frakk a porondon!

-374-

- Hölgyeim és uraim!

A méltóságos úr mondja ezt. Ő mutat rá finom és szeretetreméltó dialektikával a művészet királyi voltára, ő nem tud semmit rangról, vagyoni kiválóságról, ő mondja el mindazt, amit Loossy Gáspár a szemébe szeretne vágni. S milyen goromba volna ez mind, ha ő mondaná a gróffal szemben, s milyen megvesztegetően nyájas és megbecsülő az, mikor a gróf mondja el ő neki, meg a többinek! S az asszony ezt is érzi és sóhajtva és csillogó szemmel nyúl a poharához és kocint a gróffal: milyen jól esik neki a régi otthoni, finom hang!

- Hölgyeim és uraim!

Az ünnepezt piktör mondja ezt. Egy hajtásra megitta volt borát s most elbódulva keresi a szavakat. Rendszerint nem kell őket keresnie, kitűnő, sziporkázó szónok, éppen csak patétikus és sablónos nem tud lenni. Az ördögbe is! Most egyéb sem jut eszébe, mint hogy mélyen meg van tisztelve és nem talál szavakat érzelmei kifejezésére. Közhely, közhely, gondolja magában s valami unszolja: lovagold le ezt az embert, ha most le nem gyüröd a szellemed erejével, elvesztetted az asszonyt.

Fölszege a fejét, dacosan néz körül s balkezével olyan simító mozdulatot tesz a haján, melyre az egész társaság, mely már ismeri a modorát, fészkelődni kezd: most, most következik a Loossy-féle elmésség. S ő maga is várja és lesi, hogy eszébe ötljön a Loossy-féle elmésség és megint érzi, hogy a végzet áll útjában és minden attól függ, hogy az asszony büszke lesz-e reá, vagy szégyelni fogja magát miatta.

- Nem megy - gondolja magában, aztán könnyelmű bohém kétségbeeséssel behúnyja a szemét és beszél:

- Önök még nem tudják, mi történik most bennem azonfelül, hogy mélyen meg vagyok hatva. Önök nem tudják, miért vagyok most olyan ostoba, hogy főbe kellene magamat lőnöm, csak azt látják, hogy ostoba vagyok. Méltóságos uram, nem mindig nyerek első díjat, azt jól tudja. S nem mindig vagyok olyan ostoba, azt társaim tudják. És tudja a társam is, aki... (azt akarta mondani: aki ön mellett ül, gróf úr) velem szemben ül és gunyolódva néz rám. Ne gunyolódj, Gyuri, jusson eszedbe az az ocsmány képjáték, mely távolról halálfej, közelről borospince. Most, kehellvel a kezemben látnak közelről s én tudom, ha most a fotografus ránk irányítaná a masináját, a képén okvetetlenül rajta lenne a halálfej. Éljenek!

- Ennek egy csöpp értelme nem volt, de nagyon mély - mondotta Koros Gyuri és kocint.

-376-

- Én megértettem - szól komoly szívességgel a gróf úr és jelentősen megszorítja a kezét. Loossy Gáspár a feleségével is kocint s keresi a tekintetét. Nem találja. Az asszony arca megmerevült, gyöngéd haloványság ült ki rajta s az ajkát összeszorítja. S az egész társaság elkedvetlenedett, s megesküszik rá, hogy az ünnepelt piktör be van rugva.

Mikor hazavitte a feleségét, mintha valaki diktálta volna neki: most öleld magadhoz és mondd neki, hogy mindez a dicsőség nem ér semmit, hogy most a kocsiban egymáshoz simulnak, többet ér mindennél. De nem teszi, nem tudja megtenni. Konokul hallgat s azt hiszi, az asszony hallgat konokul. Majd érzi, hogy nem szabad a grófról beszélnie és valami kényszeríti, hogy beszéljen róla.

- Kedves ember, úgy-e?

Félig kérdezve, félig gyanúsítva böki ki a kérdést, melytől az asszony fölriad s a sötét kocsiban mélyen a szemébe mélyeszti tekintetét:

- Úgy találod?

- Igen - mondja tompán.

- Holnap meg fog látogatni a műteremben.

-377-

- Örülök.

- Én is ott leszek a műteremben. Megkért, hogy legyek ott.

Nagyot sóhajt.

- Akkor légy ott.

Amint hazaértek s az asszony leteszi felöltőjét, átmenet nélkül folytatja:

- Az az úr határozottan tetszik nekem.

A piktort szíven ütötték e szavak.

- Nekem is - mondja tompán.

- És én is tetszem neki.

- Jó ízlése van. Kinek nem tetszel te?

Leülnek a műteremben, mely egyszersmind a szalónjuk.

- Te, Gáspár!

- Édes?

- Te ma különösen ügyetlen voltál és vagy.

Lecsüggeszti fejét.

- Tudom.

- És belenyugszol?

A piktör fölszegei fejét.

- Emlékszel, mikor szerelmet vallottam neked? A szegény piktör öt perccel előbb nem gondolt arra, hogy az előkelő grófkisasszonynak szerelmet valljon. De egyszerre csak hajtotta valami, hogy a karjaiba kapja s a fülébe csókolja: légy enyém! És megtette akarata nélkül s a világ legboldogabb embere lett. Ezt a végzet csinálta.

-378-

- Hm, azt hittem, hogy te.

- Nem én. És látod, most is tisztán látok és érzek. Nekem meg kellene fojtanom azt az embert,

mert elrabol téged. S itt ülök s nem tudok mozdulni. Ezt is a végzet csinálja.

Az asszony felszökik s ura ölébe ül.

- Te ostoba!

- Látod? Ezt is értem. Te is tudod már, de még nem akarod.

- Hát ne engedd! - kiált az asszony. - Láncolj le, verj meg, kergesd el azt az embert, légy megint különb, mint a többi, hiszen én nem akarom, nem én akarom, hanem ő! Hát ne engedd, ne engedd!

Loossy Gáspár melle zihálni kezd. Két karjánál fogva megrázza az asszonyt és vadul az arcába dobja csókjait.

- Hát nem engedlek, érted? Nem engedlek. S ha holnap az az ember jön, megint megérzed benne a magad fajtáját s mivel tudod, hogy nem engedlek, hát a hátam mögött fogsz vele összeállani. Nincs, nincs segítség, érzem, tudom, akármit teszek, csak a karjaiba kergetlek.

-379-

A szép asszony kéréssel búvik a melléhez. Nem szól, csak csókolja, simogatja. Múlnak a negyedórak s a nagy csöndben mintha elült volna a vihar, szétoszlott volna a rossz álm. S mikor másnap fölbredtek, két idegen ember kívánt egymásnak jó reggelt.

TARTALOM.

-380-

-381-

COGNAC-IDILLEK:

I. A kutyafejű	3
II. A megcsalt asszonynál	10
III. A gyászos özvegnél	19
IV. A féllábú leány	26
V. Tükör-őrület	35
VI. A másik	42
VII. Prometheus	50
VIII. A fúria	57
IX. Idegvilág	65
X. Az úr	73

ELBESZÉLÉSEK:

Csipkerózsika	81
Erdő szélén	93
Végre	99
A pók	108
Szegény asszony	118
A próba	125
Egy szegény fiú emlékeiből	136
Mihály	155
Örmény regény	163
Két ágy	176
Vak asszony	187
Károly	200
Mesék	207
A vadállat	226
A bosszú	233
Szétbarátkozás	240
A gróf	250
Nyomok a hóban	270
Nellike gyógyul	279
A téma	291
Phyrné	298
Az öreg úr	306
Emmi kisasszony	313
A jó Kazimirné leánya	321
A léleklátó	330
Romantika	339
Az élet szürkeségéből	346
Udvariasan	353
A bús özvegy	363
Végzet	371

-382-

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

48	de úgy fáj	>de úgy fáj
99	ennel elteltével	ennek elteltével
190	végig a szobalányt	végig a szobalányt
382	Károly 201	Károly 200
382	A vadállat 225	A vadállat 226
382	A gróf 251	A gróf 250

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK COGNAC-IDILLEK: NOVELLÁK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the

works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.